

АКАДЕМІЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Наукове видання

Випуск 20

Видавництво Політія
Київ – 2022

Суспільно-політичні процеси. Наукове видання Академії політико-правових наук України. Випуск 20. Київ: Видавництво Політія, 2022. 415 с.

У виданні вміщено праці вчених, які висвітлюють фундаментальні та прикладні політико-правові наукові дослідження.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus international (Варшава, Польща)

18 грудня 2018 року.

Статті журналу порівнюються до публікацій у зарубіжних фахових виданнях.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Академії політико-правових наук України
(протокол № 1 від 12 грудня 2022 року)*

**Журнал видається за сприяння
Юрія Павловича Бишовця**

**Свідоцтво про державну реєстрацію
наукового видання
«Суспільно-політичні процеси»
Серія КВ № 25290-15230ПР
від 01 листопада 2022 року
видано Міністерством юстиції України**

© Редакційна колегія, 2022

© Академія політико-правових наук України», 2022

© Автори статей, 2022

Редакційну колегію наукового видання
«Суспільно-політичні процеси»
затверджено рішенням Президії
Академії політико-правових наук України,
протокол № 2 від 08 листопада 2022 року.

РЕЦЕНЗЕНТИ

Валерій Корнієнко – доктор політичних наук, професор.
Микола Хилько – доктор філософських наук, професор.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Володимир Горбатенко – доктор політичних наук,
професор (*головний редактор*).
Яцек Залєсни – доктор юридичних наук.
Марія Кармазіна – доктор політичних наук, професор.
Ірина Кресіна – доктор політичних наук, професор.
Оксана Кукуруз – доктор політичних наук.
Валентин Малиновський – доктор політичних наук,
професор.
Ганна Малкіна – доктор політичних наук, професор.
Петро Мироненко – доктор політичних наук.
Олег Рудакевич – доктор політичних наук, професор.
Олександр Сачко – доктор юридичних наук, професор.
Володимир Смолянюк – доктор політичних наук,
професор.
Ойрас Спарітіс – доктор мистецтвознавства, професор.
Олена Стойко – доктор політичних наук.
Володимир Тертишник – доктор юридичних наук,
професор.
Костянтин Чаплинський – доктор юридичних наук,
професор.
Катерина Чижмарь – доктор юридичних наук, професор.
Лілія Шевцова – доктор історичних наук, професор.

AKADEMIIA POLITYKO-PRAVOVYKH NAUK
UKRAINY

SUSPILNO-POLITYCHNI PROTSESY

Naukove vydannia

Vypusk 20

Vydavnytstvo Politiia
Kyiv – 2022

ISSN 2518 – 7546

Suspilno-politychni protsesy. Naukove vydannia Akademii polityko-pravovykh nauk Ukrainy Vypusk 20. Kyiv : Vydavnytstvo Politiia, 2022. 415 s.

U vydanni vmishcheno pratsi vchenykh, yaki vysvitliuiut fundamentalni ta prykladni polityko-pravovi naukovy doslidzhennia.

***Zhurnal vklucheno do mizhnarodnoi
naukometrychnoi bazy Index Copernicus international
(Varshava, Polshcha) 18 hrudnia 2018 roku.
Statti zhurnalu pryivniuiutsia do publikatsii
u zarubizhnykh fakhovykh vydanniakh.***

*Rekomendovano do druku
Vchenoiu radoiu Akademii polityko-pravovykh nauk
Ukrainy(protocol № 1 vid 12 grudnja 2022 roku)*

**Zhurnal vydaietsia za spriannia
Yurii Pavlovycha Byshovtsia**

Svidotstvo pro derzhavnu reiestratsiiu
naukovoho vydannia «Suspilno-politychni protsesy»
Seriia KB № 252290-15230IIP vid 01 lystopada 2022 roku
vydano Ministerstvom yustytсии Ukrainy

© Redaktsiina kolehiia, 2022
© Akademiia polityko-pravovykh nauk Ukrainy, 2022
© Avtory statej, 2022

Redaktsiinu kolehiiu naukovoho vydannia
«Suspilno-politychni protsesy»
zatverdzheno rishenniam Prezydii
Akademii polityko-pravovykh nauk Ukrainy,
Protocol № 2 vid 08 lystopada 2022 roku.

RETSENZENTY

Valerij Kornijenko – doktor politychnych nauk, profesor.

Mykola Khylo – doktor filosofskykh nauk, profesor.

REDAKTSIINA KOLEHIIA

Volodymyr Horbatenko – doktor politychnych nauk,
profesor.

Jatsek Zalesny – doktor jurydychnych nauk.

Marija Karmazina – doktor politychnych nauk, profesor.

Iryna Kresina – doktor politychnych nauk, profesor.

Oksana Kukuruz – doktor politychnych nauk.

Valentyn Malynovskyj – doktor politychnych nauk, profesor.

Hanna Malkina – doktor politychnych nauk, profesor.

Petro Myronenko – doktor politychnych nauk.

Oleh Rudackevych – doktor politychnych nauk, profesor.

Oleksandr Sachko – doktor jurydychnych nauk, profesor.

Volodymyr Smolianuk – doktor politychnych nauk, profesor.

Ojras Sparitis – doktor mystectvoznavstva, profesor.

Olena Stoiko – doktor politychnych nauk.

Volodymyr Tertychnyck – doktor jurydychnych nauk,
profesor.

Kostiantyn Chaplynskyj – doktor jurydychnych nauk,
profesor.

Kateryna Chyzhmar – doktor jurydychnych nauk, profesor.

Lilia Shevcova – doktor istorychnych nauk, profesor.

Держава, котра не дбає про розвиток гуманітарної освіти і науки, втрачає шанс сформувати громадянське суспільство та врешті отримує індиферентну масу, якій вже все одно де жити, на кого працювати, кому служити. У кінцевому підсумку держава втрачає саму себе – припиняє своє існування.

Петро Мироненко

ЗМІСТ

Статут Академії політико-правових наук України	10
--	----

Розділ I

ТРЕТЯ СВІТОВА ВІЙНА

Василь Ткаченко. Рашизм: спектри осмислення	35
Петро Мироненко. Хроніки війни: нотатки із щоденника політолога	117

Розділ II

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОЦЕСИ

Ірина Кресіна, Володимир Горбатенко. Визначальні детермінанти стратегії політико-правового розвитку України до 2030 року	216
Володимир Тимошенко, Сергій Дрьомов, Максим Дрьомов. Поняття, сутність та основні юридичні ознаки механізму допуску громадян до участі в управлінні державними справами в Україні	239

Розділ III

ПОЛІТИЧНА ІСТОРІЯ

- Микола Держалюк.** Росія: суперечлива політика,
загроза занепаду 271
- Тетяна Коновальчук.** Росія та НАТО:
постбіполярний період 385

Розділ IV

РЕЦЕНЗІЇ

- Петро Мироненко, Олексій Шуба.** До проблеми
оновлення релігійної політики. Рецензія
на монографію Вікторії Бокоч «Україна:
перехрестя політики та релігії
(суспільно-політичні детермінанти
релігійно-церковних трансформацій)» 405

СТАТУТ

АКАДЕМІЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ НАУК

УКРАЇНИ

Розділ 1. Загальні положення.

1.1. Громадська організація “Академія політико-правових наук України” (далі – Академія) є громадською академією наук – суб’єктом наукової і науково-технічної діяльності, що утворена відповідно до Закону України “Про громадські об’єднання”, Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» з урахуванням положень Законів України “Про наукову і науково-технічну діяльність” і «Про вищу освіту».

1.2. Академія діє на підставі Конституції України, чинного законодавства України та цього Статуту.

1.3. Академія заснована і діє на принципах: добровільності; самоврядності; вільного вибору території діяльності; рівності перед законом; відсутності майнового інтересу її членів; прозорості, відкритості та публічності.

1.4. Академія офіційно використовує як повне, так і скорочене найменування. Найменування Академії є одночасно його фірмовим найменуванням.

**Повне найменування: Громадська організація
„Академія політико-правових наук України”**

Скорочене найменування: ГО “АППН України”

1.4.1. Академія на підставі і у порядку, визначеному Положенням про порядок використання найменування Академії іноземними мовами, офіційно використовує свої назви англійською мовою.

Повна назва:

“Academy of Political and Legal Sciences of Ukraine”

Скорочена назва: **“APLS Ukraine”**

1.5. Академія є юридичною особою з моменту її державної реєстрації в установленому чинним законодавством порядку. Академія може від власного імені набувати майнові та немайнові права, брати на себе зобов’язання, а також бути позивачем чи відповідачем у судах, господарських та арбітражних (третейських) судах.

1.6. Академія має відокремлене майно і самостійний баланс. Академія відкриває рахунки в національній та іноземній валютах в установах банків в установленому законодавством порядку.

1.7. Академія має круглу печатку, що містить її повне найменування українською мовою, штампи та бланки з власним найменуванням, логотип, символіку та інші реквізити, зразки яких затверджуються Президією Академії. Символіка реєструється в установленому законодавством порядку.

1.8. Місце знаходження Академії: 01054, місто Київ, вулиця Леонтовича, 5.

Розділ 2. Мета та напрями діяльності.

2.1. Метою утворення Академії є об'єднання вчених та інших громадян для цілеспрямованого розвитку політичної і правової науки та гуманітарної освіти, гуманітарних технологій у суспільно-політичних відносинах, взаємної координації науково-дослідної роботи, обміну досвідом та захисту фахових інтересів, економічних, юридичних, соціальних прав своїх членів

Метою діяльності Академії не є одержання та розподіл прибутку.

2.2. Основним напрямом діяльності Академії є сприяння розвитку громадянського суспільства, науки і освіти, донесення до громадськості інформації щодо новітніх розробок у політичних та правових науках, налагодження професійних контактів вчених та організація підвищення рівня освіти і кваліфікації своїх членів.

2.3. Напрямами діяльності Академії є:

- формування інформаційної, організаційної, методичної та іншої підтримки професійної діяльності членів Академії у галузі політичних та правових наук і гуманітарної освіти;
- впровадження та поширення нового досвіду, участі у розробці та реалізації державних програм у галузі науки і освіти;
- організація досліджень у галузі політичних та правових наук і гуманітарної освіти;
- організація науково-дослідних робіт з науковцями і науковими установами інших держав;
- сприяння отриманню досвіду, участі в наукових заходах та підвищенню кваліфікації науковцями Академії в інших державах;

- організація та здійснення аналізу і прогнозу суспільно-політичних процесів;
- сприяння розвитку новітніх технологій у суспільно-політичних та правових відносинах;
- сприяння розвитку видавничої справи, спеціалізованих засобів масової інформації, інформаційної інфраструктури та новітніх інформаційних технологій у гуманітарній галузі в Україні та інших державах;
- сприяння членам Академії в удосконаленні їхніх професійних навичок та поширенні внутрішніх стандартів наукової діяльності.

2.4. На виконання статутних завдань у порядку, встановленому чинним законодавством, Академія має право:

- представляти й захищати права своїх членів в органах державної влади та місцевого самоврядування, судах, господарських і третейських (арбітражних) судах, а також перед іншими фізичними і юридичними особами;
- будувати взаємовідносини з органами державної влади з урахуванням положень Законів України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, «Про вищу освіту»;
- порушувати клопотання перед органами державної влади та місцевого самоврядування й іншими фізичними і юридичними особами щодо виконання статутних завдань Академії;
- встановлювати і розвивати політичні, гуманітарні, інформаційні та професійні зв’язки, в тому числі міжнародні, сприяти обміну досвідом у галузі науки і освіти;
- поширювати інформацію, пропагувати свої ідеї, цілі, завдання, найменування та символіку;
- укладати договори та інші правочини з фізичними і юридичними особами, з об’єднаннями громадян з ме-

тою виконання статутних завдань Академії, у тому числі з науковцями та науковими установами інших держав;

- створювати тимчасові наукові колективи, утворювати для виконання статутних завдань науково-дослідні, експертні підрозділи, співпрацювати із іноземними та міжнародними організаціями, бути колективним членом або засновником міжнародних науково-фахових об'єднань, спілок, товариств відповідно до законодавства України;

- вносити до органів державної влади пропозиції щодо реалізації та удосконалення державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

- пропонувати своїх представників до складу Ідентифікаційного комітету, консультативно-дорадчих та експертних органів, що утворюються при органах державної влади;

- організовувати і брати участь у конференціях, семінарах та інших заходах, що стосуються статутних завдань Академії;

- засновувати засоби масової інформації, інші необхідні для статутної діяльності підприємства, установи та організації, бути суб'єктом видавничої діяльності в установленому законом порядку;

- забезпечувати науково-методичне та організаційне супроводження видань, заснованих Академією з метою популяризації наукових праць членів Академії та світової наукової спадщини;

- організовувати неприбуткові конкурси та інші публічні заходи в установленому законодавством порядку без мети отримання прибутку;

- встановлювати відзнаки Академії для нагородження членів Академії та інших громадян за вагомий внесок у розвиток науки і освіти, міжнародного гуманітарного права, а також за заслуги у здійсненні статутних

завдань Академії. Положення про відзнаки Академії затверджується Президією Академії;

- встановлювати стипендії талановитим вченим за вагомий внесок у розвиток науки і освіти та активну громадянську позицію.

Розділ 3. Членство в Академії.

Умови прийому та вибуття. Права та обов'язки.

3.1. До Академії входять дійсні та асоційовані члени Академії.

3.2. Дійсними членами Академії є дійсні члени (академіки) Академії; 3.2.1. Дійсний член (академік) Академії обирається Сенатом Академії із асоційованих членів Академії, який є громадянином України, має науковий ступень доктора наук, займає активну громадянську позицію щодо політико-правових аспектів державотворення, у тому числі вступу України до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу.

3.2.2. Дійсний член Академії зобов'язаний дотримуватись Статуту Академії та приймати активну участь у діяльності Академії.

3.2.3. Дійсний член Академії має право ознайомлюватись з рішеннями Сенату та Президії.

3.2.4. Дійсний член Академії може вийти із членства в Академії без пояснення причин шляхом подачі відповідної заяви до Сенату Академії, за винятком Президента Академії, який може вийти із членства в Академії після припинення повноважень Президента Академії.

3.2.5. Сенат Академії має право виключити дійсного члена Академії із членів Академії за діяльність, що суперечить меті Академії, а також за дії, що дискредитують Академію, завдають їй моральної та матеріальної шкоди, якщо його дії призвели до втрати авторитету Академії. Рішення з цього питання приймається 2/3 (двома третинами) від загальної кількості членів Сенату Академії.

3.3. Асоційованими членами Академії є:

- академіки; віце-академіки; члени-кореспонденти; асистенти-дослідники; асистенти;
- іноземні академіки;
- повноважні представники Академії в інших державах;
- почесні академіки.

3.3.1. Асоційованим членом Академії може бути громадянин України та іноземний громадянин віком від 18 років, який поділяє мету та завдання Академії, сплачує вступний та членські внески, підтримує її матеріально чи організаційно. Рішення щодо набуття асоційованого членства в Академії приймається Президією Академії на підставі особистої письмової заяви.

3.3.2. Асоційований член Академії має право дорадчого голосу на Сенаті Академії.

3.3.3. Форми участі асоційованого члена Академії своїми фінансовими, матеріальними, творчими, інтелектуальними ресурсами в діяльності Академії визначаються чинним законодавством України.

3.3.4. Асоційований член Академії має право ознайомлюватися з результатами діяльності Академії. Без

пояснення причин, на підставі письмової заяви до Президії, припинити своє членство в Академії.

3.3.5. Асоційований член Академії зобов'язаний дотримуватися вимог цього Статуту, а також рішень Президії з питань, що віднесені до її компетенції.

3.3.6. Асоційований член Академії може вийти із членства в Академії без пояснення причин шляхом подачі відповідної заяви до Президії Академії.

3.3.7. Президія Академії має право виключити асоційованого члена Академії із членів Академії за несплату вступного та членських внесків протягом одного року, за діяльність, що суперечить меті Академії, а також за дії, що дискредитують Академію, завдають їй моральної та матеріальної шкоди, якщо його дії призвели до втрати авторитету Академії. Рішення з цього питання приймається 2/3 (двома третинами) від загальної кількості членів Президії Академії.

Розділ 4. Структура та керівні органи Академії.

Академія самостійно визначає свою організаційну структуру.

4.1. Сенат.

4.1.1. Сенат є вищим керівним органом.

- Сенат складається із дійсних членів Академії та правомочний приймати рішення за наявності на його засіданні не менше 2/3 (двох третин) від повного складу;

- Сенат скликається Президентом Академії двічі на рік, а у разі необхідності – позачергово;

- У засіданнях Сенату можуть приймати участь асоційовані члені Академії з правом дорадчого голосу.

4.1.2. Сенат:

- затверджує Статут Академії, вносить зміни та доповнення до Статуту;
- обирає членів Президії Академії терміном на 5 (п'ять) років та припиняє їхні повноваження;
- обирає Президента Академії терміном на 5 (п'ять) років та припиняє його повноваження;
- обирає голову та членів Контрольно-ревізійної комісії Академії та припиняє їхні повноваження;
- обирає віцепрезидентів Академії за поданням Президента Академії та припиняє їхні повноваження;
- затверджує Головного вченого секретаря із числа дійсних членів Академії за поданням Президента Академії та припиняє його повноваження;
- заслуховує звіти Президента Академії;
- заслуховує звіти Контрольно-ревізійної комісії;
- реалізовує право власності на кошти та майно;
- визначає відповідно до цілей та завдань стратегію діяльності Академії;
- заслуховує та обговорює звіти Президії щодо діяльності Академії між засіданнями Сенату;
- здійснює всебічний контроль за діяльністю Академії, зокрема ревізію фінансового стану Академії, для чого призначає відповідну ревізійну комісію, яка складає акти та звіти за результатами перевірок і доповідає їх Сенату;
- виключає дійсних членів Академії;
- засновує засоби масової інформації;
- ухвалює резолюції, звернення та інші документи.

4.1.3. Рішення Сенату ухвалюються більшістю голосів від присутніх на засіданні, якщо інше не встановлено положеннями цього Статуту, крім рішень щодо відчуження майна Академії на суму, що становить п'ятдесят і більше відсотків майна Академії, про лікві-

дацію Академії, внесення змін до Статуту Академії, що приймається більшістю не менш як у 3/4 голосів, якщо інше не встановлено законом.

4.1.4. Засідання Сенату у разі необхідності можуть проводитись шляхом використання засобів зв'язку.

4.2. Президія.

4.2.1. Президія є керівним органом Академії, що здійснює загальне керівництво та контроль за функціонуванням Академії на період між засіданнями Сенату. До Президії входять члени Академії після набуття статусу дійсного члена. Президія обирається Сенатом Академії за поданням Президента Академії.

4.2.2. Президія:

- визначає час, місце і порядок проведення засідання Сенату;
- звітує перед Сенатом про свою діяльність один раз на 2,5 роки, або на вимогу половини дійсних членів Академії;
- приймає рішення щодо набуття членства в Академії та вихід з нього на підставі особистої письмової заяви;
- визначає напрями та методи діяльності Академії між засіданнями Сенату;
- скликає Конгрес асоційованих членів Академії;
- визначає кількість академіків, віце-академіків; членів-кореспондентів, асистентів-дослідників, асистентів та приймає рішення щодо прийому академіками, віце-академіками, членами-кореспондентами, асистентами-дослідниками, асистентами, почесними академіками, іноземними академіками;
- затверджує зразки дипломів дійсних членів Академії, посвідчення Повноважного представника Академії

в інших державах та інші дипломи і посвідчення Академії;

- затверджує поточний бюджет Академії і порядок його використання;
- затверджує нормативні документи Академії;
- затверджує зразки печатки, штампів, бланків, символіку та Положення про символіку;
- затверджує Положення про відзнаки Академії;
- затверджує Положення про порядок використання найменування Академії іноземними мовами;
- з метою залучення до діяльності Академії молодих вчених, у тому числі і без наукового ступеня, приймає рішення щодо прийому асистентів-дослідників та асистентів з врученням відповідного диплому;
- вирішує питання щодо утворення тимчасових наукових колективів, науково-дослідних, експертних та інших підрозділів Академії і припинення їхньої діяльності, заснування підприємств, установ, організацій, затверджує їхні положення;
- створює відділення Академії та затверджує академіка-секретаря відділення;
- затверджує склад Редакційних колегій наукових видань Академії.

4.2.3. Президія збирається на засідання не менше одного разу на місяць, а у разі необхідності – на спеціальні засідання. Засідання Президії є правомочним, якщо на ньому присутні не менше 2/3 (двох третин) членів Президії. Президія приймає рішення простою більшістю голосів від загальної кількості членів Президії. При рівності голосів прийнятим вважається рішення, за яке проголосував Президент Академії. Рішення можуть прийматися шляхом використання засобів зв'язку (за допомогою поштового, телеграфного, телетайпного, телефонного, електронного чи іншо-

го зв'язку, що забезпечує автентичність переданих і прийнятих повідомлень).

4.3. Президент.

4.3.1. Президент Академії обирається Сенатом Академії терміном на п'ять років та звільняється зі своєї посади рішенням Сенатом, за яке проголосували 2/3 (дві третини) від загального складу Сенату.

4.3.2. Президент:

- є постійно діючим виконавчим органом Академії;
- вчиняє юридичні дії від імені Академії без довіреності;
- головує на засіданнях Сенату Академії;
- головує на засіданнях Президії або доручає головування віцепрезиденту Академії;
- головує на засіданнях Конгресу Академії або доручає головування віцепрезиденту Академії;
- скликає засідання Президії і пропонує порядок денний її роботи;
- готує до розгляду Президії питання про форми та обсяги матеріального і фінансового забезпечення проєктів та програм, що здійснюються чи підтримуються Академією;
- звітує перед Сенатом один раз на 2,5 роки;
- організовує роботу Академії, забезпечує виконання завдань, передбачених Статутом та планами діяльності Академії;
- розподіляє обов'язки між членами Президії;
- забезпечує розробку і виконання планів Академії;
- представляє Академію у відносинах з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, українськими та іноземними підприємствами, установами й організаціями, міжна-

родними організаціями, науковими установами та навчальними закладами інших держав, укладає в установленому законодавством порядку угоди від імені Академії;

- має право підпису фінансових документів, як перша особа;
- укладає договори та контракти від імені Академії;
- видає накази з усіх питань діяльності Академії;
- затверджує кошторис видатків Академії, штатний розпис Академії та посадові інструкції його працівників;
- призначає на посади і звільняє з посад працівників Академії;
- призначає Повноважних представників Академії в інших державах;
- затверджує правила внутрішнього розпорядку Академії;
- здійснює керівництво матеріально-технічним забезпеченням Академії;
- здійснює інші повноваження у межах чинного законодавства з метою виконання статутних цілей Академії.

4.3.3. Президент, у разі тимчасового припинення виконання своїх повноважень, передає їх члену Президії Академії шляхом видання відповідного наказу. Президент у будь-який час відновлює виконання своїх повноважень, про що видає відповідний наказ. Виконуючий обов'язки Президента Академії не має права видавати накази з кадрових, фінансових та майнових питань.

4.3.4. Президент несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на Академію, встановлює ступінь відповідальності віцепрезидентів та інших членів Академії.

4.4. Віцепрезидент Академії.

4.4.1. Віцепрезидент Академії:

- обирається із дійсних членів Академії та звільняється з посади Сенатом Академії за поданням Президента Академії;
- є членом Президії Академії;
- головує на засіданнях Президії за дорученням Президента Академії;
- головує на засіданні Конгресу Академії за дорученням Президента Академії;
- виконує обов'язки відповідно до розподілу повноважень Президентом Академії;
- виконує інші доручення Президента Академії.

4.5. Головний вчений секретар.

4.5.1. Головний вчений секретар Академії затверджується Сенатом за поданням Президента Академії та здійснює такі функції:

- є членом Президії Академії;
- здійснює наукове керівництво тимчасовими науковими колективами, науково-дослідними та експертними підрозділами, що утворюються відповідно до положень Законів України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про вищу освіту”;
- координує організацію та випуск наукових видань Академії;
- готує документи до прийому у асоційовані члени Академії: академіків, віце-академіків; членів-кореспондентів, асистентів-дослідників, асистентів, почесних академіків, іноземних академіків Академії та представляє їх Президії;
- вживає заходів щодо виготовлення дипломів Академії;

- відповідає за документообіг Академії;
- представляє наукові інтереси Академії у відносинах з державними та недержавними органами і установами, громадськими об'єднаннями, українськими та іноземними підприємствами, установами та організаціями, міжнародними організаціями за дорученням Президента Академії.

4.6. Конгрес.

4.6.1. Конгрес є дорадчо-консультативним органом Академії, що об'єднує асоційованих членів Академії: академіків, віце-академіків, членів-кореспондентів, асистентів-дослідників, дослідників, почесних академіків, іноземних академіків, постійних представників Академії в інших державах з правом дорадчого голосу;

4.6.2. Конгрес скликається Президією Академії один раз на рік (а у разі необхідності позачергово) з метою обговорення наукових тем з політико-правових питань державотворення, аналізу суспільно-політичної ситуації та вироблення рекомендацій, що оформляються у формі резолюцій;

4.6.3. Резолюції Конгресу направляються Президії Академії для урахування рекомендацій асоційованих членів Академії у своїй діяльності.

4.7. Засоби масової інформації.

4.7.1. Академія є засновником наукових видань «Суспільно-політичні процеси» і «Політичне право»;

4.7.2. З метою популяризації наукових досліджень у галузі політичної і правової науки, гуманітарної освіти

та своєї діяльності Академія може засновувати інші засоби масової інформації.

4.8. Вища школа політичного управління.

4.8.1. Академія з метою проведення інноваційної освітньої діяльності за різними ступенями освіти та наукових досліджень, спрямованих на отримання, використання та доведення наукових знань до практичного використання, розроблення методології системного аналізу суспільно-політичних процесів, застосування математичного моделювання у виробленні політико-правових рішень, формування Політичної еліти та підготовки наукових кадрів створює науково-навчальний заклад «Вища школа політичного управління».

4.8.2. Вища школа політичного управління створюється та діє відповідно до законів України «Про наукову та науково-технічну діяльність» і «Про вищу освіту».

Розділ 5. Порядок звітування керівних органів Академії перед її дійсними та асоційованими членами.

5.1. Керівні органи Академії забезпечують для дійсних і асоційованих членів Академії вільний доступ до інформації про їхню діяльність, у тому числі про прийняті рішення та про здійснення Статутних завдань.

5.2. Керівні органи Академії у 30 (тридцяти) денний терміни надають відповіді письмово або електронною поштою на запити дійсних і асоційованих членів Академії щодо своєї діяльності та реалізації Статутних завдань.

5.3. Керівні органи Академії звітують перед дійсними і асоційованими членами Академії на Сенаті і Конгресі з питань, що пов'язані із реалізацією покладених на них повноважень та здійснення статутних завдань Академії.

5.4. Звіт щодо виконання Статутних завдань підлягає оприлюдненню протягом 30 (тридцяти) днів від дня подання звітності дійсним і асоційованим членам Академії на Сенаті і Конгресі.

Розділ 6. Порядок прийому до Академії.

6.1. Академія шляхом виборів приймає асоційованих членів: академіків, віце-академіків; членів-кореспондентів, асистентів-дослідників, асистентів, почесних академіків, іноземних академіків;

6.2. Академіком може бути обраним вчений, який має науковий ступень доктора наук, здійснює активну наукову і громадську діяльність, приймає участь у роботі Академії. Як виняток, академіком може бути обраним вчений, який має науковий ступень доктора філософії (кандидата наук) і вчене звання професора;

6.4. Віце-академіком може бути обраним громадський діяч, який виконує Статут Академії, приймає активну участь у її діяльності, сприяє розвитку політичної та правової науки і гуманітарної освіти, надає фінансову та організаційну допомогу;

6.5. Членом-кореспондентом може бути обраним вчений, який має науковий ступень доктора філософії (кандидата наук), здійснює активну наукову і громадську діяльність та приймає участь у роботі Академії;

6.6. Асистентом-дослідником може бути обраним аспірант або студент, який приймає активну участь у роботі Академії;

6.7 Асистентом може бути громадянин, який підтримує Академію та приймає активну участь у її діяльності;

6.8. Загальну кількість академіків, віце-академіків, членів-кореспондентів, асистентів-дослідників, асистентів визначає Президія Академії;

6.9. Рішення щодо обрання академіків, віце-академіків, членів-кореспондентів, асистентів-дослідників, асистентів, почесних академіків, іноземних академіків приймає Президія Академії;

6.10. Результати виборів оприлюднюються у засобах масової інформації.

6.11. Асоційований член Академії може набути статусу дійсного члена Академії за рішенням Президії Академії.

Розділ 7. Обов'язки та права дійсних та асоційованих членів Академії.

7.1. Головний обов'язок дійсних і асоційованих членів Академії полягає у збагаченні науки і освіти новими досягненнями й відкриттями шляхом особисто здійснених наукових досліджень, організації колективної роботи проблем, наукового керівництва роботами;

7.2. Академіки, віце-академіки, члени-кореспонденти, асистенти-дослідники, асистенти зобов'язані брати активну участь у виконанні завдань, що покладені на

Академію, сприяти впровадженню досягнень в політичних і правових науках у практику, організовувати роботу, спрямовану на підготовку та підвищення кваліфікації наукових кадрів, виконувати доручення Президії Академії;

7.3. Дійсні та асоційовані члени Академії щороку подають звіт про свою наукову і громадську діяльність;

7.4. Дійсні та асоційовані члени Академії мають право приймати участь у публічних заходах, що проводить Академія, надавати пропозиції щодо удосконалення діяльності Академії.

Розділ 8. Відділення Академії.

8.1. Відділення Академії є відокремленим підрозділом Академії та створюється Президією Академії;

8.2. Відділення Академії не має статусу юридичної особи;

8.3. Керівником відділення є академік-секретар відділення, який затверджується Президією Академії із числа дійсних членів Академії та входить до складу Президії Академії;

8.4. Відділення Академії організовують свою діяльність відповідно до Статуту Академії;

8.5. Академік-секретар відділення скликає засідання відділення один раз на квартал, а у разі необхідності позачергово;

8.6. На засіданні відділення розглядаються поточні питання діяльності відділення, надаються рекомендації щодо вступу асоційованих членів Академії;

8.7. Рішення засідання відділення оформляються у формі протоколу та підписуються академіком-секретарем відділення;

8.8. Академік-секретар відділення за наявності у відділенні понад тридцяти асоційованих членів Академії має заступника;

8.9. Заступник академіка-секретаря відділення виконує доручення академіка-секретаря відділення;

8.10. Відділення діє відповідно до чинного законодавства України;

8.11. Відділення припиняє свою діяльність у разі зменшення асоційованих членів Академії у своєму складі до чотирнадцяти осіб;

8.12. Рішення про припинення діяльності відділення приймає Президія Академії;

8.13. Академік-секретар відділення несе персональну відповідальність за діяльність відділення та звітує один раз на рік перед Президією Академії.

Розділ 9. Контрольно-ревізійна комісія.

9.1. Контрольно-ревізійна комісія є контрольним органом Академії, члени якої обираються терміном на 5 (п'ять) років Конгресом.

9.2. Головою контрольно-ревізійної комісії є дійсний член Академії, який обирається Сенатом Академії.

9.3. Контрольно-ревізійна комісія:

- підзвітна Сенату;
- звітує про свою діяльність один раз на 2,5 роки, або на вимогу половини членів Академії;
- контролює виконання Статуту Академії
- розглядає і формулює рекомендації щодо розв'язання конфліктних ситуацій в Академії;
- залучає за необхідністю інших осіб до виконання своїх контрольних функцій;
- здійснює ревізію фінансової діяльності Академії;
- результати перевірок виносить на розгляд засідань Президії та Сенату;
- розглядає заяви і скарги членів Академії та вносить пропозиції щодо їх вирішення до Президії;
- за поважних причин ініціює скликання позачергового засідання Президії;
- засідання Контрольно-ревізійної комісії вважається правомочним, якщо на ньому присутні 2/3 (дві третини) членів. Рішення приймається простою більшістю голосів;
- рішення Контрольно-ревізійної комісії підписує її голова.

Розділ 10. Порядок оскарження.

10.1. Порядок оскарження рішень, дій, бездіяльності керівних органів Академії та розгляд скарг:

- дійсний або асоційований член Академії має право оскаржити рішення, дії, бездіяльність керівного органу управління Академії шляхом подачі письмового звернення до Президії Академії та в установлений законом

давством України термін отримати аргументовану відповідь у письмовій формі;

- у разі незадоволення відповіддю заявник має право подати скаргу до вищого керівного органу Академії – Сенату;

- Сенат розглядає скаргу заявника відповідно до чинного законодавства;

- Рішення Сенату може бути оскаржено шляхом звернення до суду.

Розділ 11. Джерела надходження і порядок використання коштів та майна Академії.

11.1. Кошти та майно Академії утворюються за рахунком:

- вступних та членських внесків членів Академії, добровільних пожертвувань громадян, благодійних внесків юридичних і фізичних осіб тощо;

- надходжень в результаті здійснення господарської та іншої комерційної діяльності створених нею госпрозрахункових установ та організацій, заснованих підприємств;

- коштів Державного бюджету та державного майна, виділених відповідно до чинного законодавства України.

11.2. Для забезпечення своєї статутної діяльності Академія може мати у своїй власності будинки, споруди, обладнання, майно спеціалізованого призначення, транспортні засоби, грошові кошти, інше майно.

11.3. Доходи (прибутки) Академії використовуються виключно для фінансування видатків на її утримання, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених Статутом Академії без мети одержання прибутку.

11.4. Академія здійснює бухгалтерський облік та державну звітність у порядку, передбаченому чинним законодавством України.

11.5. Академія не несе відповідальності за майновими зобов'язаннями створеними Академією установ, організацій та підприємств, так само як останні не несуть відповідальності за майновими зобов'язаннями Академії, якщо інше не обумовлено відповідними угодами.

11.6. Академія утворена та зареєстрована в порядку, визначеному законом, що регулює діяльність відповідної неприбуткової організації. Академії, її дійсним та асоційованим членам та керівним органам забороняється розподіл отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників у розумінні Цивільного кодексу України), членів (дійсних та асоційованих) Академії, працівників Академії (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління Академії та інших пов'язаних з ними осіб. Не вважається розподілом отриманих доходів (прибутків) фінансування видатків, визначених підпунктом 133.4.2 Податкового кодексу України (чи іншої норми прийнятої замість нього). Академія внесена контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій.

Розділ 12. Порядок внесення змін та доповнень до Статуту.

12.1. Зміни та доповнення до Статуту Академії приймає Сенат за поданням Президента Академії.

12.2. Академія повідомляє орган реєстрації про зміни та доповнення до Статуту в установлений законодав-

ством України строк. Будь-які зміни та доповнення до Статуту набирають чинності щодо будь-яких третіх осіб з моменту державної реєстрації таких змін.

Розділ 13. Припинення діяльності і вирішення питань, пов'язаних з ліквідацією.

13.1. Добровільне припинення діяльності Академії може здійснюватися шляхом її реорганізації (шляхом приєднання) або саморозпуску у порядку, встановленому законодавством України. Сенат приймає рішення про добровільне припинення діяльності Академії шляхом реорганізації (шляхом приєднання) або саморозпуску, за попередньої згоди Президії, кваліфікованою більшістю у $\frac{3}{4}$ (три четверті) голосів дійсних членів Академії, які присутні та беруть участь у голосуванні, якщо інший порядок не встановлено законодавством.

13.2. На підставі рішення Сенату щодо реорганізації (шляхом приєднання) визначає правонаступників Академії згідно з законодавством України і затверджує відповідні баланси. правонаступниками Академії не можуть бути юридичні особи, метою діяльності яких є одержання та розподіл прибутку.

13.3. Реорганізація (шляхом приєднання) або саморозпуск здійснюється на підставі рішення Сенату за поданням Президії. Повноваження ліквідаційної комісії здійснює Президія. Сенат визначає порядок і строки реорганізації (шляхом приєднання) або саморозпуску Академії згідно з законодавством України.

13.4. Припинення діяльності Академії може бути здійснено за рішенням суду про заборону (примусовий розпуск) громадського об'єднання;

13.5. Діяльність Академії вважається припиненою з дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру.

13.6. У разі припинення Академії (у результаті її ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення) її активи за рішенням Сенату передаються одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду, або зараховуються до доходу бюджету.

28 вересня 2022 року,
місто Київ, Україна.

ТРЕТЯ СВІТОВА ВІЙНА

УДК 323.15

Василь ТКАЧЕНКО,

доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії педагогічних наук України,
академік Академії політико-правових
наук України, Інститут всесвітньої
історії НАН України

E-mail: vasyt.tkachenko@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1953-1808

РАШИЗМ: СПЕКТРИ ОСМИСЛЕННЯ

Анотація. 19 травня 2022 року в газеті *The New York Times* було опубліковано колонку професора історії Єльського університету, доктора наук Тімоті Снайдера під назвою «Ми маємо сказати це вголос: Росія – фашистська держава». Як на мене, ключовими словами в цій назві є фраза «ми маємо сказати це вголос». Те, що «Росія – фашистська держава» було уже не раз сказано, однак, як засвідчує житейська мудрість, щоб викликати суспільний резонанс, за кожним сказаним словом має стояти значима постать. Такою постаттю світового масштабу на сьогодні є Тімоті Снайдер, і в його устах твердження про фашизацію Росії звучить уже не як одне із оприлюднених наукових суджень, а як вирок путінському режиму, та його лідеру – воєнному злочинцю Володимиру Путіну особисто.

Ключові слова: рашизм, фашизація Росії, імперіалізм, рейтинг війни, геноцид українського народу, неофашизм.

РАШИЗМ ЯК РІЗНОВИД ФАШИЗМУ І НАЦИЗМУ

Заклик Тімоті Снайдера до широкого визнання РФ фашистською державою обумовлювався високим ступенем російської загрози: «Це фінальна точка, в котрій мова ненависті вивертає реальність навиворіт, а пропаганда перетворюється у чистої води заклинання. Це максимальне торжество волі над мислю. **Назвати фашистами інших, будучи фашистом, – в цьому полягає основа путінського методу.** Американський філософ Джейсон Стенлі називає його «підривною пропагандою». Я запропонував термін «шизофашизм». В українців є більш елегантне визначення – вони називають його «рашизмом».

Злободенність поняття «рашизму» вимагає свого подальшого опрацювання й запровадження в сучасну систему мислення. Тим часом цей термін уже увійшов у широкий вжиток, він зафіксований на сайті всесвітньої енциклопедії. Зокрема стаття «рашизм» перекладена на 25 мов світу. Сам термін поєднує в собі слова «Russia» і «фашизм», у ньому асоціативно прослуховується співзвучність зі словами «фашизм» і «расизм». Він передає собою сучасний стан сприйняття путінізму як ідеології, політики й практики, що складає собою свого роду амальгаму основних принципів фашизму і сталінізму. Наразі цей термін зустрічає спротив з боку деяких представників російських ліберальних кіл, – мовляв, не усі ж з цією владою згодні.

Відповідь на зауваження, що слово «рашизм» образливе для російського народу, дасть час і люди, що представлятимуть собою нову Росію. У свій час Олександр Герцен у творі «Минуле і думи» (1868) використав термін «росіянізм» для позначення екстремістського напрямку в москвофільстві. До терміну «росіянізм» вдавалися й ідеологи заснованої 1994 року ультраправої фашистської «Народної національної

партії» Олександр Іванов-Сухаревський та Олексій Широпаєв. Президент Чеченської Республіки Ічкерія Джохар Дудаєв вбачав у терміні «росіянізм» курс на територіальну експансію Росії на Кавказі. У своєму новому написанні термін «рашизм» набув значного поширення під час російсько-грузинської війни 2008 року. Після розв'язання Росією війни проти України у 2014 році цей новий термін став активно використовуватися публіцистами, науковцями і політиками. Міжнародне поширення цього терміна відбулося після початку російського вторгнення в Україну 2022 року.

Змістове наповнення терміну «рашизм» постійно зазнає інновацій. Однак уже нині можна стверджувати, що в основі його ідеологічних засад лежить заперечення сили права й утвердження права сили, ненависть до суверенітету сусідів та самоствердження через свавілля й насильство. На думку академіка РАН Юрія Півоварова, ці риси притаманні будь-якій російській владі й успадковані ще з часів Золотої Орди. У цьому полягає й своєрідність «рашизму» – це той же різновид фашизму й нацизму, лише з ординською специфікою «россиян», а не тільки «русских».

Рашизм зневажає демократичні процедури, а натомість виходить з того, що «народний дух» і вищий державний інтерес виявляє себе містичним чином через вождя. У твіттері від 1 липня 2022 року, характеризуючи персону Путіна, Тімоті Снайдер зазначив: «Він досягнув піку тиранії, а отже, перетворюється на пародію». І в цьому криється правда про глибину морального виродження кремлівського зверхника: «Володимир Путін вважає, що він може вирішувати, існує Україна чи ні. Бог сказав йому, що українські душі насправді – росіяни. Історія відкрила йому, що Україна прагне єдності з Росією. І навіть мова, якою він спілкується, дозволяє йому вторгтися в будь-яку країну, де нею розмовляють. І тому, мовляв, Україна має бути атакована, і будь-хто, хто думає чи говорить про Україну, має бути вбитий, депортований або принижений».

Отже, високе Слово Науки щодо фашизації Росії і морального розтління її керівника наразі було промовлено авторитетним вченим чітко й однозначно. Воно в певному сенсі відкрило шлях до подальшого аналізу – осмислення й переосмислення фашизму як складного ідейно-політичного феномену. А початок дискурсу було покладено в першій же фразі американського професора: В Радянському Союзі «фашизм як ідея ніколи не був переможений». Ніхто так і не спромігся визначити, що ж означало це поняття в контексті сталінського режиму. По суті справи «фашизм перетворився у оболонку, котру можна було наповнити будь-яким змістом».

Якщо з ідеологією фашизму такі складнощі, то ***постає питання про визначальний контрапункт політики і практики фашизму*** (тут і далі курсив мій. – Авт.). Як про це писав нині популярний в Росії нацистський мислитель Карл Шмітт, реальна практика фашизму починається із втілення у політичну риторику країни поняття «ворога». Більшовизм у цьому відношенні посів чи не чільне становище у знищенні «класових ворогів» – буржуазії, підприємців, власників сільських господарств, інтелігенції й духовенства. Власне радянські ідеологи стали називати ворогами й фашистами усіх, «хто проти нас». Під час Другої світової війни, зрозуміла річ, ворогами були німці. Тут немає жодної проблеми. Однак у добу холодної війни в ранг «фашистів» уже були підверстані американці й англійці. Дісталось тоді й так званий «зграї Йосипа Броз Тіто» за його відступництво від сталінізму. Ось і сьогодні: обрядившись в тогу «антифашизму», Путін взяв на себе місію одноосібно визначати хто є «ворогом» російської держави. Наразі, пише Тімоті Снайдер, «українці були оголошені “нацистами” просто тому, що відмовилися визнати себе росіянами і вчинили опір».

На себе ж путінська гвардія нап'яла тогу «антифашистів». В такому контексті втрачає смисл будь яка наукова полеміка, коли на всіх, хто «проти Путіна» наліплюють ярлик «фа-

шизму». Ставати тут «на прю» просто ні з ким і ні для чого. Слід діяти: практика боротьби проти гітлеризму довела, що нанести справжню поразку німецькому нацизму вдалося насамперед на полях Другої світової війни. Сьогодні ця історична місія судилася Україні. І ми маємо перемогти. В противному разі, зазначає професор Снайдер, «...якщо Росія переможе Україну, це буде означати не лише руйнування демократії грубою силою – хоча це було б жахливо само по собі. Це деморалізує демократію».

Й така загроза не надумана – ліберальна демократія переживає нелегкі часи. Саме про це йшлося на під час 53-ї Мюнхенської конференції з безпеки (17-19 лютого 2017 р.), де базова доповідь звучала таким чином: **«Постправда, пост-Захід, постпорядок»**. Уже тоді виступаючі на форумі констатували: нинішній світ вступив у найбільш неспокійний після 1945 р. період; західне ліберальне суспільство дедалі більше замикається у собі, віддавши розв'язання світових проблем у руки «антиліберальних сил»; а в остаточному підсумку нестабільна ситуація загрожує безпеці всього простору від Європи аж до Тихого океану, що й було проілюстровано незаконною анексією Криму та агресією на Донбасі. Після нападу Росії на Україну в 2014 році, на превеликий жаль, Захід обмежився висловлюванням «глибокої занепокоєності» та такими-сякими куцими санкціями проти кремлівських зверхників.

Не зустрівши належного опору, Росія перейнялась утвердженням у світі брехні, що нібито «правда в силі», а нато-мість «розсудливість – для невдах», оскільки, мовляв, у глобальному масштабі «демократія приречена». Відтак слово Тімоті Снайдера на захист демократії об'єктивно стає потужною підтримкою нашої країни: «Якби Україна не чинила опір, ця весна стала б темними часами для прихильників демократії по всьому світу. Якщо Україна не переможе, темрява може тривати десятиліттями».

Заклик до боротьби проти фашизму звучить у Тімоті Снайдера як набатний дзвін. У своїй короткій колонці для газети, вчений 42 рази використовує термін «фашизм», 4 рази – «антифашизм», однак до терміну «нацизм» вдається лише 8 разів. Таке інтенсивне згадування терміну «фашизм», порівняно з нижчим ступенем використання терміну «нацизм», як на мою думку, має своє пояснення. Насамперед суть справи полягає у форматі публікації – газетний матеріал не повинен уподібнюватися академічному науковому викладу, доречному для наукового фоліанту. Насправді пересічній людині мало діла до різниці у тому, як науковці трактують поняття «фашизму» чи «нацизму» – у неї є своє житейське розуміння цього жахливого злочину проти людяності. Тож не дивно, що надзавданням публікації Снайдера було донести уже в самому заголовку до широкого кола світової громадськості головне: **«Ми повинні сказати це вголос: Росія – фашистська держава».**

Важливо, що цей алармістський рефрен щодо загрозливого процесу «фашизації Росії» пролунав з трибуни впливової газети Америки на повен голос. Прикладом високого градусу цієї публікації може служити хоч би й таке судження: **«Фашисти, що називають фашистами інших, – це фашизм, доведений до нелогічної межі у своєму поклонінні перед ірраціональним».**

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мы должны сказать это вслух: Россия – фашистское государство». URL : <https://medusa.io/feature/2022/05/21/my-dolzhy-skazat-eto-vsluh--rossiya-fashistskoe-gosudarstvo>
2. Путін на піку тиранії – Тімоті Снайдер про події в Росії – останні новини. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/putin-na-piku-tiraniji-timoti-snyder-pro-podiji-v-rosiji-ostanni-novini-50253464.html>
3. Рашизм – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Рашизм>

4. Шмитт К. Понятие политического. URL: <http://read.virmk.ru/h/Shmitt.htm>

РАШИЗМ: ВІД «ЛАЙТФАШИЗМУ» ДО НАЦИЗМУ

На заклик з боку американського науковця доцільно розглянути й точку зору деяких представників російської науки. Йдеться, звісно, не про кремлівську гвардію – спеціалістів по обдурюванню населення. Назагал, як зазначив міністр зовнішніх справ України Дмитро Кулеба, «Росія – країна вбивць і відвертих брехунів». Однак є й ряд поважних дослідників, визнаних як в академічних колах Росії, здебільшого тих, що емігрували на Захід. Так, В'ячеслав Іноземцев – відомий російський економіст, соціолог, ліберальний громадський і політичний діяч. Він один із перших російських науковців, що порушили питання про фашизацію Росії. У 2016 році на форумі пам'яті Бориса Немцова в Берліні він висловив думку, що в Росії складається «м'який варіант фашистського режиму». Тобто, проблема була поставлена, але у дещо пом'якшеній формі – адже мова йшла про країну його тодішнього проживання.

У визначенні основних параметрів цього «лайтфашизму» Іноземцев називає: одержавлення економіки й перетворення Росії в корпорацію; посилення націоналістичної риторики і настирливе протягування ідеї народної єдності; пропаганда єдності між партією, народом і вождем; нав'язливе порушення питання про доцільність справедливого насилля, навіть коли воно й незаконне, але йде нібито від імені народних мас; курс на згуртування держави й певних фінансових еліт заради досягнення єдиної цілі, визначеної лідером нації тощо. Що вже говорити про дрібніші ознаки фашизації – про культ маскуліності вождя, про пріоритет вольових начал у визначенні політичного курсу, про забезпечення

державою згуртованості й стабільності суспільства.

Отже, основні параметри суспільства засвідчують про наявність «звичайного фашизму». Щоправда привертає увагу одне важливе застереження Іноземцева: «Моя думка полягає в тому, що ми сьогодні бачимо – це фактично кристалізація корпоративної держави, котра була в Європі часів Муссоліні в Італії, за часів Франко у Іспанії». Отже, увівши поняття «фашизм», В'ячеслав Іноземцев не став на той час визначати режим як «нацизм» – цю своєрідну «червону лінію» у 2016 році він, судячи з усього, психологічно ще не міг подолати: **«Я не говорю про нацизм, в Росії нацизм неможливий, на мій погляд, тому що держава настільки багатонаціональна, що для просування якоїсь ідеї достоту російської, вона згубна – це розуміють усі, включаючи Путіна і його близьке коло... Расової ідеї немає й бути не може. Ідея в Росії абсолютно імперська. Імперія не є нацистською державою – це принципово різні речі».**

З нашого боку на ці судження шестирічної давності виникає законне запитання – а хіба «Третій Рейх» як нацистська держава не був імперією? Взяти хоча б офіційну назву цього державного утворення – «Deutsches Reich» (Німецька імперія). Чому ж імперськість Росії трактується як нібито запобіжник нацизму? Не переконувало і таке твердження В'ячеслава Іноземцева: «Імперія являє собою експансію і домінанту певної метрополії над колоніями, котрі повинні бути раді тому, що вони колонії. Мова не йде про винищення, расову чистоту, не доведи Господи». У викладі Іноземцева кремлівські зверхники нібито далекі від політики винищення й переймаються лише одним: «Про життєвий простір йдеться. Це ми бачимо на прикладі Криму, і східної України, і того, що було раніше, розпочинаючи від Грузії й Придністров'я».

Знову виникало запитання: чи ж складовою частиною нацизму не було проголошення Гітлером завоювання «жит-

тевого простору» (Lebensraum)? Тому дивно, що, у розумінні Іноземцева, агресія Росії проти України станом на 2016 рік була лишень якимось технологічним вирішенням «життєвого простору». Так само на той час Іноземцев жодним чином не допускав уподібнення Гітлера і Путіна: «Звичайно, нині набагато м'якше, слава Богу, наразі у світі немає такої готовності йти на насилля, розв'язувати війну, немає її у Путіна. Путін абсолютно не Гітлер, він не загарбник, він не прихильник переділу світового порядку». А що стосується агресії, то, мовляв: «Крим і Україна – це те, що підняло його популярність, це абсолютно такий театральний мікроімперіалізм, як іноді говорять наші французькі колеги».

Далі ідея «театрального мікроімперіалізму» набирала в Іноземцева форми захисту благочестивої Росії: «Тут немає такої екзальтації. Фашизм 1920-х років опирався на велетенський масовий народний рух, сьогодні ж у нас імітація цього руху, у нас країна імітацій, тому вона нікуди не просунеться, не буде жодних танкових колон, котрі підуть на Київ. Це страшилки, якими західні політики лякають народ».

А час спливав, і після цих заяв багато чого у світі змінилося. В'ячеслав Іноземцев став працювати у Вашингтоні і вийшов із сфери репресивних заходів Кремля. Ми не станемо кидати камінь у бік професора – кожна людина має право не лише на власну думку, але й на помилку. Тут головний суддя для кожного з нас, як висловлювався Олександр Пушкін, «єдина разве совесть». До того ж нині опорною точкою для осмислення й переосмислення сутності політичного режиму Путіна став для багатьох кремлівський геноцид в Бучі, Ірпені, Гостомелі та інших містах і селищах України. Ці прояви варварства поставили проблему агресії у принципово нову систему координат: увесь світ отримав можливість уздріти машкару «російського держиморди». Уже не у різновиді «лайтфашизму», а людиноненависницького нацизму.

Тож відбулися зміни і в оцінці В'ячеславом Іноземцевим

агресивної політики Росії, його оптика бачення проблем теж набула іншого формату. Нині професор вважає, що після нападу на Україну на агресора чигає «серйозна криза, найсерйозніша з середини 90-х років, навіть більш серйозніша 1998 року за масштабами падіння, і за масштабами зниження реальних доходів». Однак сподіватися на вирішальну силу російського народу щодо припинення війни проти України буде марно: «Від них давно нічого не варто чекати. Від них варто очікувати лише більше терпіння й чергових вигуків во славу президента». Те ж саме стосується й ділових кіл Росії: «Нічого не відбудеться». Населення віддавна демонструє свою здатність до виживання – їм доведеться жити з новими цінами й покійно змиритися з перипетіями долі.

Що ж стосується ролі України, то тут у професора Іноземцева сталось фундаментальне зрушення. Так, на запитання – «Що може зупинити російську армію і Володимира Путіна» – його відповідь прозвучала чітко й однозначно: «Українська армія й українські добровольці».

В подальших інтерв'ю ця тема поглиблюється: «розмови про те, що ми зараз позакриваємо нафту й газ, і через місяць Путін піде з України, це я не знаю, на кого розраховано. Це повне безглуздя». І далі: «війна може закінчитись лише поразкою Путіна на полі бою, але з економічних причин вона не закінчиться ніколи».

Допускаючи тимчасове утримання Росією деяких окупованих районів України, В'ячеслав Іноземцев не допускає й думки про можливість відновлення в них ефективного суспільно-економічного життя чи навіть відбудови зруйнованих міст: «ніхто в міжнародній спільноті не визнає ці території російськими. Їх можна, мабуть, «приєднати» до Росії, щоб створити формальний привід їх відновлювати, легітимно вкладати туди гроші, але я впевнений, що ніхто не буде цього робити, тому що є загроза їх відторгнення». Життя за минулі 8 років показало, що в окупованих росіянами районах

Донбасу «багато підприємств фактично не працювало, багато було демонтовано й вкрадено в Росію, і все, що робив Кремль, він платив місцевим жителям пенсії й виплати. Це було все».

Еволюція поглядів В'ячеслава Іноземцева показова – вона вселяє надію на появу більш широких кіл демократичних сил Росії й процесу їх подальшого згуртування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. «В России – мягкий вариант фашистского режима». URL: <https://www.svoboda.org/a/28047747.html>

2. Нового Грозного точно не будет. Экономист Владислав Иноземцев о том, будет ли Россия восстанавливать Мариуполь. URL: <https://www.currenttime.tv/a/novogo-groznogo-iz-mariupolya-ne-budet-ekonomist-vladislav-inozemtsev/31867455.html>

3. Самый серьезный кризис с середины 90-х годов, хуже 1998 года по масштабам падения»: экономист Иноземцев – о «дне» экономики России. URL: <https://www.currenttime.tv/a/samy-sereznyy-krizis-s-serediny-90-h-godov....>

РАШИЗМ: КОНТУРИ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

Виступ Тімоті Снайдера отримав значний резонанс у середовищі російських науковців. На відміну від В'ячеслава Іноземцева, багато з них (здебільшого мешкаючих ще й досі у Росії) так і зупинилися перед «червоною лінією», зважаючи на пресинг путінського антидемократичного законодавства щодо оцінки історичних подій. Ніхто не прагне отримати 3-5 років ув'язнення за висловлення симпатії щодо України. Спрацьовує психологія виживання, зокрема й тих, хто пов'язав свою діяльність із фондом «Либеральная мысль». Один із них – доцент «Вищої школи економіки Олександр Кинев – по-

ступив у традиціях радянської дійсності: «засудити й відмежуватися»: «Я думаю, що стаття пана Снайдера до науки не має жодного відношення. Це таке собі типове політичне обзивання, елемент інформаційної війни в чистому вигляді. Тому що під його критерії, які він там описує, підходить практично будь-яка персоналістська диктатура. Але називати будь-яку персоналістську диктатуру фашистською – це, м'яко кажучи, дуже сильне перебільшення. Тому це просто ярлик, це інформаційна війна, це взагалі не наука жодним чином».

В даному випадку, як це часто велося за радянських часів, науковці будь що намагаються відмежуватися від політичної характеристики проблеми, а натомість спрямовують її обговорення в русло наукової схоластики: «як розуміти те чи інше поняття», «як воно співвідноситься з іншим поняттям», «чи відповідає це поняття усім критеріям, чи лише окремим із них» тощо. Хоча насправді їх лякає те, що «Снайдер говорить про фашизм не лише правлячих кіл Росії, але він і Росію називає фашистською країною».

Тож з боку частини російських науковців пропонується така собі псевдоакадемічна казуїстика: країною правлять фашисти, але країна не є фашистською! І тут в хід іде жонглювання термінологією: мовляв, слід погодитися, що у фашизму є «певні історичні джерела й певні риси. Деякі із цих рис не спостерігаються у правлячих колах Росії, не кажучи вже про країну в цілому. Справа в тім, що фашизм для того, щоб бути фашизмом, повинен пропонувати якусь ідею для мас, він має запропонувати якесь краще майбутнє, а не лише дивитися в минуле... Що фашизм – це все-таки про краще майбутнє для якогось певного кола людей. Цього ми в путінізмі не спостерігаємо».

Дивна виходить логіка: якби Путін запропонував якусь модель кращого майбутнього, то в Росії був би фашизм, але злиденність путінської ідеології, мовляв, є ознакою того, що фашизму Росія ще не дотягує. Це якраз той випадок, коли

недоліки путінізму стають нібито продовженням його чеснот. Звісно, зазначає професор Ратгерського університету (США) Сергій Єрофєєв, путінізм можна асоціювати з фашизмом. Однак «для того, щоб вести себе як фашист, не обов'язково бути за переконанням фашистом». Не виключено, що фашистська поведінка Путіна мотивується зовсім іншими ідейними переконаннями: «Ідея культу волі, силового очищення, розсування кордонів для своїх – це ідея почасти фашистська, але почасти вона притаманна деяким іншим системам, іншій культурі, іншій організації. В цьому зв'язку слід мати на увазі мафіозні системи».

Знову таки виходить дивна річ – здійснюється фашистська політика, але вождь нації, мовляв, може бути і не фашистом за своїми переконаннями. Тоді російські аналітики «вкидають» ще одну альтернативну версію: мовляв, соціальні науки ніколи ще не стикалися із випадком, щоб ціла держава, ціла країна управлялась би мафією. Причому країна досить розвинута, країна велика, більш того, країна що володіє зброєю, яка може знищити увесь світ. Тому заклик Тімоті Снайдера до мобілізації мас, вважає Сергій Єрофєєв, має право на існування. Однак цим все не може вичерпатись. Коли таки настане час, вірять російські ліберали, коли країна дійде точки кипіння, тоді постане проблема зміни правлячої верхівки, чи принаймні її модернізації. От для того, щоб «зрозуміти, що нам робити, зокрема, людям, котрі будуть мати якусь здатність вести переговори в майбутньому з представниками цієї системи, для того, щоб зрозуміти їх, нам, звичайно, недостатньо говорити про фашизм».

Така позиція професора Єрофєєва, який, між тим, уже змінив країну проживання, вражає своїм цинізмом. Логіка його аж надто проста: рано чи пізно відбудеться перерозподіл влади в Росії, яку зараз не варто називати фашистською, бо вона, мовляв, залишиться нам у спадщину. За цих умов сам дискурс про фашизм є навіть шкідливим, тому що він від-

волікає увагу від справжньої природи існуючої в Росії політичної системи. А вона, мовляв, і не містить у собі типового фашистського культу лідера: «Там культ, скоріше, братви, там культ понять, там культ певних мафіозних цінностей. Звісно, там є центральна фігура. Якщо цю центральну фігуру вилучити, викинути із цієї системи, то дуже багато чого може змінитися. Сама мафія відразу нікуди не дінеться, але дуже багато чого відразу зміниться».

Отже, стратегія і тактика деяких ліберальних аналітиків зводиться до того, що хай собі Снайдер викликає в масах «лють благородну», а ми тим часом маємо пересидіти й зрозуміти як повести себе із мафіозі, коли в якийсь момент з ними слід буде порозумітися. Тут важливо, зауважує Єрофєєв, що ці братки з поняттями є людьми хитрими, хоча й недалекого розуму, однак спритними й боягузливими, бо є інші сили, які готові їх здолати. Наразі головною небезпекою є «Мюнхен-2». Але цього Мюнхена можна уникнути, «якщо ми зрозуміємо, що коли це зло почне програвати, то тоді можна буде задуматись щодо вигідних умов переговорів для сторони добра. Але для цього слід розуміти природу тих, хто нам протистоїть». Отож торжествує типова ментальність обивателя: «будемо спостерігати», а там «воно якось буде».

Оцих самих ліберальних «сил добра», судячи з усього, влаштовує та Росія, яку вони збираються успадкувати, чи, принаймні, поділити з «силами зла». Саме тому деякі ліберальні діячі заінтересовані, щоб зняти з Росії тавро фашизму. Авторитарна природа влади, стверджує Олександр Кинєв, не є ознакою одного фашизму: якщо брати персоналістські диктатури в країнах Латинської Америки, «співпадіння буде майже тотальне – цензура, заборона опозиції, жорсткі репресії тощо. Усе це не робить країну фашистською. Фашизм – це ідеологія».

А далі вже йде пряма апологія російської дійсності. Культу особи в Росії, мовляв, немає: «у нас немає жодного масо-

вого обожнювання, у нас немає жодних кампаній героїзації, у нас не будують пам'ятників, не перейменовуються вулиці. У нас є персоналістський режим, де є держбюрократія, є її символ і, власне кажучи, усе чим відрізняються фашистські режими від звичайних авторитарних режимів».

Аргументація Кинєва досить примітивна, хіба що нахабна. Він заперечує все, що видно кожній неупередженій людині. Поставивши гітлерівську Німеччину за базову модель, він тестує сучасну Росію за цими показниками, звісно ж на користь Росії. По-перше, в Росії нібито відсутня єдина ідеологія. По-друге – відсутня й тоталітарна партія, які усе підпорядковано, оскільки «Єдина Росія» є своєрідною профспілкою без чіткої ідеології. По-третє, в Росії, мовляв, є така-сяка багатопартійність і якась подоба демократичних виборів. По-четверте, частиною фашизму є геополітика, піднесена до рівня державної ідеології, де йдеться про територіальний простір, чого нібито немає в державній риториці Росії. По-п'яте, складовою частиною нацизму є соціал-дарвінізм плюс ксенофобія, а в Росії навпаки – демонстративна поліетнічність. Аргумент щодо останнього твердження розрахований на простака: «Навіть коли розпочалася ця спецоперація [проти України], з'явилися ролики на російському телебаченні, в інтернеті, котрі прямо показували, що Росія багатонаціональна країна». Тобто, Кинєв вважає, що аргументом фашизації не можуть бути звірства в Бучі, а лише ті пропагандистські ролики, що показують по російському телебаченні.

Вести дискурс на такому рівні, коли на «чорне» кажуть «біле», – значить не поважати себе. На щастя серед російської наукової громадськості з'являються особи неконформістського складу. Один із них – викладач «Вищої школи соціальних і економічних наук» Ілля Будрайтскіс. На його думку, за основу мотивації дій російського населення влада Кремля якраз і покладає ідеї соціал-дарвінізму, коли відбувається

«розширення принципів конкуренції й боротьби за існування на рівень глобального світопорядку», а міжнародне право і права людини трактується лише як «приховування тваринного/природного прагнення до домінування за рахунок інших». Засобами пропаганди доносяться ідеї, що все, що лежить за межами особистого існування – є брехливим і лицемірним. Ця сувора практика повсякденного життя призводить населення «до повного безсилля перед політичними діями керівництва країни, зокрема щодо розв'язування агресії проти України».

Нав'язувана російською владою абсолютизація приватного життя (триматися подалі від політики!) призвела до того, що люди уже позбулися й права на приватне життя і висловлення особистої думки. А тим часом щоденна практика засвідчує постійне прагнення влади підштовхнути людей до висловлення публічної підтримки кремлівської політики. Тобто, люди мають продемонструвати себе єдиним народом виключно через пасивну підтримку влади: «про це засвідчує насамперед те, що громадянська належність у нинішній Росії ототожнюється із підтримкою рішень влади і військової операції в Україні».

За часів Гітлера світова політика трактувалася нацистами як боротьба рас: раси конкурують між собою, а існування кожної із них стає загрозою для існування іншої. Тому, мовляв, виживання однієї залежить від знищення іншої. В нинішній Росії проголошена Путіним політика денацифікації України означає не що інше, як практику насильницького «перевиховання» аж до знищення. Боротьба з нацизмом трактується як боротьба росіян проти неросіян, які автоматично стають антиросіянами. З цього приводу Будрайтскіс зазначає: в офіційній пропаганді «можна зустріти вказівки на те, що нацистами є не лише всі українці чи то носії особливої української державності, але і увесь Західний світ. Якщо ви не згодні з позицією Росії, якщо ви не згодні з поглядами її

властей на те, що відбувається, ви є нацистом. Таким чином, нацизм являється не в якості злочинної ідеї, а в якості суті речей. Якщо ви українець чи виступаєте на підтримку України, ви – нацист».

Достоту немає потреби проводити пряму аналогію між нацизмом Гітлера й нинішньою російською дійсністю. Фашизм ХХ століття був конкретним історичним явищем, насамперед політичним рухом, що спершу діяв поза межами держави. Веймарська держава виявилася надто слабкою щоб стримати натиск націонал-соціалізму. У нинішній Росії такого масового руху поза державного контролю немає, суспільство деполітизоване й не здатне до об'єднання. Більше того, такі масові рухи нинішньому керівництву Росії й не потрібні: «Ця фашизація відбувається згори, виключно силами державного апарату».

Посилання на те, що нібито історичний фашизм – чи то італійський, чи німецький – засвідчили якусь ідеологічну цілісність теж не витримують критики. Як правило, у Муссоліні й Гітлера це була вкрай еkleктична й навіть внутрішньо суперечлива мішанина різних ідей. Фашизація російського режиму також не потребує жодної цілісної ідеології. До стану фашизації суспільство призвів сам процес становлення державності, а також лінія державного апарату на пригнічення й роздрібнення суспільства. Звичайно, якісь ідеї час-від-часу з'являлися, але вони були просто затребувані на злобу дня: сьогодні одні, а вже завтра – інші.

Наприклад, нині Кремль нав'язує думку, що широко-масштабне вторгнення в Україну було непростим, але неминучим. Навряд чи сам Путін вірить, що хтось дійсно готував напад на Росію. Але не слід і сумніватися в тому, що він вірить у те, що незалежна демократична Україна є екзистенційним викликом Росії, а тому має бути знищена як лише трапиться нагода. Згідно його логіки, іншого вибору й не було. А це означає, що сама логіка існування Росії, оточеної ворогами, ви-

магає від неї усе більш агресивної політики.

Не в меншій мірі ідеологічні кліше Кремля формувалися під впливом обставин життя самого Володимира Путіна, як під час служби в КДБ, так і особливо на прикладі 1990-х років – радикальних ринкових трансформацій. Саме тоді запанували цинічні істини, що кожен сам за себе, а у світі править лише сила, тому слід прагнути не виявитися слабаком. Цей набір ідей, що стосується живої істоти, яка веде непримириму боротьбу за існування, якраз і процвітав у нацистській Німеччині.

Тим часом агресію проти України Путін намагається не називати війною, а лише «спеціальною військовою операцією». Значною мірою це пояснюється тим, що війна вимагає високого рівня соціальної солідарності з боку широких народних мас, якої в Росії наразі немає. Тим часом поняття «спеціальної операції» не вимагає від пересічної людини особистої участі в ній – це, мовляв, те, що здійснюється військовими професіоналами на якомусь іншому поверсі суспільного життя. Виходить так, що подібні воєнні операції забезпечують «нормальність» життя людей безіхньої особистої участі як громадян. І тут не можна не погодитися із висновком Іллі Будрайтскіса: «Якщо розвиток подій в Україні приведе до того, що російська влада буде змушеною назвати своє повномасштабною війною, і у цій війні ми виявимося учасниками як країна й суспільство, то країна зіткнеться із серйозною внутрішньою кризою. Тому що люди не готові жертвувати своїм життям во ім'я чогось більшого, оскільки його для них просто не існує».

Перебіг подій на фронтах дає надію сподіватися, що все йде до того.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Будрайтскис И. Не стоит искать причины фашизации российского государства в уникальной судьбе страны. URL: <https://vlast.kz/politika/49767-ila-budrajtskis-istorik-ne-stoit->

[iskat-priciny-fasizacii-rossijskogo-gosudarstva-v-unikalnoj-sudbe-strany.html](https://www.svoboda.org/a/kakoy-rezhim-postroen-v-rossii/31871409.html)

2. Какой режим построен в России? URL: <https://www.svoboda.org/a/kakoy-rezhim-postroen-v-rossii/31871409.html>

РАШИЗМ: СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА РЕЙТИНГУ ВІЙНИ

Злочинна війна Росії проти України набирає обертів, приносить усе більше людських жертв і страждань. Та все ж, згідно опитування громадської думки соціологами «Левада-Центру», більшість росіян підтримує цю війну – 53% «безперечно» і ще 28% «скоріше підтримують». З огляду на таку сумну картину директор «Левада-Центру» Лев Гудков вирішив тимчасово не публікувати такі дані, «щоб не легітимізувати війну». Адже, засвідчив він, майже половина опитуваних гордяться рішенням Росії про воєнне вторгнення. Трохи менше 40% відчують сором, гнів, депресію тощо. У підсумку народ запобігає перед владою і в той же час уникає контактів із соціологами. Коли служба Russian Field проводила 2-5 травня 2022 року опитування 1609 людей у телефонному режимі, то на одну заповнену анкету припало аж 17 відмов. Тобто, успішно завершилося лише 5,5% дзвінків.

Усе свідчить про те, що жителі Росії у масі своїй бояться говорити на тему війни. І тому є причини: з 4 березня 2022 року в Росії діє закон, що забороняє розповсюджувати нібито «завідомо брехливу інформацію» щодо використання збройних сил країни. Право визначати чи то інформація є дійсно «брехливою», передано на розсуд спецслужб. Єдиним достовірним джерелом відомостей уряд оголосив офіційні зведення російських держструктур. За публікацію альтернативних даних про війну загрожує до 15 років ув'язнення. А за «публічні дії, спрямовані на дискредитацію» російських військовослужбовців та заклики не використовувати армію

– обіцяють 5 років в'язниці. Загроза кримінального переслідування за різнобічне висвітлення війни змусила багатьох російських і зарубіжних ЗМІ призупинити свою діяльність в країні.

Чи варто тоді довіряти опитуванням громадської думки? Соціологи стверджують, що навіть вибіркові дані дають уявлення про досить достовірний загальний тренд: широко-масштабне вторгнення в Україну наразі користується широкою підтримкою серед росіян. Підтримують війну переважно люди малоосвічені, похилого віку й жителі села та малих і середніх міст. Тобто, це та сама соціальна периферія, що залежить від офіційних каналів інформації, насамперед телебачення. Проти війни виступають переважно молоді люди, котрі отримують інформацію здебільшого із соціальних мереж. Однак їхня громадянська позиція невиразна: переважають настрої безпомічності, а то й навіть панічної втечі з Росії, якщо трапиться така можливість. З боку влади провадиться потужна обробка масової свідомості населення, задіяна політична поліція, цензура, адміністративні важелі, пропаганда й банальна система залякування. Крім того, позбавляють роботи багатьох людей, які виступають проти агресії чи підписали звернення проти війни. Відділи кадрів цікавляться й тим, чи є в кого родичі в Україні.

Соціологи не виключають, що санкції й очікування економічної катастрофи зможуть у якійсь перспективі вплинути на переважну більшість людей. Однак назагал провінція у Росії бідна, надто депресивна, а тому в масі своїй мало залежить від будь-яких санкцій. Грошові доходи людей не дозволяють їм користуватися імпортними товарами. Ця частина населення назагал обмежена у своїх запитах. До них хвиля інфляції, безробіття й падіння економіки докотяться лише через тривалий час. Так само потрібен час, коли прийде осмислення загибелі російських солдат у ході війни проти України. Наразі якогось адекватного уявлення про події, що

відбувається в Україні, не спостерігається. Тиражуються пропагандистські кліше, нібито в Україні відбувся фашистський переворот, інспірований Сполученими Штатами Америки.

Відповідно сформувалися і уявлення про цілі Кремля, пов'язані із «спецоперацією». За даними Всеросійського центру вивчення громадської думки (ВЦВГД), 46% опитуваних вірять, що головна мета – захистити Росію, роззброїти Україну і не допустити розміщення воєнних баз НАТО на її території; 19% вважають, що ціль Путіна – змінити політичний курс України, «очистити від нацистів»; 17% декларують, що йдеться насамперед про захист населення Донбасу; 5% назвали метою Путіна окупацію України й приєднання її до Росії.

Серед тих, хто підтримує агресію, соціологи виділяють декілька груп людей: це й аудиторія державної пропаганди, і прихильники «руського мира», і навіть ті, хто спершу був проти війни, але оскільки вона уже розпочалася, то очікують перемоги. Багато важить факт проголошення агресії «спецоперацією», а не «війною». Після Чечні, грузинських подій 2008 року, операції в Сирії й насильницької анексії Криму путінська влада привчила російського обивателя сприймати «воєнну операцію» як благо справу рук професійних військових, а не уділом громадянського населення. В узагальненому вигляді месидж росіян до українців набув такого штибу: «Тримайтесь, ми скоро прийдемо і звільнимо вас». Тобто, спрацьовує пропагандистське кліше щодо «визвольної місії російської армії», а разом з тим нав'язано образ «ворога» в особі Заходу, США, НАТО й України [1].

Сформовано й толерантне ставлення російського населення до війни. Військова операція сприймається як щось швидке й переможне. В березні-травні підтримка військової операції, за даними Extremescan трималася на позначці 64%. А тим часом протестний потенціал і досі залишається невиразним. Репресивні закони примушують значну частину людей залишатися осторонь – вони «не бажають свідчити про-

ти себе», не бажають піддаватися репресіям. Показово, що активніше підтримують агресію найбільш забезпечені люди – багато з них перебувають на державному бюджеті, а тому й змушені «йти в ногу з лінією партії». До того ж 70% населення черпає інформацію із телебачення, в той час як понад три тисячі джерел незалежної інформації змушені були припинити свою діяльність. А державна пропаганда тим часом діє нахраписто й професійно.

Найближчі перспективи залишаються невиразними. Збільшення тривалості війни, поглиблення економічної кризи й падіння рівня життя вірогідно з часом створить ресурс для економічних протестів, однак навряд чи це стане ресурсом для масових виступів проти війни. Багато залежить від успадкованого росіянами імперського мислення, що українців як нації не існує, а є лише триєдиний російський народ. До того ж, зазначають російські соціологи, і до війни проти України, й незалежно від війни, пересічний росіянин із провінції звично живе тяжким життям, але не мислить себе поза державною логікою. Ресурс його житейської свідомості спрямований на виживання будь-якою ціною: «Люди чекають на перемогу, це дуже значиме слово в Росії. Хай навіть вони не розуміють, в чому ж вона має покладатися – чи то буде Україна частиною Росії, чи лише її південна частина, чи лише коридор у Крим. Просто це навіть не важливо. Але сама перемога несе таке полегшення, вихід країни на інший рівень, котрий, як вони сподіваються, дійде й до нас, до звичайних людей у вигляді якогось полегшення в житті, поліпшення, доходу тощо».

Тим часом Кремль намагається підвищити градус самооцінки росіян навіюванням різноманітних послань про нібито месіанське призначення російського народу в світовій цивілізації. Так, ще у своїй статті від 2012 року Путін назвав Росію «державою-цивілізацією» де пророкував: «Велика місія росіян – об'єднувати, скріплювати цивілізацію». Оця сама «циві-

лізаційна ідентичність», згідно Путіна, більша і вагоміша за національну, а заснована вона на спільності мови (зрозуміло, російської) і на неухильному збереженні «російської культурної домінанти». Врешті-решт, ідея месіанської ролі Росії звелась до того, що напередодні широкомасштабного вторгнення Путін сповістив, що українського народу як такого, що окремий від російського, не існує. В практичному плані звірства на окупованих територіях зримо засвідчують «історичну місію» Росії.

Іронією історії є евфемізм про «братній народ» – цим терміном Путін користується не часто, але кожен раз тоді, коли стосовно українців з боку Росії коїться злочин: наприклад, в «кримській промові» 2014 року, або у виступі 12 квітня 2022 року – у сам розпал війни, після звірств у Бучі й Маріуполі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Поддерживающие войну – кто они? URL: <https://www.opendemocracy.net/ru/kto-podderzhivayet-voynu-s-ukrainoy-i-pochemu/>
2. Поддержка войны против Украины в России еще больше выросла – социологи. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/03/23/7333901/>
3. Социолог: Поддержка россиянами войны против Украины с июня будет падать. URL: <https://www.dw.com/ru/sociolog-podderzka-rossijanami-vojny-s-ijunja-budet-padat/a-62028964>
4. Социологи нашли связь между уровнем дохода и отношением россиян к войне против Украины: данные опроса. URL: <https://news.obozrevatel.com/vojna-v-ukraine/sotsiologinashli-svyaz-mezhdu-urovнем-dohoda-i-otnosheniem-rossiyan-k-vojneprotiv-ukrainyi...>
5. «Хотят ли русские войны?»: что говорят данные соцопросов. URL: <https://ru.euronevs.com/2022/03/12/why-russians-support-war-ppp>

РАШИЗМ: ПОТЕНЦІАЛ ЗЛОБИ Й НЕНАВИСТІ, НАСИЛЛЯ Й МАРОДЕРСТВА

Йдеться про довгу низку трагічних подій у Бучі, Ірпені, Гостомелі, Маріуполі й сотнях українських міст і сіл. Навряд чи тут нам стануть у пригоді слова президента Естонії Алара Каріса «Це не війна російського народу, це війна президента Путіна». В цьому ж контексті звернувся до російського народу й президент США Джо Байдена: «Я не вірю, що ви хочете кривавої, руйнівної війни проти України...». Але це все – дипломатія.

В Україні своя оптика сприйняття тієї російської «психології орди», що формувалася з давніх давен. У XIII столітті світова цивілізація отримала дві висхідні точки державного будівництва: з одного боку Велика хартія вольностей, оприлюднена 1215 року Іоаном Безземельним, котра обмежувала свавілля короля; з другого – ухвалена на курултаї 1206 року Яса Чингісхана, що утверджувала абсолютне самодержавство. Монгольська імперія підготувала цивілізаційні засади Євразії, в контексті котрих піднялось Московське царство як данницький улус Золотої Орди. Жорстка політична залежність руських князівств від ханської влади виключала будь-яку форму самостійності – князівська воля могла існувати лише в рамках ординських інтересів. Ханський абсолютизм запровадив реальні підстави подальшої державно-політичної конструкції Москви. Її етнокультурний тип формувався в умовах системного впровадження у масову свідомість абсолютної покірності владі, психології страху й невпевненості у завтрашньому дні. Характеристику московської князівської влади дав у свій час В.О. Ключевський: «У кожного часу свої герої, йому притаманні, а XIII і XIV століття були добою загального упадку на Русі, часом вузьких почуттів й дрібних інтересів, дрібних, нікчемних характерів».

Уже хрестоматійними стають судження про Росію, як кошову ординську цивілізацію, яка нічого не може побудувати, окрім техніки людиноненависництва й людиновбивства. Успішне проведення Кремлем конституційних поправок задля збереження президентом Володимиром Путіним своєї влади, що набрали чинності в липні 2020 року, зміцнило сутність російської влади – на сьогодні це корумпована мафіозна держава фашистського типу, що еволюціонує до нацизму. Чільну роль у її формуванні за двадцять років перебування при владі здійснив сам Путін, перетворивши цю країну в корумповану систему кланового капіталізму. В плані внутрішньої політики Володимир Путін і наближені до нього силовики захопили владу й ключові галузі російської економіки. Прибутки використовуються задля особистого збагачення. Цього було досягнуто завдяки альянсу між Путіним, колишніми співробітниками КДБ і організованою злочинністю. У суспільстві запанувала психологія і мораль «братків». Спираючись на Федеральну службу безпеки (ФСБ) цей альянс перетворив Росію в клептократію, виводячи із країни за рубіж велетенські грошові кошти, привласнюючи їх у вигляді «тіньового капіталу» й одночасно спрямовуючи значну їх частку на відродження імперської величі країни, на підкуп західних інститутів.

Моральний кодекс новітніх будівничих Росії перевершив усі межі падіння. Пошлемось на інформацію обізнаного російського Телеграм-каналу «Генерал СВР». Йдеться про один надзвичайний подарунок, вручений «Тактику» (нікнейм Путіна) на день його 60-ліття другом дитинства Юрієм Ковальчуком, котрий із президентом РФ «на ти». Ковальчук подарував «табличку» з цитатою самого ювіляра – Володимира Путіна. Сама «табличка» розміром 720 на 560 мм., зроблена із платини й інструктована діамантами, а надписи на ній і барельєфне зображення Путіна – із золота. Загальна вага виробу – 5637 грам. Чотири діаманти огранки

«принцеса» (квадрат), масою у 7 карат кожний, розміщені по кутах «таблички». Між ними, вздовж граней «таблички», звивисті узорі золотом. Ще два діаманти круглої огранки, вишуканого коньячного кольору, масою у 3 карати кожен, встановлені замість крапок, по одному після кожного ініціала. Ще один діамант круглої огранки, прозорий, з притаманним голубим відтінком, масою 3,06 карати, встановлений замість крапки, як складової частини окличного знаку в кінці цитати. Барельєфне зображення профілю вождя розміщено ближче до верхнього лівого кута «таблички», а сама цитата розпочинається справа від профілю вождя і закінчується ближче до правого краю, поблизу орнаменту. От вона й становить собою найголовнішу прикмету подарунку – вислів, який він повторював декілька разів у різний час у колі найближчих друзів: «Люди, вы лохи!». Подарунок бережеться в резиденції Путіна у Сочі. Із зрозумілих причин були вжиті заходи, щоб вона не потрапляла на очі персоналу.

Тим часом за час перебування Путіна при владі майже кожен день оголошувалося: запущена така-то ракета, побудовано таку-то надпотужну зброю, здійснені такі-то випробування. А тим часом над країною тяжіє територіально-ресурсне прокляття: земля така багата на копалини, що можна нічого не робити а лише торгувати надрами. Це територіальне прокляття пов'язане також із ординською спадщиною кочівлі та експансії. Межі країни так розсунуті, що ніхто не відчуває себе господарем якоїсь конкретної території, котру слід обробляти й окультурювати, бо ти успадкував її від предків і маєш передати нащадкам. Навпаки – між росіянами панує психологія кочівників: «мой адрес не дом и не улица». Паралельно складається відчуття, що докладати сил особливо не слід, що у зв'язку з рейдерськими наїздами все це нажите все рівно буде кимось забрано, розтягнуто, перейде до іншого бо хтось рано чи пізно прийде і відніме усю цю територію. Таке ставлення переноситься й на Україну, мовляв,

якщо її територію не захоплять всілякі Мотороли й Стрілки, то на ній неминуче з'являться бази НАТО.

Важко не погодитися із Михайлом Епштейном – російським і американським філософом, викладачем Університету Еморі (Атланта, США). Його досвід підказує, що, на відміну від американців, у Росії багато брешуть, щоб «дати вихід найбільш мерзенним інстинктам руйнування, вбивства й національної переваги». Звідки цей інстинкт руйнування, і чому цивілізований світ відторгає цей «русский мир»? Відповідь Михайла Епштейна звучить так: «Росія ніколи своєї цивілізації не створювала, вона себе визначала насамперед по відношенню до Заходу, як його заперечення. І ось нині виявилось, що жодна ідеологія – ні православно-месіанська, ні комуністична – більше не потрібна. Залишається Орда, тобто гола ненависть до осілих народів, котрі будують свою цивілізацію на своїй власній землі, тоді як кочовим народам, ординцям потрібна лише нова земля. Це їм як дихання – завоювати чужу землю. Кочова ментальність».

Долаючи перипетії століть Україна врешті-решт пішла європейським шляхом, Росія ж обрала євразійський. Незалежність України стала екзистенційним викликом державницькому устрою й психології Орди. Реакція Росії – українофобія посіла чільне місце у ідеології рашизму. З огляду на зазначені обставини, закономірним видається постановка проблеми російськими політологами: «Путін утворив Росію чи Росія Путіна?» На що Дмитро Орешкін відповів: «Я гадаю, що Росія утворила Путіна. Була затребуваність, і Путін прийшов... Путін – виплід Росії. А нині вже Путін очолив Росію й завів її у глухий кут... Допоки це не буде усвідомлено, ми будемо у цьому кривавому тупику місити кров і грязь».

У свій час Еріх Фромм стверджував, що рушійними в суспільстві є не лише раціональні судження, але й більш глибокі несвідомі пристрасті, закоренілі в національному характері. В сучасній версії рашизму було б не конструктивно

акцентувати увагу лише на правлячому режимі Путіна, а при тому не зважати на наявний попит на фашизм у самому суспільстві. Серед росіян переважає пристосуванський соціальний характер, вони стають дедалі агресивнішим, скочуються до рівня «деструктивного» соціуму. Докладає сил на ниві масового обдурювання, моральної деградації, під'юджування до грабежів, насильства й бузувірства стосовно України й релігійна організація Кирила Гундяєва, яка із православної церкви усе більше вироджується в таку-собі масову секту сатаністів. Священники церкви Гундяєва благословляють «священное русское оружие» на знищення переважного в своїй масі православного населення України.

Наразі ідеологія «русского мира» дійшла свого звироднілого втілення у практиці геноциду українського народу під гаслом «денацифікації». Постає питання про мотивацію, якою керується не лише офіційний Кремль, але й рядовий окупант, що убиває, ґвалтує й мародерствує. Тут соціологи вдаються за допомогою до так званої піраміди Маслоу – моделі про націленість людини на найнеобхіднішому. *Перший щабель* потреб людини після розвалу Радянського Союзу – знайти харчі, одяг і житло. Завдяки реформам 90-х років на ринку з'явилися товари і продукти. *Другий щабель* потреб – досягнення безпеки. Тут руку приклав Путін і переконав росіян що силові структури цю проблему вирішують. *Третій рівень* – сім'я, спілкування й взаємна турбота. На цьому щаблі – як кому поталанить. На *четвертому рівні* йдеться про освіту, кар'єру, імідж і, головне, про статус у суспільстві. Насамперед виникає потреба у відчутті самоповаги: людям, які наїлись, напились і одяглись, навіть купили собі автомобіль, а, можливо, навіть придбали в іпотеку квартиру, захотілось величі. І ось тут на сцену вийшов Володимир Путін, який за допомогою спеціалістів із ФСБ дуже чітко вловив ці настрої, успішно осідлав цю хвилю і ле-

тів на ній мінімум 20 років, піднімаючись.

Образно кажучи, наївшись і напившись, середній клас Росії захотів імперської величі Росії. Усі ці роки пройшли під гаслом «вставання з колін»: «ми примусимо нас поважати», «ми їм покажемо», «не смішіть наші Іскандери». Суспільство вийшло на архаїчний щабель духовності часів Російської імперії. А оскільки все це відбувається на фоні економічного неблагополуччя, то з'являється потреба відшукати зрадників, які заважають жити «по-руськи». І хто це міг би бути, якщо не українці, що позазіхали на право первородства, не бажають визнавати себе складовою частиною російського народу та ще й ототожнюють себе із спадкоємцями Київської Русі.

Відтак у Росії культивується спокуса завоювати велич на полі бою, взяти реванш на нагнітанні страху й залякуванні. Через телебачення культивуються «п'ятихвилинки ненависті» до українців – «розстріляти як скажених собак». Задає тон сам президент РФ: «нравится, не нравится – потерпи красавица». Чи ж варто дивуватися, коли дружини окупантів радять своїм чоловікам ґвалтувати українських дівчат та колоти наркотики українським дітям. В моду увійшли футболки із надписом: «Нам не соромно». Не соромно перетворювати Маріуполь у руїни, не соромно убивати стариків і дітей. Не соромно дивитись на вбивство як, мовляв, будні життя.

Отже, хвалений «русский мир» дійшов ступеню звиродіння, і якщо не створити умов, при яких його буде розгромлено, нічого не зміниться. Самі економічні санкції тут не зарадять – вони убивають російську економіку, але не путінський режим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Им как дыхание – завоевать чужую землю». Истоки российской агрессивности. URL: <https://ru.krymr.com/rossiya-obschestvo-aggressivnosti-istoki/31750941.html>

2. Карпец А. Что такое русский фашизм и фашизм вообще? URL: <https://enovosty.com/politika/full/2504-chto-takoe-russkij-fashizm-i-fashizm-voobshhe>

3. Ключевский В.О. Сочинения, Т.2. М., 1957. С.57.

4. По слухам, Ковальчук подарил Путину табличку с цитатой «Люди, вы лохи!» из платины весом 5,6 кг. – источник. URL: <https://rusmonitor.com/po-sluham-lovalchuk-podaril-putinu-tablichku-s-czitatoj-lyudi-vy-lohi-iz-platiny-vesom-56-kg-istochnik.html>

5. Рейтинг войны. URL: <https://www.svoboda.org/a/rejting-voyny-efir-v-18-05-/31832654.html>

6. Россия Путина: автократическая клептократия и клановый капитализм. URL: <https://www.golosameriki.com/a/putin-klectopracy/5487247.html>

РАШИЗМ: ВІД «ВУЛИЧНОГО РАДИКАЛІЗМУ» ДО ПУТІНСЬКОГО ФАШИЗМУ

Тривалий час рашизм – російський неофашизм – зводили до галасливих акцій окремих малочисельних угруповань, що спеціалізувалися на побитті «іногородців» і зіткнень на між-національному ґрунті, на «зігуванні» неподалік Червоної площі на фоні пам'ятника Невідомому солдату, що є блюзнірством для будь-якої людини з пам'яттю про звірства нацизму. Однак, із часом, відбулася еволюція: режим Путіна ці прояви вуличного фашизму досить ефективно не просто придушив, а перевербував, поглинув і очолив.

Наприкінці 1990-х років у російському медійному полі відбулася справжня паніка з приводу активізації одного із рухів російського націоналізму – «Русского национального единства» (РНЕ), очолюваного Олександром Баркашовим. Хоч рейтинг цього діяча не перевищував 3%, в суспільстві стали поширюватися чутки, що РНЕ ось-ось опанує Кремль.

Одні пов'язували їхню активізацію з політичною діяльністю Юрія Лужкова. Інші чекали на пришествя більш значимої фігури. А тим часом активісти РНЄ по вихідним дням чергували біля станцій метро й затівали ідеологічні дискусії із заінтересованою публікою на тему встановлення в країні «російського порядку». Активні пенсіонери активістів РНЄ не цікавили – предмет їхнього інтересу були молоді люди, яким доручали розповсюджувати листівки, потім брали на парамілітарні збори, залучали до патрулювання вулиць. Часто-густо це були люди різних політичних поглядів, але перейняті ідеєю, що в країні слід «навести порядок».

Яким має бути цей порядок – оприлюднювалося в газетах «Русский порядок» і «Русский стяг». З самого початку метою руху було оголошено відновлення Росії як національної держави й відродження російської нації. Оголошувалося, що Росія має бути унітарною державою «русских и россиян», де «русскими» вважалися «великороссы, малороссы и белороссы», а під «россиянами» – «неславянские коренные народы». Формально проголошувалася рівність одних і других. Однак зазначалося, що «возрождение России возможно лишь посредством решения проблем ее национального большинства, которое представляют русские, составляющие 85% населения России». Більше того – євреї, цигани, представники народностей Північного Кавказу, середньоазійські турки в організацію РНЄ не допускалися.

У поширеному прес-релізі «Что такое РНЄ, каковы его основные задачи» зазначалося, що головною складовою ідеології оголошується російський націоналізм, а соціальна програма полягає в побудові «національного соціалізму» і встановлення «русского мирового порядка, базирующегося в противовес американскому, на справедливости и беззаветному служению своему народу». Наголошувалося, що «члены РНЄ в своей жизни опираются на старые, присущие раннему средневековью формы Православия». Не дивно,

що після виключення із рядів РНЄ Баркашов прийняв чернечий постриг у одній із нетрадиційних конфесій православ'я.

Тобто, до цільної ідеології в рядах РНЄ справа, власне, не доходила – щоб залучити побільше прихильників ідеологічні контури були розмитими і це влаштовувало більшість. До словесних баталій ця публіка була не досить підготовлена, але воєнно-політичний фасад мав справляти враження. Ставка робилася на носіння квазівійськової уніформи, на культивування воєнної виправки й проведення парадів. Ідея Баркашова полягала в тому, що в країні створився політичний вакуум, а молоді люди мають його заповнити й зміцнити державу.

Тим часом у «лихі 90-ті» роки будь-хто, котрий мав під рукою якісь силові структури, стикався із спокусою як-небудь на цьому заробити. Деякі командири підрозділів РНЄ стали продавати свої послуги на сторону – кришувати торгові ятки, включно із закладами так званих «кавказців». Дехто не цурався й найманих вбивств – без жодної ідеологічної складової. Одночасно в рядах РНЄ було чимало людей, що силою обставин випали із силових структур. Дослужившись до капітана чи майора, вони винесли віру в те, що соціальний порядок будується на дисципліні, підпорядкуванні наказу. Настрої антисемітизму надавали баркашовцям відповідного фашистського окрасу: це, мовляв, не росіяни євреїв не люблять, а самі євреї заважають будувати сильну російську державу. Наприклад, сприймалося як факт, що євреї посіли теплі місця в університетах і не дають дороги іншим. Коли ж згодом утвердився образ науковця як напівголодного бюджетника, на цій позиції політичний антисемітизм і закінчився.

Ще одним націоналістичним рухом була Націонал-більшовицька партія (НБП) Едуарда Лимонова. Баркашовська РНЄ і лимонівська НБП визнавали одна одну як націоналістичні, принаймні обидві використовували націоналістичну

риторику. Однак у соціальному просторі вони займали різний простір: якщо РНЄ вважало себе втіленням війсьських чеснот, то члени НБП вважали себе богемою. Їхнє кредо: саме людям мистецтва має належати влада, а політика є на-самперед актом естетичного самовираження. Всупереч тому, що обидві організації визнавали себе союзниками, їхні організаційні структури ніколи не кооперувалися у своїх діях – вони були глибоко нецікаві одна одній на низовому рівні. Націонал-більшовики вважали баркашовців тупими солдафонами, а конкуруюча сторона вважала, що лимонівці усі назагал гомосексуалісти, надто освічені, та до того ще й євреї. Це стихійне відторгнення превалювало над номінальним політичним тяжінням двох організацій.

Стиль і демонстративні акції в обох рухах превалювали над ідеологією. Власне ідеологічно НБП була всеїдною, демонстративно приймаючи усіх нелібералів: екоанархістів, грамшіанців, нових правих традиціоналістів, фашистів, сталіністів – усіх, хто виступав проти лібералів. І РНЄ і НБП демонстративно відкидали нудну буржуазну модель політичного ринку, згідно якої політики-підприємці укладали контракт із своїми виборцями. Обидва рухи традиційно користувалися фашистською символікою, не в останню чергу для того, щоб привернути увагу журналістів. А останнім, за характером їхньої роботи, саме й потрібні були гарячі новини та жарені факти – політична загроза була саме такою актуальною новиною. Журналістам, замість розбиратися в ідеологічних тонкощах РНЄ, досить було показати картинку парамілітарного маршу – і це вражало публіку. Відтак широка аудиторія ставала жертвою перебільшень з боку медіа, а відретушований образ Баркашова перевищував його досить скромний інтелектуальний та політичний рейтинг.

Лимонівська НБП досягла успіху в нарочито естетичному використанні нацистської символіки: прапор цієї організації нагадував прапор гітлерівської NSDAP, але замість свастики в білому колі на червоному полотні прапора було вміщено

«серп і молот». Щоправда, у те, що лимонівці є націоналістами, ніхто із інших напрямів націоналізму не хотів вірити. Спроби лимонівців перехопити імідж баркашовців як рішучих і боєздатних молодиків теж виявились неефективними: у нечастих бійках баркашовці завжди брали гору. Зате лимонівці видавали досить смішну й в'їдливу газету «Лимонка».

У програмних документах НБП було сформульовано набір вимог: проведення у незалежних державах пострадянського простору референдумів щодо приєднання до Росії; дозвіл обиратися президентом Росії виключно «русского»; заборона абортів для російських жінок; вигнання із території Росії іноземних фірм; заборона спільних підприємств; заборона на ввезення іноземних товарів тощо. Глобальною метою НБП проголошувалося створення «Империи от Владивостока до Гибралтара на базе русской цивилизации». Партія націлювалася на створення тоталітарної держави, в котрій «права человека уступят правам нации». Унітарна система правління передбачала ліквідацію національних республік і країв, побудови «железного русского порядка». Після демонстративних силових акцій ряд активістів НБП було ув'язнено, а саму партію розпущено. Через три роки після заборони діяльності НБП її колишніми активістами у 2010 році було створено партію «Другая Россия».

Ще один рух, який діяв паралельно із РНЄ та НБП, були скінхеди й футбольні фанати, які наприкінці 1990-х років заявили про себе як про окрему субкультуру. Як зазначалося в Доповіді для Московського бюро з прав людини під назвою «Наці-скіни в сучасній Росії», цей контингент молоді став продуктом не так національних, як соціальних потрясінь: банди скінхедів виникли саме у великих й найбільш розвинутих містах – там, де зосереджені основні багатства і де особливо помітним стало соціальне розшарування за часів Єльцина. Втративши звичний спосіб життя населення Росії зіткнулося із викликом злочинності, алкоголізму й наркоманії.

Батькам стало не до виховання дітей. Діти зіткнулися із спалахом насильства у сім'ях, голодом, побоями й нестерпними умовами існування. Втеча із сім'ї стала масовим явищем – назагал налічувалося близько 4 мільйонів бездомних дітей.

Паралельно із розвалом економіки відбувався процес деградації системи освіти. Впродовж «лихих 90-х» виросло нове покоління – асоціальне й аномічне (те, що не визнає законів). Як зазначається в Доповіді, відбувся повний розрив із усталеними традиціями й суспільними цінностями: «Паралельно із здичавінням батьків відбулося здичавіння дітей. Але якщо батьки, дичавіючи, все-таки намагалися вирішувати якісь завдання щодо колективного виживання (як мінімум, на рівні сім'ї), то “діти реформ”, не маючи соціального досвіду дорослих, швидко перетворювалися у ватагу – в стадо біологічних особин, лише номінально якимось пов'язаних один із одним – особин аморальних, асоціальних, аномічних, егоцентричних, не здатних до комунікації, примітивних у своїх запитах, жадібних, озлоблених і дедалі більше тупих». У їхньому середовищі панував культ сили й процвітало насильство.

Тим часом кадровий склад РНЄ був для цієї категорії підлітків назагал нецікавим – прості молодики-баркашовці, що нарощували м'язи у фітнес-центрах й мріяли про службу в армії (та не все в житті склалося) скінхедів мало цікавили. Щоправда спершу скінхедів, як і лимонівців, вражали однострої РНЄ, їхні демонстративні марші. Однак невдовзі марширувати набридло – лимонівцям хотілося розгульного божественного життя, а скінхедам кортіло з кимось побитися. Актив РНЄ стримував ці пориви до бійки, адже вони асоціювали себе з оплотом порядку і не могли допустити зіткнень на базарі із вихідцями з Кавказу чи Середньої Азії. А скінхедам саме цього й кортіло.

На початку 2000-х сталися помітні зрушення: класичний правий антисемітський радикалізм пішов на спад, хрестомат-

тійний інтелігент-єврей «в окулярах» втратив свій соціальний статус і став випадати з поля зору баркашовців. Зате актуалізувався інший «внутрішній ворог» нацистів – це емігранти із Кавказу і Середньої Азії. Михайло Соколов, професор факультету політичних наук і соціології Європейського університету в Петербурзі, описує ситуацію таким чином: ті скінхеди, котрі «хоч як-небудь переймалися ідеологією, брали якісь ідеологічні матеріали у еренешників [РНЄ] – і «Майн кампф» вивчали, і багато хто говорив, що Гітлера дуже шанують... – але при тому випадки, коли скінхеди напали б на єврейську школу, на синагогу, взагалі на когось, кого вони ідентифікують як євреїв, назагал одиничні. Азербайджанці – скільки завгодно, узагальнені кавказці – будь-ласка, Середня Азія – ось основна жертва. Але євреї – ні, тому що вони надто далекі від того, що може розпізнати безпосереднє джерело емоційного дискомфорту. Ідейно підковані скінхеди, звісно, говорили, що головний ворог всьому – єврейська змова, що євреї масово завозять таджицьких робітників чи узбецьких офіціантів. Однак руки до розправи з євреями у них зазвичай не доходили. А РНЄ, навпаки, у свій час ніколи не інтересувалися таджицькими робітниками» – у кожного було своє поле діяльності.

Специфіка скінхедів полягала в тому, що вони ненавиділи не тих, хто опанував верхні щаблі ієрархії, а тих кого вони одночасно й зневажали і на чийому місці боялися опинитися. Тобто, об'єктом їхньої ненависті була не та група, до якої вони хотіли б належати, але їм нібито створюють перепони. Навпаки, об'єктом їхньої ненависті стала група, частиною котрої вони боялися стати – бути витісненими на периферію соціуму.

Тим часом як група субкультури скінхеди зійшли нанівець у 2010-ті роки. Вони являли собою надто виразний осередок певного покоління, яке природньо виросло, змужніло й врешті-решт інтегрувалося у соціум. Небагатьом

прийшлося до душі й регулярне спілкування із органами правопорядку, які виловлювали молодиків за ознакою їхньої атрибутики. А без атрибутики скінхед втрачав свою ідентичність. До того ж скінхеди ідеологічно ідентифікували себе з Європою: багато хто з них ходив на зібрання ліберальної опозиції. Мовляв, нам потрібна Європа, але іммігрантів нам не потрібно. Такі настрої владі не подобалися – тут протистояння було принциповим і ставлення до скінхедів було жорстке. Розгром ліберальної опозиції багато чому навчив і скінхедів – вони потихеньку зникли з активного поля дій.

Та сама доля спіткала й лимонівців НБП – ті, хто примкнув до цього руху, в 1990-ті роки просто вирости, обзавелися сім'ями, їм стало не так романтично ночувати у «мавпятнику» й пити горілку у підвалах. Нова зміна не прийшла, а сам Едурд Лимонов відчутно постарів. Не стало чутно й про баркашовців – організація розкололася, а це негативно відбилося на її репутації. Вона вже не могла видавати себе за ідеологічний моноліт, в котрому панувала жорстка дисципліна.

Однак найголовніше, що сталося – і баркашовці, і лимонівці, і скінхеди не витримали політичної конкуренції: з'явився Володимир Путін, а в очах членів цих організацій Путін виявився набагато крутішим ніж Баркашов, а тим більше Лимонов. Між тим умови, що провокували появу ультра правих і фашистських рухів, залишалися в силі: не ліквідована масова бідність і не нівельований соціальний, майновий розрив між різними верствами населення; шкільну реформу так і не вдалося завершити, а COVIDепідемія ще й погіршила ситуацію; вслід за війною в Чечні, відбулася агресія Росії проти Грузії, а потім і України. Все це закономірно вело до подальшого здичавіння й ксенофобізації підростаючого покоління. Не було покладено край шовіністичній пропаганді, поширенню в інформаційному полі ідеології фашистського й антисемітського характеру.

Щоправда, замість наростання вуличного протесту в Росії було досягнуто «соціальної домовленості» між Путіним і російським народом: ви не втручаєтесь у політику, я забезпечую вам певний рівень життя. На ідеологічному полі відбулася легалізація й легітимізація імперської, великодержавницької ідеології, до того ж багато активістів вулиці перемістилися із маргінального поля у «велику політику», принісши з собою жаргон дворової підворотні. Конформістська публіка теж знаходить собі прихисток у Російській православної церкві. Водночас відбувається клерикалізація країни, вона втрачає світський характер, стає оплотом обскурантизму.

Не дивно, що у середовищі все наростаючого стихійного неофашизму все ще є радикали, котрим і Путіна замало. Однак більшістю він назагал сприймався як свій: військова людина, що поставила за завдання зміцнення національної могутності, зорієнтована на «вставання з колін», та ще й головнокомандувач. Відтак образ Баркашова на фоні Путіна став зовсім бляклим. До того ж, будучи опозицією, Баркашов мусів би час від часу демонструвати свою здатність до непокори владі. Однак військова етика РНЄ була націлена якраз на зміцнення владних структур, на підтримку керівника країни. До того часу, поки режим Бориса Єльцина демонстрував свою безпорадність, діяльність РНЄ щодо створення штурмових загонів сприймалася як благо. А коли Путін перехопив ініціативу «наведення порядку» – ми дійсно-таки круті, ми професіонали насилля, ми спираємось на діяльність спецслужб – баркашовці як окрема одиниця виявилися зайвими. Вони були просто нездатними витримати конкуренцію з боку правлячого режиму Кремля. Цікавість журналістів до марширування РНЄ зійшла нанівець. Про них стали забувати.

Лимонівці НБП спробували мігрувати в ліберальну частину політичного спектру. Між 2004 і 2012 роками Едуард Лимонов навіть долучався до «Маршів незгодних» Бориса

Нємцова, але губився на цьому широкому полі. Старше покоління НБП відходило від політичної тусовки, а молоде покоління не приходило. Крім силовиків Путіна з'явилися й менш вагомі конкуренти лимонівців – «нові ліві». Ці меткі молодики навчилися як можна поєднувати політичну боротьбу з академічною кар'єрою, як отримувати гроші від зарубіжних фондів за свій антикапіталізм і постійно їздити в Європу на різноманітні дискусійні панелі. Один із яскравих прикладів «театралізованого протистояння» – Pussy Riot.

Назагал путінська ідея імперськості Росії поглинула хвилю націоналістів єльцинських часів. Частина з них була мобілізована в силові структури: їхнє матеріальне становище відчутно поліпшилося, а ідея соціального перевлаштування відтепер мало кого приваблювала. Інші переоцінили важливість націоналістичних символів на користь державницьких. Ще одна частина активістів цього призову стали шукати собі прихистку у православному фундаменталізмі. Якогось іншого масового руху не з'явилося, хіба що раз-по-раз виникали якісь дрібні групи, котрі важко співвідносити з вуличним націоналізмом фашистського стибу.

Щоправда політична центрифуга винесла на поверхню ідеологічну піну Олександра Дугіна. У його псевдонауковому вариві експлуатувався мікс неосталінізму й імперства, де Путіну було передбачено роль імперського лідера. Наразі, судячи з усього, існуючий путінський режим відчув себе в цій ідеологічній ніші досить комфортно. У підсумку та частина націоналістів 90-х років, котра еволюціонувала в сторону імперськості, помітно виграла у набутті політичної ваги. Гримуча суміш імперськості й сталінізму була покладена в основу рашизму. Ідеологія, політика й практика рашизму набула державницького обладунку. Путінський режим поглинув масовий фашистський рух, кинув виклик всьому демократичному світу й став на шлях воєнного протистояння.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Контркультура – Большая российская энциклопедия – электронная версия. URL: <https://bigenc.ru/philosophy/text/2093550>)
2. Национал-большевистская партия – Большая российская энциклопедия – электронная версия. URL: https://bigenc.ru/domestic_history/text/5872375)
3. Русский национализм: взгляд социолога. URL: <https://arzamas.academy/materials/939>)
4. «Русское национальное единство» – Большая российская энциклопедия – электронная версия. URL: https://bigenc.ru/domestic_history/text/5861974
5. Тарасов А. Наци-скины в современной России. Доклад для Московского бюро по правам человека. URL: https://scepsis.net/library/print/id_605.html)

РАШИЗМ: ПУТІН ЯК ГОЛОВНИЙ ІДЕОЛОГ РОСІЇ

Відповідь на поставлену проблему може бути лише ствердною: наразі в Росії істиною є лише те, що озвучене президентом РФ. Щоправда назвати основні засади його світогляду цільною ідеологією було б некоректно – в кращому випадку це набір різноманітних суджень і аргументів, які б мали виправдати той чи інший політичний крок Кремля. Сьогодні ці судження можуть бути одними, а завтра – зовсім іншими.

Чи є його ідеологія фашистською? Судячи з усього – так, хоча Путін всіляко демонструє себе як «антифашиста». Тим часом він не раз посилався на роботи російського фашиста Івана Ільїна, а російським фашистам на кшталт Олександра Дугіна чи Олександра Проханова в Росії забезпечено широкий ефір на телебаченні. Врешті-решт, не за словами, а у справах судять про людину. Телерепортажі про скоєні в

Україні звірства проти населення дали можливість людям планети вочевидь переконатися, що режим Путіна є по-суті фашистським з тенденцією скочування до нацизму. Путінський курс на «остаточне вирішення українського питання» все частіше порівнюють із Голокостом проти євреїв.

Трактування росіянами війни як очисного акту насилля призвело до трагічних наслідків – масових поховань людей навколо українських міст і населених пунктів. Всі військові операції завершаються звірством проти мирних жителів та мародерством. Для оправдання злочину агресії практикується звернення до фашистської термінології, масово розповсюджується брехня й ненависть. Мовляв, якщо існування України – це наслідок міжнародної змови, то відповідь з боку Росії – війна. Відбувається дегуманізація, своєрідне «розлюднення» образу українця: якщо українець є «нацик», чи «недолюдина-унтерменш», то його дозволено убивати.

Певний час різноманітні звернення Путіна до історичних сюжетів монтувалися як фрагмент до того чи іншого виступу. На якомусь етапі цей жанр окремих історичних ескапад, судячи з усього, зжив себе. Російський очільник став претендувати на дещо масштабніше висвітленню історичних подій. Своєрідним пробним перформансом такого жанру стала годинна лекція, яку президент РФ прочитав главам держав СНД 20 грудня 2019 р. на тему про те, хто і коли розв'язав Другу світову війну. В подальшому цей сюжет ліг в основу публікації у червні 2020 року статті «Реальні уроки 75-ї річниці Другої світової війни» у американському журналі The National Interest. Однак, як це виявилось згодом, і ця публікація виявилася лише прелюдією до узагальнюючої світоглядної статті Володимира Путіна від 12 липня 2021 р. «Про історичну єдність росіян і українців».

Цьому тексту Путін надав особливого значення, оцінивши його як «дещо більше ніж стаття». Йдеться про опус обсягом у 5 328 слів на тему про спільну (у розумінні Путіна) істо-

рію України і Росії. Матеріал був опублікований двома мовами – російською і українською, – а його оприлюднення на президентському сайті надало статусу офіційного документа. В ньому йдеться про відмову визнати українців за окрему націю, а українську державність позбавити права на суб'єктність. Ця стаття стала обов'язковим матеріалом для вивчення у російській армії. Символ російського вторгнення в Україну Z викликає асоціації з Планом «Z» Гітлера. Так само, як і в часи Гітлера, на державному рівні адміністративно забезпечуються мітинги на підтримку війни й інспіруються демонстрації ненависті до України.

Якщо лапідарно викладати суть путінської статті, то вона полягає в тому, що українці й росіяни із давних давен склали собою один народ, що говорив однією мовою у межах Давньої Русі, де правили нащадки скандинавської династії Рюриковичів: «І росіяни, і українці, і білоруси – спадкоємці Давньої Руси, яка була найбільшою державою Європи».

На перший погляд ніби все правильно – ніхто не стане заперечувати те, що Давня Русь є неділимою спадщиною трьох нині окремих народів: росіян, білорусів і українців. Однак, як мовиться, «диявол криється в деталях». Три окремі народи не є тотожні «триєдиному російському народу у складі великоросів, малоросів і білорусів». Тим часом політика русифікації українців і білорусів тривала як за часів Російської імперії, так і СРСР. Один лише промовистий приклад. Відповідно до перепису населення у 1926 р. у суміжних з Україною областях (Брянській, Курській, Білгородській, Воронезькій, Ростовській, та в Краснодарському й Ставропольському краю) налічувалося 10.920.590 людей російської національності й 5.481.405 людей української національності. Перепис 1939 р. показав різкі зміни: в цих регіонах залишилося лише 1.038.325 людей української національності, зате росіян раптом стало 16.102.287.

Внаслідок русифікації українці були зведені до рівня «де-

мографічного донора» російського етносу. Більшовицький «плавильний казан» русифікації діяв на повну потужність, хоча Путін стверджує зворотне – нібито відбувалася українізація, що «часто нав'язувалася тим, хто себе українцем не вважав». Ігноруючи історичні факти Володимир Путін стверджує: «Саме радянська національна політика – замість великої російської нації, триєдиного народу, що складається з великоросів, малоросів і білорусів – закріпила на державному рівні положення про три окремих слов'янські народи: російський, український і білоруський». Тобто, поява української нації стала нібито не результатом об'єктивних передумов, а штучним наслідком волюнтаристської політики більшовиків.

На цьому фальсифікації не припиняються: скрізь, де в україномовному тексті путінської статті пишеться «руський» (від слова Русь), у російському тексті цієї ж статті пишеться «русский» (від слова Россия). Тобто, підступно ставиться знак рівності між Русь і Росія. А це те саме, коли б ми ототожнювали «королівство франків» із «державою французів».

У своїх маніпуляціях Путін вдається до старого імперського методу – «поділяй і володарюй». Протиставляється Правобережна й Лівобережна Україна, католицизм і православ'я, роботящий український народ нібито шкідливому керівництву країни, врешті-решт – добра для України «Росія» протистоїть зловредному «Заходу». А звідси, мовляв, й усі біди: «Крок за кроком Україну втягували до небезпечної геополітичної гри, мета якої – перетворити Україну на бар'єр між Європою і Росією, на плацдарм проти Росії. Неминуче прийшов час, коли концепція "Україна – не Росія" вже не влаштовувала. Потрібна була "анти-Росія", з чим ми ніколи не змиримся». А це вже була серйозна погроза з боку Путіна у бік України. І він цього не приховує, а формулює ультиматум у стилі тієї ж риторики, яку використовував Гітлер у 1938 р. стосовно Судетської області, коли виправдовував розділ Че-

хословаччини: «Не буде перебільшенням сказати, що курс на насильницьку асиміляцію, на формування етнічно чистої української держави, агресивно налаштованої щодо Росії, за своїми наслідками можна порівняти із застосуванням проти нас зброї масового ураження».

Полюбляючи наклеювати на українців ярлик «націоналістів» (у негативному сенсі, хоча сам термін – нейтральний), Путін сам себе іноді відносить до категорії позитивного «націоналіста» – як гаранта національних інтересів росіян. Однак його націоналізм у славослів'ї «великій російській нації» є націоналізмом власне етнічним, що створює міфи «землі і крові» на кшталт гітлерівських, однак аж ніяк не громадянським, як це заведено у сучасних цивілізованих країнах. Путінський різновид націоналізму вважається імперським, оскільки він російський народ оголошує офіційним/домінуючим й примушує інші народи асимілюватися у «велику російську націю». Українці у ньому зводяться до якогось етнографічного племені, редукований суверенітет яких може бути забезпечений лише в межах неоімперської Росії. Цей різновид націоналізму сформувався в російській імперії у другій половині 19 століття і виявився провальним, він обрушився й заодно поховав саму імперію.

Для обґрунтування своєї тези про Україну як нібито «анти-Росію» Володимир Путін штучно нагнітає кампанію про якусь русофобію українців щодо росіян. А тим часом серйозні російські аналітики, насамперед директор «Левада-Центру» професор Лев Гудков, наголошують на безпідставності цілеспрямованої політики Кремля щодо дискредитації України. Насправді ж відбувається тотальна, дуже агресивна й ефективна у своєму роді антиукраїнська пропаганда серед російського населення, що супроводжується витискуванням незалежних джерел інформації й впровадженням жорсткої цензури інформаційної ізоляції. Назагал ця хвиля пропаган-

ди «переконала» росіян у тому, що на Донбасі відбувається народне повстання проти «київської хунти» та українських націоналістів – маріонеток Заходу. Ідеологами Кремля було обрано декілька основних тез: а) в Україні відбувся державний переворот, путч, до влади прийшли радикальні націоналісти (= фашисти, нацисти, антисеміти), бандерівці, що розпочали політику дискримінації росіян в Криму і на Донбасі; в країні – хаос, вакуум влади, безчинствують банди грабіжників, триває повний розвал держави; б) тому загроза російському населенню, що виникла на сході й півдні України, вимагає екстраординарних заходів щодо його захисту й підтримки, змушуючи відсунути на другий план міркування про необхідність дотримання міжнародних угод, правових гарантій тощо. Повною мірою такими аргументами прикрилась і анексія Криму.

Незалежні російські аналітики, які відстоюють суверенітет, територіальну цілісність і незалежність України, нині практично витиснуті на периферію інформаційного поля Росії. Однак їм слід віддати належне – вони відстоюють честь і гідність російського народу. Йдеться, зокрема, про Григорія Явлінського, що одним із перших відреагував на історичні вправи Володимира Путіна. В тезовому викладі його позиція зводиться до такого: головний смисл статті Путіна, звичайно, не історичний, а політичний. У цьому опусі озвучена нова геополітична концепція стосовно України – уже не «обмеженого суверенітету», а відмова Україні в праві на державність, суверенітет, а також пред'явлення сусіду територіальних претензій. Аргументація Путіна стара й заявлена: виявляється, що Україна не має права на території, навіть більш обширні за Крим і Донбас; що нібито на території України мільйони етнічних росіян піддані насильницькій українізації; що в 2014 р. не просто відбувся державний переворот (це вже застаріла позиція), а українська держава перестала існувати як самостійна одиниця й перейшла

під зовнішнє управління країн Заходу. У більш широкому контексті це послання Путіна адресоване усім суміжним державам, і тим самим відкидається уся правова база відносин із цими державами.

Яка ж реакція широких кіл росіян на цю цілеспрямовану антиукраїнську пропаганду? Соціологічні дані «Левада-Центру» показують, що більшість людей заявляє – вони не в змозі розібратися у подіях в Україні. Лев Гудков вважає, що тут є присутнім елемент лукавства: «погано розуміють», вважає він, «насамперед тому, що не хочуть визнати аморальність путінської політики й саму брудну гру, яку він провадить». Навіть у лютому 2021 р. 60% опитаних росіян відмовлялися вважати, що між Україною й Росією триває війна (визнавали це лише 34%). Більше того – масове постачання Росією зброї в окуповану зону й участь російських військовослужбовців у бойових сутичках на Донбасі отримало схвалення з боку половини росіян.

У зазначеній статті Путіна є присутнім ще й ідеологічний аспект. У принципі, державна ідеологія в Росії заборонена Конституцією РФ. Однак немає такої конституційної норми яку б не переступив лідер нації – Володимир Путін. Поява статті «Про історичну єдність росіян і українців» є не чим іншим, як заявкою на створення державної ідеології, а державна ідеологія – це і є заборона на вільну думку.

Ідеологія Путіна не сприймається українським народом. За результатами соціологічного опитування групою «Рейтинг», абсолютна більшість респондентів негативно ставляться до Путіна – 98% (рік тому – 81%). Згідно даних Національного демократичного інституту 90% респондентів бажають, щоб Україна стала членом Європейського Союзу (у грудні 2021 року – 58%), а прагнення вступити до НАТО наразі підтримує 73% (у грудні 2021 року – 48%).

ЛІТЕРАТУРА:

Левада-Центр. «Россия и Украина». URL: <https://www.levada.ru/2015/04/03/rossiya-i-ukraina/print/>

Оцінка громадянами України головних тез статті В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» (липень – серпень 2021 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-ukrainy-golovnyh-tez-v-putina-pro-istorychnu-iednist>

Российско-украинская граница. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Российско-украинская_граница

Стаття Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців». URL: kremlin.ru/events/president/news/66182

Явлинский Г. Об историческом будущем России и Украины. URL: <https://www.yavlinsky.ru/article/ob-istoricheskom-budushhem-rossii-i-ukrainy/>

Atlantic Council: мир не может игнорировать одержимость Путина Украиной. URL: inosmi.info/atlantic-council-mir-ne-mozhet-ignorirovat-oderzhimoist-putina-ukrainoy.html

Bloomberg: Украина – анти-Россия в том смысле, что жить там лучше, чем в России. URL: inosmi.info/Bloomberg-ukraina-anti-rossiya-vtom-smysle-chto-zhizn-tam-luchshechem-vrossii.html

Vasyl' M. Tkachenko. The inseparable heritage of early medieval Rus'. On the celebration of the 1, 150th anniversary of the origin of Russian statehood. The Dawning of Christianity in Poland and across Central and Eastern Europe. History and the Politics of Memory. – Berlin, 2020. P.279-304.

РАШИЗМ: «НАРОД БЕЗМОЛВСТВУЕТ»

Солідні російські соціологи вважають, що на сьогоднішній день перспектива появи опозиції до режиму Путіна не проглядається. Власне, наразі ніхто й не знає, куди еволюці-

онує сам режим. По-друге, в будь-який момент може спрацювати й «іронія історії», коли результат виявиться зовсім протилежним, ніж його задумували в Кремлі. Два десятки літ путінського правління нав'язали суспільству таку філософію «життєвого глузду», що життя – це війна всіх проти всіх. Це судження було підняте до рівня основ державної ідеології й технології управління. Воно реалізується як за стінами Кремля, так і в далекій глибинці.

Назагал Путін не має потреби навіть у масовому русі на свою підтримку. Звідси й його тактика на нейтралізацію масових націоналістичних рухів. У нього інша лінія поведінки – впродовж усього правління він переймався тим, що розбивав будь-які зв'язки між людьми; знищував будь-яку солідарність, будь-яке колективне дійство. Російському обивателю було втовкмачено: краще сиди дома й не висовуйся, а ми дамо тобі можливість скористатися іпотекою, брати кредити, робити таку-сяку кар'єру, а більш від тебе нічого й не очікується. І це подіяло – в суспільстві відбулася обширна атомізація.

Уклався своєрідний соціальний договір – ви не втручаєтесь в політику, а ми забезпечуємо вам безтурботне, хоча і скромне життя. І це подіяло. У перші 8 років путінського правління Росія добилася великих темпів зростання – по 8-10% щорічно. Щоправда з часу кризи 2008 року по 2014 рік відбувалося топтання на місці. З часу інтервенції проти України відбувається млявий спад, однак, зазначає В'ячеслав Іноземцев, ця криза хоч і не буде глибокою, проте досить тривалою. Головний її наслідок – вона уб'є в людях надію. І ось хіба що це може кардинальним чином вплинути на економіку й саме життя.

Поки що нинішня ситуація в Росії терпима для пересічного обивателя, але ніхто не знає, що буде після Путіна – чи то справи підуть на краще, чи стане гірше. Тим часом більшість опозиційних фігур справляють гнітюче враження без-

перспективності. Так само сприймаються безперспективними й їхні спроби домовитися з путінським режимом: «Час для цього прийде тоді, коли режим почне тріщати». Наразі, констатує Іноземцев, люди не йдуть в опозицію: «якщо люди розумні доходять думки, що їхня позиція зараз не дасть ефекту, слід дочекатися моменту, коли він настане... Тому що ідеї європейськості, світськості, розумного управління, вони абсолютно в народі живі, народ не ідіот, як його багато хто представляє насправді, і він абсолютно відізнеться на виклики, коли він зрозуміє, що вони реальні, а не фейкові».

Блажен, хто вірує. Що сьогодні являє собою російський народ – печаль за сімома замками. Дані «Левада-Центру» засвідчують, що рівень підтримки президента Путіна у лютому був 71%, а в березні уже 83%. Назагал 69% вважає, що справи в країні йдуть добре. Ряд науковців зазначає, що соціологічні опитування в Росії зараз не репрезентативні – який сенс їх проводити в країні, яка є агресором і веде війну проти України.

Осудження війни й дій армії РФ – рідкість в російському суспільстві. Тестом на громадянську зрілість росіян могло б бути ставлення до геноциду українців у Бучі та інших містах України. Однак російські експерти засвідчують, що назагал «жахнулися лише деякі росіяни. Таких мало... В Росії відсутнє критичне медіа споживання й вилікувати цю країну складно». Навіть після «різанини в Бучі» офіційний Кремль «відхрещується від злочинів проти людяності. Звинувачує Україну у виготовленні фейкових фото й відео. Російські федеральні канали не перестають дивувати своєю збоченською пропагандою, а російський народ вірить телебаченню».

Чи всі злочини проти людяності можна списати на пропаганду телеканалів, які, мовляв, увели в оману нібито доброзичливий і довірливий російський народ? Не дозволимо собі вдаватися у русофобію – все-таки від 24 лютого до 9

травня 2022 року, згідно даних правозахисної організації ОВД-Инфо, в Росії було затримано 15 441 людину у зв'язку з антивоєнними акціями. Щоправда на цей час у зоні бойових дій набагато більше людей було вбито і на порядок більше поранено. Що вже говорити про жертви серед мирного населення.

Чому ж, користуючись словами Олександра Пушкіна «народ безмолвствует»? Невже до нього не доходить адекватна інформація? На сьогодні кадри про злочини Росії переповнили інтернет. Однак чи лише єдиною причиною є те, що в Росії антивоєнні протести заборонені й пригнічуються правоохоронними органами? Чи тут все-таки дається взнаки традиційна для Росії лукава холопська психологія?

Пошлемося на відомого російського соціолога Григорія Юдіна. Проводячи паралелі з нацистською Німеччиною, коли рядові німці присягалися, що нібито нічого не знали про геноцид і злочини проти людяності, соціолог констатує: «Точно так же, як німці не були готові до цього [визнання своєї політичної відповідальності], точно так же росіяни до цього не надто готові. Це породжує додаткову агресію, оскільки практично всі все знають. Це очевидно, коли ви починаєте людям показувати ці кадри... Агресивне відторгнення – це реакція людини, яка насправді все знає і намагається якимось чином зберегти свій крихкий внутрішній світ, у який люди в Росії увійшли давно. Росія – дуже атомізована й деполітизована країна, люди хочуть жити в персональному світі, намагаються ізолюватися, і щоб усе це їх не зачіпало». Одним словом, панує настій «Нам не соромно!».

Так чи інакше, але у світових ЗМІ звірства рашистів у приміських районах Києва уже порівнюють із Вуковаром. Рано чи пізно, але злочинцям все-таки доведеться постати перед міжнародним трибуналом. Кого притягнуть до відповідальності? Чи того офіцера, що дав наказ, чи безпосереднього виконавця злочину?

Почати між тим слід із Володимира Путіна, котрий перед широкомасштабним вторгненням в Україну оприлюднив наратив денацифікації України. Поза всяким сумнівом, цей наратив несе в собі основні ознаки спорідненості з нацистською логікою. Йшлося, власне, про модифікований варіант нацистського «остаточного вирішення єврейського питання». Лише на цей раз геноцид стосувався українського народу. Єзуїтський план було представлено в усталених традиціях КДБ. З точки зору Кремля, Україна нібито облаштована таким чином, що в ній засіли якісь нацисти, що захопили владу й пригнічують українське населення. Насправді ж, мовляв, ця категорія населення є російською, хоча й вважає себе українським народом. Тож велика визвольна місія Росії – повалити цей уряд, провести денацифікацію й звільнити нещасних українців, прилучивши їх до хваленого «руського мира».

Однак, коли з'ясувалося, що українці чинять відчайдушний опір, подальша логіка російських окупантів призвела до висновку, що усі українці і є нацистами, щонайменше – що вони надзвичайно «інфіковані» нацизмом. Кремлівські ЗМІ ухопилися за цей сюжет і стали проповідувати ідею насильної «денацифікації» всього українського народу впродовж періоду мало не цілого покоління. З'явилася й методичка за авторством знавіснілого Тимофія Сергійцева, в якому описувалася технологія очищення народу від усього українського. У своїх настановах цей Сергійцев ані на крок не відступив від директив Володимира Путіна. Тим самим солдати російської окупаційної армії, які до того організовано вивчали статтю Путіна «Про історичну єдність росіян і українців», отримали програму до дії: здійснювати фільтрацію, відшукувати українські державні чи національні символи на одязі чи то в татуюванні тіл людей окупованих районів. І особливо брутально викорінювати українську мову – як із системи освіти, так і з щоденного вжитку.

Тобто, зазначає Григорій Юдін, здійснюється абсолютно централізована операція, яка впливає із загальної концепції й логіки імперської війни. Тут тобі й накази офіцерів, тут й ініціатива рядових: «люди, охоплені жорстокістю, починають робити все, що перебуває за межами наказів». Спрацьовує психологія: війна все спише! При таких настановах годі й сподіватися, що цивільні росіяни масово вийдуть на вулиці з протестами щодо злочинів проти людяності. Далі – гірше: російські аналітики зазначають, що штучно нагнітається ситуація, коли «навколо надто багато тривоги, надто багато страху, надто багато фрустрації... Тому що всі насправді все знають, просто відганяють від себе ці думки. І це створює насправді безмір агресії, тому що, наприклад, це створює бажання, щоб Путін уже чимшвидше виграв. Якщо Путін скоріше виграє, то все, від цього можна буде якось позбавитись. Якщо ж Путін програє, то доведеться пройти крізь цю найважчу конверсію. Усі це все насправді добре розуміють».

Чи варто дивуватися, що за свідченнями професійних психіатрів останнім часом почастішали випадки первинних звернень росіян до лікарів. Люди тихою сапою починають божеволіти. Відбувається розпад далеко ще не сформованої російської нації. А тим часом російське воєнно-політичне керівництво, що узурпувало нині долю Росії, не готове програти цю війну. Ситуація тим часом сильніше заганняється у безвихідь. Погрози застосувати ядерну зброю – яскраве тому свідчення.

Хоча вихід навіть із такого становища є, і означає він не що інше, як колапс усього плану Путіна щодо відродження Російської імперії. Чи станеться це в житті, залежить від ступеню реакції всього світу на загрозу для всієї планети. А це проблема з багатьма невідомими. Впродовж 22 років правління Путін так привчив деяких політиків Заходу, що як він скаже, так і буде. Шляхом корупції і політичного шантажу він завжди отримував усе, що хотів – взяти хоча б газопровід

«Північний потік». І ніде правди діти – до останнього часу західна еліта дбала насамперед про свої статки.

Чи перетнув світ цю межу корупційної складової? Відповідь на це дасть лише час. В Україні ж набуває масового характеру переконання, що російський фашизм має бути переможеним насамперед на полі бою. Принаймні вигнаний за межі української території. В цьому Україна покладається й на допомогу з боку усього вільного світу. Нині багато держав на чолі з США згуртувалися навколо України, надаючи їй безпрецедентну воєнну, гуманітарну й фінансову підтримку. Як доводить досвід історії, зазначає президент США Джо Байден, «будь-які переговори відображають розклад сил, досягнутий на полі бою», «ми хочемо бачити демократичну, незалежну, процвітаючу Україну, здатну стримувати й захищатися від подальшої агресії».

Роль Сполучених Штатів Америки у цьому процесі президент окреслив таким чином: «Якщо Росія не заплатить високу ціну за свої дії, це покаже іншим потенційним агресорам, що вони можуть вдатися до захоплення територій і підкорення інших країн. Це поставить під загрозу виживання інших мирних демократій. Це може означати кінець міжнародного порядку, заснованого на правилах, відкривши двері для агресії в інших місцях. Це приведе до катастрофічних наслідків по всьому світу».

Одночасно Україні доводиться враховувати, що США не беруть на себе роль скинути діючу владу в Росії, якими б брутальними не були дії Путіна. Відтак доведеться сподіватися на визрівання демократичних миролюбних сил у самій Росії, що подолають наслідки фашизації й мілітаризації Росії. Враховуючи повоєнний досвід денацифікації Німеччини, самій Росії доведеться впродовж наступних двох-трьох поколінь пройти затяжний період масового осмислення скоєних злочинів і належного покаяння. А Україні між тим доведеться жити в умовах тривалої роботи по подальшому зміцненню її

економічного й морально-політичного потенціалу та обороноздатності країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буча ужаснула некоторых россиян: почему их единицы – реакции и оценки. URL: <https://kanal-dom.tv/bucha-uzhasnula-nekotoryh-rossijyan-pochemu-ih-edinicy-reakcii-i-oszenki-video/>
2. «В России – мягкий вариант фашистского режима». URL: <https://www.svoboda.org/a/28047747.html>
3. Зависли между авторитарным состоянием и тоталитарным». Социолог Григорий Юдин о том, что происходит с российским обществом. URL: <https://www.currenttime.tv/mezhdu-avtoritarnym-sostoyaniem-totalitarnym-sotsiolog-grigoriy-yudin/31787035.html>
4. Что США будут и не будут делать в Украине. Объяснения президента Байдена. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2022/06/1/7140400/>

РАШИЗМ ЯК ПАТЕНТ НА ГЕНОЦИД

Марлен Ларюель – людина знана в науковому світі. Доктор філософії, директор і професор-дослідник Інституту європейських, російських і євразійських досліджень (IERES) Школи міжнародних відносин ім. Елліота Університету Джорджа Вашингтона, співдиректор Програми нових підходів до вивчення безпеки в Євразії (PONARS). У 2021 році у видавництві Корнельського університету було видано її книгу під назвою «Фашистська Росія? Як розібратися в пропаганді по лінії Схід – Захід».

Постановка питання актуальна. Однак привертає увагу факт представлення цієї книги у білякремлівському журналі «Россия в глобальной политике» (№5, 2021 р.) у вигляді роз-

логої статті під назвою «Звинувачення в адрес Росії і полеміка навколо належності Росії до Європи». Уже в самій появі статті закладена інтрига: невже Кремль заінтересований у викладі звинувачень в адрес Росії? До цього часу за ним такі гріхи не водилися. Отже, логіка цивілізаційного протистояння, яке нині аж зашкалює у відносинах між Сходом і Заходом, підказує нам, що Росія вбачає у цій публікації свій безпосередній зиск. В чому ж він полягає?

Головний зміст війн пам'яті, констатує Марлен Ларюель, «спір про те, кого вважати фашистом і хто вступив у зговір з нацизмом: Радянський Союз у 1939-1941 рр. чи колабораціоністи в Центральній і Східній Європі? Відповідно, кого вважати новими фашистами, що просувають ревізіоністську інтерпретацію Другої світової війни: путінську Росію чи країни Центральної і Східної Європи?».

Проблеми Другої світової війни – це тема окремого розгляду. А от кого вважати новими фашистами – це предмет нашого інтересу. Коли йдеться про фашизацію Росії, Марлен Ларюель попереджає про загрозу можливих політичних наслідків від навішування ярликів: «звинувачення Росії в фашизмі має на увазі, що країна більше не належить до міжнародної спільноти і не може вважатися легітимним партнером. Коли ж, як то стверджують деякі, “Путін – це Гітлер”, хто захоче вести з ним перемовини й намагатися налагодити конструктивний діалог з Росією». Інша справа – коли ярлик «фашизму» навішує сама Росія. Називаючи своїх противників «фашистами», Кремль, мовляв, всього лиш викладає своє розуміння міжнародної системи, пропонує сюжетну лінію, націлену на «зміцнення статусу країни як держави, що має завдяки перемоги над нацизмом законне право голосу у питаннях європейської безпеки». Відтак у цій полеміці, вважає Марлен Ларюель, слово «фашизм» насичується найрізноманітнішим змістом.

Слід віддати належне ентузіазму й самовпевненості Марлен Ларюель. Вона відразу бере з високої ноти й заявляє:

«Тут я розвінчаю звинувачення в фашизмі, що приписується путінському режиму, і пропоную поглянути на ярлик фашизму як на елемент «віддзеркалювання» в політичній грі Заходу і Росії навколо питання про те, якою має бути Європа і чи повинна вона включати або виключати Росію». Перша реакція на заявку такого штибу з боку України напрошується такою – «Хай пан Біг помагає!». Тому що жодна притомна людина після розв'язання війни Росії проти України за таку роботу – «розвінчати звинувачення у фашизмі, що приписується путінському режиму» – ніколи б не взялася. А от Марлен Ларюель – береться. Така собі суб'єктивна настанова.

А тим часом відбувається об'єктивний процес, який вимагає адекватного сприйняття. Все потужніше пробиває собі дорогу тренд «включення в Європу» України, однак аж ніяк не Росії. Шлях цей непростий і його доводиться долати «крок за кроком». Багато хто і в самій Україні, і в Європі не допускав можливості широкомасштабного вторгнення РФ в Україну. Американський аналітик, що була удостоєна Пулітцерівської премії за книгу про систему радянських концтаборів, а також британської Премії Даффа Купера за книгу про штучний голодомор 1932-1933 років журналістка Енн Епплбаум зазначає: «Людям просто неможливо повірити в думку, що геноцидну війну може розв'язати сусід, з котрим у них є безліч поганого досвіду в цілому, але добрі відносини із деякими окремими людьми... Наразі я чекаю, що Україна доб'ється своєї перемоги. Захід уже відданий ідеї, що з цього конфлікту виникне суверенна незалежна держава. Українці настільки успішно трансформували свій імідж, що тепер НАТО і Європейський союз відчують відповідальність зробити так, щоб Україна пережила війну як суверенна й сильна держава».

З точки зору українців, повна перемога означала б виведення російських військ із усієї української території й здійснення правосуддя над паліями війни, бо в противному разі усе постраждале населення не буде у повній мірі відчувати

себе учасником визвольної війни. Домашнє завдання для Заходу на завтрашній день – винести переконання, що Україна переможе на полі бою. Сподіватися на зміну позиції Росії, доки нею керує Путін, було б марно. Чим далі він буде посуватися на територію України, тим більш агресивними будуть його настанови й вимоги.

Чи є якісь вагомі докази еволюції західних керівників у цьому напрямі? Сподіваємось, що так. Принаймні Вашингтон уже пройшов через три стадії. Перша – що Україна протримається три-чотири доби, а далі доведеться мати справу із новою геополітичною ситуацією. Канцлер Меркель також пропонувала щонайшвидше доправити президента України Володимира Зеленського на Захід. Коли ж Україна вистояла й дала належну відсіч, з боку колективного Заходу відбулося переосмислення ситуації вдруге: впродовж місяця Збройним силам України стали поставляти тактичну зброю – її можна було доправляти досить швидко, як і оволодівати нею українським воїнам. У травні 2022 року стало відчутним третє подальше зрушення – з боку Заходу розпочалося потужне постачання в Україну важкої техніки та артилерії. Показово, що громадськість усе більше переймається симпатіями до України й чинить тиск на свої уряди задля збільшення допомоги.

Змінилася риторика й з боку урядових структур країн Заходу. Приходить розуміння, що пацифізм щодо Росії обертається злом для всього людства – якщо ви не боретеся проти держави, що здійснює геноцид, ви тим самим допомагаєте їй досягати своїх цілей. Яскравий тому приклад такого прозріння – відвідини Ірпеня президентом Франції Еммануелем Макроном, канцлером Німеччини Олафом Шольцем, прем'єр-міністром Італії Маріо Драгі 16 червня 2022 року. Не секрет, що усі три поважні персони перед поїздкою були налаштовані на діалог із Росією, а Макрон навіть закликав «не принижувати» Росію, з якою «доведеться-таки вести переговори». Побачене в Ірпені жახнуло гостей. Зокрема Емману-

ель Макрон написав у книзі відвідувачів: «Ірпінь в Україні. Ми бачили спустошене місто і клеймо варварства. І героїзм українців, котрі зупинили російську армію, що наступала на Київ. Україна чинить спротив. Вона має уміти перемагати». Канцлер Німеччини Олаф Шольц теж написав у своєму Twitter: «Як і Буча, Ірпінь уже давно став символом неймовірної жорстокості війни РФ, безглузлого насилля».

Якою ж була реакція російської сторони на візит трьох глав держав? Давно відомо – те, що в Путіна на умі, те в його найближчих клеветів на язиці. Колишній дублер Путіна на посту президента РФ Дмитро Медведєв так підсумував результати візиту: «Ось полюбують європейські цінителі жаб, ліверу й макаронів відвідувати Київ. Користі – нуль. Знову пообіцяли вступ до ЄС, гаубиці старі, ковтнули горілки і потягом, як сто років тому, – додому. І все чудово». У нас знову виникає запитання: хто ж тоді «принижує» Росію і з ким з боку Заходу «доведеться-таки вести переговори»? Невже доведеться мати справу із подібними до Медведєва, схильними до суїциду людьми, оскільки їм, бачте, «набридло бути лялькою»?

А тим часом міністр оборони України Олексій Рєзников зазначив, що нова західна зброя від країн-партнерів допоможе нам повернути усі захоплені РФ території, включаючи Крим. І наголосив, що в цьому питанні Україна буде простувати «крок за кроком». Ця позиція зустріла розуміння з боку керівників європейських держав. Зокрема агентство Reuters з посиланням на французькі дипломатичні джерела констатує: «Париж прагне воєнної перемоги України над РФ й відновлення територіальної цілісності... Йдеться не лише про території, тимчасово захоплені російськими військами після початку повномасштабного вторгнення, але й окупованих раніше ОРДЛО й Криму».

Звірства рашистів у передмістях Києва – Ірпені, Ворзелі, Бучі, Гостомелі – порівнюють у міжнародних ЗМІ із геноци-

дом у Вуковарі. До цього скорботного списку регіонів, постраждалих від російського агресора, приєдналися Маріуполь, Сєверодонецьк, Краматорськ та ще довгий ряд міст і сіл, окупованих рашистськими нелюдьми. Як значиться у звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини, від 24 лютого по 20 червня 2022 року було зафіксовано 10 308 жертв серед цивільного населення країни: 4 597 загиблих і 5 711 поранених. Час від часу відкриваються місця нових масових поховань. Зокрема начальник поліції Київської області Андрій Небитов повідомив: «На жаль, ми досі знаходимо тіла вбитих людей, наших українців, сьогодні це вже 1332 тіла і більшість із них убиті саме зі стрілецької зброї, або автоматичної, або снайперської, або навіть останнього поховання – 7 людей страчені. У жертв було прострілено і коліна, і голову. Наголошую, що це цивільні люди».

Як кваліфікувати ці злочини з точки зору науки й принципів загальнолюдської моралі? Пошлемось ще раз на думку Енн Епплбаум щодо впровадження Росією політики геноциду щодо України. Згідно критеріїв Рафала Лемкіна, що увів у обіг поняття «геноцид», ця ідеологія, політика й практика націлена на викорінення певної нації. Під цим розуміють не лише масові вбивства, але й напад на культуру, церкву, мову й спроби повністю ліквідувати націю та її духовні надбання. Поняття «геноцид» було вперше застосовано в контексті Холокосту, однак його значимість перевершує цей контекст. Усталений курс Росії щодо України, вважає Енн Епплбаум, цілком підпадає під цей термін: «Гасла, якими послуговуються росіяни: «Україна – не держава», «Українці – не справжні люди», «Нам дозволено убивати українців, тому що вони нацисти». Навмисне вбивство мирних жителів, спроба стерти будь-які сліди «українськості» – це геноцидна діяльність».

Методи впровадження цього курсу в практику, зазначає Епплбаум, уже були здійснені Росією в Криму після

2014 року. Спецзагони приїждять із заготовленими зарані списками осіб, які підлягають арешту. Полюють на людей, у котрих вдома є українські прапори й книги. Шукають начальників поліції й мерів міст. Прагнуть обезголовити суспільство й позбавитись від його лідерів, а потім тероризувати громадян, вдаючись до насилля й гвалтування. Спрацьовує глибоко укорінена традиція минулого – ще з часів Російської імперії, хоча превалює досвід радянських часів: «Схоже на те, що вони нібито користуються підручниками НКВД». Практика показала, що спроби інтегрувати Росію в Європу із таким багажем завершилися невдало: «Зараз ми спробуємо ізолювати Росію. В найближчі декілька років РФ буде відрізана економічно й культурно від усього світу».

Тим часом у міжнародній правозахисній організації Human Right Watch (HRW) заявили: «Задokumentовані нами випадки свідчать про позамежну та навмисну жорстокість і насилля по відношенню до українських мирних жителів», котрі «мають бути розслідувані як воєнні злочини». Так само глава відділення Європи і Центральної Азії в HRW Хью Вільямсон зауважив: «Вище воєнне керівництво [Росії] має знати, що відмова від прийняття заходів проти вбивства й зґвалтувань робить їх особисто відповідальними за воєнні злочини».

Що ж, хочеться тішити себе думкою, що західний світ, граючи із ошаленілою Росією в демократію й дипломатію, нібито вже реально прозирає. Чуються визнання, що тривалий час у Заході була відсутня чітка й зрозуміла стратегія, перевага віддавалася реагуванню на ту чи іншу ситуацію. Когось росіяни вбили в Берліні – реакція протесту. Вбили в Лондоні – Захід осудив. Незаконно Росія окупувала Крим – висловили «глибоку стурбованість». Тим часом кремлівських зверхників давно вже слід притягати до відповідальності за злочини проти людяності. Так само кожен росіянин

повинен відчувати свою міру політичної відповідальності за дії людей, яких вони обирали, і за той режим, якому вони підпорядковані.

А от чи здатною буде Марлен Ларюель відчувати свою відповідальність за потуги «розвінчати звинувачення в фашизмі, що приписується путінському режиму» – це питання залишається відкритим. За визначенням видатного німецького мислителя Карла Ясперса, коли людина відмовляється стати на перешкоді злочину, свідком якого вона стала, суддею її моральної провини стає лише власне сумління, відповідальність перед людьми і Богом.

Є ще час спокутувати свою провину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буча: Геноцид, который отрицает Россия и о котором говорит весь мир. URL: <https://www.rgfi.fr/ru/украина-20220404-буча-геноцид-который-отрицает-россия-и-о-котором-говорит-весь-мир>

2. Запад пытался интегрировать Россию, это завершилось неудачно. Теперь пора ее изолировать. Лекция Энн Эпплбаум. URL: <https://forbes.ua/ru/inside/zakhid-namagavsvya-integrivati-rossiyu-i-provalivsvya-teper-chas-ii-izoluvati-lektsiya-enn-eplbaum-02052022-5781>

3. Звірства армії РФ на Київщині: скільки тіл убитих знайдено на сьогодні. URL: <https://www.slovodilo.ua/2022/06/20/novyna/suspilstvo/zvirstva-armiyi-rf-kyivshhyni-skilky-til-ubityx-znaideno-sohodni>

4. ООН оновила дані щодо кількості жертв серед мирних жителів України. URL: <https://www.slovodilo.ua/2022/06/21/novyna/suspilstvo/oon-onovyla-dani-shhodo-kilkosti-zhertv-sered-myrnyx-zhyteliv-ukrainy#:~:text=»34%>

5. Три лідера прозрели в Ирпине. URL: <https://nv.ua/opinion/makron-sholc-dragi-v-irpene-hto-skazal-makron-ovoyne-v-ukraine-novosti-ukrainy-50250382.html>

6. Ясперс К. Вопрос о виновности. О политической ответственности Германии. – М., 1999. С. 18-19.

7. Laruelle M. Accusing Russia of Fashism//Russia in Global Affairs.2020. Vol. 18. №4. P.100-123. Doi: 10.31278/1810-6374-2020-18-4-100-123

РАШИЗМ: ПРО ІДЕЙНИХ НАТХНЕННИКІВ ПУТІНА ТА ФІЛЬТРАЦІЙНІ ТАБОРИ

До кого виявляє свою симпатію Марлен Ларуель, ми вже визначали – Putin forever (Путін назавжди). Тепер надійшла пора піддати аналізу систему її аргументації щодо основних ідеологічних настанов кремлівського режиму. Основний контрапункт у викладі Ларюель представлено як протистояння двох наративів: «Один стверджує, що Росія – фашистська країна, а її лідери – фашисти, другий визначає Росію як країну, що перемогла фашизм». Уже сама постановка проблеми у такій системі координат є штучною й надуманою: перший наратив стосується сутності сучасного путінського режиму в контексті внутрішньої політики, а в другому йдеться про зовнішню політику часів сталінізму. А це принципово відмінні іпостасі.

Як збирається Марлен Ларуель знайти вихід із цього скрутного становища? А надзвичайно просто – перевести дискурс із сфери історії й політології у русло «семіотики, що розглядає слова як комунікативні інструменти чи знаки, котрі інтегровані в систему повсякденних смислів». Бо, мовляв, «фашизм», як і будь-яке інше слово, є лише комунікативний інструмент. Чи допоможе нам такий підхід з'ясувати сутність фашизму? Про що, власне, йдеться: про репресивний політичний режим Росії, чи про «комунікативний інструмент»?

Хай навіть за наукою семіотикою стоїть авторитет такої поважної людини як представник тартуської школи Юрій

Лотман чи представник французької школи семіотики Ролан Барт, однак будь-який професійний історик, котрий апелює насамперед до істини факту, навряд чи погодиться з таким «комунікативним» тлумаченням фашизму. У кожної науки є своя специфіка, свої пріоритети, і тому важливо внести ясність у деякі не настільки вже й ходові для істориків поняття.

Насамперед мова йде про різницю між поняттями «істина розуму» та «істина факту». Як з'ясовується, вони не рівноцінні. Згідно писань Готфріда Вільгельма Лейбніца, *істини розуму* – необхідні істини, однак галузь їхнього застосування – логіка й математика. Можливо, що тут знайдеться місце й для семіотики. *Істини ж факту* – випадкові істини нашого буття. Кожна історична подія чи явище є унікальними і неповторними. Загальні закономірності в суспільному процесі являють себе через випадковість. Дослідник може лише вдаватися до аналогій чи порівнянь, до компаративістики. Основний метод осмислення *випадкових істин факту* – індукція, узагальнення науковцем цілої низки історичних подій.

Для історика фашизм – це насамперед ідео, політика й практика репресивного тоталітарного режиму стосовно контрольованого ним населення. Коли ж ми вдаємося до семіотики, до вчення про знаки для отримання знання й передачі його іншим, то тим самим постійно знаходимось під загрозою скочування до середньовічних богословських суперечок номіналістів і реалістів, до біблейської екзегетики (тлумачення священних текстів). Одні з тлумачів Біблії дотримувалися екзегетики одкровення – відшукували у Священному Писанні потаємну сутність смислу. Їх опоненти – представники раціональної екзегетики – виходили з того, що смисл Священного Писання варто відшукати у реаліях тої епохи, які й сформували світогляд авторів текстів.

Марлен Ларюель в пошуку шляху свого «богоодкровення» намагається визначити ті тексти й імена авторів, чікими ідеями надихається зверхник Кремля при здійсненні своєї

політики. Олександр Дугін, на її думку, на роль ідеологічного гуру не затуляє: «прямого взаємозв'язку між дугінським неоєвразійством і путінським проектом Євразійського союзу немає». Починаючи із 2014 року, констатує вона, титул ідеологічного натхненника Путіна перейшов до філософа-емігранта Івана Ільїна (1883-1954 рр.). На його роль у путінському повороті до фашизму вказували російські дослідники Антон Барбашин та Владислав Іноземцев, а із зарубіжних – Ханна Тобурн, Тімоті Снайдер та Олександр Мотиль.

Цим дослідникам Марлен Ларюель протиставляє своє бачення проблеми: по-перше, вона заперечує роль Ільїна як «духовного наставника» Путіна; по-друге, намагається обілити і самого Ільїна, якого, нібито, не слід вимірювати лише в категоріях «фашизму». Отже, Марлен Ларюель взялась за спробу подвійної реабілітації: відділити Путіна від фашиста Ільїна, а самого Ільїна – від фашизму.

З Іваном Ільїним справа була простішою – тут насамперед слід було визнати те, що спростувати вже просто неможливо: «Ільїн був антибільшовиком і махровим антисемітом, його дійсно захоплювали ідеї фашизму, котрі, на його думку, були духовно близькими до білоемігрантської ідеології». Цей факт Марлен Ларюель так-сяк визнає. Однак тут же з її боку висувуються «пом'якшуючі обставини». Мовляв, хоча Ільїн і знайшов прихисток у нацистській Німеччині, та все ж його ідеалом залишалась «полегшена версія фашизму» Франко в Іспанії чи Салазара в Португалії. Та й серед декількох томів робіт Івана Ільїна не всі ж зводилися до пропаганди фашизму (ось вона – семіотика!). Піднімалися й інші проблеми: «Ільїн вважав, що суть Росії полягає у самодержавстві, державності, її месіанському призначенні й культурній виключності. В цьому нема нічого специфічно фашистського, скоріше це досить звичне бачення Росії».

В подальшому з боку Марлен Ларюель семіотика була вже використана для реабілітації Путіна. Насамперед в діло

пішла арифметика: мовляв, Путін цитував Ільїна всього лише п'ять разів (у 2005, 2006, 2012, 2013, і 2014 роках) – тричі в рамках послань Федеральним зборам, і ще двічі у виступах перед військовою аудиторією. А це, мовляв, набагато менше, ніж посилення на багатьох інших російських мислителів – того ж Миколу Карамзіна, Петра Століпіна, Льва Гумільова чи Миколу Бердяєва. Отже, робить висновок Марлен Ларюель, «усі ці цитати відтворюють звичні образи Росії, її культуру і роль держави; жодна з них не пов'язана із найбільш суперечливими антисемітськими висловлюваннями Ільїна на підтримку нацистської Німеччини чи фашистської Італії». І ще один, на думку Ларюель, показовий факт – те, що Путін відвідав могилу перепоховання у Москві Івана Ільїна, ні про що не говорить, адже він, мовляв, відвідав ще й могилу Олександра Солженіцина. Нібито відвідини російського шовініста Солженіцина нейтралізують факт відвідин російського фашиста Ільїна. Ось така виходить наука семіотика у викладі американської дослідниці.

Одним словом, дискурс навколо Івана Ільїна як ідейного натхненника Володимира Путіна у викладі Марлен Ларюель багато в чому надуманий. І справді, було б наївно вважати Путіна політиком, котрий реалізує на практиці чиясь ідеологічну чи філософську концепцію, хоч би й того Івана Ільїна. Світоглядні засади президента РФ наразі прагматично-цинічні – вони у більшій мірі скидаються на калейдоскоп тих чи інших тез, які при нагоді висуваються на передній план, а в іншому випадку витісняються на узбіччя політичної риторики. Але це не заперечує того, що у кремлівського зверхника можуть бути більші чи менші симпатії до ряду ідеологів російської ідеї, зокрема й до Івана Ільїна.

Саме на цьому наполягає один із ліберальних аналітиків Антон Барбашин. Він констатує, що Ільїна цитує чи згадує не лише Володимир Путін, але й його дублер Дмитро Медведєв, міністр закордонних справ Сергій Лавров, низка російських

губернаторів, патріарх Кирилл (Гундяєв), лідери «Єдиної Росії» й багато ще хто із управлінців. Посилання на Івана Ільїна вважається «добрим тоном» в середовищі російської бюрократії, а книги філософа в статусі бажаних до прочитання були активно рекомендовані «сірими кардиналами» Кремля – Владиславом Сурковим і В'ячеславом Володіним. Російський журналіст, колишній головний редактор телеканалу «Дождь» Михайло Зигар у своїй книзі «Вся кремлівська рать» пише, що під впливом Ільїна президентом РФ були сформовані російські «традиційні цінності». У якій мірі це достовірно, можна довго дискутувати, але факт залишається фактом: «Усі зусилля останніх майже 15 років з популяризації Ільїна були спрямовані на те, щоб із вкрай спірної історичної фігури створити образ «справді російського філософа», вірного державника і справжнього російського патріота. Насправді ж Ільїн – прихильник фашистської ідеології, котрий не відмовився від своїх симпатій навіть після закінчення Другої світової війни».

Марлен Ларюель дотримується іншої думки, що нібито слід чітко відрізнити одні роботи Ільїна, що стосуються російської державності, і відділяти їх від тих робіт, де викладаються засади фашизму. Володимир Путін, мовляв, звертається до перших робіт, і не бере до уваги другі. Насправді ж таку резекцію здійснити просто неможливо: Іван Ільїн залишається досить послідовним у своїх роботах, а його тези щодо духовності російської держави напряду пов'язані по стилю і сенсу з писаннями фашистських теоретиків. Один із засадничих мотивів фашизму є формування нової людини. Те саме проголошує у своїх писаннях Ільїн щодо російської ідеї: «Ця ідея має говорити про головне в росіян – і минулого, і майбутнього – вона повинна світити цілим поколінням російських людей, осмислюючи їхнє життя і вливаючи в них бадьорість... Що ж це за ідея? Це є ідея виховання в російському народі національного духовного характеру.

Це – головне. Це – творчість. Це – на віки. Без цього Росії не бувати».

Оцей «національний духовний характер» Ільїн закликав формувати шляхом придушення будь-яких проявів раціонального, а натомість виховувати нове покоління людей шляхом «нового відбору». Чим це не фашистський підхід – прямо тобі соціальна євгеніка? І горе тим, хто цей «духовний відбір» не пройде – він відразу відправиться «в останній ранг у суспільстві», а «люди, що нездатні до автономного самовладання, будуть загнущуватися й тавруватися». Іван Ільїн ставив вимогу до оцих самих нових людей: «беззастережно любити й беззастережно вірити» у три об'єкти цієї любові – «Бога, батьківщину і національного вождя». Прості люди не повинні мати жодного впливу на формування державної політики, оскільки «маса може мати великі заслуги в бійці, але сила її суджень полишається жалюгідною». При тому Ільїн чітко визначає ступінь взаємовідносин армії й народу: «народ не повинен і не сміє протиставляти себе своїй армії». Чи не на це спрямоване путінське законодавство щодо обілення агресивних дій російської армії проти України?

Звідси й ненависть Ільїна до ліберальної демократії, до народовладдя як такого, його поклоніння перед культом національного вождя. Висновок Антона Барбашина щодо сказаного вище такий: «По суті, Іван Ільїн ратував за створення в Росії національної диктатури, котра повинна опиратися на виключну роль церкви, армії й воєнізованих структур, і перейматися постійним перевихованням суспільства – і все це заради виконання святої місії щодо «оборони» обширного російського простору від маси ворогів і заради виховання молодших народів, що проживають на цій території... Таке бачення вимагає національного духовного оновлення, селекції й гомогенізації суспільства згідно критерію «духовної гідності» з усіма належними наслідками для «неправильних» людей».

На запитання довірливого читача, а яке це має значення для визначення того, чи є Росія фашистською, відповідаємо словами самого Івана Ільїна: «Італійський фашизм... вимовив по-своєму, по-римському те, на чому з давніх-давен стояла й будувалася Русь: ідею Мономаха і Сергія Радонезького, ідею російського місіонерства і російської колонізації, ідею Мініна і Пожарського, ідею покріпачення суспільних верств, ідею Петра Великого й Суворова, ідею російської армії й білого руху... І фашизм не дає нам нової ідеї, а лишень нові спроби по-своєму здійснити цю християнську, російську, національну ідею стосовно своїх умов». Саме так сприймав Ільїн Древню Русь і Російську імперію – як предтечу фашизації регіону Євразії. І той факт, що керівництво Росії, Дума, церква й телебачення відбілюють образ Ільїна, легітимізуючи його як справжнього російського філософа, не може не викликати відрази.

Тепер пора звернутися до точки зору Марлен Ларюель, де нинішній дискурс навколо фашизації Росії наша дослідниця вважає «брехливим логічним трикутником». Вона не може погодитися із такою логікою: «якщо нацизм і комунізм однаково тоталітарні і якщо путінський режим є неосталінізмом, значить – через свій модернізований сталінізм він еквівалентний нацизму». Контраргумент Ларюель проти цього положення розрахований, очевидно, на простака: мовляв, нинішня «Росія не відповідає жодним ознакам тоталітарної держави: немає ні системи терору, ні обов'язкової індоктринації для підпорядкування мас, ні механізму мобілізації».

Коли у світі ставиться питання про визнання Росії державою-спонсором тероризму, а то й державою-терористом, Марлен Ларюель не бачить ні індоктринації російських ЗМІ, ні культивування образу «ворога» задля мобілізації населення. Що могло б допомогти американській дослідниці для позбавлення від «концептуальної зашореності»? У свій час,

згідно рішення Потсдамської конференції, для тієї частини німецького населення, яке нібито нічого не знало про злочини гітлерівського режиму, було організовано примусові екскурсії у концтабори. Німці повинні були наочно переконатися у здійснених нацистами злочинах проти людяності. Варто було б і з боку Марлен Ларюель відвідати Бучу, Ірпінь, Гостомель чи Маріуполь, оскільки будь-які словесні аргументи на неї не діють.

Не зважає вона й на резолюцію Європарламенту «Про важливість європейської пам'яті для майбутнього Європи» від 19 вересня 2019 року, де проведено чітку лінію на отождолення націонал-соціалістичної політики Гітлера й радянської політики Сталіна як явищ одного порядку. Визнаючи, що «нацизму і сталінізму притаманні схожі апарати й практики державного насилля», вона тут же наголошує, що «із огляду на багато інших аспектів вони різко відрізняються».

Які ж це аспекти і в чому вони аж так різко відрізняються? Для Ларюель практика терору не є доказом, а поважним і вагомим показником є лише те, чи притаманною є ідеологічна установка фашизму на «створення радикально нового суспільства». Росія ж, мовляв, навпаки – не прагне модернізації, а жадає вернутися до старих добрих імперських часів: вона «не демонструє прагнення ні до утопії, що вимагає тотальної трансформації існуючого світопорядку, ні до створення Нової Людини. Напроти, з середини 2000-х рр., а особливо з третього президентського терміну Володимира Путіна, Кремль співає дифірамби консерватизму... Він закликає до збереження існуючого порядку, сподіваючись добитися сприйняття світу таким, яким він є».

Виникає законне запитання: кого цікавлять які дифірамби співає Путін, адже сказано у Святому Письмі, що не по словах, а по ділах їх будуть судити? А нинішній світоустрій він розуміє таким, що за Росією має залишитися сфера особливого впливу. Та на відміну від нацистського Lebensraum,

запевняє нас Марлен Ларюель, «російське розуміння сфер впливу не має на увазі ані викорінення місцевого населення, ані відправки етнічних росіян на колонізацію цих територій». Офіційна державна політика Росії, мовляв, не закликає етнічних росіян, що мешкають в Україні, Латвії, Естонії чи Казахстані до об'єднання з Росією «і не підтримує ідеї зміни кордонів у зв'язку із присутністю етнічних меншин».

Тут доводиться лише розвести руками – людина не хоче бачити очевидного. Стаття Марлен Ларюель була оприлюднена у 2020 році, уже на той час була захоплена Південна Осетія, насильно анексований Крим і окуповані окремі райони Донбасу. Був зруйнований принцип непорушності кордонів. Та нашу дослідницю це аж ніяк не турбує, вона формулює своє завдання в такий спосіб: на прикладі Криму виправдати «єдиний і унікальний приклад конкретного іредентизму, який можна пояснити реакцією Кремля на втрату впливу на Україні і страхом втратити доступ до Севастополя».

Наукові екзерсиси Марлен Ларюель можна було б вважати за особисту примху особи, яка хоче бути оригінальною і широко цитованою. Адже у Америці віддавна побутує думка, що новина – це не факт, коли собака вкусила людину, а навпаки – коли людина покусала собаку. Таким чином і Марлен Ларюель стає ньюзмейкером, дозволяючи собі плести нісенітницю щодо миролюбної політики Кремля. Біда лише в тім, що такі шанувальники Володимира Путіна протоптують доріжку для його подальших експансіоністських планів.

А тим часом кремлівський диктатор на зустрічі з фракціями Державної думи 7 липня 2022 року заявив, що Російська Федерація нібито ще «всерйоз не розпочала війну проти України». Що це означає? Хіба лише те, що 37 тисяч загиблих російських військовослужбовців, та ще 12 тисяч «вагнерівців», та ще санітарні втрати на рівні 98-117 тисяч людей для Путіна абсолютно нічого не значать. В Кремлі звикли до ста-

лінської математики – так десь на рівні 20 мільйонів загиблих людей.

Ставлення російських властей до мирного населення окупованих територій можна оцінити на прикладі жителів Маріуполя: було повністю зруйновано житло щонайменше 84 тисяч людей, за попередніми оцінками загинуло до 22 тисяч громадян, а ще значну частину примусово вивезли на територію військового угруповання ДНР чи у саму Росію. Згідно російських даних, з початку вторгнення в Росію виїхало майже 900 тисяч біженців. Україна звинувачує Росію у насильній депортації 1,6 мільйонів людей, в тому числі 250 тисяч дітей.

Сам процес депортації жахає. Під час цієї процедури люди мають пройти крізь фільтраційні табори, яких, за даними замглави місії США при ОБСЄ Кортні Остріан, нині налічується не менше 18. За її словами, Росія готувалася «фільтрувати» українське населення заздалегідь, а тому розпочала підготовку таборів по обидві сторони російсько-українського кордону ще до початку повномасштабного вторгнення. Саме тому російські офіційні особи складали списки для фільтрації і затримання українських громадян, які могли загрожувати російському контролю над Україною. Власне, йшлося про людей, котрі дотримувалися проукраїнських поглядів.

Остріан порівняла практику фільтраційних таборів із сталінськими репресіями, котрі вона назвала «найдовшим в російській історії прикладом масової депортації й знищення народів». Згідно даних Центру громадянських свобод, російські служби не пропускали людей через гуманітарні коридори в неокуповані частини України. Під час фільтрації люди залякувалися, піддавалися знущанням, а в ряді випадків і сексуальному насиллю. Тих, кого російські власті підозрювали у симпатіях до України, кудись насильно відводили і їхня подальша доля невідома. Є свідчення,

що їх просто убивали. Їхніх дітей кудись депортували окремо. В інтерв'ю «Бі-бі-сі» чоловіки, котрі пройшли фільтрацію, повідомляли про побиття, ув'язнення без води та їжі, про тортури електричним струмом. У багатьох із тих, які пройшли фільтрацію, конфісковували українські документи й вимагали прийняти російське громадянство. Тим, що погодилися на це, пропонують роботу в районах Крайньої Півночі або на Сахаліні.

Світова громадськість добре поінформована з цих скорботних питань. Її реакція на порушення прав людини теж не є секретом: внаслідок обструкції й бойкоту міністр закордонних справ Сергій Лавров змушений був достроково покинути зустріч глав дипломатичних відомств «Групи двадцяти» (G20), що відбулася 7-8 липня 2022 року на Балі (Індонезія).

Виникає законне запитання: чи подумала Марлен Ларюель про свою репутацію у світі академічної науки? Чи стане їй за даних обставин в пригоді ота сама «семіотика», що розглядає слово «фашизм» як комунікативний інструмент чи знак?

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барбашин А. Иван Ильин: фашист, введенный в моду. URL: <https://ridi.oi/ivan-ilin-fashist-vvedenyi-v-modu>
2. В Кремле объяснили, что означало путинское «всерьез еще не начинали». URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/kreml-e-obyasnili-oznachalo-putinskot-vserez-1657278443.html>
3. Ларюэль М. В поисках философа, вдохновившего Путина. URL: <https://ridl.io/v-poiskah-filosofa-vdohnovivshego-put/>
4. Laruelle M. Accusing Russia of Fashism//Russia in Global Affairs.2020. Vol. 18. №4. P.100-123. Doi: 10.31278/1810-6374-2020-18-4-100-123.

РАШИЗМ: ХТО ПОДОЛАЄ «ФАШИЗАЦІЮ РОСІЇ»?

В час триваючого протистояння між Росією й колективним Заходом, коли Росія відторгає усталені норми міжнародного права, Україна може стати місцем початку третьої світової війни. Про це йшлося у виступі Джорджа Сороса в Давосі 2022 року: «Вторгнення [Росії], можливо, стало початком третьої світової війни, і наша цивілізація може її не пережити. Кращий і, можливо, єдиний спосіб зберегти нашу цивілізацію – це перемогти Путіна якомога скоріше». Про це говорить і міністр оборони України Олексій Рєзніков. За його словами, якщо Україна програє, РФ піде з війною до інших європейських країн оскільки «24 лютого 2022 року РФ по-суті розв'язала Третю світову війну».

Те, що Росія відкидає саму можливість ставити питання про Крим та інші окуповані території, уже закриває шлях до миру. І в розумінні ситуації, що склалася навколо України, демократичними силами світу уже в значній мірі досягнуто консенсусу. Разом з тим важко зрозуміти досить поширену в інформаційному просторі Заходу точку зору прихильників «реальної політики», де на одну дошку ставиться агресор і жертва агресії, яких закликають «до стриманості» й пошуку компромісу навколо «спірних територій». Неприпустимою видається й думка про необхідність «зрозуміти Путіна» (Putinverstehung) та надати Росії своєрідну «зону відповідальності» в регіоні, бо, мовляв, вона залишається провідною державою у своєму географічному оточенні.

Таку позицію на Всесвітньому економічному форумі в Давосі озвучив один із старозавітних старців політології – Генрі Кіссінджер. Як зазначає щоденна багатотиражна британська газета The Telegraph, він «закликав Захід припинити спроби нанести нищівну поразку російським військам на Україні», і навпаки – «примусити Україну піти на переговори на умовах, вкрай далеких від її нинішніх воєнних цілей». Його

аргумент: «Росія була ключовою частиною Європи впродовж чотирьох століть і служила гарантом європейського балансу сил у вирішальні моменти».

Пропозиція з боку Кіссінджера уже давно відома і він її повторює з року в рік: «Ідеальним виходом було б створення України як нейтральної держави, як моста між Росією і Європою, як розділової лінії». З нашої точки зору, пропозиція Україні стати якимось «містком» – неприйнятна. Недаром же народна приповідка стверджує: «на битій дорозі трава не росте». Щоправда, теза Кіссінджера про «нейтралітет» України не влаштовує уже й нинішній Кремль, хоча й з інших міркувань. Як зазначала директорка Департаменту інформації й преси МЗС РФ Марія Захарова, «Росії намагаються всучити план Кіссінджера щодо нейтральної України». Більш цинічно цю позицію виклав головний редактор фантомного «Політичного журналу» Петро Акопов: «Про жоден нейтралітет й мови вже не може бути, просто тому, що Росія повертає свою історичну єдність і українська (тобто малоросійська й новоросійська) проблема стає внутрішньою справою нашого народу».

Щодо Акопова, то він знає, куди вітер віє, адже недарма російські колеги характеризують його як «звичайну державну підстілку» й «кремлівську вангу». А «провіщає» ця «ванга» не що інше як ідею Путіна про знищення України як держави й українського народу як громадянської нації. За цієї ситуації актуальними стають слова 5-го прем'єр-міністра Ізраїлю нашої землячки Голди Меїр: «Бути чи не бути – це не питання компромісу. Або вам бути, або не бути».

Коли йдеться про Україну, то вибір тут залишається за кожним окремо – кому зайняти позицію на захист істини, а кому стати з істиною «на прю». Ще можна зрозуміти, коли трепетні віропідданські слова лунають із масних вуст кремлівських клеветів: в кризовій ситуації кожен із них хоче сито їсти й добре пити, а то ще й дочекатися нових чинів та

привілеїв. Але коли зарубіжні, та ще й ліберальні аналітики беруться «зрозуміти» та виправдати Путіна, то цю категорію пишучої братії вже мимоволі доводиться записувати у так звані «корисні ідіоти» Росії.

Пошлемося на авторитетну думку професора Університету штату Каліфорнія Брюса Торнтона: «Ленін називав їх «корисними ідіотами», – людей, які живуть в ліберально-демократичних країнах, котрі, надаючи моральну та матеріальну підтримку тоталітарній ідеології, насправді, власними руками в'яжуть петлю, на якій їх згодом повісять. Питання, чому вільні та заможні люди так несамовито прагнуть знищити і перше, і друге, досі залишається відкритим. Сьогодні корисних ідіотів можна знайти і серед прибічників примирення, рефлексивного американізму, та сентиментального ідеалізму...». Так було в минулому ХХ столітті, так воно триває й понині. Згадати хоча б як деякі елементи привілейованих верств британського суспільства у свій час виявляли відверту симпатію до Адольфа Гітлера. Сьогодні деякі ліві активісти симпатизують радикальному ісламу.

Рука не піднімається занести Марлен Ларюель до списку «корисних ідіотів», хоча в кремлівських кабінетах її достоту за таку і вважають. Вона свідомо зайняла нішу путінського епігона. Слід віддати належне, що в писаннях цієї професорки час-від-часу прохоплюються цікаві пасажі й спостереження. Так, взаємовідносини Москви із європейськими ультраправими вона розцінює як «достатньо фундаментальні, щоб бути чисто тактичними. Вони опираються на глибокі спільні ідеологічні основи. Їх вороги чітко визначені: світовий ліберальний порядок, «рихлий консенсус» парламентської демократії, наднаціональне будівництво ЄС, а також те, що вони називають культурним марксизмом, тобто індивідуалізм, просування фемінізму і прав меншин». Тісний зв'язок із європейськими ультраправими дав свої результати – впродовж декількох років Москві вдалося оформити русофілію і

євроскептицизм як дві сторони однієї медалі, позиціонуючи Росію як протилежність Брюсселю й Вашингтону.

Тим часом нас в Україні привертають питання більш практичні, ніж тонкощі ідейної спорідненості Кремля із європейськими ультраправами. І в писаннях Марлен Ларюель ми знаходимо відповідь на одне із найбільш пекучих запитань злоби дня: у яких сферах суспільного життя фашизація Росії найбільш повно і зримо виявила себе. Відповідь проста й дохідлива – культ мілітаризму, війни і насилля. Та воєнізована культура, яку потужно впроваджують державні інститути РФ. Носії цієї воєнізованої субкультури – декілька сотень тисяч активістів. Цей контингент людей далекий від маргінальних баркашовців чи лимонівців. Так, у рядах Росгвардії числиться близько 250 тисяч людей; а ще приватна охорона індустрія налічує майже 23 тисячі зареєстрованих фірм, в котрих задіяно близько 700 тисяч осіб. На екранах телевізорів час від часу демонструють свою відданість державі близько 100 тисяч представників козачих військ. Що вже говорити про масову роботу із підростаючою молоддю. Наразі близько 400 тисяч молодих людей так чи інакше залучені в Юнармію, а ще декілька сотень тисяч юнаків і дівчат так чи інакше беруть участь у патріотичних воєнізованих тренувальних та екстремальних спортивних клубах. До цього слід додати й дещо менш численні рухи: православні «Сорок сороков», політизованих байкерських клубів на кшталт «Нічних вовків», а також широку мережу асоціацій ветеранів війни, котрі активно працюють в гуманітарній та напіввійськовій сферах.

Наприклад, згідно даних, опублікованих у газеті The Washington Post, декілька московських шкіл взяли участь у розширеній програмі військової освіти з метою привити у дітей «повагу до служб безпеки, а також підвищити рівень знань в галузі математики й комп'ютерної справи у потенційних рекрутів». Воно нібито все гуманно – діти мають отрима-

ти спеціальність. Однак тут привертає до себе увагу той факт, що одним із партнерів цієї програми є російська військова розвідка, відома як Головне розвідувальне управління (ГРУ). Сліди діяльності цієї структури все більше виявляють себе нині під час керованих Кремлем операцій по всьому світі. За оцінкою газети, «російське відомство військової розвідки – мережа, що охоплює увесь світ і включає в себе тисячі співробітників, бійців сил спеціальних операцій та шпигунів – стає одним із найбільш потужних інструментів».

Це розвідувальне відомство, яке раніше виконувало строго військові завдання, стає нині дедалі більш універсальним, воно якнайдужче вписується в авантюристичний ризикований характер політики Путіна. Опозиційний російський політик Геннадій Гудков зазначає таку особливість: офіцери ГРУ позиціонують себе «рішучими хлопцями». Мовляв, «Ми потрібні вам для того, щоб когось замочить? Ми його замочимо. – Ми потрібні вам для того, щоб захопити Крим? Ми його захопимо».

Вплив спецслужб на молодіжний контингент Росії не пройшов поза увагою Марлен Ларюель. Вона зазначає, що зростання ролі спецслужб і відродження молодіжної військової підготовки підживлюють традиційні форми маскулінності, фізичної підготовки, чоловічого товариства, а насамперед почуття самопожертви заради нації. В цьому середовищі гра зі зброєю стає свого роду культом: «На такому сприятливому ґрунті можуть процвітати угруповання, чия ідеологічна мова невимушено поєднується із фашистським образним рядом й естетикою тіла. Цей воєнізований світ поєднує в собі відсилання на воєнні традиції й норми спецслужб, так і до субкультури кримінального світу. Бандитська субкультура, що вийшла із зон (із таборів ГУЛАґу й звичайних в'язниць) просочила культуру пізнього радянського і пострадянського періоду, що особливо виявило себе у кінематографі: кримінальний

сленг став новим *lingua franca*, насилля розглядається як шлях до успіху, а відчуття братків і «понять» аж надто цінуються. Проникнувши в правоохоронні органи і служби безпеки, ця бандитська субкультура стала частиною загального культурного мейнстріму».

На цьому вкрай негативному соціальному фоні поступово набирає обертів і конфлікт навколо історичної пам'яті. Росія ухиляється від справжнього покаяння за сталінські злочини (пакт Молотова – Ріббентропа), не визнає злочини здійснені нею під час Другої світової війни у країнах Східної та Центральної Європи, культивує тезу «якщо треба – повторимо». Тож з боку Заходу Росія сприймається як країна авторитарна, корумпована й клептократична. Росія ж, з свого боку, розглядає розширення НАТО і ЄС як експансію й порушення ялтинського порядку. А для Заходу Росія несе відповідальність за порушення нового європейського порядку, анексію Криму й розв'язання війни проти України.

В остаточному підсумку, зазначає Марлен Ларюель, «хто оперує ярликом «фашист», отримає можливість вирішувати, якою має бути ідеальна Європа». Йдеться, мовляв, про те, що коли Росія є фашистською країною а путінський режим можна трактувати як фашистський, або якщо радянське минуле, яке Кремль не хоче засуджувати, еквівалентне нацизму – Росія має бути виключена із Європи як її антитеза. Якщо ж навпаки, як заявляє Москва, «фашистською» є Європа, то «тоді Росія покаже шлях до відновлення «справжньої» Європи: християнської, консервативної, геополітично континентальної і такої, що спирається на національні держави. Таким чином, нинішня боротьба за визначення того, хто є фашист, є боротьбою за майбутнє Європи».

І тут ми дозволимо собі знову не погодитися із поважною дослідницею. В нинішній ситуації широкомасштабної агресії Росії проти України майбутнє Європи буде вирішуватися не на рівні ідеологічних дискусій. Це майбутнє уже

виборюється Збройними силами України в процесі звільнення українських земель та відновлення територіальної цілісності України. От уже після перемоги, в процесі денацифікації Росії й буде вирішено те, наскільки європейською буде визнана ця країна, і чи буде вона європейською назагал.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акопов П. Старые реалисты против старых глобалистов. URL: inosmi.info/starye-realisty-protiv-starykh-globalistov.html
2. Генри Киссинджер: Украине придется сдать территорию России. URL: inosmi.info/genrs-kissindzher-ukraine-pridetsya-sdat-territiriyu-rossii.html
3. Корисний ідіот. URL: <https://master-vict.livejournal.com/37843.html>
4. Не допустить нової холодної війни: миру нужен ветер перемен (The Diplomat). URL: <http://inosms.info/nedopustit-novoy-kholodnoy-voyny-miru-nuzhen-veter-peremen-the-diplomat.html>
5. Резніков заявив, що РФ після України може атакувати інші країни: Третя світова почалася. URL: <https://war.obozrevatel.com/ukr/reznikov-zayaviv-scho-rf-pislya-ukraini-mozhe-atakuvati-inshi-kraini-tretya-svitova-pochalasya.htm>
6. Telegraph: «Плохой год для ГРУ». URL: <http://inosmi.info/telegraph-plokhoy-god-dlya-gru.html>
7. The Washington Post: разведка – тайные мускулы в дуэли Путина с Западом. URL: <https://inosmi.info/the-washington-post-razvedka---taynye-muskuly-v-dueli-putina-s-zapadom.html>
8. Laruelle M. Accusing Russia of Fashism//Russia in Global Affairs.2020. Vol. 18. №.4. P.100-123. Doi: 10.31278/1810-6374-2020-18-4-100-123

Vasyl Tkachenko, *doctor of historical sciences, professor, Corresponding member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Academician of the Academy of Political and Legal Sciences of Ukraine, Institute of the World of the history of the National Academy of Sciences of Ukraine.*

E-mail: vasyt.tkachenko@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1953-1808

Rashysm: spectrums of understanding

Abstract. *On May 19, 2022, The New York Times published a column by Yale University history professor Timothy Snyder titled «We Have to Say It Out Loud: Russia is a Fascist State.» The key words in this title are the phrase «we have to say it out loud». The fact that «Russia is a fascist state» has already been said more than once, however, as evidenced by everyday wisdom, in order to cause a public resonance, behind every spoken word there must be a significant figure. Such a global figure today is Timothy Snyder, and in his mouth the statement about the fascism of Russia no longer sounds like one of the published scientific judgments, but as a sentence against the Putin regime and its leader – the war criminal Vladimir Putin personally.*

The topicality of the concept of «rashysm» requires further elaboration and introduction into the modern system of thinking. Meanwhile, this term has already entered wide use, it is recorded on the website of the world encyclopedia. In particular, the article «Rashysm» has been translated into 25 languages. The term itself combines the words «Russia» and «fascism», in it associatively one can hear the consonance with the words «fascism» and «racism». It conveys the current state of perception of Putinism as an ideology, policy and practice, which constitutes a kind of amalgam of the basic principles of fascism and Stalinism. Currently, this term is opposed by some representatives of Russian liberal circles.

Profits are used for personal enrichment. In general, Putin's idea of Russian imperialism absorbed the nationalist wave of the Yeltsin era. Some of them were mobilized into the armed forces: their material situation improved noticeably, and the idea of social reorganization was no longer attractive to anyone. Others overestimated the importance of nationalist symbols in favor of statist ones. Another part of the activists of this draft began to seek refuge in Orthodox fundamentalism. No other mass movement appeared, except that some small groups appeared from time to time, which are difficult to compare with the street nationalism of the fascist side.

The interpretation of violence by the Russians as a cleansing act led to tragic consequences – a large-scale war against Ukraine. Moreover, all military operations end with atrocities against civilians and looting. In order to justify the crime of aggression, recourse to fascist terminology is practiced, lies and hatred are widely spread. He said, if the existence of Ukraine is the result of an international conspiracy, then Russia's response is war. In times of ongoing confrontation between Russia and the collective West, when Russia rejects established norms of international law, Ukraine may become the starting point for the third world war. The fact that a defeated Russia rejects the possibility of asking questions about Crimea and other occupied territories closes the way to peace. In understanding the situation that has developed around Ukraine, the democratic forces of the world have already reached a consensus to a large extent. At the same time, it is difficult to understand the point of view of supporters of «real politics», which is quite common in the information space of the West, where the aggressor and the victim of aggression are placed on the same board, who are called for «restraint» and the search for a compromise around «disputed territories».

In the current situation of Russia's large-scale aggression against Ukraine, the future of Europe will not be decided at the lev-

el of ideological discussions. This future is already being fought for by the Armed Forces of Ukraine in the process of liberating Ukrainian lands and restoring the territorial integrity of Ukraine. After the victory, in the process of denazification of Russia, it will be decided how European this country will be recognized, and whether it will be European at all.

Key words: *rashysm, fascism of Russia, imperialism, rating of the war, genocide of the Ukrainian people, neo-fascism.*

Петро МИРОНЕНКО,

доктор політичних наук,
академік Академії політико-правових
наук України, Громадська організація «Академія
політико-правових наук України»

E-mail: aps-m@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-7067-3214

ХРОНІКИ ВІЙНИ: НОТАТКИ ІЗ ЩОДЕННИКА ПОЛІТОЛОГА

(25 серпня – 10 грудня 2022 р.)

Анотація. Своє ставлення до війни і миру, до російського збоченого народонаселення, до поточних подій я почав описувати з першого дня широкомасштабного вторгнення російської воєнщини в Україну, тобто з 24 лютого 2022 року. Опис поточних подій, мої особисті враження, судження, аналітичні роздуми і пропозиції за перші півроку війни вже систематизовано в книзі (Петро Мироненко. Спогади про майбутнє. Хроніки війни із щоденника політолога (24.02.2022 – 24.08.2022). Київ. видавництво Політія, 2022. 700 с.). Подальші матеріали ще чекають своєї публікації в наступному виданні. Відповідно пропонуються окремі нотатки із мого щоденника, зафіксовані після 24 серпня 2022 року.

Ключові слова: третя світова війна, збочене російське народонаселення, колективний путін, геноцид Українського Народу, політична корупція, ядерна війна, НАТО.

АРХІВИ НЕ ГОРЯТЬ

13 грудня 2014 року.

СПОГАДИ

(Із особистого щоденника П.В. Мироненка).

ХВОРИЙ НЕ ОПЕРАБЕЛЬНИЙ.

Була слабка надія, що я десь трохи помилявся, коли у 2008 році поставив діагноз московитам-ордникам «масова шизофренія у стадії пандемії».

Ні. Не помилявся. Все значно гірше. Треба відсікати Московію-орду, що зве себе Росією, від зовнішнього світу задля спасіння населення Землі від смертоносної епідемії.

Починається багаторічна російсько-українська війна.

Попереду горе і смерть.

16 березня 2014 року.

25 серпня 2022 року

24-го серпня 2022 року Президент України Володимир Зеленський виступив на засіданні Ради Безпеки ООН, де сказав: «Немає таких воєнних злочинів, які російські окупанти ще не вчинили на території України. Якщо росію не зупинити зараз перемогою України, ці російські вбивці опиняться в інших країнах. Сліди російських воєнних злочинів повсюди, і ми маємо всі об'єднатися та діяти рішуче».

Всі люди дорослішають, дорослішає і Володимир Зеленський. Але за прорахунки під час підготовки держави до війни доведеться понести політико-правову відповідальність, бо інакше ми ніколи не збудуємо правову державу.

Відповідно до статті 106 (п. 28) Конституції України Пре-

зидент України створює в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби.

У 2009 році я зазначив, що наша Конституція із Основного Закону України поступово перетворюється у декларацію намірів.

Президент утворює органи і служби для здійснення своїх повноважень, а не особистих потреб. Тому рівень підготовки фахівців цих органів і служб має бути високим, бо Президент України є главою держави і гарантом суверенітету, територіальної цілісності України, додержання прав і свобод людини і громадянина, а не фізичною особою в кабінеті на Банковій, 11.

Пригадую часи, коли на Банковій, 11 (Адміністрація Президента України) було фактично відділення Національної академії наук України, а сьогодні це відділення дитячого садка, де діти намагаються зрозуміти свої повноваження, але ніяк не обов'язки.

Біля Президента України мають працювати кращі із кращих фахівців за функціями повноважень Президента України відповідно до Конституції України. Принаймні так формуються команди глав держав у провідних країнах світу, до союзів з якими ми начебто декларуємо свій рух.

І знову повертаюсь до Конституції України – Основного Закону Держави, що має норми прямої дії і ніхто не має права тлумачити її в сторону зменшення прав, повноважень і функцій.

Як показує практика розвитку конституціоналізму в Україні, кожний керманіч намагався підлаштувати Конституцію України під своє бачення державного будівництва, а у підсумку перетворював Конституцію у Декларацію намірів через політичну доцільність, що має вузько партійно-політичні цілі, але ніяк не пов'язані з рухом України до цивілізованого

світу, який Український Народ героїчно захищає на фронтах від збоченої росії.

За 31 рік Незалежності ми спромоглися увійти у постійно діючий процес реформування та перебудови радянської казарменої системи влади і суспільних відносин, що відкинуло Україну від можливостей приєднатися до ЄС і НАТО на початку 21-го століття.

Ми втратили час, чим скористалась збочена росія, розв'язавши війну проти демократичного світу в Україні. Наша слабкість і нерішучість стала причиною окупації частини України і повномасштабної війни з боку росії.

Після війни політичній еліті, яку ще треба сформувати із інтелектуалів, належить підготувати Концепцію політичної конструкції держави, де виписати модель державно-суспільного устрою та виробити правила відносин держави і суспільства на принципах верховенства права без винятків для будь-кого.

Україну врятує лише диктатура права, бо поняття демократії за понад 30 років ми згвалтували до стану анархії.

Всім нам треба зробити належні висновки із уроків минулого і добре попрацювати над планами державного будівництва, бо не можна тупцювати на місці, коли весь цивілізований світ давно знаходиться на іншому рівні розвитку, а ми ще у радянській казарми намагаємось робити невпевнені кроки у різні сторони одночасно, що цілком логічно стало причиною розриву України, де сформувалась опозиція до держави в інтересах ворога.

Рухаємось у бік швидкої Перемоги над збоченою росією.
Будуймо Україну в собі і навколо себе!

СПОГАДИ ІЗ ЩОДЕННИКА

25 серпня 2016 року.

Час прийняти Акт про правонаступництво України від Руси.

Україна має юридично закріпити правонаступництво від держави Русь, чим розбиваємо міф про 1000-літню історію Росії. Досить жити серед історичного бруду, придуманим північним фантомом, який сам нічого не створив.

25 серпня 2014 року.

ПО ВСЬОМУ СВІТОВІ БРОДИТЬ РУССКІЙ МІР ПІД НАЗВОЮ «ТЕРОРИЗМ»

Русскій мір розконсервував своїх нелегалів і сьогодні ми маємо результат гри у піддавки з росією. Цю кляту державу, що зве себе росією, слід відгородити високим парканом і на мапі Землі зафарбувати білим кольором.

Росія – це нащадок азійської деспотичної за формою правління Орди, що сьогодні стала слов'яномовною і одягла європейські костюми на криваву душу.

25 серпня 2015 року.

ДИПЛОМАТІЯ І РОСІЯ

Дотримання міжнародних угод і московія-орда ніколи не перетинались у єдиному просторі. У цій клятій країні, що називає себе Росією, навіть не знають дипломатичного етикету і правил поведінки у цивілізованому світі. У них міністр закордонних справ говорить і кашляє матюками, бо людської мови з часів московського улусу там не знають.

25 серпня 2015 року.

Ліберали із росії кажуть, що вони інші і люблять Україну. Не вірте.

Московитам-ординцям вірити не можна, хто б вони не були. Це нація, яка нападає завжди зі спини. З часів Московського улусу там нічого не змінилось. Вони тільки зовні стали схожими на слов'ян, а нутро там гниле і продажне.

НОВИНИ

25 серпня 2022 року.

З Хмельницької області через Тернопільську рухається колона з 5 тисяч вірян УПЦ МП, ігноруючи обмеження влади Тернопільщини на проведення подібних заходів.

Джерело: hromadske з посиланням на поліцію Тернопільської області та очільника Тернопільської ОВА Владислава Труша

Деталі: Як повідомили виданню в поліції області, віряни рухаються в напрямку Почаєва. Там розташовується Почаївська Успенська лавра, що в оренді УПЦ МП.

«Це неорганізована колона людей, серед них немає чітко визначеного когось, хто їх офіційно веде. Поліцейські забезпечують публічний порядок і безпеку людей, які там йдуть, а також дотримання ними правил дорожнього руху», – розповіли у поліції.

=====

Мій коментар.

ЯЛОВА ВЛАДА ГРАЄ НА ПОЛІ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ

Всі лаври в Україні (Києво-Печерська, Почаївська і Святогірська) на сьогодні в оренді Московського патріархату через злочинну бездіяльність Української влади у період агресії росії проти України.

У нас війна з росією, чи безконтрольна прогулянка мирян Московського патріархату під час воєнного стану? Де РНБО України? Де СБУ? Тільки говорить можуть, а до діла не здатні.

=====

У 2016 році я запитав у Леоніда Макаровича Кравчука: «Чому Ви не заборонили УПЦ Московського патріархату?»

Відповідь Леоніда Макаровича: «Мені з Москви пригрозили висадкою в Києво-Печерські Лаврі спецвійськ».

=====

Нічого не змінилось: актори на сцені і під куполом ті самі.

27 серпня 2022 року

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ХРЕБЕТ РОСІЇ ЗЛАМАНО

Війна, яку розв'язало російське народонаселення проти цивілізованого світу в Україні, де вчиняє геноцид Українського Народу, увійшла у стадію стратегічного перелому на користь України за підтримки США і союзників.

Армія рабів ніколи не переможе армію вільного Народу. Історія людства неодноразово це підтверджувала, але путін і його злочинне оточення не вивчали історію, бо були зайняті іншими справами – знищували людей навколо себе, а тепер вчиняють геноцид народу в Україні.

Намагаюсь зрозуміти рух людської цивілізації та її моральний і культурний рівень розвитку. Висновки не на користь людини. Складається враження, що мозок Homo Sapiens почав рух у бік кам'яного віку.

Людина постійно вигадує технічні засоби з одночасним зниженням рівня свого інтелекту, що спричиняє рух до динозаврів.

Цифрова цивілізація остаточно розвернула розум людини до штучного інтелекту, що загрожує саморозвитку людини.

Нейробіологи занепокоєні швидкістю входження у життя людини штучного інтелекту. Може настати час, коли людині місця на Землі не вистачить. Можливо у цьому є рація, бо знищувати все навколо себе здатна лише людина.

Війни стають все аморальнішими і цинічнішими за наслідками.

Вільний світ не здатний захистити від воєнної агресії народи, які рухаються у їхню сторону. А це є ознакою того, що править балом холодильник, а не мораль. Сумно, що світом править холодильник.

З кремлівської Палати № 6 лунають погрози країнам демократичного світу та вимоги щодо гарантій безпеки для росії.

Дивна історія: агресор вимагає гарантії безпеки для себе. Росія остаточно втратила зв'язок з реальним світом, бо живе у далекому минулому ординських пращурів, які добре вміли лише вбивати, гвалтувати та знищувати все навколо себе.

Сьогодні мавпа з ядерною боеголовкою погрожує вільному світові за те, що саме вільний світ породив цю мавпу, бо не мав достатнього рівня стратегічного мислення для розуміння московитського народонаселення ординського походження, який не є Homo Sapiens.

Багато експертів прогнозують тривалість війни до весни наступного року, що цілком логічно. США і союзники лише зараз починають надавати зброю, що допоможе побороти ворога та звільнити окуповані території України.

Тому кожний на своєму місці наближаємо Перемогу над збоченою росією, якою керують воєнні злочинці на чолі з путіним.

СПОГАДИ

27 серпня 2014 року.

ЗГАДУЮТЬ ПОМИЛКИ ЮЩЕНКА (ЕТАПИ ДО ОКУПАЦІЇ)

Віктор Ющенко не мав можливості розвернути державу на демократичний шлях розвитку за фактичної влади олігархів та сильного внутрішнього спротиву проросійських сил в Україні.

У вересні 2005 року Олександр Зінченко (син чекіста і випускник Академії суспільних наук, Москва, 1993 р., перший керівник Інтера у 1995 р.) спровокував політичний конфлікт, від якого Віктор Ющенко вже не оговтався і згодом привів до влади Віктора Януковича на посаду прем'єр-міністра на вимогу більшості у парламенті.

Я мав зустріч з Віктором Ющенком нещодавно. Запитував його про політичну кризу у вересні 2005 року. На превеликий жаль він не зрозумів ролі Росії в керівництві процесами, що відбулися того вересня. Саме тоді почався перший етап окупації України.

Другий етап почався у грудні 2012 року заміною керівників всього силового блоку громадянами Росії. Велику роль грали проросійські неурядові організації в Україні, які мають державну реєстрацію у Мінюсті і працюють проти України, про що я повідомляв в аналітичній записці РНБО України.

Низький рівень підготовки високопосадовців призвело державний устрій до занепаду, чим вдало скористалась Росія.

Але Росія програє, бо живе і діє у віртуальному світі та не здатна відчувати тенденції глобальної політики, результатом чого стане знищення держави-фантома, яка зветься Росією з 1721 року, а до того була Московією і фактичним улусом

Орди до 1700 року. Територія велика, а в головах вождів на цій території полова.

Сьогодні мій молодший син пішов добровольцем на фронт.

Хай все буде добре!

ДО УВАГИ

27 серпня 2022 року.

Якщо політичне керівництво України не чує українських аналітиків щодо «мирних» перемовин з державою-агресором росією, то хай послухає думку наших союзників.

З перших днів війни я наголошував щодо недоцільності дивитись в очі путіну та вести будь-які перемовини з кремлем.

НОВИНИ.

27 серпня 2022 року.

Проведення мирних переговорів України з Росією на даний момент стало б катастрофою для всього світу. Про це заявив прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон на брифінгу.

Він зазначив, що люди завжди кажуть про ризик розпаду Заходу, про руйнування його єдності. Після відвідування саміту G7 та саміту НАТО Джонсон впевнений, що зараз єдність Заходу є неперевершеною і, на його думку, вона буде зберігатися.

«Є певна логіка у тій позиції, в якій ми опинилися, тому що зараз немає перемовин, немає пропозицій. Путін не про-

понує переговори, і навіть якби була така пропозиція, я не бачу за яких обставин українці б погодилися на ці перемовини. З огляду на агресію, на тиранію, яка відбувається в Україні, подібні перемовини були б катастрофою для всього світу», – сказав Джонсон.

30 серпня 2022 року.

ПОМЕР М.С. ГОРБАЧОВ

Михайло Сергійович Горбачов мав велике бажання спрямувати СРСР до цивілізованого світу, але не зміг подолати комунофашизм в собі і навколо себе.

Хай спочиває з миром.

СПОГАДИ.

31 серпня 2014 року.

НА РОСІЇ НАСТАЄ 1613 РІК: ДУБЛЬ ДРУГИЙ.

Російська влада веде росію за радянським імперським сценарієм до розвалу держави і тому жодна частина громадянського суспільства, яка вихована в казармі, не змінить цей шлях.

Без розвалу росія не зможе перейти в іншу фазу свого розвитку.

Треба пройти через 1613 рік ще раз.

СПОГАДИ ПРО МАЙБУТНЄ

31 серпня 2018 року.

НАСТАЄ ВИРІШАЛЬНИЙ ЧАС ДЛЯ УКРАЇНИ

З четвертого вересня 2018 року Україна вступає у відповідальний період свого існування.

Від політичних еліт залежить шлях подальшого розвитку України. За наявності певної речовини в головах політиків ми гідно пройдемо вибори Президента України і народних депутатів України 9-го скликання у 2019 році і вже остаточно підемо до Європи і всього цивілізованого світу.

Але у мене особисто є сумнів щодо наявності в основних політичних гравців певної речовини в головах.

Сценарій 1-й: еліти домовляються і з допомогою США переходять до демократичного розвитку і боротьби з корупцією (фактичне зовнішнє управління з боку США).

Сценарій 2-й: росія провокує суспільно-політичну дестабілізацію до рівня громадянської війни з наступним приходом до влади прокремлівських представників, що означає закінчення існування України на політичній мапі Землі.

Сценарій 3-й: у разі зриву сценарію № 2 – війна з росією, яка марить відновити СРСР.

Міф про особливий український шлях між Європою і Азією сьогодні є лише слабким побажанням мрійників.

Для особливого шляху треба мати сильну політичну волю, якої у нас не має.

01 вересня 2022 року.

Учора мій давній товариш і колега із військового середовища сказав: «Ваш тритомник «Збочена росія та ознаки Третьої світової війни» замінив для військових політичну підготовку. Ви популярно пояснили сутність росіян – нашого ворога».

Несподівано, але приємно.

Перший раз я проходив курс політичної підготовки у Школі сержантів у 1969 році (в/ч 03318, м. Куляб, Таджикистан).

Другий раз мене навчали організації політичної підготовки у Ленінградському вищому воєнно-політичному училищі ППО (1971–1975).

Третій раз вже сам організовував політичну підготовку для військових строкової служби та марксистсько-ленінську підготовку для офіцерів (1975–1983).

Четвертий раз впроваджував (1997–2005) три Концепції виховної та гуманітарної підготовки у Збройних Силах та інших військових формуваннях України.

Настала черга у п'ятий раз проводити політичну підготовку під час війни зі збоченою росією, народонаселення якої я добре знаю.

Вчора вніс останні правки до книги «Спогади про майбутнє. Хроніки війни із щоденника політолога (24.02.2022 – 24.08.2022)» та спрямував до друкарні.

Переконаний, що у демократичному громадянському суспільстві потрібний курс Політичної підготовки. Це не партійна пропаганда, а виховання гідного громадянина України, який здатний розбудовувати та боронити свою державу, свою родину і свою землю.

Про наших політиків – це окрема і дуже важка тема. З ними треба проводити курс молодого бійця разом з інтенсивним курсом Вироблення політичного рішення стратегічного рівня під час воєнного стану, бо не гоже спиратись на особисте бачення процесів, що відбуваються. Ліва півкуля

мозку не завжди погоджується з правою, де немає знань, необхідних державникам під час війни.

СПОГАДИ

01 вересня 2021 року.

КАСТА КОРУПЦІОНЕРІВ. ЩО РОБИТИ?

За часи незалежності в Україні утворилась каста корупціонерів із державних службовців, служителів феміди і політиків, які живуть за рахунок платників податків і займаються здирництвом задля особистого збагачення.

Чи можна подолати цю Лернейську гідру?

Можна, але треба звільнити майже всіх посадовців і службових феміди. На їхні місця мають прийти інші люди з іншими навичками та іншим світоглядом.

Де взяти цих інших людей з іншим світоглядом?

Треба перестати тасувати одну й ту саму колоду карт 30 років поспіль і люди знайдуться.

Приклади у світі є і треба використати позитивний досвід держав, які пройшли шлях від прірви до розквіту за 10-30 років, на відміну від України, де рухи йдуть по колу зі спуском до радянської казарми.

Брехня на Конституції стала нашим ноу-хау, як і опозиція до власної держави. У цивілізованому світі не розуміють як можна присягати на Конституції і не виконувати клятву. Як можна бути народним депутатом України і боротись проти своєї держави. У нас все можна, бо перепони є лише для простого люду, а для касты корупціонерів є неписана недоторканість.

Вже багато років пишу і говорю про зовнішнє управління Україною з боку США. У перші роки моїх заяв було нерозу-

міння, потім прозріння, а зараз повна підтримка, бо самим нам вже з багна не вибратись.

Тому у мене є надія на домашнє завдання від США і НАТО для президента Зеленського у ці дні.

Виконає до Нового року – все буде добре.

Не виконає – росія почне використовувати нашу слабкість та розхитувати суспільно-політичну ситуацію до стану громадянської війни, а скоріше за все – до повномасштабної, до чого ми не готові, на превеликий жаль.

Математика – це така дивна штука! Ніколи не зрадить!

Шкода, що політологи не бажають зайнятись математичним моделюванням політичних процесів. Якщо у завдання вкласти все, що відбувається зараз в Україні, то на виході перед прийняттям політичного рішення математика таке видасть, що у самого знаного клоуна пропаде здатність до жарту.

Гарного настрою!

Вчіть математику і готуйтеся до масштабних чисток від уборної сільської ради до четвертого поверху на Банковій.

02 вересня 2022 року.

Секретар РНБО Олексій Данилов повідомив, що почав готуватися до війни після зустрічі «Нормандської четвірки» у 2019 році.

Так, за словами Данилова, він почав готуватися до повномасштабної війни з Росією після 9 грудня 2019 року, коли відбулася зустріч «Нормандської четвірки» (президентів України, Франції, Росії та канцлера Німеччини) у Парижі.

При цьому він наголосив, що після того, як президент України Володимир Зеленський на «нормандській» зустрічі не погодився на умовний «Мінськ-3», йому стало зрозуміло, що великої війни з Росією не уникнути.

Крім того, Данилов зазначив, що «до війни неможливо підготуватися».

«Коли кажуть, що до війни можна підготуватись... Ви можете підготуватися до весілля, якихось інших речей... До війни – ні», – сказав він.

Панові Данілову треба уважно ознайомитись із законами України щодо оборони держави, а не порівнювати підготовку до війни з підготовкою до весілля, або змінити свою посаду на тамаду. Кожний має займатись справою, якій присягав, і бажано чесно.

Сьогодні високопосадовці почали вигадувати неіснуючі багаточасові розмови у перший час війни та напередодні, тримаючи Український Народ за дурнів.

У 02.30 24-го лютого 2022 року Генеральний штаб ЗСУ викликав на службу офіцерів, що відповідали за підготовку військ до воєнного стану, а у 02.00 24-го лютого 2022 року мали б підірвати всі проходи з Криму та привести війська у повну бойову готовність, але замість цього воєнно-політичне керівництво держави, як заявив пан Подоляк, психологічно не було готове підірвати свою інфраструктуру.

Ще багато вигадок прочитаємо від високопосадовців, але після війни кожному буде надана оцінка за його діяльність, або за злочинну бездіяльність, що призвело до швидкої окупації територій України і чисельних людських втрат.

На воротах концтабору «Бухенвальд» є надпис Jedem das Seine (кожному своє).

Історію треба вчити добре.

СПОГАДИ

03 вересня 2015 року.

ДО УВАГИ.

*«Ворог іде туди, де програє
вчитель і священник» –
Отто фон Бісмарк.*

Тут і про Крим, і про Донбас, і про Україну загалом.

І про українську мову, і про українську культуру.

24 роки ми граємо у піддавки з росією, яка агресивно впроваджує свою ідеологію в Україні з мовчазної згоди політичного керівництва держави.

В Україні вільно діють понад 100 неурядових проросійських і російських організацій, що прямо виконують завдання росії щодо розхитування суспільно-політичної ситуації до стану громадянської війни та готують ґрунт для повної окупації України, про що я писав з 2008 року.

В наших лаврах (Києво-Печерській, Почаївській та Святогірській) росія проводить свою політику через московський патріархат, а у цей час керманичі Україні ходять на поклін до московських попів.

Так доходяться до війни, а потім будуть заявляти, що не очікувати від «братньої» росії прямої агресії.

Сумно.

03 вересня 2022 року

РОЗВІДКИ МОДЕЛЮЮТЬ МАЙБУТНЄ ЛЮДСТВА

1. Розвідки провідних держав світу проспали агресивне лобіювання своїх інтересів нафтогазовими монстрами та фактично сприяли гальмуванню розвитку альтернативних видів енергетики.

2. Розвідки провідних держав світу є співучасниками злочинної політики нафтогазових монстрів проти людства, яке сьогодні потерпає від енергетичного тероризму росії.

3. Розвідки моделюють майбутнє людства, але на замовлення сильних світу цього.

4. Лідерам демократичних держав світу вже час зняти рожеві окуляри з очей та поглянути на світ, який створений за їхньої безвідповідальної участі перед людством.

5. Земля у людства одна, яка стала сьогодні спільним підводним човном, що чекає на детонацію ядерної зброї.

Тож розвідкам треба зайнятись, нарешті, своїми прямими обов'язками і знешкодити тих, хто працює в інтересах терористичних держав та їхніх лідерів – воєнних злочинців.

04 вересня 2022 року.

США не підтримують ідею обмежити у візах всіх росіян.

До США через океани і моря доходить викривлена інформація про російське народонаселення, яке вчиняє геноцид українського народу.

Російське народонаселення розуміє лише грубу силу, бо багато віків живе у концтаборі і іншого життя не знає. Тому треба діяти жорстко і наполегливо до того моменту, коли мозок росіян розвернеться від телевізора до туалетів у дворі, де відчує смердючість своєї влади.

Інші методи – романтика демократичного світу.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

07 вересня 2022 року.

196-й день війни, яку розв'язало російське народонаселення на чолі з цинічним холоднокривним воєнним злочинцем путіним проти цивілізованого світу в Україні, де вчиняє геноцид Українського Народу.

СЬОГОДНІ ТРИДЦЯТА РІЧНИЦЯ ВОЄННОЇ РОЗВІДКИ УКРАЇНИ.

7 вересня 1992 року перший президент України Леонід Кравчук підписав указ про створення Управління воєнної стратегічної розвідки Міноборони – саме тому цей день пізніше був відзначений відомчим святом.

У 1994 році усі функції розвідки остаточно об'єднало в собі Головне управління військової розвідки Міноборони (до того частина функцій належала ще Головному штабу ЗСУ). З цього часу почала розвиватись комплексна, ефективна та багаторівнева система воєнної розвідки України.

22 березня 2001 року Верховна Рада прийняла закон Про розвідувальні органи України, відповідно до якого головне управління розвідки Міноборони одержало статус спеціального органу державної влади.

Війна зі збоченою росією вимагає від воєнної розвідки надзусиль щодо викриття планів ворога.

Бажаю Колегам мужності і професійної витримки!

Війна завершиться Перемогою Українського Народу!

Будуймо Україну в собі і навколо себе!

08 вересня 2022 року.

СУМУЄ СВІТ

Відійшла у вічність Королева Великої Британії Єлизавета II (Елізабет Александра Мері Віндзор), яка правила понад 70 років і призначала 15 прем'єр-міністрів держави.

06-го вересня 2022 року Єлизавета II у своєму приватному палаці прийняла Мері Елізабет «Ліз» Трасс з приводу призначення її прем'єр-міністром Великої Британії.

Епоха двох Елізабет тривала дві доби.

Сумує весь цивілізований світ.

Світла пам'ять Великий Королеві.

09 вересня 2022 року.

На фронтах гинуть сини Українського Героїчного Народу, а у цей час чиновники без честі і совісті під проводом високопосадовців заробляють на війні і горі людському.

Мій товариш із США, який довгі роки був радником багатозіркових генералів, зауважив, що наші чиновники і політики діють не завжди, м'яко кажучи, в інтересах України і Українського Народу під час війни. За американців, які направляють зброю в Україну, вимагають відкати. Жах!

Сумно писати про те, що Український Народ збирає для Збройних Сил останні кошти, а деякі гниди з мовчазної згоди влади рухаються у зворотньому напрямку від Народу заради власної кишені.

Нещодавно я намагався сприяти групі бізнесменів, які допомагають нашим військовим, поїхати у відрядження до Європи для підписання контрактів на поставку необхідного обладнання, але чиновники пропускають мажорів, корупціонерів та інших гнид, але про економіку держави і наповнення Державного бюджету податками не турбуються, бо своя кишеня для цих нелюдів важливіша.

Створена база «Шлях», до якої включають чоловіків призовного віку для перетину кордону України.

База «Шлях» є, але шлях до неї тернистий. Кабмін вигадав схему включення до бази «Шлях» таким чином, щоб фактично заблокувати діяльність середнього бізнесу, що є основою наповнення Державного бюджету.

Питання: на кого працює ця зграя чиновників у час війни? Думаю, що не на Україну.

30 років реформували економіку і владу, але до будівництва держави для Українського Народу так і не приступили, бо влада ще радянська, а народ ще живе у казармі.

Висновок з цієї сумної історії:

Влада і народ живуть у різних паралельних світах і не перетинаються у просторі.

Конституція України на сьогодні є переважно декларацією намірів, але є у ній і позитив: Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Ніхто не може узурпувати державну владу.

Українському Народові саме час вжити невідкладних заходів щодо наведення конституційного ладу у своїй державі, бо можна і запізнитися на стільки, що в Україні не стане ні ладу, ні держави завдяки прорадянській державній владі, яку ми з Вами і обрали та делегували їй свою владу, якою користуються високопосадовці не завжди на користь України і Українського Народу.

09 вересня 2015 року.

І В КОТРЕ ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Я себе ідентифікую українським націоналістом і колись російськомовним, який народився на Донбасі і прожив на россії 25 років. Але сьогодні я твердо розумію і знаю, що українська мова в Україні потребує термінового захисту від агресивного засилля російської мови.

СПОГАДИ

09 вересня 2016 року.

МІФИ І РЕАЛЬНІСТЬ

22 червня 1941 року.

«Фашистська Німеччина без об'явлення війни напала на Радянський Союз».

(До відома: Посол Німеччини в СРСР граф Вернер фон Шуленбург в ніч на 22 червня 1941 року вручив Ноту Міністру закордонних справ СРСР В'ячеславу Молотову, що було

актом об'явлення війни. А потім почались байки про те, що Сталін не вірив розвідникам, своїм аналітикам тощо.)

Із цим міфом живуть вже декілька поколінь радянсько-російських людей.

Історичні факти говорять зовсім про інше: Гітлер і Сталін почали Другу світову війну 1 вересня 1939 року розділом Польщі, а війна з 22 червня 1941 року була продовженням домовленості задля зміцнення влади Сталіна. Події на кордоні за декілька днів до 22 червня наводять на думку про те, що СРСР ослабив свої позиції навмисно за завданням Кремля.

А далі працював простий російський принцип «бабы нарожают» і неозброєною біомасою у 50 млн. закидали Німеччину каміннями з харчами, технікою і військами із США і Великої Британії.

І так було завжди з часів Орди, і так продовжується зараз на Росії.

Не вийшло утворити в Україні «Новоросію», то будуть роздирати Україну із середини Медведчуки, Бойки та інша мерзота.

А Європа у цей час буде співчувати аж до самої війни.

09 вересня 2019 року.

ЄВРОПА ЩЕ СПИТЬ

Після вбивств громадян Росії на території Великої Британії, Німеччини спецслужбами РФ Франція та і майже весь Євросоюз ще грає у демократію. Дограються.

З РФ можна говорити лише мовою жорстких санкцій і повною ізоляцією. Шкода, що росіян сприймають лише по краватці та європейському костюму, не враховуючи ординське нутро, яке ніколи не стане іншим, бо вміє лише нищити народи, нападаючи зі спини.

Європа може проспати теракти і навалу біженців на «запрошення» Росією. Попереджаю з 2015 року, а вони все сплять.

Доброго ранку, сусіди! Прокидайтесь, нарешті.

11 вересня 2022 року.

200 днів війни, яку розв'язало збочене російське народонаселення ординського походження на чолі з цинічним холоднокривним воєнним злочинцем путіним.

Війна остаточно набула ознак Третьої світової війни, про що я написав 24-го лютого 2022 року.

Під час презентації Частини I книги «Збочена росія та ознаки Третьої світової війни. Нотатки із щоденника політолога» колега, доктор історичних наук, задав питання: «Чому Ви називаєте цю війну Третьою світовою?» та додав аргументи проти такої назви.

Згадав розмову з іншим доктором історичних наук щодо назви держави «Київська Русь». Кажу колезі: «Такої назви не існувало, то чому в літературі вона є? Була держава з назвою «Русь». Відповідь колеги, доктора історичних наук, мене вразила: «Так прийнято у науковому середовищі».

Тому на презентації книги я відповів колезі так: «Нам треба сьогодні, під час війни, визначати адекватні терміни, а не чекати поки це зроблять політики, які дбають про своє місце в історії, а не про історичні артефакти».

Нам дійсно не вистачає стійкості перед політиканами, які узурповують не лише владу, а й суспільно-політичний та інформаційний простір, який може залишити у головах населення половину замість фактів, що мають стати основою історії війни в Україні, де збочена росія вчиняє геноцид Українського Народу.

24-го лютого 2022 року я не мав наміру оприлюднювати особисті щоденники, які веду протягом багатьох років, але

наші зовнішні і внутрішні вороги, які бажають стерти Україну з мапи Землі, змусили мене взятися за перо задля донесення своїх поглядів щодо війни, миру і суспільно-політичної ситуації в Україні.

Опозиція до держави, що формувалась протягом 31 року з мовчазної згоди толерантного громадянського суспільства і політичного керівництва України, яке часто і очолювало опозицію до власної держави, що є суто українським феноменом.

Після війни, що завершиться Перемогою України за підтримки цивілізованого світу, нам належить завершити війну з внутрішнім ворогом – опозицією до держави.

Ця опозиція має бути терміново ліквідована у політико-правовий спосіб, бо інакше потрапимо знову на арену цирку, де все діє за сценарієм 13-метрового кола, із якого не існує цивілізованого виходу.

12 вересня 2022 року.

До 1965 року у радянському союзі не відзначали день Перемоги у Великій вітчизняній війні і не проводили парадів на Красній площі. Я запитував про це у свого Дідуся, який пройшов не одну війну.

Відповідь мого Дідуся, Мироненка Михайла Івановича, народження 25 травня 1885 року: «Було дуже багато горя, калік і спалених війною душ, що святкувати не можна було. Без допомоги США і союзників ми не подолали б фашистів. Самі ми воювали б лише тілами нашого народу. Загинуло значно більше, ніж нам говорять».

Все рухається в історії по колу.

Пам'ятаю цифру у 12 млн. загиблих, про яких згадували в школі, де я навчався і яку у цій війні розбомбити рашисти.

Потім з'явилась цифра у 20 млн. загиблих. При Горбачові М.С. стали говорити про 28 млн., а тепер відомо про понад

40 млн. загиблих у Великій вітчизняній війні з боку радянського союзу.

Воєнний злочинець путін заявив про те, що росія виграла війну сама, без допомоги союзників.

Історію мають писати історики виключно на артефактах і без цензури. Але для цього нам треба збудувати вільне демократичне суспільство і правову державу, бо знову історію за нас писатимуть політики.

Війна – це велике горе і велике випробування для суспільства та держави. До сьогодні ми 31 рік лише перебудовували радянську мертву систему і не займались державотворенням, бо постійно реформували те, що мало бути зруйновано.

В Україні поки не існує ідеологічного фундаменту, на якому маємо збудувати державу. І це є великою проблемою.

Керманичі України водили нас з нашої мовчазної згоди пустелями і лісами, а часто кидали під 12-бальні хвилі у політичний океан, де російська імперія марить відновити радянський союз.

Тому сьогодні вже час добре думати про майбутню політичну конструкцію держави і суспільства, де прийдеться жити нам і нашим нащадкам після війни, яку розв'язала ординська збочена росія проти цивілізованого світу в Україні, де вчиняє геноцид Українського Народу.

А у цей час опозиція до держави, яку ми з вами толерантно терпіли 31 рік задля того, щоб ці гниди підготували Україну до повної окупації росією.

У своїх щоденника я раніше писав, що Україна винна у цій війні на 60%, а збочена росія лише скористалась нашою слабкістю. Це я та правда, яку треба знати, бо без цих знань далі рухатись не можна.

Завершиться війна і наші політики та політикани почнуть вилазити із щілин та влаштовували державу на свій лад, чого допустити вже не можна.

Політики і політикани вже зараз намагаються пояснити суспільству про свою роль у перемозі над ворогом з перших днів війни. Будуть замовчувати правду про злочинні дії влади у період підготовки держави до війни, що стало причиною швидкої окупації півдня України та невиправданих чисельних людських жертв.

Правда майже завжди гірка, але її треба знати і робити належні висновки заради майбутнього.

Ми не маємо права після завершення війни знову потрапити у ситуацію 1991 року, коли Україна покрилась нафталіном і політичною корупцією на стільки, що ми з Вами отримали викривлене суспільство і квазідержаву з Конституцією, що є декларацією намірів через дії політиків, які всі роки Незалежності діяли виключно у власних інтересах і фактично зраджували Український Народ, який сьогодні боронить демократичний світ від збоченої росії.

Цивілізований світ на чолі зі Сполученими Штатами Америки допоможе нам економічно і морально, але цивілізований світ не змінить нас і наших політиків.

15 вересня 2022 року.

Прибув із міста Черкаси, де за дорученням Президії Академії політичних наук України брав участь в організаційному засіданні Черкаського відділення АПН України.

З приємністю маю визнати, що до нашої Академії приходять провідні вчені і громадські діячі, яким не байдужа доля України.

У липні цього року відкрито Південне відділення АПН України у місті Дніпро.

На черзі Одеса, Івано-Франківськ, Рівне, Ужгород тощо.

Концепція щодо розвитку регіональних відділень АПН України отримала підтримку науковців і набуває практичного втілення.

Громадянське суспільство вже відчуває потребу у державотворенні саме сьогодні, до завершення війни, яку розв'язала збочена росія.

З 2016 року ми розбудовуємо Академію і лише зараз відчуваю результат кропіткої роботи протягом років.

Завершуємо підготовку до друку наукового видання «Суспільно-політичні процеси» № 20. Згадую одну нараду науковців у 2016 році, де я презентував Випуск № 1 і мені зауважили: «Спробуй видати ще випуск № 2».

Ми наполегливо працюємо, а тому не пробуємо, а робимо свою справу заради майбутніх поколінь.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

16 вересня 2022 року.

205-й день війни.

ЗБОЧЕНА РОСІЯ І ПУТІН

Збочене російське народонаселення ординського походження із зайвою хромосомою готується до винесення воєнного злочинця путіна із кремля.

Цинічний холоднокровний вбивця путін організував геноцид Українського Народу та привів росію до завершальної стадії існування.

Бумеранг у геополітиці діє завжди без промаху.

Неосвічений путін не здатний до стратегічного мислення через комплекси неповноцінності та збочений характер, що стало причиною самознищення. За собою у пекло путін затягує і всю росію, що цілком логічно і справедливо.

Jedem das Seine (кожному своє).

17 вересня 2022 року.

КИЇВСЬКИЙ БЕЗПЕКОВИЙ ДОГОВІР

Політичне керівництво України через брак фундаментальних знань з державотворення та недостатнього розуміння тенденцій сучасних змін у глобальній політиці через світову війну, яку розв'язала збочена росія проти цивілізованого світу, пішло шляхом найменшого спротиву до підписання Київського безпекового договору, що виведе Україну на підписання Мирного двостороннього договору з росією до повного звільнення анексованих і окупованих територій та виплати репарацій за всі матеріальні і моральні збитки до завершення війни і виведення російських військ з України та припинення агресії.

Такий напрям вироблення політичних рішень має ознаки дій на користь держави-агресора росії, що спричинить послаблення політичного авторитету України у світі та віддалить вступ до НАТО, чого і добивалась росія.

Питання: яка мета підписання Київського безпекового договору?

Керівники групи з підготовки цього документу глава Офісу Президента України Андрій Єрмак і колишній Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен, політичні погляди щодо війни, яку веде росія проти цивілізованого світу в Україні, де вчиняє геноцид Українського Народу, є сумнівними та викликають багато запитань безпекового характеру як сьогодні, так і у період підготовки України до війни.

Залучення до підписання Київського безпекового договору великої кількості держав є ознакою того, що гарантії безпеки для України будуть розмиті до рівня нівелювання самого договору, що стане політичною і безпековою поразкою та трагедією для України.

У філософії є розділ «Політична філософія», який досліджує політичну спільноту, вивчає такі поняття: свобода, справедливість, право, закон і дотримання правових кодексів владою.

Найменший досліджуваний елемент політичної філософії – політична дія. Філософ знає про потреби суспільства, законодавець їх ретранслює в закони, а політик – діє задля їх досягнення.

Багато років поспіль намагаються долучити математиків і фізиків до математичного моделювання алгоритмів вироблення політичних рішень стратегічного рівня державного управління, але через брак фундаментальної підготовки з математики і фізики у філософів і політологів, а філософських і політологічних знань у математиків і фізиків, цей процес не має руху у часі від самої ідеї.

У провідних державах світу існують спеціальні навчальні заклади і факультети, де готують представників еліти держави, на що виділяються значні матеріальні і людські ресурси.

Мушу вкотре навести загальну тезу із наукового видання Академії політичних наук України журналу «Суспільно-політичні процеси»:

«Держава, котра не дбає про розвиток гуманітарної освіти і науки, втрачає шанс сформувати громадянське суспільство та врешті отримує індіферентну масу, якій все одно де жити, на кого працювати, кому служити. У кінцевому підсумку держава втрачає саму себе – припиняє своє існування».

Не можна будувати державу без ідеологічного фундаменту, з урахуванням якого виробляється філософія розвитку суспільства і держави.

На сьогодні єдиний вірний шлях України – це терміновий вступ до НАТО та укладання двосторонніх договорів з провідними державами світу США, Великою Британією, Канадою і Польщею про Стратегічне партнерство поза НАТО, де включити безпековий блок питань щодо захисту України від агресії росії.

Залучення інших держав не доцільно, бо це вже буде договір під куполом цирку, де страховка для України може зірватися у будь-який час і все знову піде відомим колом з діаметром у тринадцять метрів.

Безпекові договори треба готувати ретельно, бо за нами наші нащадки, якщо про це не відомо політикам і керівникам держави.

НАД УКРАЇНОЮ ВЧЕНІ НАНУ ПОСТІЙНО ПОМІЧАЮТЬ НЛО

В Національній академії наук України не помічали війну з 2014 року і у перші місяці повномасштабного вторгнення росії в Україну через надмірну занятість науковців спостереженням за НЛО.

Із Новин 15-го вересня 2022 року.

Вчені з Головної астрономічної обсерваторії Національної академії наук (НАН) України заявили, що неодноразово помічали над Києвом і областю неопізнані літальні об'єкти (НЛО).

За кошти платників податків – Українського Народу можна і НЛО спостерігати замість розробки Концепції економічного розвитку держави.

Тому 31 рік ми так будуємо Україну, що прийшли до війни.

СПОГАДИ

ЗАЯВА

ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «АКАДЕМІЯ ПОЛІТИЧНИХ НАУК» ВІД 17 ВЕРЕСНЯ 2018 РОКУ

Напередодні прийняття остаточного рішення Синодом Константинопольського Патріархату (9-11 жовтня 2018 року) щодо надання Томосу на автокефалію Помісній Православній Церкві в Україні Громадська організація «Академія полі-

тичних наук» (ГО АПН) – суб'єкт наукової і науково-технічної діяльності, заявляє про повну підтримку зусиль Президента України, Верховної Ради України, підписантів від імені УПЦ КП, УАПЦ і частини УПЦ МП в отриманні автокефалії.

Надання ТОМОСУ – це Акт фактичного проголошення незалежності України від Російської імперії.

Бажаємо Українському народові мудрості і витримки на шляху до утворення Нової Помісної Православної Церкви в Україні, який має завершитись порозумінням!

Політична еліта України відстала у своєму розвитку від громадянського суспільства і потребує заміни через вибори усіх рівнів, від Верховної Ради України до депутатів місцевого самоврядування.

Україна потребує системних негайних змін: форми державного правління, корегування Конституції у частині розділення повноважень між гілками державної влади, однакове виконання законів всіма громадянами України, приборкання політичної і економічної корупції, направлення усіх державних сил і засобів на підняття рівня життя Українського народу.

Сили і витримки нам всім!

Слава Україні!

Від імені Президії Академії політичних наук
доктор політичних наук
Петро Мироненко

СПОГАДИ

17 вересня 2014 року.

РУССКИЙ АД

Прийшов час перейменувати «Русский мір» на «Русский ад». Який то мир, якщо від нього скрізь війна, а попереду ще й пекло і ординці на нашій землі.

18 вересня 2022 року.

Учора Президент України Володимир Зеленський припустив звільнення Криму дипломатичним шляхом, бо іншого варіанту не вбачає.

Пану Зеленському іноді краще мовчати, якщо радники шепчуть російські наративи на вухо.

Перед такими заявами треба запитати понад 100 000 Українців, які полягли за Україну у цій війні на фронтах і закатованих у мирних містах і селах.

За Конституцією єдиним джерелом влади в Україні є народ.

Тому Український Народ буде вирішувати як звільнити Крим, якщо воєнно-політичне керівництво не розуміє стратегію світового порядку після війни, яку розв'язала збочена росія.

СПОГАДИ ПРО МАЙБУТНЄ

18 вересня 2015 року.

З РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ УКРАЇНА ЗАВЖДИ БУДЕ КОЛОНІЄЮ

На мовному полі йде така сама війна проти України, як на військовому. Наші політики ще не дуже розуміють у яку халепу вони затягують країну з мовним питанням. А дії мають бути адекватні діям Росії: скільки шкіл українських в Росії, стільки ж російських шкіл в Україні. ЗМІ, книги і т. і. так само. Не можна будувати державу з постійною простудою від російської мови. Це Вам говорить людина, котра закінчила ВНЗ в Ленінграді, прожила в Росії 25 років і народилась на Донбасі, а сьогодні не лише говорю українською вільно, а ще й перекладаю наукові роботи з російської на

українську мову. Важко? Важко було, але треба мати терпіння і велике бажання будувати для своїх дітей і онуків вільну Україну.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

19 вересня 2022 року.

208-й день війни, яку розв'язало збочене російське на-родонаселення ординського походження на чолі з цинічним холонокровним воєнним злочинцем путіним в Україні проти цивілізованого світу, де вчиняє геноцид Українського Народу.

Сьогодні Велика Британія та королівства Співдружності прощаються з Єлизаветою Другою, яка померла 8-го вересня 2022 року на 97-му році свого життя.

Велика Королева велично і відійшла, призначивши перед цим Прем'єр-міністра Великої Британії Елізабет Мері «Ліз» Трасс.

Декілька поколінь британців жили за правління Єлизавети Другої і тепер їм важко уявити іншого монарха, хоча традиційно у час смерті монарха наступник приймає корону, бо Британія не існує без короля.

Сумує весь цивілізований світ разом з британцями.

Життя продовжується, король Великої Британії та королівств Співдружності Чарльз III прийняв корону, а нам боронити Україну від російсько-ординської навали за підтримки США, Великої Британії, Канади та союзників із НАТО і ЄС.

7-го липня у формі сну я написав прогноз щодо передачі корони Єлизаветою Другою:

Збочена росія та ознаки Третьої світової війни. Нотатки із щоденника політолога. Частина III. Видання Академії політичних наук України. Київ. Видавництво Політія, 2022. 360 с., стор. 128.

07 липня 2022 року.

НАСНИВСЯ СОН НА ЧЕТВЕР 07 ЛИПНЯ

Королева Великої Британії Єлизавета II (Елізабет Александра Мері Віндзор – панівна королева і голова держави Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та ще 14-ти країн Співдружності націй – Канади, Австралії, Нової Зеландії, Ямайки, Багамських Островів, Гренади, Папуа Нової Гвінеї, Соломонових Островів, Тувалу, Сент-Люсії, Сент-Вінсенту і Гренадин, Антигуа і Барбуди, Белізу, Сент-Кіттсу і Невісу прийняла відставку прем'єр-міністра Великої Британії з 2019 року Александер Борис де Пфел-фел-Джонсон.

Консервативну партію після відставки Бориса Джонсона очолила Елізабет Мері «Ліз» Трасс.

Під час призначення нового прем'єр-міністра Великої Британії Королева Єлизавета II сказала: «Приємно завершити свою діяльність та передати корону наступнику за Вашої каденції, теско».

Ось такі сни сняться через перенавантаження.

У молоді роки я захоплювався психологією, а особливо проблемою снів. Мабуть між нейронами в мозку відбуваються процеси, що видають такі цікаві сни.

АКАДЕМІЯ ПОЛІТИЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ЗВЕРНЕННЯ

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

АПН України протягом шести років свого існування неодноразово на Конгресах розглядала питання гуманітарної складової національної безпеки держави та зверталася з

пропозиціями до РНБО щодо внесення до порядку денного цього питання.

Гуманітарна складова національної безпеки не набула гідного місця у концептуальних документах держави, що стало причиною послаблення консолідаційної та національно-ідентифікаційної функції історії, освіти, культури, переконань та принципів.

Головна теза наукового видання АПН України «Суспільно-політичні процеси»:

«Держава, котра не дбає про розвиток гуманітарної освіти і науки, втрачає шанс сформувати громадянське суспільство та врешті отримує індиферентну масу, якій вже все одно де жити, на кого працювати, кому служити. У кінцевому підсумку держава втрачає саму себе – припиняє своє існування» має бути застереженням для політичного керівництва держави, яке не усвідомлює ролі гуманітарної складової національної безпеки.

Конгрес засновників АПН України на своєму засіданні 20-го вересня 2022 року дійшов висновку щодо корегування діяльності Академії політичних наук України у бік політико-правових аспектів державотворення. А саме:

Враховуючи існування в Україні кількох громадських об'єднань політологів, діяльність яких за роки не набула взаємного порозуміння, вжити заходів щодо об'єднання зусиль вчених напряму наукової діяльності з філософії, політології і права.

Спрямувати діяльність АПН України на відкриття та розвиток регіональних відділень з метою формування Політичної еліти України.

Приступити до підготовки та видання колективних монографій з питань вироблення науково-методичних рекомендацій для органів державної влади і громадянського суспільства щодо будівництва держави на демократичних принципах та відходу від постійнодіючого процесу рефор-

мування радянської системи державного управління, що нічого спільного з державотворенням немає.

Сконцентрувати свою діяльність навколо гуманітарної складової національної безпеки держави, що на сьогодні має стати фундаментом для підготовки держави і суспільства до мирного життя після війни.

Докласти зусиль до ліквідації у політико-правовий спосіб опозиції до держави, що діє в Україні на користь держави-агресора росії.

Колективу АПН України протягом трьох діб буде надана вичерпна інформація щодо корегування діяльності Академії на перспективу та змін до Статуту нашої організації.

Переконливо прошу кожного члена АПН України прийняти для себе рішення щодо активної участі в діяльності Академії у нових реаліях підготовки держави і суспільства до мирного життя після війни.

Будуймо Україну в собі і навколо себе!

З глибокою повагою
президент АПН України
доктор політичних наук

Петро Мироненко

20 вересня 2022 року

22 вересня 2022 року.

24 лютого 2022 року надовго залишиться у свідомості Українського Народу трагічною датою, що затьмарила собою інші трагічні дати останніх ста років.

Сучасне покоління Українців з сумом сприйматимуть початок повномасштабної війни, яку розв'язала збочена росія 24-го лютого 2022 року проти цивілізованого світу на тери-

торії України, де сьогодні вчиняє геноцид Українського Народу.

Звільнені від рашистів міста і села України перетворені у суцільну Бучу – пекло, де визначення «геноцид» є самим м'яким, що можна застосувати до варварства скаженого російського народонаселення ординського походження.

До війни багато хто із колег і друзів не сприймали мої оцінки щодо масового психічного захворювання російського народонаселення до рівня пандемії.

Вченим із психіатрії ще належить вивчити медичний феномен масового вражання психіки народонаселення росії.

Це може свідчити про те, що народонаселення збоченої росії з часів Орди рухалось у зворотньому напрямку від цивілізації, що стало причиною порушення стійкості психіки до неадекватного стану.

З 2014 року лідери країн західної демократії звертали увагу на неадекватність сприйняття реального світу російським диктатором путіним.

Але ті ж лідери країн західної демократії й досі відокремлюють відповідальність путіна і народонаселення росії щодо війни на території України, що є стратегічною помилкою і матиме негативні наслідки під час прийняття політичних рішень щодо майбутнього росії.

Ворога треба вивчати не за зовнішнім виглядом, а за його способом життя і мисленням.

Завершиться війна, зникне з мапи Землі росія, але оцінка психічного стану російського народонаселення ще не стане предметом ретельного вивчення, бо світ буде зайнятий своїми проблемами, а у цей час нащадки орди готуватимуть чергову війну, бо на інше вони не здатні за своєю природою.

Тому закликаю відкрити широко очі і розглянути у народонаселенні збоченої росії глобальну загрозу людській цивілізації, що потребує термінової корекції стратегічних рішень на рівні ООН, яку у свою чергу треба негайно привести до рівня адекватності сприйняття глобальних змін.

СПОГАДИ ПРО МАЙБУТНЄ

22 вересня 2014 року.

У 30-ті роки після громадянської війни, голодомору і репресій відбулося переселення московитів на Донбас і не лише, а тепер прийшов час повертатися їм на свою історичну батьківщину, бо в Україні їм все не мило.

23 вересня 2022 року.

Зі збоченої росії, де я ходив у москалі 25 років, надійшло повідомлення від колеги-аналітика, з яким навчався в Новосибірській спецшколі у групі аналітиків.

Суспільно-політична ситуація на росії набуває початкових ознак повільного зрушення свідомості народонаселення, у якого виявився інстинкт самозбереження на фоні масового психічного захворювання у стадії пандемії.

У Санкт-Петербурзі, де я навчався у Вищому воєнно-політичному училищі Протиповітряної оборони у 70-х роках минулого століття, прокинувся прошарок людей, які ще здатні думати про долю своїх нащадків і подати голос у публічному просторі.

Безумовно, цей процес не матиме масового характеру, але додасть страху кремлівцям, що забралися у бункер на 15-й поверх нижче середнього рівня моря за нулем футштоку в Кронштадті.

Спільно з колегою-аналітиком дійшли висновку, що після 8-го жовтня 2022 року із Кронштадту слід очікувати депешу на пергаменті із сургучевою печаткою з грифом «quite secretly» англійською мовою щодо підготовки Лобного місця на Червоній площі москви для ритуального дійства за традицією московії часів Івана грозного.

Мавзолей ідеолога більшовицького геноциду і тиранії лєніна зтягнуто чорним атласом, припущено державний прапор збоченої росії над кремлем, із Фроловської башти Кремля гвардійці президентського полку виводять володи-мира кровавого з мішком на голові і супроводжують до Лоб-ного місця.

Народонаселення збоченої росії безпробудно п'є бо-яришник, занюхує кулаком і починає мріяти про життя на Марсі.

А на Полтавщині у цей час йде обробка насіння пшениці озимої перед посівом на Марсі для перших Українців.

СПОГАДИ

29 липня 2014 року.

«РОСІЙСЬКОМОВНІ УКРАЇНЦІ» – ЦЕ ЩО?

Шановні Друзі!

У цьому питанні слід поставити крапку. Є громадяни України за відповідним документом: паспортом чи свідоц-твом про народження. А є національність: українець, болгарин, румин, єврей тощо.

І до чого тут якісьмовні?

Не існує російськомовних українців.

Це складова «русского мира», який нам наполегливо нав'язує росія.

Громадяни України, які вперто не говорять українською мовою, говорять, що вони теж патріоти України. Хай ці «па-тріоти» поїдуть на росію і українською мовою поговорять про любов до росії.

СПОГАДИ **/з Частини III/.**

ХРОНІКИ ВІЙНИ

30 липня 2022 року.

157-й день Третьої світової війни, яку розв'язала збочена росія проти цивілізованого світу в Україні, де вчиняє геноцид Українського Героїчного Народу за бажання бути вільними серед вільних.

1. Щодо терміну «Третя світова війна».

Хто вважає цю війну російсько-українською, той не розуміє причини її розв'язання та наслідки для глобального світу.

24-го лютого 2022 року почалось відкрите збройне протистояння між демократичними державами і тоталітарною росією на території України, куди увійшли декілька держав і коаліцій (союзів) держав з різних континентів у різний спосіб участі.

Збочена росія із віртуального світу прийняла рішення щодо переділу світопорядку на користь тоталітарних систем, не розуміючи свого місця і того незаперечного факту, що на росії вже почалися незворотні процеси розпаду держави.

Тому наполягаю на визначенні терміну щодо війни, як Третя світова, про що я написав 24 лютого 2022 року у своїх Нотатках із щоденника політолога, що вийшли із друку 3-го травня 2022 року «Збочена росія та ознаки Третьої світової війни».

Від адекватного визначення війни буде залежати відповідальність агресора.

2. Українська політія:

державотворення після війни.

Ця тема ніяк не постане перед Українським громадянським суспільством і політичним керівництвом держави, бо немає розуміння напрямку руху через розбрат між політичними бізнес-клубами вождійського типу, що зветься політичними партіями, та керманичами держави, які кидають Україну на свій розсуд, що часто-густо не відповідає національним інтересам України.

Науковцям, які здатні запропонувати Концепцію розвитку України, треба зайнятись своєю основною місією у критичний для держави час.

Виходячи з того, що Національна академія наук України разом з галузевими національними академіями з 24 лютого 2022 року не подали фундаментальних пропозицій щодо моделі державно-суспільного устрою після війни, можна на цих установах поставити крапку, бо не варто звертати увагу на мертве тіло, що тягне вже 31 рік Україну в сторону занепаду радянського типу.

У 2020 року мною запропоновано наукове визначення моделі державно-суспільного устрою «Правова демократія» та отримано Свідectво про авторське право.

Політична конструкція України, на моє переконання, може бути такою:

1. Форма державного правління – Республіка (парламентсько-президентська);

2. Модель державно-суспільного устрою – Правова демократія;

3. Державна ідеологія – Класичний лібералізм.

Є чутливе питання у розподілі повноважень між гілками державної влади. За Конституцією України президент України є главою держави, але не представляє жодної гілки влади, через що постійно маємо конфліктну ситуацію, а іноді і революційну, з чим після війни треба остаточно покінчити у політико-правовий спосіб.

Запрошую до дискусії.

Будуймо Україну в собі і навколо себе!

СПОГАДИ

**25 вересня 2022 року.
214-й день війни.**

НОВИНИ:

1. ПРОКИДАЄТЬСЯ ПІДНЕБЕСНА ВІД КОМУНІСТИЧНОГО ЗОМБУВАННЯ.
2. НА РОСІЇ СПАЛАХ ШИЗОФРЕНІЇ У КРЕМЛІВСЬКІЙ ПАЛАТІ № 6.
3. США ЗАВЕРШУЮТЬ ОЧИЩЕННЯ.

ПЕРЕГЛЯДАЮ ХРОНІКИ ВІЙНИ

8 березня 2022 року. 13-й день війни.

Переглядаю новини. Переважна більшість стосується оцінкам дій Четвертого Рейху – росії в Україні і стану психічного здоров'я путіна.

Я неодноразово наголошував на тому, що Україна воює з російським народонаселенням на чолі з «колективним путіним».

Але від «колективного путіна» до солдата чи офіцера, які вбивають Український Народ, є декілька інстанцій, що погоджують і затверджують дії солдата чи офіцера.

Ми маємо справу з народонаселенням, яке з часів Орди не змінилось ментально: нападає на слабших зі спини і покидає поле бою, знищивши все на своєму шляху.

Путін, вождь тоталітарного режиму з кріпосним народонаселенням, видає себе за лідера світового рівня, яким не є за рівнем інтелекту і здатності до сприйняття реальності.

Путін живе у парадигмі минулого часу, коли вже світ вступив у цифрову цивілізацію, чого не помітили на росії. Це є наслідком довгого перебування на вершині влади.

Мід добрий товариш з росії нещодавно казав, що путін маніакально мріє пересидіти у кріслі Сталіна (1924-1953). Дуже схоже на правду.

Вчора у Конгресі США відбулось відкрите слухання щодо подій в Україні. Виступали представники розвідок. Говорили і про психічний стан путіна.

Шкода: розвідки США не розуміють, що від путіна до солдата, який вбиває Український Народ, приймаються рішення цивільними високопосадовцями і генералами, які точно знають і розуміють про наслідки своїх злочинних наказів і рішень.

Висновки:

1. В Україну з війною прийшло збочене російське народонаселення з хворою психікою, про що я писав неодноразово. Росіяни – людиноподібні істоти і це треба всім нам добре уявити, бо ворога треба знати на генетичному рівні.

2. Путін мріє до свого 70-річчя завоювати Україну і в цьому бажанні йому потурає все воєнно-політичне керівництво держави, що має ВВП менший за ВВП одного штату США, а населення дорівнює населенню Японії.

3. Я і до цього писав про народонаселення росії, як про людей із зайвою хромосомою, про що, до речі, говорив і міністр культури росії, а після варварського нападу на Україну мої оцінки щодо ординців змінились на порядок в гіршу сторону.

4. Аналітикам і політикам треба зрозуміти, що ми маємо справу з російським божевільним народонаселенням. І не важливо хто у них вождь. Помре путін від рук власної охорони, що є традицією на московії, то прийде другий путін, а росія не стане іншою, бо не можна змінити те, що само не бажає жити у цивілізованому світі.

5. І вкотре повторюю для розуміння: на росії самий великий демократ є великодержавним шовіністом і не слід очікувати навальних чи інших вальних, бо всі вони у Кремлі прищеплюють собі інфекцію, через вплив якої втрачають зв'язок з реальністю.

6. Раджу нашим керівникам не шукати зустрічі з путіним, бо це бажання принижує Україну і не матиме позитивного результату.

7. Долю росії і путіна мають вирішувати США і Китай під тиском США. Інші гравці на глобальній політичній шахівниці не спроможні змінити ситуацію.

8. Український Народ обраний часом принести жертву заради знищення міжнародного терориста – р о с і ю.

Героїчному Українському Народові Слава у віках!

21 березня 2022 року. 26-й день війни.

КОЛИ ЗАКІНЧИТЬСЯ ВІЙНА?

Лише тоді, коли російська фашистська армія буде розбита, а росія повалена.

Іншого варіанту вже не існує, бо російське збочене народонаселення на чолі з «колективним путіним» марить захопити всю Україну і підкорити вільний Український Народ.

Якщо цього ще не зрозумів «цивілізований» світ, то земляни очікують знову печери і стріли для добування їжі.

НЕЛЯКАНІ ІДІОТИ

Із новин.

25 вересня 2022 року.

Очільниця «Слуги народу» Олена Шуляк заявила, що президентська партія конструктивно співпрацює з народними депутатами від забороненої ОПЗЖ.

Співпрацювати з опозицією до держави під час війни можуть лише нелякані ідіоти.

СПОГАДИ

25 вересня 2019 року.

ЧОМУ СВІТ НЕ РОЗУМІЄ РОСІЮ?

*(ПРО ЦЕ ПИШУ ВЖЕ БАГАТО РОКІВ І НАРЕШТІ ПОВІЛЬНЕ
РОЗУМІННЯ ПРИХОДИТЬ І СВІТ ПРОБУДЖУЄТЬСЯ).*

Росія не є слов'янською державою, а лише слов'яномовною, де влада і православна церква з усіма ознаками азійського деспотизму часів Орди.

Якщо це зрозуміло, то все решта можна пояснити: Росія ніколи не була іншою з часів Московського улусу Орди.

Росія жила і завжди буде жити міфами, минулою історією, яку майже всю вигадано і сфальшовано за рахунок історії Русі. А у такої держави немає майбутнього.

Сьогодні в Україні йде війна ментальностей Орди і Русі.

Русь-Україна пережила трагічні часи, втратила за століття понад сто мільйонів свого населення, але вижила і буде жити віками, бо Український народ непереможний.

СПОГАДИ

25 вересня 2015 року.

ДЕРЖАВНИЙ ЧИНОВНИК І ЙОГО ЗАРПЛАТА

Заробітна плата і розкрадання бюджетних коштів чиновниками пов'язані між собою так само, як крадій і золота ваза.

Якби люди знали яка пенсія у генерала Збройних Сил і яку Армію зрадників вони побудували, то ніколи не зв'язували б зарплату з крадіями.

Так само зарплата і пенсія народного депутата і будівництво держави.

Справа у рівні культури, вихованні і спроможності виконувати Присягу.

Має бути все просто: підписав Присягу, порушив, сів за ґрати. І нікому нічого після цього пояснювати не треба.

У нас поки що всі крадії млрд. бюджетних коштів на волі, а за ґрати влада кидає лише мілких виконавців.

Висновок: треба міняти владу доти, доки влада не стане служити народові, а не собі.

Все інше - популізм.

26 вересня 2022 року

Аналізую тенденції щодо підготовки людської цивілізації до ядерної війни.

Керівники військового командування ядерних держав прогнозують можливість застосування ядерної зброї росією або Китаєм.

Чи розуміють керівники ядерних держав росії і Китаю наслідки застосування атомної зброї?

Розуміють не лише наслідки, а й знайомі (за посадою) з міжнародним протоколом, де прописані причини застосування ядерної зброї.

Деякі військові і аналітики схильні вважати, що застосування ядерної зброї можливе за рішенням психічно хворого керівника держави.

Керівник держави може бути психічно хворим, але до застосування ракети з ядерною боеголовкою існує декілька інстанцій передачі команди на запуск, де не всі психічно хворі.

Тому я схиляюсь до висновку, що ядерна зброя, як і багато років дотепер, є зброєю стримування, а не застосування.

Воєнно-політичне командування України повинно готу-

вати державу до війни будь-якого виду, але не наводити паніку щодо застосування ядерної зброї.

Мені закидають звинувачення керівництва держави щодо безвідповідального відношення у підготовці держави до повномасштабної війни, яку розв'язала збочена росія 24-го лютого 2022 року.

Наведення паніки і підготовка до війни – це не одне й те ж. Завдання воєнно-політичного керівництва держави: гідно здійснювати повноваження щодо управління державою, у тому числі у питаннях підготовки до війни, що не було зроблено належним чином до 24-го лютого 2022 року, наслідком чого рашисти пройшли з Криму до Маріуполя без зупинки, а також до станції Шулявська у Києві, де генерали залишили робочі місця в бідівлі Міністерства оборони до 11.00. А деяких керівників спецустанов і органів шукали два тижні.

Правду треба знати для того, щоб робити висновки і не повторювати трагічні прорахунки, результатом чого є понад ста тисяч загиблих мирного населення України, яке мали б захистити військові з гарнізонів Півдня України.

Де були ці гарнізони? Після війни треба знайти відповідь на це питання, бо інакше ми й надалі будемо займатися постійним процесом реформування держави і суспільних відносин замість державотворення.

Академія політичних наук України переглядає напрями своєї діяльності у бік політико-правових аспектів державного будівництва, рішення про що буде прийнято 30 вересня 2022 року.

Сьогодні кожний свідомий громадянин України повинен гідно виконувати свій обов'язок щодо захисту держави від збоченої росії.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

26 вересня 2022 року.

ПРОДОВЖЕННЯ.

Наївний демократичний світ все ще вважає путіна диктатором, якому ніхто не перечить у кремлі. На росії керує «колективний путін» і відповідальність за війну має нести все російське народонаселення. Коли демократи у світі це зрозуміють, то будуть інші стратегічні рішення: вже час знищити воєнних злочинців на росії, що вчиняють геноцид Українського Народу та тримають увесь світ у постійній напрузі.

Жувати соплі можна у пісочниці, а в кабінетах керівників держав треба приймати рішення.

СПОГАДИ ПРО МАЙБУТНЄ

27 вересня 2014 року.

І ЗНОВУ ПРО РОСІЮ-ОРДУ

Якби у світі зрозуміли, що Росія не слов'янська держава, а лише слов'яномовна, котра генетично, ментально і історично успадкувала форму правління деспотичної Орди і є її нащадком, то поведінка Європи і США була б іншою.

Тому Путін і поводить себе як хвора людина на шизофренію, успадковану від своїх пращурів – ординців, які завжди нападали зі спини і знищували все на своєму шляху. Але Путіну ніхто із оточення не підказав, що світ вже багато століть живе в іншому вимірі.

27 вересня 2022 року.

**НАУКОВА ФАНТАСТИКА,
МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ
І ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО**

Моє покоління зростало на світовій літературі, більшість із якої була наукова фантастика, що спонукало до мрій про краще майбутнє і розуміння своєї ролі у житті.

Нас вчили планувати і моделювати своє життя як на перспективу, так і покроково. Ми розуміли важливість знань з філософії, логіки і математики для державного будівництва.

Сьогодні наші керманичі плутають державу з власною коморою, не вчать основи державотворення і не володіють методологією прийняття політичних рішень на основі моделювання суспільно-політичних процесів.

Пам'ятаю часи, коли кращих учнів покоління моїх дітей називали ботаніками. Зараз правлять не ботаніки, а ті, хто не знає і азів формальної логіки.

Тому в державі Конституція є декларацією, закони лише для електорату, а демократію плутають з анархією, що немає нічого спільного з правом. І це є великою проблемою для суспільства і держави.

Наслідком відсутності стратегії розвитку держави є формування опозиції до Української держави, що є суто українським феноменом і ганьбою для всього суспільства.

Опозиція до держави має бути ізольована і оцінена як кримінальне угруповання. В демократичній державі все підпорядковано державотворенню і опозиції до держави не повинно бути місця ні в політиці, ні фізично.

Ставленики ФСБ Росії пробираються в органи влади, а суспільству це пояснюють проявом демократії. Це є маніпуляція і дуже шкідлива для національної безпеки.

Відкривайте очі широко і судіть політиків за їхніми спра-
вам, а не по рекламах, де суцільна брехня.

СПОГАДИ

29 вересня 2018 року.

Сьогодні закінчив роботу Науковий Конгрес в Баку з пи-
тань Кавказу.

Враження складне: Азербайджан продовжує публічно
грати у піддавки з Москвою, але мені здається, що це ширма
задля підготовки плацдарму для лідерських позицій на Кав-
казі, на що Росія за певних умов вже не зможе впливати стра-
тегічно.

Представник Туреччини заявив, що турки і азербайджан-
ці є одним народом. Впевнений, що через рік-два ми зрозу-
міємо цю фразу представника Туреччини. Україні треба під-
тримати Баку у майбутньому.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

01 жовтня 2022 року. 220-й день війни.

1. Україна подала Заявку на вступ до Північноатлантич-
ного альянсу за прискореною процедурою.

2. Збочена росія оголосила про анексію Херсонської, За-
порізької, Донецької, Луганської областей України.

3. Конгрес США прийняв закон щодо виділення 12 млрд.
дол. на допомогу Україні у протистоянні агресії росії.

Цивілізований світ на чолі зі Сполученими Штатами Аме-
рики у 2008 році припустився стратегічної помилки, коли не
прийняв План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ НАТО) для

України, чим поклав початок глобального політичного розлому, що призвів до анексії Криму і окупації територій України у 2014 році та врешті повномасштабного вторгнення збочені росії 24 лютого 2022 року на територію України, де вчиняється геноцид Українського Народу.

Війна в Україні має всі ознаки Світової війни, про що я записав у своїх щоденниках:

«24 лютого 2022 року. ТРЕТЯ СВІТОВА ВІЙНА.

Російське збочене народонаселення під керівництвом цинічного холоднокривного «колективного путіна» розв'язало Третю світову війну на території України проти західних демократій. Темрява пішла війною проти світла.

РОЗПОЧИНАЮ ХРОНІКИ ВІЙНИ».

Ця війна буде описана різними політиками і аналітиками, але у перші дні багато-хто з політиків і аналітиків, у тому числі і світового рівня, не вірили в Україну і прогнозували швидку окупацію та тривалу партизанську війну, на що західні держави виділили немалі кошти, що й досі не можуть знайти.

Війна висвітлила все і всіх. Особливо показові були перші дні, коли політичні керівники навипередки розказували про свої дії у перші години війни. Соромно за багатьох політиків і керівників.

Після війни оцінка Українського Народу, який став на захист Батьківщини, буде нищівною і справедливою, бо інакше ми не збудуємо правову демократичну Україну.

Все треба аналізувати, оцінювати, робити висновки і рухатись вперед до цивілізованого світу, про що ми так голосно декларуємо вже 31 рік, а на справді й досі існуємо у парадигмі радянського нафталінового утворення, яке називаємо незалежною державою.

До будівництва держави ми ще не приступили, бо не спромоглися позбутися радянських кайданів на ногах, руках і мізках.

Війна прискорить рух України до Євросоюзу і НАТО, але після війни повилазять і щури (опозиція до держави), яких треба було знищити у 2014 році. Ці щури ще здатні розхитати суспільний лад на угоду збоченої росії, якщо ми знову на виборах не виявимо волю.

20 вересня 2022 року АПН України прийняла рішення щодо коригування своєї діяльності у бік політико-правових аспектів державотворення в Україні. 27 вересня 2022 року здійснено державну реєстрацію Статуту Академії політико-правових наук України у новій редакції.

30 вересня 2022 року Сенат і Президія АППН України завершили формування органів управління та затвердили Список членів Академії.

1 жовтня 2022 року Президія АППН України оголосила прийом нових членів.

Запрошую небайдужих Українців у цей переломний історичний час для України до співпраці в рамках АППН України, де формується Політична еліта України.

Умови прийому є на сайті АППН України – apls-ua.org

Будуймо Україну в собі і навколо себе!

СПОГАДИ

01 жовтня 2020 року.

ФОРМА ПРАВЛІННЯ І УКРАЇНА

ШАНОВНІ ДРУЗИ, КОЛЕГИ!

Відповідаю на чисельні запитання щодо мого ставлення до Президента Зеленського і чи не шкодую, що підтримав його на виборах у 2019 році.

Більшості із Вас відомо, що перед першим туром 5 березня 2019 року я звернувся до діючого Президента України Пе-

тра Порошенка з пропозицією зняти свою кандидатуру з виборів та просити своїх прихильників голосувати за Ігоря Сметшка.

Справа не в особистих симпатіях чи антипатіях. Йшлося про долю держави на етапі роздоріжжя і воєнно-політичного конфлікту з Росією. Петро Порошенко вичерпав свій потенціал і не мав шансів виграти вибори. Моя пропозиція була виграшною і прорахованою. Відмова Петра Порошенка від зняття своєї кандидатури спричинила перетікання протестних голосів до Володимира Зеленського. Математика виборчого процесу дуже проста, але її треба знати, а не припускати те, чого вже не могло бути, що зробила команда Петра Порошенка.

Щодо Володимира Зеленського. Ми маємо поважати вибір Українського народу і не піддаватись на всякого роду провокації. Молодого Президента України треба підтримати і не допустити реваншу опозиції до держави.

Команда навколо Президента України дуже слабка і не професійна, наслідком чого спостерігається лише тушіння поточних пожеж і недолуге вирішення тактичних проблем, що вкрай неприпустимо для стратегічного рівня управління державою.

Чи намагався я особисто допомогти команді Президента України з питань своєї компетенції? Намагався протягом тривалого часу, з кінця травня 2019 року і дотепер, але зворотнього руху з Офісу Президента не сталося.

Причина такого стану?

Не одноразово писав і говорив, що майже всі чиновники високого рангу після призначення на посаду втрачають зв'язок з реальністю і не спроможні комунікувати з суспільством, що набуває згодом рис комплексу непогрішності, всезнайства і вседозволеності. І як наслідок, ми постійно рухаємось по колу тих самих проблем державного будівництва, з чого починали у 1991 році.

Все це дуже сумно. Справа не в Зеленському особисто, а в системі, яка слабкого Президента постійно тягне в сторону імпичменту, а сильного державника не допускає до виборів.

Чи є вихід з цього кола?

Вихід завжди є, але для цього суспільство має скорегувати форму правління, чого не зроблено за часів обох Майданів (2004, 2014).

Для України на сьогодні, на мій погляд, треба провести Референдум щодо зміни форми правління та вибори Парламенту і Президента.

Україну врятує лише диктатура права (правова демократія), де закон один для всіх і всі рівні перед законом. Класичну демократію за Аристотелем за майже 30 років ми згвалтували до стану анархії.

СПОГАДИ

01 жовтня 2014 року.

ГОЛОВНА ПОМИЛКА ТИХ, ХТО УПРАВЛЯЄ КОЛЕКТИВНИМ ПУТІНИМ

Ларець відкривався просто:

Кремлівські підлабузники переконали колективного Путіна у тому, що Росія велика і сильна держава. Цивілізований світ вважає Росію недієздатним фантомом і саме це є правдою.

В СРСР Генсекам теж доповідали про велич «комуністичної наддержави», що лусьнула як мильна бульбашка.

Хворі на циклофренію керівники Кремля живуть у віртуальному світі і не здатні мислити і діяти відповідно політичній ситуації.

Колективний Путін проклав шлях до кремації Росії.

Війна з Україною – це остання агонія Російської терористичної держави.

02 жовтня 2022 року.

Заявка України щодо вступу до НАТО за прискороною процедурою вдарила Тризубом по головам лідерів держав – членів НАТО. Рани загояться, а Тризуб назавжди залишить відбиток у мізках, як нагадування про стратегічні прорахунки Заходу у минулому, коли постійно підштовхували збочену росію на чолі з цинічним холоднокривним воєнним злочинцем путіним до повномасштабного вторгнення в Україну своєю нерішучістю через незнання ординської ментальності російського народонаселення взагалі і кремлівських збоченців зокрема.

Повторю те, про що писав багато років.

Повторю те, чого не хотіли бачити політики і керманичі.

Повторю те, що сьогодні побачили майже всі через геноцид Українського Народу.

«Велікая» расія – це орда, де народонаселення має генетичні вади, що вплинуло на фізіологічний і психічний стан цих слов'яномовних істот в європейських костюмах таким чином, що сьогодні ми маємо справу зі збоченцями, які здатні лише гвалтувати та вбивати всіх навколо себе заради забави, бо зростають з дитинства серед суцільного пиятики та відсутності любові.

Цивілізований світ має, нарешті, зрозуміти: збочена расія ніякого відношення до сучасного світу немає, бо є державою з народонаселенням кам'яного віку, що живе у паралельному вимірі, де є лише зло, з яким істоти расії крокують планетою Земля з мовчазної згоди нафто-газового лобі.

Український Тризуб з'єднав всі пазли глобальної політики на користь цивілізованого світу та вбив останній цвях у труну збоченої расії.

Український Тризуб збив з расійської корони двоголавого общипаного орла та відправив на смітник історії.

Галина ПОТОПЛЯК

КОЛИ ЗАКІНЧИТЬСЯ ВІЙНА.

Коли закінчиться війна
Я розцілюю всі ікони.
Присяду в хаті край вікна
І буду чути церковні дзвони.

І буду гладити лице.
Сльоза покотиться – піймаю.
І кожен клаптик чебрецем
В душі своїй повистеляю.

І я наплачусь досхочу.
Сльозами вмию всі могили.
Зварю відвар із перстачу
І вип'ю келишок для сили.

І вип'ю другий щоб від ран
Не залишилося і сліду.
Наллю наливки повний дзбан
І понесу її сусіду.

Ми будемо удвох мовчать.
Хмеліти разом й тверезіти.
Ми будем пошепки кричать
І в небо кидать жовті квіти.

І сині айстри розцвітуть
На полі битви під Херсоном.
Червоні маки проростуть
Під Києвом над збитим дроном.
Коли закінчиться... Коли...

Усі говорять, що нескоро.
Але готую я столи
І промовляю – скоро, скоро.

Ще день, ще ніч. Та й ще зима.
А там весна і перші грози.
Коли закінчиться війна
Я вам нарву
букет мімози!!!

Ліна КОСТЕНКО

* * *

І я повстав.
Душа спитала – доки?!
Втопили край у підлості і злі.
І я сказав: чужинці, дайте спокій,
Не сійте зради на моїй землі.
Уже і так насіяно. Вродило.
Вже не бере ні плуг, ані коса.
А ми ще є. І то найбільше диво,
Що цей народ іще раз воскреса.

*/Історичний роман у віршах
"Берестечко"/*

СПОГАДИ

МРІЯ І РЕАЛЬНІСТЬ

03 жовтня 2014 року.

Син Віталій: «Про що ти мрієш?»

Я: «Мрію збудувати Гарвард в Україні, щоб наші діти не їхали за кордон».

Син Віталій: «Тримай телефон з інтернетом і мрій про реальне».

Я: «Дякую за телефон, а мріяти буду про Гарвард в Україні, де наші діти і онуки будуть здобувати знання світового рівня, без корупції, що захлестнула наші виші».

ХРОНІКИ ВІЙНИ

05 жовтня 2022 року.

224-й день війни.

До завершення війни, яку розв'язала збочена росія на чолі з цинічним холоднокрівним воєнним злочинцем путіним на території України, де вчиняє геноцид Українського Народу, залишилось перемогти кремлівців, яких історія вже веде до лобного місця на Красній площі Москви.

Кремлівці виявились істотами, яким невідомі традиції цивілізованого світу, а тому мають відійти в інші світи разом з ординською росією, яка своїм існуванням заважає розвитку людській цивілізації.

Наведу один показовий приклад з 1992 року, початку історії державотворення України.

СПОГАДИ ПРО МИНУЛЕ, ЯКЕ РУХАЄ МАЙБУТНЄ

Вчора завершив формування Академії політико-правових наук України, погодивши з Міністерством юстиції України процедуру реєстрації друкованих засобів масової інформації (наукові видання «Суспільно-політичні процеси» і «Політичне право») з корегуванням мети у бік фундаментальних і прикладних досліджень політико-правових аспектів державотворення у контексті аналізу та прогнозування суспільно-політичних процесів в Україні та світі.

Рівно 30 років тому відбулася цікава повчальна історія.

Двоє видатних українських науковців доктор філософських наук, професор Михальченко Микола Іванович і доктор юридичних наук, професор Тацій Василь Якович домовились створити Академію політико-правових наук України. Розробили Концепцію, підготували проект Указу Президента України.

Доктор юридичних наук обдурив доктора філософських наук, зайшов сам до Президента України Леоніда Кравчука з проектом Указу щодо створення Академії правових наук України, який Президент і підписав, а доктор філософських наук залишився лише з проектом Указу, де двоє видатних українських науковці мріями про велике.

Микола Іванович Михальченко відійшов в інші світи 28 лютого 2021 року, а Тацій Василь Якович – 28 вересня 2022 року, у день державної реєстрації Академії політико-правових наук України.

Історія – цікава річ і все розставляє по своїх місцях.

З Миколою Івановичем Михальченком у мене були добрі дружні стосунки. Він створив у 1993 році (після хитрого доктора юридичних наук) Всеукраїнську академію політичних наук.

Саме після ґрунтовної розмови з професором М.І. Михальченком 25 квітня 2016 року я прийняв рішення створити

проукраїнську Академію політичних наук, яка стане фундаментом для формування Політичної еліти України.

10 травня 2016 року – День створення нашої Академії, яка сьогодні вже має своє ім'я.

Історія має вчити нас не множити помилки попередніх поколінь.

Моє покоління, яке зростало після Другої світової війни на більшовицько-фашистських ідеологічних постулатах, багато натворило помилок щодо виховання молодого покоління.

Але треба визнати ці помилки, проаналізувати причини і знайти в собі сили і мужність виправити сторінки історії, які писались тоталітарними режимами.

Будуймо Україну в собі і навколо себе!

06 жовтня 2022 року.

Деякі адекватні лідери адекватних держав цивілізованого світу пропонують мирну угоду з росією.

У мене до цих адекватних лідерів адекватних держав одне запитання: чи добре вони вчилися в школі? Схоже, що історію росії ці адекватні лідери адекватних держав зовсім не знають, бо інакше важко пояснити їхні заклики щодо мирної угоди зі збоченою росією, котра ніколи не виконувала міжнародні угоди, а тим більше з Україною.

Можна підписати Акт припинення воєнних дій в Україні у присутності лідерів держав-гарантів за Будапештським Меморандумом (США, Велика Британія, Франція і Китай) після повного звільнення окупованих територій.

Про мирну угоду між росією і Україною можна говорити лише після повного погашення збитків від воєнної агресії росії в Україні з березня 2014 року, у тому числі

моральних родинам загиблих, поранених, зґвалтованих тощо.

Адекватним лідерам адекватних держав цивілізованого світу треба добре думати про наслідки мирної угоди з росією до повного завершення всіх юридичних процедур щодо завершення війни і виплати контрибуцій за всіма міжнародними актами.

Збочена ординська росія до повного зникнення з мапи Землі ніколи не виконає жодної мирної угоди, бо така природа цих істот, що населяють територію росії.

Мирну угоду можна підписати і через 50 років.

Японія після Другої світової війни й досі не підписала мирної угоди з росією, бо не довіряє кремлівським карликам.

Збочена росія – це зайвий пазл людської цивілізації і має бути ліквідована.

07 жовтня 2022 року.

Ідеологічний фронт в Україні набуває важливого значення, бо після Перемоги над збоченою росією перед Українським Народом постане жорстка битва з власними гнидами: опозицією до держави.

Лідери «політичних партій» просяться на мило.

У нас люба партія згодом стає КПРС.

А все тому, що партії не мають філософії розбудови держави.

Треба ставати або провінцією Китаю, або штатом США і не морочити голову Українському Народові.

Принаймні таке складається враження від діяльності лідерів політичних партій, які окрім себе в державі нікого не помічають.

А Український Народ за Конституцією є єдиним джере-

лом влади в Україні, а діячів, які марять бути вічними феодалами, має відправити на мило.

Політики та інші діячі, яких Український Народ обирає, навчились лише красти державні кошти та відпочивати за рахунок Народу України.

Була надія, що війна вправить мізки політикам і державним діячам, а виявилось навпаки: кому війна, а кому збагачення на крові.

Весь світ збирає кошти, зброю, гуманітарну допомогу, а наші (чи не наші вже) розкрадають все це та продають.

Один американець, який брав участь у перемовинах із заступником міністра оборони України щодо постачання боєкомплектів на суму 1 млрд. дол. США, розповідав, що заступник міністра оборони України особисто вимагав 300 млн. відкату.

Я говорив з Представником АППН України у Вашингтоні. Просив не асоціювати хабарників при владі з усім Українським Народом, який сьогодні боронить не лише Україну, а й увесь демократичний світ від тоталітарних режимів, що мають зникнути з мапи Землі, як зайва збочена складова людської цивілізації.

Після війни треба провести ретельну ревізію всіх політичних партій, а особливо вождівського типу. Партійну колоду час замінити на Політичну еліту, яка запропонує Україні Концепцію розвитку замість постійно діючого процесу реформування, що нічого спільного з державотворенням немає.

І тут варто нагадати слова Любомира Гузара: «Політика – це одна із найвищих форм служіння. Цей шлях не повинен обиратися з метою особистого збагачення, здобуття слави чи ще чогось. Політиком має бути особа, яка свідомо прагне всю свою духовну силу присвятити спільноті, загальному благу».

СПОГАДИ

08 жовтня 2014 року.

УКРАЇНСЬКІ ШКОЛИ НА РОСІЇ

На Сахаліні на початку 90-х років я, на посаді віце-мера міста, виніс на обговорення сесії питання щодо відкриття української недільної школи для українців. Школу не відкрили, а я став українським націоналістом і згодом подав у відставку.

На Росії немає жодної української школи, а в Україні йде жорстка боротьба за збільшення російських шкіл і викладання російською мовою у вишах.

Українська мова і справжня історія Русі є головними ворогами Росії. Тому треба відстоювати Українську мову як головну цінність держави.

СПОГАДИ

ХРОНІКИ ВІЙНИ.

04 липня 2022 року. 131-й день війни.

ПОВНЕ ПРОЗРІННЯ ЦИВІЛІЗОВАНОГО СВІТУ ЩОДО РОСІЇ

ІЗ НОВИН:

РОСІЯ – ВОРОГ, І ЖОДНОЇ «РОСІЙСЬКОЇ ВЕСНИ»

Про що нова концепція НАТО.

Росія – основний ворог, і жодної «російської весни» більше не буде. Про це йдеться у новому стратегічному концепті Організації Північноатлантичного Договору (НАТО), ухваленому на саміті в Мадриді наприкінці червня.

Попередню концепцію ухвалювали 2010 року, і за цей час у світі відбулися глобальні зміни, тому документ оновили відповідно до них.

У 2010 році вважалося, що співпраця НАТО з Росією має стратегічне значення, оскільки вона сприяє створенню єдиного простору миру, стабільності та безпеки.

А в 2022, після вторгнення в Україну, вже вважається, що «Російська Федерація є найбільш значною та безпосередньою загрозою для безпеки союзників, а також для миру та стабільності в євроатлантичному регіоні. Вона прагне встановити сфери впливу та прямого контролю за допомогою примусу, підривної діяльності, агресії та анексії».

Використовує звичайні, кібер- та гібридні засоби проти нас та наших партнерів. Агресивна військова позиція, риторика та доведена готовність застосувати силу для досягнення своїх політичних завдань підривають заснований на правилах міжнародний порядок».

Зараз НАТО декларує, що не прагне конфронтації і не становить загрози для Росії і продовжить «згуртовано та відповідально реагувати на російські загрози та ворожі дії».

Проте у новій концепції союзники прямо декларують, що ігнорування агресивних дій Росії залишилося у минулому, і тепер за кожну, навіть неявну, загрозу, доведеться відповідати. У НАТО вивчили досвід Москви щодо організації гібридних атак, які вона застосовувала проти України в 2014 році, коли використовувала проксі-організації для вторгнення в країну або прикордонні кризи, пов'язані з міграцією, та інтернет-втручання у вибори в інших країнах.

«Гібридні операції проти союзників можуть досягти рівня збройного нападу і призвести до того, що Північноатлантична рада застосує статтю 5 Північноатлантичного договору. Ми й надалі будемо підтримувати наших партнерів у протидії гібридним викликам і будемо прагнути максимального синергізму з іншими відповідними суб'єктами», – пояс-

ную концепція передбачуваних дій Альянсу на випадок гібридних загроз.

Нагадаємо, що стаття 5 означає «один за всіх». Тобто така гібридна атака на одну з країн може трактуватися всіма іншими як агресія проти них. Дії союзників будуть відповідними.

Не залишилися поза увагою постійні загрози застосування ядерної зброї з боку Росії. Чинovníки Альянсу кажуть, що вони готові до адекватної відповіді:

«Фундаментальною метою ядерного потенціалу НАТО є збереження миру, запобігання примусу та стримування агресії. Ядерна зброя є унікальною. Обставини, за яких НАТО, можливо, доведеться застосувати ядерну зброя, є вкрай малоймовірними. Будь-яке застосування ядерної зброї проти НАТО докорінно змінить характер конфлікту. Альянс має можливість і рішучість покласти на противника витрати, які були б неприйнятними і набагато переважали б вигоди, на які міг би розраховувати будь-який противник».

Наприкінці згадано і Україну. В НАТО вважають, що «агресивна війна Російської Федерації проти України порушила мир і різко змінила умови нашої безпеки. Жорстоке та незаконне вторгнення РФ, неодноразові порушення міжнародного гуманітарного права та підступні напади і злочиння спричинили невимовні страждання та руйнування. Сильна, незалежна Україна є життєво необхідною для стабільності євроатлантичного простору. Поведінка Москви відображає модель агресивних дій Росії проти своїх сусідів та ширшого трансатлантичного співтовариства. Ми також стикаємося з постійною загрозою тероризму у всіх його формах та проявах. Повсюдна нестабільність, все більша стратегічна конкуренція та посилений авторитаризм кидають виклик інтересам і цінностям Альянсу».

Водночас, в Альянсі залишають застереження для нормалізації ситуації. «Будь-яка зміна у наших відносинах залежить від того, чи припинить Російська Федерація свою агре-

сивну поведінку і чи вона повністю дотримуватиметься міжнародного права».

По суті, концепція констатує поділ світу на демократії та автократії та все більшої конкуренції між ними. Україну відносять до перших, тоді як Росію до других, звертаючи увагу на те, що «поглиблення стратегічного партнерства між Китайською Народною Республікою та Російською Федерацією та їхні взаємні спроби підірвати заснований на правилах міжнародний порядок суперечать нашим цінностям та інтересам».

Втім, якщо Росія для Альянсу – однозначно ворог, то з Китаєм все складніше.

«Ми, як і раніше, відкриті для конструктивної взаємодії з КНР, зокрема для забезпечення взаємної прозорості з метою захисту інтересів безпеки Альянсу. Ми будемо відповідально працювати разом для вирішення системних проблем, що створює КНР для євроатлантичної безпеки, та забезпечення міцної здатності НАТО гарантувати оборону і безпеку союзників. Ми підвищимо нашу спільну обізнаність, підвищимо стійкість і готовність, а також захистимо від тактики примусу КНР і спроб розділити Альянс. Ми відстоюватимемо наші спільні цінності та міжнародний порядок, заснований на правилах».

За підсумками саміту можна сказати, що розподіл світу на табори триває, а Україна стає важливим флангом демократій. Втім, дуже багато країн хоче залишатися осторонь цього протистояння. За їхню симпатію і буде основна боротьба.

Враховуючи, що на саміті було ухвалено рішення про розширення НАТО за рахунок традиційно нейтральних Фінляндії та Швеції, так чи інакше визначатися доведеться багатьом.

За словами генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга, рішення про прийом цих двох країн до Альянсу «де-

монструє, що двері НАТО відкриті, а президент Путін отримав протилежне до того, що він хотів».

Адже Путін напав на Україну з вимогами та під приводом скоротити вплив НАТО в регіоні.

Президент США Джозеф Байден назвав це «натизацією Фінляндії» замість фінляндизації НАТО, як це бачив Путін.

«Він отримав більше НАТО – це історичний саміт з багатьох причин», – зробив висновок за підсумками саміту прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон.

=====

Третя світова війна, яку розв'язала збочена росія, промила сіру речовину в головах лідерів держав західної демократії.

Шкода, що для прозріння цивілізованого світу гинуть десятки тисяч синів і доньок Українського Народу, який постав проти скаженого російського народонаселення, що вчиняє геноцид Українського Народу.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

10 жовтня 2022 року. 229-й день війни.

ІЗ МОЇХ ЩОДЕННИКІВ:

27 лютого 2022 року.

4-й день війни. НАСТАВ ЧАС НЕПОВЕРНЕННЯ.

США і Китай вже мають терміново вступити в діалог щодо подальшої долі Четвертого Рейху, який вийшов з під контролю та став небезпечним для цивілізованого світу.

Ребус: Запорізька АЕС – путін у бункері на Уралі. Треба швидко розгадати.

ЗВЕРНЕННЯ

ШАНОВНІ ДОБРОДІЇ!

Науковці АПН України другий рік пропонують ввести в обіг поняття «Опозиція до держави» до тих, хто виступає проти України в Україні і «Четвертий Рейх» – до держави-агресора. Вказані поняття відображають стан об'єктів, до яких це вживається, бо інші поняття є розмитими.

Час вживати жорсткі і виправдані поняття по відношенню до ворога як зовнішнього, так і внутрішнього.

Слава Україні!

=====

Війна – це велике і тяжке випробування для держави і народу.

Україна з 24-го лютого 2022 року постаріла на століття, а Український Народ прожив не одне життя.

В народі кажуть: «Мудрість приходить з роками, але буває мудрість та роки ходять паралельно і не перетинаються».

Війна проявила як героїчні сторони Українського Народу, який закрив собою не лише Україну, а й увесь демократичний світ, так і підлість у тих, хто навипередки здавав цілі міста і села рашистам.

Це є наслідки ялової політики влади протягом 30-ти років по відношенню до проросійського населення в Україні, яке de-facto стало опозицією до власної держави на користь держави-агресора, що є суто українським феноменом, про що я пишу вже не один рік поспіль.

=====

Сьогодні ХРОНІКИ почав писати з того, що США і Китай мають вирішити подальшу долю росії та прискорити завершення війни, яка має всі ознаки Третьої світової, про що треба наголосити прямо, бо юридичні наслідки будуть залежати саме від визначення війни.

Китай з початку війни намагався грати у східну філосо-

фію, але не оцінив глобальні політичні процеси і тенденції руху цивілізації у період загострення протистояння двох світів: тоталітарного і демократичного.

Китай у своєму розвитку залишився у минулому, як і росія та інші тоталітарні держави, де свобода і гарантії прав людини дорівнюють нулю, а суспільства живуть в умовах концтабору, де діють правила бандитів, які захопили владу.

Демократичний світ на чолі зі Сполученими Штатами Америки помилково вважав інші держави і суспільства цивілізованими, з якими можна домовитись та співіснувати, що призвело до тектонічного розлому.

Китаю, політична влада якого виявилась відірваною від реального життя, пояснили його роль у війні, яку розв'язала збочена росія і порадили вплинути на свого васала.

Після тривалого діалогу з комуністичним керівництвом Китаю Сполучені Штати Америки дійшли висновку, що без економічних санкцій Китай не зрозуміє своєї ролі у глобальній політиці.

Сьогодні Китай вступив у економічну кризу, що може спричинити політичну нестабільність з важкими наслідками для всього населення піднебесної.

Китай має стати в один ряд з цивілізованим світом у протистоянні з росією, або перейти у розряд держав третього світу.

На росії вже завершується історія правління цинічного воєнного злочинця путіна, який марить управляти світом.

У цій всій історії є одна трагічна сторінка: росія стала такою завдяки Сполученим Штатам Америки, де вірили у демократичні перетворення на росії, що було стратегічним прорахунком, наслідком чого сьогодні ми маємо війну з усіма ознаками Третьої світової.

Збочена росія за природою народонаселення ординського походження не здатна на демократичні перетворення та руху у бік цивілізації.

Збочену росію треба закрити як невдалий проект.

На превеликий жаль усвідомлення цього факту прийшло до правителів запізно, коли в Україні вчиняється геноцид Народу, який постав проти тоталітарної росії.

США з усім демократичним світом мають стати на коліна перед Героїчним Українським Народом за незламність і волю до вільного життя без радянських кайданів.

Війна, яку розв'язало збочене російське народонаселення, вступила у завершальну стадію, де росія завалиться від власної величі.

Будуємо Україну в собі і навколо себе!

10 жовтня 2022 року.

ПЕРЕДСМЕРТНА АГОНІЯ РОСІЙСЬКОГО ВЕДМЕДЯ

Демократичний світ на чолі зі Сполучені Штати Америки так довго розповідав про пораненого ведмеда, який здатний натворити багато біди, що й сам повірив у цю хибну теорію.

Ведмеда треба вбивати, а не ранити.

У 1917 році недобитий ведмідь з допомогою США виліз із лісу і почав знищувати народонаселення срср, яке мало стати зомбованими істотами, що згодом в трапилось на очах цивілізованого світу: людиноподібні мавпи захопили шосту частину суходолу Землі шляхом вбивств, ґвалтування та спустошення територій, де віками жили інші народи.

Дійшла черга до вільного Українського Народу.

Але кремлівські карлики ординського походження через брак достатньої кількості і якості сірої речовини в голові, де має бути мозок Homo Sapiens, не мають здібностей до розуміння логіки розвитку цивілізації, а тому існують у віртуальному світі кам'яного періоду, про що не здогадувався цивілізова-

ний світ, котрий мав надію на демократичні зрушення на росії після 1991 року.

США і Європа стали жертвою хибної політичної стратегії, яка вироблялась під своє бачення світового порядку без урахування неадекватної поведінки кремлівський карликів, яких самі і породили своєю бездіяльністю у стані романтичного сприйняття майбутнього людства.

У кремлівських бандитів з кам'яного періоду свої закони і вони не розуміють людської мови і логіки.

З бандитами треба поводити відповідно: їх знищують.

Ведмеда треба вбити, а не чекати реакції підранка.

Сьогодні біля Київського національного університету імені Тараса Шевченка, де я навчався на філософському факультеті і отримав диплом з відзнакою, впала ракета рашистів.

Ведмеда треба вбити.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

11 жовтня 2022 року.

230-й день Третьої світової війни, яку розв'язало збочене російське народонаселення ординського походження на території України, де на очах цивілізованого світу вчиняє геноцид Українського Народу за бажання бути вільними серед вільних.

Мені закидають деякі колеги: «Називаєш пости «ХРОНІКИ ВІЙНИ», а пишеш про інше».

Я описую тенденції, бо про події на війні говорять 24 години на добу інші. Мій фронт ідеологічний і я роблю те, чому навчений.

Темні сили в епоху цифрової цивілізації вирішили закрити Сонце для людства.

З 1995 року періодично звертав увагу суспільства на агресивну сутність росії, яка існує у паралельному світі

кам'яного періоду, де переважали закони мисливства до історичного періоду існування Homo Sapiens.

=====

ВІД МОГО КОЛЕГИ:

«Логіка й історизм цього печерного створіння (росіян – *пояснення моє*), яке ментально так і залишилось в епосі мисливства, основними, необхідними для виживання, цінностями якої були: швидкий біг (наздогнати здобич чи втекти від хижака), жорстокість й упивання кров'ю (вбивати бо сам здохнеш) і ненаситна жадоба (нажертися сповна, бо коли ще доженеш).

А людство тим часом після епохи мисливства пережило сільськогосподарську, технічну епохи і зараз увірвалося у цифрову...» – Петро Кондратюк.

=====

Мій Дідусь, Мироненко Михайло Іванович (1885 – 1969), який разом з Бабусею, Мироненко Веклою Олексіївною (1893 – 1983) виховали мене від народження, на запитання: «Як Ви воювали?» завжди відповідав: «Краще тобі цього не знати. Це велика трагедія для людства і горе, яке випалювало душі і серця людей, які втрачали рідних. Твоє покоління має жити у мирі і злагоді».

Сьогодні і моє покоління, і покоління моїх синів і онуків, відчули як випалюються душі і серця від горя людського, яке прийшло на нашу землю від диких ординців.

Цивілізований світ не знав і знає ординську росію, яка за віки ментально не змінилась: вбиває, гвалтує і знищує все навколо себе заради забави, бо на інше це людиноподібне слов'яномовне народонаселення не здатне, бо це істоти, а не люди.

Я вже зморовився пояснювати, але змушений це робити, бо прожив серед збочених росіян-ординців 25 років, коли ходив у москалі (1969 - 1994).

Пояснюю знову і знову: росіяни-ординці – це інша гілка людиноподібних, яка розвивалась паралельно з Homo Sapiens за іншими законами, де переважає зло через системне пияцтво і відсутність любові між собою і до ближнього.

=====

*ІЗ МОГО ЩОДЕННИКА:
1995 РІК.*

«Спрямованість розвитку воєнно-політичної ситуації навколо України поряд із загальними тенденціями будуть визначати хід глобальних процесів.

На східному напрямку в період розширення НАТО можливе зростання напруженості між Альянсом і росією з приводу сфер впливу, що призведе до посилення тиску з боку останньої на Україну.

Реалізація стратегічного курсу росії, основою якого є націоналізм і зовнішня експансія, призведе до спроби воєнно-силової інтеграції України в лоно російської державності.

Це може призвести до формування умов виникнення регіонального воєнно-політичного конфлікту між росією і Україною, або між росією і НАТО, де територія України може опинитись в якості театру бойових дій».

=====

До 2015 року, включно, до РНБО України та інших державних установ надсилались аналітичні записки щодо формування в Україні проросійської опозиції до держави, але політичне керівництво держави, яке було зайняте

проблемами внутрішньополітичної боротьби за владу, де й досі переважає корупція, що роз'їла всю систему державного управління та завадила протягом 31 року будувати Українську державу.

Сьогодні, коли йде війна, треба вже думати про мирне життя, а це може виявитись значно складніше за перемогу над збоченою росією.

В Україні немає досвіду демократичного державотворення, бо й досі існуємо у радянській парадигмі державного управління.

Постійнодіючий процес реформування, що імітує державне будівництво, нічого спільного з державотворенням немає, бо рух у бік цивілізованого світу, про що так яскраво декларує Конституція України, повинен набути інших, прогресивних, якостей.

Всі наші президенти, без виключення, які складали Присягу на вірність Українському Народові, приходили на посаду Президента з гаслами щодо будівництва демократичної, правової, соціальної України, про що забували наступного дня після інавгурації, бо в душі були радянськими і поросійськими.

Війна відкрила очі Українському Народові, який закрив своїми тілами весь демократичний світ від збоченої ординської росії, але ще належить знищити остаточно опозицію до держави у політико-правовий спосіб, бо ці гниди ще здатні розхитати суспільство до стану громадянської війни, про що я попереджав не лише Українців перед війною.

Наше майбутнє поруч зі Сполученими Штатами Америки, ЄС і НАТО. Ми втратили історичний час з 1991 року, коли мали б будувати Україну і рухатись у бік цивілізованого світу від збоченої ординської росії.

Ординська росія – це зайва ланка людської цивілізації і має зникнути з мапи Землі, бо інакше циркова арена для

нас може звузитись від тринадцяти метрів до квартирки у печері.

І це не залякування, а реальність. Прокидаймося, обираймо державників на місце політичних авантюристів і дбаймо про наших нащадків.

Будуймо Україну в собі і навколо себе!

13 жовтня 2022 року.

ЗВЕРНЕННЯ ДО МОЛОДІ

Шановні молоді друзі!

Війна завершиться, після чого нам треба відновлювати Україну, а точніше – будувати Нову Україну.

Витрачайте весь вільний час на самоосвіту задля просування по службі.

Шукайте позитивну мотивацію для справи, що Ви обрали для себе.

Виконуйте свою роботу на високому професійному та культурному рівні і пишайтесь собою.

Лише позитивне ставлення до себе і свого оточення зробить із Вас привабливу людину на всіх рівнях Вашої діяльності.

Буде краще біля Вас, біля кожної молодої людини - буде добре і в Україні!

Творіть добро і робіть все краще за інших!

14 жовтня 2022 року.

ЗВЕРНЕННЯ ДО КОЛЕГ

Шановні колеги!

За час війни свідомі громадяни України визначились зі своєю діяльністю після Перемоги, яка має бути направлена

на будівництво Нової України на принципах Правової демократії, де верховенство права діятиме без винятків.

Маю глибоке переконання, що Український Народ гідно пройде шлях до Перемоги та збудує заможну і вільну Україну, про що мріяли наші пращури.

Але для цього нам належить ліквідувати у політико-правовий спосіб все проросійське і російське в Україні, що є загрозливим елементом – опозицією до держави, яка багато років розхищувала суспільний лад на користь росії.

З 1991 року ми ще не приступили до фундаментального будівництва демократичної, правової, соціальної держави, про що задекларовано у Конституції України.

Всі роки незалежності ми існували у парадигмі пострадянщини, що і призвело до майданів і війни. Збочена росія лише скористалась нашою слабкістю.

Після війни треба ініціювати ревізію політичних партій, що є політичними клубами вождівського типу та нічого спільного з партійною діяльністю немає.

Але готуватись до мирного життя після Перемоги маємо вже сьогодні. Тому 20 вересня 2022 року засновники Академії політичних наук України прийняли стратегічне рішення щодо коригування мети діяльності у бік політико-правових аспектів державного будівництва і 27 вересня 2022 року внесено до державного реєстру нове найменування «Академія політико-правових наук України» із затвердженням Статуту у новій редакції.

Змінено у Структуру Академії:

Вищим органом АППН України є Сенат. Засновники Академії завершили свою діяльність 30 вересня 2022 року та передали свої повноваження Сенату у складі 58-ми дійсних членів (академіків) АППН України.

Президія АППН України скликається у період між засіданнями Сенату для оперативного управління.

Президент АППН України є постійнодіючим виконавчим органом і персонально відповідає за діяльність Академії.

До 30 жовтня 2022 року триватиме перереєстрація всіх членів Академії, наукового видання «Суспільно-політичні процеси» та реєстрація нового наукового видання «Політичне право».

8-го листопада 2022 року на Президії АППН України буде прийнято рішення щодо завершення перереєстрації та видачі дипломів нового зразка, а 14-го листопада 2022 року перші дипломи будуть вручені.

Прошу Вас приділяти частину свого часу Академії, яка ще потребує допомоги і активної участі.

Ми пройшли спільно шість років і збудували з Вами гідне громадське наукове об'єднання з відділеннями в Україні і за кордоном.

Розраховую на Вашу підтримку.

ХРОНІКИ ВІЙНИ.

15 жовтня 2022 року.

234-й день війни.

*БУДАНОВ РОЗПОВІВ ПРО ВИДАТНІ УСПІХИ
ВОЄННОЇ РОЗВІДКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.*

РОЗВІДКА МАЄ ПРАЦЮВАТИ, А НЕ ГОВОРИТИ

Панові керівникові воєнної розвідки Буданову треба спочатку повідати суспільству про причини проходження ворога 24-го лютого 2022 року з Криму до Маріуполя без затримки, в наслідок чого загинуло декілька десятків тисяч мирних

громадян і окуповані південно-східні області України, де кожне село і місто перетворені в гетто, а також вхід ворога до станції Берестейська в Києві.

Українському суспільству багато відомо про перші години війни і дії воєнно-політичного керівництва держави і не тільки Українському, а й розвідкам провідних держав світу.

Тому панові Буданову сьогодні треба не говорити, а займатися своїми прямими обов'язками.

Доктор Мироненко
(у 1994-1997 роках – керівник
інформаційно-аналітичної групи
НДЦ ГУР МО України).

20 жовтня 2022 року.

Прем'єрка Британії Мері Елізабет «Ліз» Трасс оголосила про відставку після 45-ти днів перебування на посаді.

Протягом тижня Консервативна партія має провести нові вибори керівника партії, який і займе посаду Прем'єр-міністра Великої Британії.

Ймовірно це буде міністр оборони Роберт Бен Лоббан Воллес.

СПОГАДИ.

21 жовтня 2015 року.

СВОБОДА СЛОВА І ПОЛІТИЧНА ДЕМАГОГІЯ

Сьогодні точка зору має бути одна: рятувати країну, яка потрапила у дев'ятибальний шторм. Всяку демагогію щодо свободи слова у період війни треба припинити.

Я не розумію де знаходять час високопосадовці для всяких ефірів та інших -ірів допізна, а то і вночі. Всім треба пахати, як селяни у жнива. Час говорити вже давно минув.

Або ми всі разом і кожний на своєму місці будуємо державу, або впадаємо у довготривалу депресію і політичну демагогію.

Що вимагає суспільно-політична ситуація?

1. Жорстка боротьба з корупцією до самого верху.
2. Виконання результатів всенародного референдуму від 16 квітня 2000 року, а не пусте голосування щодо недоторканності.
3. Скорочення державного апарату на 50 % за рахунок введення електронного врядування.
4. Підняття рівня життя населення до середньоєвропейського.

Звичайно, що демагоги будуть проти, а нам своє робити задля дітей і онуків.

СПОГАДИ

(Із щоденника політолога)

26 жовтня 2014 року.

РОСІЯ ЗАЙШЛА У СТАН ШТОПОРУ

Воєннополітична операція росії проти України ретельно планувалася у міру розуміння суспільно-політичних процесів у світі через призму своєї ментальності, котра з часів орди не змінилась.

Висновок: росія програє цю міжцивілізаційну битву.

28 жовтня 2022 року.

Декілька днів поспіль був зайнятим справами Академії у зв'язку із завершенням процедури реєстрації нового найменування та виготовлення дипломів нового зразка.

Повертаюсь до Хронік війни.

Маю надію, що весною 2023 року війна дійде свого завершення, а на росії зміниться профашистське керівництво, за якого «велікая расія» спрямує за останнім муршрутом - до розпаду.

Всі імперії мають однаковий історичний шлях і закінчується він за однією калькою: моральне розтління суспільства і розбещення вождів.

Бандитська росія входить у повну темряву, із якої цивілізованого виходу не існує, бо бандити при владі існують у паралельному віртуальному просторі, де не перетинаються з іншим світом.

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну майже всі лідери демократичного світу намагались розмежувати дії і відповідальність кремля і російського народонаселення, але з часом думка змінилась і сьогодні є всі ознаки того, щоб покласти провину за цю жахливу війну і геноцид Українського Народу на російське народонаселення, яке персонально вчиняє герноцид.

В Гаазі постануть перед Міжнародним Судом ті, хто підписував законодавчі та нормативні документи щодо розв'язання війни та знищення населення, руйнації міст і сіл України.

Але поруч будуть і ті, хто виконував злочинні накази кремлівських вождів. Також має бути визнаним винним за розв'язання війни російське народонаселення, яке своїм мовчанням спонукало керівництво росії на воєнні злочини проти людяності.

З 2014 року в аналітичній довідці, що спрямована до СБУ, я радив документувати всі злочини росії на території України. Думаю, що прозріння в СБУ настало лише з 24-го лютого 2022 року і то маю сумнів щодо виконання своїх обов'язків відповідно до покладених законом функцій.

Після війни нам ще належить ретельно розібратись з внутрішнім ворогом - опозицією до держави, завдяки чому стала можливою ця війна зі здачою ворогу частини України, де загинуло декілька десятків тисяч мирного населення.

31 рік ми імітували державне будівництво, займаючись реформуванням мертвої радянської системи управління і суспільних відносин, що не є ознаками державотворення.

Державу Україну треба будувати на новому фундаменті без тоталітарної глини з багном, що посіло в головах керманів України з 1991 року і дотепер.

Декілька років тому я писав, що Україні без диктатури права не обійтись, бо поняття «демократія» ми згвалтували та переплутали з хаосом.

Треба будувати Правову демократію, де право вище за політичну доцільність, а Конституція України є Основним Законом, а не декларацією намірів.

Правова демократія (грец. – νομική δημοκρατία, англ. – legal democracy) – модель державно-суспільного устрою, згідно з якою:

1) засади функціонування державності ґрунтуються на стійкій соціально-політичній згоді соціуму і влади, що передбачає прав-ління більшості при забезпеченні прав меншості;

2) право системно забезпечує регулювання взаємодії суб'єктів політики та рівність усіх членів суспільства перед законом (верховенство права).

Правова демократія, як форма співіснування соціуму і влади, мінімізує головну суперечність демократії між ідеєю повновладдя народу і неможливістю її всеосяжного втілення.

Впевнений, що війна остаточно відкриє очі громадянам України і ми, нарешті, спрямуємо в сторону цивілізованого демократичного світу від радянського нафталіну, де існуємо й досі.

Будуймо Україну в собі і навколо себе!

СПОГАДИ

02 листопада 2014 року.

ХТО ЙДЕ ДО ВЛАДИ?

Слабку людину ведуть до влади, а потім на бойню.

Сильна людина стає державником.

Вибір у кожного свій: хтось в історію, а хтось на смітник.

П.В. Мироненко –
старий бюрократ.

СПОГАДИ

02 листопада 2019 року.

ЖОРСТКИЙ РОМАНТИК

В день складання Присяги Президентом України Володимиром Зеленським я написав, що до влади прийшов жорсткий романтик.

Думаю, що саме таким він і є. Романтизм пройде, а вміння збудувати диктатуру права набуде вже скоро, бо іншого варіанту історія розвитку України в період воєнно-політичного конфлікту з росією не залишила.

Вірю в жорстокого романтика.
Він переможе блудних політиканів.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

10 листопада 2022 року.

260-й день Третьої світової війни, яку розв'язало збочене російсько-ординське народонаселення на території України, де вчиняє геноцид Українського Народу на очах «цивілізованого світу».

Вчора в США на офіційному державному рівні почали говорити про «вікно можливостей» для перемовин України з державою-агресором щодо укладання мирного договору.

Не може бути мирного договору до повного звільнення окупованих і анексованих територій України.

Поки «цивілізований» світ рахує кошти своїх платників податків, що направляються в Україну, у нас вже загинуло декілька десятків тисяч мирного населення і гинуть бійці на фронті, понад 15 млн. громадян України стали біженцями.

«ВІКНО МОЖЛИВОСТЕЙ» ЗАМУРОВАНО.

Цивілізований світ на чолі зі Сполученими Штатами Америки засмальцював сіру речовину в головах своїх керманичів. Десятки тисяч загиблих і мільйони біженців в Україні означають цифри на папері.

Світ з'їхав з глузду. Цифрова цивілізація почала рух людства до кам'яного віку: у кожного народу своя печера і випалені душі.

Математика завжди права: все рухається синусоїдою.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

16 листопада 2022 року.

Вчора стартував завершальний етап війни, який можна вважати етапом прозріння цивілізованого світу щодо розуміння психології колективного путіна, який розв'язав Третю світову війну з театром бойових дій на території України, де вчиняється геноцид Українського Народу на очах цивілізованого світу, що голосно співчуває.

Час прильоту ракети російського виробництва на територію Польщі є пунктом неповернення для колективного путіна у цій війні і часом прийняття політичних рішень щодо подальшої долі збоченої Росії.

Неприйняття адекватних стратегічних рішень означатиме неспроможність США і союзників протистояти колективному путіну у намаганні розколоти світ на варварський лад в епоху цифрової цивілізації.

Ми стаємо свідками повернення людства до Кам'яної могили, де на скелях заповіти пращурів.

Чекаємо на рішення з білих і сірих будинків, де вважають себе володарями світу, а протистояти одному збоченцю із кремля не здатні, бо самі його і породили.

16-го листопада 1969 року я був призваний до лав радянської армії. Ходив у москалі 25 років, після чого повернувся до рідної України.

16-го листопада 1969 року помер мій Дідусь Мироненко Михайло Іванович, 1885 року народження, який виховував мене на козацьких традиціях, бо наш рід завжди боронив волю.

Боронити волю сьогодні випала доля і нам.

Будуймо Україну в собі і навколо себе!

СПОГАДИ

17 листопада 2017 року.

УКРАЇНУ ВРЯТУЄ ЛИШЕ ЗОВНІШНЄ УПРАВЛІННЯ

Процес модернізації часто-густо стали сприймати вже не як спонтанний процес іманентного розвитку чи часткових запозичень, а як модель цілеспрямованого втягування певних країн у систему, коли одна чи кілька держав ініціюють і беруть на себе повноту відповідальності за модернізаційні процеси на підопічних територіях. Іншими словами, деякі держави у кризових ситуаціях потребують зовнішнього управління. Так було в Японії, Німеччині, Південній Кореї тощо.

Чи потребує Україна сьогодні зовнішнього управління, чи ми самі впораємось? Питання надзвичайно складне та потребує наукового аналізу і політичної відповідальності керівництва держави і громадянського суспільства.

Попередній аналіз показує, що в умовах воєнно-політичного конфлікту з Російською Федерацією, яка намагається знищити державну незалежність України як ззовні, так і з середини шляхом розхитування суспільно-політичної ситуації з метою провокування громадянської непокори та врешті доведення до ознак громадянської війни, сама Україна не зможе впоратись з існуючими викликами.

І справа не лише у агресії Росії проти України, а й у внутрішньополітичних процесах, які загнані політичною і економічною корупцією у глухий кут, із якого нам самим вже не вибратись. Тому слід чесно визнати, що Україна потребує зовнішнього управління. І чим скоріше це буде визнано нашим політичним керівництвом, тим скоріше Україна почне рух до цивілізованого демократичного світу від радянського мину-

лого, яке сидить у нас майже на генному рівні від рядового українця до Президента. Гірко про це говорити, але краще сказати гірку правду зараз, ніж дозволити Росії знищити нас як державу і націю. Іншого шансу для України може не бути.

Петро Мироненко, 17.11.2017.

СПОГАДИ ПРО МАЙБУТНЄ

РЕВОЛЮЦІЇ БЕЗ ЗМІНИ ЕЛІТ ДОВОДЯТЬ ДО ВІЙНИ

Кінець листопада 2004 року. В Києві і по всій Україні Помаранчева Революція з вимогою перевиборів Президента України у зв'язку з масовими фальсифікаціями у другому турі.

Я з важкою травмою ноги вдома (порвав ахіллове сухожилля). Декілька народних депутатів і генералів (моїх друзів) приїхали провідати мене і один із них пропонував силою завести Юлію Тимошенко в кабінет Президента і об'явити її Президентом України. Я був категорично проти і рекомендував йти на третій тур та піднімати суспільство на підтримку Віктора Ющенка.

Грудень 2004 року. У Будинку Профспілок зустрівся з Віктором Ющенком, а через декілька днів у Святійшого Патріарха Філарета передав Віктору Ющенку Положення і структуру Секретаріату Президента на чолі з Державним Секретарем України, яка і була прийнята у лютому 2005 року. Тепер все це у моєму домашньому архіві.

Перші Укази нового Президента України щодо призначення Державного секретаря України, Структури Секретаріату, призначення Прем'єр-міністра України, Секретаря РНБО тощо готував і візував я, бо інші керівники управлінь звільнились разом з Віктором Медведчуком.

25 лютого 2005 року мені повідомлено про звільнення з посади Керівника управління суспільно-політичних питань Адміністрації Президента України у зв'язку з реорганізацією. А якщо прямим текстом, то як вихідця з Донецької області.

Тепер це вже історія і моя у тому числі. Не шкодую жодного разу за підтримку Віктора Ющенка, якому доля надала великий історичний шанс вивести Україну у світи, але команда у вересні 2005 року пересварилась за вплив на Президента і Україна повільно почала сповзати до наступного Майдану і війни з Росією.

Декілька років наголошую, що Україна без зовнішнього управління з боку США не спроможна подолати економічну і політичну корупцію, що на сьогодні є більшою бідой за війну. Треба говорити правду і тоді рішення будуть вірними.

Впевнений у мудрість Українського народу!

З думкою про незалежну і могутню Україну

СПОГАДИ ПРО МАЙБУТНЄ

27 листопада 2019 року.

ЧИ БУЛИ ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ І РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ РЕВОЛЮЦІЯМИ?

Наслідком революції мають стати зміна форми правління та вектору розвитку держави, як мінімум. Якщо цього не відбулось, то це не революції.

А що було?

Був супротив суспільства свавіллю влади, були і ще є конкретні загиблі Герої на Майдані і на Східному фронті, яких

вбила пострадянська система, що не спромоглась за десятиліття збудувати фактично незалежну заможну Україну, і сусідня «братня» Росія.

Молодь за волею своїх сердець розпочинала масовий протест суспільства, довірилась політичним авантюристам, які і не збирались змінювати форму правління і будь-що на краще.

Авантюристи при владі за повної відсутності політичної еліти й далі грабували Український народ і топили у крові.

Зараз до влади прийшли представники молодого покоління і є надія, що вони швидко опанують питання державотворення і на досвіді передових країн світу виведуть Україну у світи, але для цього треба пройти через кров і піт, без чого революції не завершуються на користь суспільного розвитку.

З думкою про сильну і заможну Україну.

СПОГАДИ

27 листопада 2021 року.

«ЕФЕКТ МЕТЕЛИКА» СТАРТУВАВ У ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПРОСТІР

«Помах крил метелика в Бразилії може викликати торнадо в штаті Техас» – Едвард Лоренц.

І хоча термін «ефект метелика» має природниче походження, останнім часом все більше спостерігаємо його вплив на геополітичні процеси.

У травні 2019 році Президент України і його команда розробили план перенесення резиденції до Українського

Дому, для чого було виготовлено проект реконструкції та виділені кошти, але не сталося.

Чому? Володимир Зеленський був не першим у цьому бажанні, але після детального ознайомлення з будівлею на Банковій, 11, дійшов висновку, що Президент має і інші обов'язки, крім бажання людини, яка мріє змінити робочий кабінет, де працював його попередник Петро Олексійович.

Володимиру Олександровичу не сподобався будинок на Банковій, 11, бо має інше уявлення про стратегічний рівень політичного управління через призму попередньої професії.

Є гарне прислів'я на цей випадок, яке я трохи перефразую: «Треба не кабінети змінювати, а приймати на роботу високопрофесійних державників».

Пан Президент цього не зрозумів, а підказати нікому, бо навколо лише ті, хто прийшов з однієї професійної пісочниці.

Тому «ефект метелика» із кокона травня 2019 року стартував у геополітичний простір.

Зупинити «ефект метелика» вже не можливо, бо життя метелика коротке, а ефект швидко зруйнує плани «професіоналів» з пісочниці.

Хаотична система дійшла логічного фіналу, де попереду лише один шлях: правова демократія через зовнішнє управління, або війна поставить все на свої місця у геополітиці.

Мої читачі скажуть: «Знову він за своє».

Не знову, а системно багато років намагаюсь вести роз'яснювальну роботу щодо нездатності пострадянської України вийти у цивілізований світ без зовнішнього управління.

В Україні сьогодні «ефект метелика» спрацює на весь цивілізований світ, у якому Україна виявиться центром майбутніх змін у світі.

Все буде добре!

Будуймо Україну в собі і навколо себе.

СПОГАДИ ПРО МАЙБУТНЄ

30 листопада 2015 року.

НА РОСІЇ ОБГОВОРЮЮТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ

І хто тепер не вірить, що на росії масова шизофренія в стадії пандемії? Якщо Карен Шахназаров – син помічника Генсека, порадив застосувати ядерну зброю, то це означає одне: вся нація московитів-ординців психічно хвора і потребує повної і негайної ізоляції від зовнішнього світу, бо згодом весь світ буде тримати скажену росію за руки і ноги кремлівців, бо підуть війною на сусідів.

Росія – це зайвий орган на Землі, який треба видалити.

СПОГАДИ ПРО МАЙБУТНЄ

03 грудня 2020 року.

ОПОЗИЦІЯ ДО ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Що це?

Це суто український феномен, що зріс у надрах України, став зрадником, ворогом України на користь держави-агресора Росії.

З мовчазної згоди політичного керівництва опозиція до держави відкрито діє майже у всіх органах влади за принципом: «Бути проти України і бути всередині України». За планом Росії опозиція до держави має довести суспільно-політичну ситуацію до стану громадянської непокори як першого етапу війни.

В опозиції до держави є керівники гілок влади, їхні політичні радники, народні депутати, про що я попереджав у серпні 2019 року перед обранням народних депутатів на керівні посади у Верховній Раді України.

Керівники органів влади, які відповідають за національну безпеку держави, не розуміються в політичних процесах, що відбуваються з 29 серпня 2019 року в Україні.

З літа 2019 року Росія приступила до мирного захвату влади в Україні через Верховну Раду України.

Політична еліта України не здатна до рішучих дій, а тому на захист Української державності стає США і є надія на утримання політичної ситуації в Україні у керованому стані.

Чекаємо на 22 січня 2022 року.

Знаковий День для України - День Соборності України.

В цей День очікується зміна глобальної політики багатьох держав світу.

Все буде добре!

СПОГАДИ

03 грудня 2015 року.

ЕВОЛЮЦІЯ ЧИ РЕВОЛЮЦІЯ?

Еволюційний шлях розвитку для України може тривати декілька десятиліть і закінчиться входженням до складу россії. Лише революційний шлях щодо подолання політичної і економічної корупції і декомунізації може привести Україну до Європи.

СПОГАДИ

03 грудня 2017 року.

ПОЧИНАЙМО З СЕБЕ БУДУВАТИ УКРАЇНУ

Проблема нашої країни у тому, що пишуться гарні закони, але до їх виконання не доходять руки через супротив то олігархів, то чиновників. А треба навчитись всім жити по закону. У мене був старшина, який говорив: «Покажіть де написано і я все зроблю». Цей старшина був фронтовиком і навчив мене виконувати закони чи статuti чітко і вчасно. Такий урок життєвий надав мені змогу пройти той шлях, який я пройшов і ще розраховую пройти. Треба вчитися всім нам жити по закону і не кивати на всякого роду причини чи людей, які чомусь не такі. Починати у всьому слід з дзеркала кожного ранку.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

03 грудня 2022 року.

ДОРОГИ, ДОРОГИ, ДОРОГИ

Із пам'яті впливля інформація щодо будівництва доріг у давньому Римі і не лише у давньому Римі, а й там, де мріяли будувати дороги і держави на сотні років, а не до першого снігу.

В Японії я мав можливість бачити будівництво нових доріг: це котлован у два метри глибиною, де закладається і ретельно трамбується декілька шарів: пісок, щебінь, дренаж з глини, щебінь, асфальт. Така дорога має гарантію від будівельників на 30 років без ремонту.

Будівництво доріг в Україні немає сенсу коментувати, бо це велике корупційне «будівництво» до першого снігу.

Шкода, що ми весь час рухаємось колом своїх помилок, як коні на цирковій арені, а не будуємо державу із найкращого досвіду, як це роблять у цивілізованому світі, куди ми декларуємо рухатись, але тільки декларуємо, бо рухаємось ще в середині радянської системи взаємовідносин з ментальністю раба.

Вихід один:

Кожному Українцю починати з себе будувати Україну в собі і навколо себе з великим бажанням збудувати заможну державу для нащадків, а не залишити на території України колонію Росії.

04 грудня 2022 року.

ВІЧНЕ І ДОБРЕ

Про життя треба знати найголовніше.

Лише любляче серце може створити поруч з собою добро.

Лише з люблячим серцем можна мати право передавати свої знання і виховувати покоління для рідної України.

Лише з люблячим серцем можна вивести людей з темряви війни і ворожнечі.

Але любов, як і талант, надається не кожному і не кожний розуміє, що без любові не можна будувати державу, у якій будуть жити наші діти і онуки.

Говорю про це постійно учням, друзям, рідним.

04 грудня 2022 року.

ГЕНЕТИКА – ЦЕ НАУКА

На РФ всі дії відбуваються за калькою минулих років, бо РФ не здатна мислити стратегічно на майбутнє.

Через століття все те саме і майже ті ж слова і дії.

=====

4 грудня 1917 року більшовицький верховний головнокомандувач прапорщик М. Криленко передав радіотелеграфом до Києва підписаний Леніним і Троцьким ультиматум Раднаркомом Центральній Раді. Телеграма починалася запевненням у визнанні Раднаркомом Української Народної Республіки та в її праві відокремитися від Росії.

«Все, що стосується національних прав і національної незалежності українського народу визнається нами, Радою народних комісарів, зараз же, без обмежень і безумовно», – зазначалося в документі.

Однак, то було лише димовою завісою, покликаною приховати хижацькі наміри більшовиків. Визнання УНР не означало визнання більшовицькими узурпаторами Центральної Ради як репрезентативного органу українського народу.

Перед Центральною Радою у ультимативній формі висувалися заздалегідь неприйнятні вимоги, причому наголошувалося, що в разі їх неприйняття протягом 48 годин Раднарком вважатиме Центральну Раду «в стані відкритої війни проти радянської в Росії і на Україні».

103 роки, а дії ті самі.

Зайва хромосома працює за совою програмою.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

08 грудня 2022 року.

288-й день Третьої світової війни, яку розв'язало збочене російське народонаселення на чолі з воєнним злочинцем путіним на території України, де вчиняє геноцид Українського Народу до право бути вільними серед вільних.

Сьогодні завершую Хроніки війни з 25 серпня 2022 року і до сьогодні, що увійдуть до чергового випуску журналу «Суспільно-політичні процеси» (№ 20).

ІЗ НОВИН

КИЇВ. 8 грудня. УНН. У своєму черговому зведенні американський Інститут вивчення війни (ISW) аналізує останній виступ президента володимира путіна на засіданні Ради з прав людини у середу, пише УНН.

Нещодавно президент росії заявив, що «спеціальна військова операція» (так Кремль називає війну проти України) – це «тривалий процес», і його результатом має стати придбання нових територій.

Цитата: «путін провів вигідні паралелі між собою і російським царем Петром I, зазначивши, що тепер росія контролює Азовське море, за яке також воював Петро Великий», – кажуть американські експерти.

«Згадка російської імперської історії відкрито позиціонує нинішні цілі путіна в Україні як явно імперіалістичні і все ще максималістські, - сказано у зведенні. - путін готує внутрішню російську аудиторію до довгої втомливої війни в Україні, яка потрібна для захоплення нових».

Нагадаємо

Російський диктатор висловився про загрозу ядерної війни і досить зухвало заявив, що загроза зростає.

=====

На очах цивілізованого світу варварська росія погрожує людству ядерною зброєю.

Якщо ця війна не навчить діяти адекватно на погрози і агресії варварів, то людство зайде у печери.

ХРОНІКИ ВІЙНИ

10 грудня 2022 року.

Перечитав коментарі щодо війни, яку розв'язав «особисто» путін.

Пишуть і говорять люди с високими державними і політичними посадами про путіна, який одноосібно керує росією.

Путін лише лялька в руках політичних авантюристів, які підкорили народонаселення-рабів росії-орди, граблять країну до фундаменту, під яким проступає багно, із якого росія вже не зможе вийти на білий світ. Наступає багаторічна темрява, у яку мали затягнути і Україну.

Цивілізований світ на чолі зі Сполученими Штатами Америки спромоглися здійснити ретельний аналіз спасіння росії у 1917, у 1945, у 1991 роках і дійшли висновку, що на цей раз росія має зникнути з мапи Землі, як зайвий пазл людства.

Шкода, що для розуміння цього фактору знадобилось 105 років і десятки тисяч людських жертв Українського Народу, який став на захист ялового демократичного світу.

Будуймо Україну в собі і навколо себе

Україна непереможна!

Petro Myronenko, doctor of political sciences, academician-founder of the Political and Legal Academy of Sciences of Ukraine, PO «Academy of Political and Legal Sciences of Ukraine»

E-mail: aps-m@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-7067-3214

Chronicles of war: notes from the diary of a political scientist (August 25 – Dezember 10, 2022)

Abstract. I began to describe my attitude to war and peace, to the Russian perverted population, to current events from the first day of the large-scale invasion of the Russian military into Ukraine, that is, from February 24, 2022. The description of current events, my personal impressions, judgments, analytical reflections and proposals for the first six months of the war have already been systematized in the book (Petro Myronenko. Memories of the future. Chronicles of the war from the diary of a political scientist (24.02.2022 – 24.08.2022). Kyiv. Politiya publishing house, 2022. 700 p.). Further materials are still awaiting publication in the next edition. Accordingly, separate notes from my diary recorded after August 24, 2022 are offered.

Living in the current situation, excessive pursuit of material goods, inappropriate attitude to the lessons of history and the changes that have taken place in recent decades on our planet mean the deepening of the chasm between the real life of humanity and the vocation of an intelligent person as an integral part of nature to organic existence on Earth. The future of man and humanity depends on the realistic understanding of the present and understanding of the challenges that our planet has faced in the 21st century. This is the leitmotif of the diary.

The full-scale invasion of Russia into Ukraine continues, where the genocide of the Ukrainian people is being committed,

a war that has acquired the characteristics of the Third World War - an unprovoked war against the civilized world. This horror is headed by a war criminal - the cynical and cold-blooded killer of Putin, who, through the prism of a distorted understanding of the world order, dreams of restoring the Soviet empire, but with the war started the irreversible process of Russia's disintegration.

The civilized world, led by the United States of America, has finally woken up from the long-term lethargic sleep in which it slept in 2008 and 2014, when perverted Russia had to be stopped in such a way that the «collective Putin» would no longer have a desire attempt to redistribute the world in their own way. The United States of America is guilty of the fact that after 1917, as after 1945, it showed political short-sightedness and provided economic and military aid, which led to manifestations of greatness in the leaders of the USSR, and then in Russia, and the desire to own the world order, which is a sign of inadequate perception of the reality around you.

The proposed reflections are based on two main opinions, which are still controversial. The first of them means that the large-scale war unleashed by Russia against Ukraine is a continuation on another level of the hybrid war that began in 2014. These are, in particular, threats of famine, migration crisis, as well as energy and nuclear blackmail. At the same time, for the whole world, it means the beginning of the Third World War. Arguing this position, it should be noted that the started war is not an ordinary conflict between two states. This is a world-wide war between slavishly submissive and free people, a fundamental struggle for the final establishment in the world of freedom and democracy. Accordingly, «the Ukrainian people protect themselves from the civilized world, which did not understand that the ax of war went beyond the borders of Ukraine.» The second opinion means that the blame for the war lies not only with

the Kremlin power headed by the dictator Putin, but also with the entire Russian people, who by their very nature are incapable of democracy with its norms, principles, and procedures.

This chronicle should be considered not only as a follow-up of events and an attempt to evaluate them, but also as a kind of asynchronous information strategy against the aggressive policy of a country with enormous resources.

Keywords: *the third world war, perverted Russian population, collective Putin, genocide of the Ukrainian people, political corruption, nuclear war, NATO.*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОЦЕСИ

УДК 342.5; 342.731

Ірина КРЕСІНА,

доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
E-mail: i.kresina@icloud.com
ORCID ID: 0000-0003-0771-9707

Володимир ГОРБАТЕНКО,

доктор політичних наук, професор,
академік Академії політико-правових
наук України,
Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
E-mail: stateandlaw@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-2400-954X

ВИЗНАЧАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ДО 2030 РОКУ

Анотація. Розглядаються визначальні детермінанти стратегії політико-правового розвитку в контексті конструктивної взаємодії політики і права. В світлі наукових здобутків правової політології визначено шляхи досягнення цілей справедливого демократичного суспільства й утвердження європейських цінностей в українському суспільстві. Запропоновано нове осмислення складних процесів, що від-

буваються у світі та в Україні на тлі широкомасштабної війни, розв'язаної Російською Федерацією проти України. Окреслено можливості й перспективи повоєнного розвитку українського суспільства, що включають регулювання політико-правовими засобами суспільних відносин, створення стабільних і сприятливих умов життєдіяльності людини і громадянина в державі. Сформульовано принципові позиції, що стосуються формування ідеології національного прагматизму та основних складових забезпечення конституційних змін.

Ключові слова: глобалізація, демократизація, політико-правові ризики, широкомасштабна війна, перехідне суспільство, європейська інтеграція України, ідеологія національного прагматизму, конституційні зміни.

ЗАСАДНИЧІ ПОЛОЖЕННЯ

Стратегія політико-правового розвитку України (далі – Стратегія) передбачає комплексне удосконалення функціонування інститутів, структур і механізмів державної влади; належне забезпечення політико-правових відносин, узгодження загальнонаціональних інтересів з інтересами окремих соціальних груп в умовах зростання ролі громадянського суспільства.

Метою Стратегії є узгодження системи політико-правових рішень та діяльності суб'єктів публічного управління, послідовна реалізація яких здатна забезпечити ефективне виконання суспільних завдань у визначених напрямках у середньостроковій перспективі.

Досягнення мети здійснюватиметься шляхом максимального залучення державних і суспільних політико-правових ресурсів, усіх ланок державного управління та інститутів громадянського суспільства до узгодженої реалізації можливостей політики і права задля досягнення якісних змін у подоланні політико-правових суперечностей у проце-

сі повоєнної відбудови і демократичного розвитку українського суспільства в напрямку європейської інтеграції.

Правовою основою Стратегії є законодавство України, міжнародно-правові акти, що стимулюють розвиток політико-правової сфери, європейські правові принципи і стандарти, покликані прискорити процес європейської та євроатлантичної інтеграції України.

СВІТОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Глобалізація як об'єктивна реальність XXI століття. Цей загальносвітовий соціальний процес у сучасних умовах об'єднує потоки ідей, капіталів, товарів, науково-технічних досягнень, політичних принципів і стандартів, правових норм, які зумовлюють розвиток світу як цілісної економічної, міжнародно-правової, політичної, соціокультурної суперсистеми. В інтересах України – зайняти в цьому процесі значуще місце й використати його можливості для вдосконалення політико-правового розвитку.

Гармонійне включення в глобалізаційні процеси дасть змогу забезпечити українському суспільству стимули, мотивацію та ресурси для внутрішнього розвитку, задіяти потенціал суб'єктів політико-правового розвитку співвідносно з їх реальними матеріальними та духовними досягненнями, що включають: протидію організованим міжнародній злочинності, забезпечення зовнішньої та внутрішньодержавної стабільності й безпеки; узгодженість дій з представниками інших країн та народів світу щодо підвищення життєвого рівня людей, зниження бідності; розширення взаємодії культур і цінностей, відстоювання прав і вольностей людини; активну участь у створенні спільного європейського політико-правового простору, що включає діалог цивілізацій, обмін правозастосовним досвідом; орієнтацію на якісно вищий рівень людського

розвитку на основі максимального залучення інтелекту, досягнень науки і освіти.

Демократизація як сутнісна характеристика цивілізаційного поступу. Події у світі в останні десятиліття засвідчують, що процес демократизації, який видавався незворотнім наприкінці минулого століття, засвідчив трансформації у свідомості значної частини населення нових демократичних країн і навіть певною мірою розвинених європейських держав: переорієнтацію від прагнення щодо утвердження демократичних прав і свобод до змагання за економічні блага; відмінності в досвіді демократичного співжиття й нерозуміння основною масою населення диференційованого характеру демократичних процесів; надмірну фрагментацію суспільно-політичного життя, відірваність партійно-політичних інтересів від реальних прагнень і потреб суспільства; неповторно-специфічні особливості реакцій конкретних соціумів на новітні виклики соціальної емансипації, пов'язані з розширенням самоорганізації, реалізацією ідей безпосередньої демократії, необхідністю подолання зловживань владою, небезпекою популістського авторитаризму тощо.

Збереження основ демократичного співжиття потребує тіснішої співпраці політики і права задля досягнення спільних цілей і цінностей. Демократичні політичний розвиток і правотворення потребують відходу від суто формальних процедур, переорієнтації на реальне закріплення об'єктивних тенденцій суспільного життя в таких його складових, як узгодження різних суспільних інтересів, громадський контроль, політична відповідальність, участь представників громадянського суспільства у законотворчому процесі тощо. Побудова демократії сучасного зразка, з одного боку, передбачає підпорядкування політики принципам права, а з іншого – розглядає право як важливу складову соціально-політичної практики, що постійно взаємодіє з різними сферами суспільного життя.

Політико-правові ризики та їх вплив на характер людського розвитку. Ризики як можливість виникнення певних явищ, здатних визначально впливати на управлінську, політичну, правову та інші види діяльності, в сучасних умовах можуть призводити до кардинальних змін урядової політики, законодавчої та судової влади, створювати несприятливі умови для певних соціальних груп чи національного розвитку загалом. До таких ризиків належать: матеріальні й людські втрати внаслідок воєнних дій, аварій, стихійних лих, вірусних захворювань; сепаратизм, експансія тероризму в проблемних регіонах; поляризація суспільства, зростання соціальної нерівності, що зумовлюють виникнення нелегітимних форм протесту; соціально-політична нестабільність як наслідок порушення системи зв'язків між суб'єктами політико-правової діяльності; зловживання владою, корупція в системі державного управління, неналежний рівень ухвалених рішень; популізм як чинник дестабілізації демократії, результат загравання з масами, апелювання до простих рішень складних проблем.

Щоб забезпечити державу й суспільство від деструктивного впливу політико-правових ризиків, демократична політико-правова система повинна сформувати на перспективу взаємопов'язану інституційну мережу, наділену стійкими, здатними до самовдосконалення елементами і відповідним персоналом. З метою мобільного реагування на можливі ризики необхідно відпрацювати механізми ефективного запобігання конфліктним і кризовим ситуаціям, забезпечити з боку державної влади здобуття і підтримання довіри у громадян своєї країни та іноземних інвесторів.

НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ

Широкомасштабна війна Російської Федерації проти України. Розв'язана 24 лютого 2022 року, ця загарбницька

війна є продовженням і наслідком гібридної війни, здійснюваної керівництвом російської неототалітарної держави з 2014 року. Процес трансформації війни від гібридної до широкомасштабної визначив початок народної війни за незалежність і суверенітет України, а також за цивілізаційний вибір, належність до європейської спільноти.

Необхідність політико-правового осмислення причин і наслідків російсько-української війни пов'язана з тим, що це перша в історії людства війна, яка відбувається в умовах домінування соціальних мереж, наявності мобільного телефонного зв'язку, застосування супутникових технологій, функціонування атомних електростанцій та інших технологічних досягнень.

Одна з причин – відсутність у суспільній свідомості такого феномена, як чітка національна, громадянська ідентифікація та стійкість щодо руйнівних маніпулятивних впливів, мета яких – знищення національної ідентичності, пам'яті, гідності.

В основу розуміння національної стійкості має бути покладено низку показників не тільки й не стільки інституційного розвитку – «розбудови» інститутів, установ та управлінських структур, скільки переважно субстанційного порядку – утвердження модерної політичної нації на засадах української національної ідеї та демократичних цінностей, прав і свобод людини і громадянина. Адже чим більше ми «розбудовували» державні інституції, надаючи їм безмежні повноваження і руйнуючи інститути громадянського суспільства, тим слабкішою ставала сама держава в утвердженні свого суверенітету й здатності до опору (стійкості) антидержавницьким внутрішнім і зовнішнім впливам. По суті, розбудовувалися державна машина (зовнішня оболонка) й апарат примусу, тобто лише одна складова інституту держави, без необхідного супроводу всіх обов'язкових складових політико-правової системи, зокрема культури, свідомості й відпо-

відальності громадян. Тобто держава без національного обличчя – це ненаціональна, а, як тепер прийнято визначати, мережева, інформаційно-комунікативна, держава, яка за свідомих непатріотичної позиції представників влади (які запускали в масову свідомість облудну тезу про те, що «в Україні національна ідея не спрацювала», «розбудовували» олігархічні структури) стала врешті пострадянською, а не національною державою з чітко артикульованими й утвердженими в політико-правовій діяльності національними інтересами.

У національній державі, не за назвою і формою, а за своїм сутнісним змістом, органічно поєднані два суб'єкти творення – нація і держава. Тому в пострадянському політичному просторі мали б органічно поєднуватися два взаємозумовлені процеси – націєтворення і державотворення, як це спостерігаємо, наприклад, у країнах Балтії, де суб'єктом докорінних суспільних перетворень стала національно свідомо інтелігенція, а не «червоні директори», нелюстровані комуністи. В Україні ж було свідомо зроблено ставку на державотворення, що і стало основною причиною нашого гальмування, тупцювання на пострадянському «болоті». Така держава, без національного підмурівку й відповідної стійкості, свідомо віддала належну їй власність при «розподілі радянської спадщини», флот і ядерну зброю майбутньому агресору, створила умови для розбудови в Україні російської енергетичної монополії, для панування олігархів і про-російських силових структур, а відтак стала об'єктом зазіхань, претензій, гібридної війни з боку «сильних» геополітичних гравців, а не суб'єктом світової політики. У політичній риториці запанували формулювання «незалежна», а не самостійна; «єдина» країна, а не соборна держава; державотворення, а не націєтворення; консолідація суспільства, а не консолідація нації. Навіть у Конституції така держава не отримала назви республіки. Згадаймо, Центральна

Рада у 1918 році прийняла Конституцію Української Народної Республіки, всі радянські конституції також закріплювали назву держави як республіки за формою правління (*res publica* – правління публічне, народне). Всі пострадянські й постсоціалістичні країни стали республіками. Тільки українська політична еліта зрадила демократичні традиції й назвала державу просто Україна – країна, земля, регіон, територія без чіткої політичної організації. А прийнявши Конституцію, на п'ятому році незалежності Президент (Л. Кучма) чітко задекларував антинаціональний характер держави – «в Україні національна ідея не спрацювала». Тобто розбудовували ненаціональну державу. А тому можна мати подвійне громадянство, проросійські силові структури, продавати національні багатства, перетворюватися на сировинну периферію Європи. Відтак постала нагальна потреба закріпити у новій Конституції статус України як держави (а не просто території), як республіки. Тобто це має бути Конституція Української Республіки (за аналогією з більшістю європейських держав).

Навіть нині, в умовах війни з Росією і окупації частини території держави, не припиняються злочинні спроби легітимізувати подвійне громадянство, не приймається закон про заборону множинного громадянства та про кримінальну відповідальність осіб з таким громадянством, про позбавлення їх високого статусу громадянина України. Відмова від державної ідеології (яку мали б витіснити національна ідея, ідеологія національного прагматизму) обернулася небезпечною для національного суверенітету й народовладдя багатовекторністю, патріотичне виховання взагалі зникло з пріоритетів освіти та всієї гуманітарної політики. Інтелект, духовність, моральність стали об'єктами глузування. Технологізація витісняє критичне й креативне мислення, дегуманізація освіти (особливо вищої) призводить до дегуманізації всього суспільного життя й панування у соціальних

відносинах нетерпимості й нетолерантності, внаслідок чого формуються космополітичні установки (краща країна та, де гарна зарплатня), міграційні настрої.

Для того, щоб чітко сформулювати шляхи і напрями виходу із кризового стану, подолання загроз у соціальній та інтелектуальній сферах, потрібно визначити критичні точки, з яких має початися рух. Насамперед констатуємо сумну реальність: 1) переважна більшість молоді не пов'язує свою майбутню професійну діяльність з Україною; 2) мільйони кваліфікованих працівників виїхали на роботу за кордон і не мають наміру повернутися на Батьківщину; 3) наука й українські вчені зведені до злиденного стану внаслідок хронічного недофінансування, інноваційна діяльність не стимулюється й не поціновується в суспільстві як така, що має забезпечити гуманітарний і технологічний прорив країни, тоді як тільки наука може дати шанс на подолання жадливого відставання України (на десятки років, і ця тенденція посилюється) від інших європейських країн. Covid-епідемія показала, що порятунком кожна країна має шукати сама, національний егоїзм тут цілком виправданий. Україна ж внаслідок нищення наукової сфери не змогла навіть запустити виробництво вакцин, які наші вчені за умови належного фінансування могли налагодити досить швидко і для себе, і на експорт. Цей прикрий приклад наочно демонструє жадливі наслідки української політики наукоциду; 4) внаслідок корупції, безгосподарності й марнотратства, безкарного економічного шпигунства новітні наукові розробки потрапляють за кордон, не знаходять замовника у власній державі, а збагачують інші держави, в тому числі агресора; 5) інтелектуальна власність не захищена попри численні державні структури, і зокрема судові, покликані захистити вітчизняного виробника найціннішої і найконкурентнішої продукції; 6) втрата довіри громадян до державних інституцій, зневіра у здатності влади утвердити в суспільстві справедливість, подолати коруп-

цію й покарати злочинців (насамперед за державну зраду) за наявності «розбудованої» судової системи та не зовсім національної системи безпеки (що переповнена проросійськими агентами в кадровому складі); 7) відсутність чітко артикульованої стратегії економічного прагматизму (максимальна економія ресурсів у всіх сферах, скорочення витрат на «роздуті» й непотрібні, надумані, затратні управлінські структури, наглядові ради, комісії тощо) призвела до бідності багатих ресурсами (йдеться не лише про природні копалини, а й інтелектуальний ресурс, людський капітал) країни.

Такі сумні реалії змушують замислитися над причинами такого стану та шляхами виходу з нього. Єдино правильний шлях – утвердження Гідності Людини і Української Нації, її ідеї та цінностей, інтелекту й духовності, патріотизму й жертовності, поваги до її історії і культурної спадщини, до всіх громадян незалежно від соціального статусу, етнічного походження, до високої культури й громадянської відповідальності. На цьому шляху формується свідомий громадянин – носій гуманістичних цінностей, патріот, захисник Батьківщини, творець високої культури. Тільки така нація заслуговує на повагу своїх громадян і повагу в усьому світі, й лише це лежить в основі потуги держави і національної стійкості. Йдеться про ступінь зрілості національної свідомості, міцність світоглядних і патріотичних переконань громадян, про їх здатність до опору – несприйняття ворожих і переважно замаскованих, підступних за своїми руйнівними (для людини і держави) цілями пропагандистських гасел, установок і маніпулятивних впливів. Адже сучасна агресія, гібридна війна проти України має своїм об'єктом свідомість людей, їх переконання, громадянську позицію, національну ідентичність, політичну й правову культуру.

Перспективи розвитку України у повоєнному світі.

Будь-яка велика континентальна війна є результатом наростання кризових явищ в економічному укладі світу та в се-

редовищі міжнародних інститутів, а після її завершення починається нова епоха соціального розвитку. Так, після Першої світової війни надзвичайно зросла роль держави в економіці, яка впоралася з наслідками Великої депресії у США та перетворила найпотужнішу європейську економіку – німецьку – на воєнно-промисловий комплекс, в якому навіть культурні заклади працювали на консолідацію нації та армії. Внаслідок того, що Ліга націй як міжнародний інститут виявилася неспроможною попередити нову війну, економічні досягнення було спрямовано не на благо людства, а на глобальну світову катастрофу, якою постала Друга світова війна. Її трагічні наслідки зумовили: 1) утворення ООН (1945), 2) створення прообразу Євросоюзу – Європейська спільнота з вугілля і сталі (1951), 3) формування концепції держави загального добробуту не лише як ідеологічної альтернативи радянського комунізму, а й парадигмальної зміни державної політики з основним акцентом на людину та забезпечення повного спектра її прав.

Російська агресія проти України засвідчила наявність значних структурних суперечностей на глобальній арені та спричинила виклики для всього світу. На міжнародному рівні ці суперечності проявляються: 1) в енергетичному транзиті до «зелених» видів енергії як засобу боротьби з глобальним потеплінням, що означає неминучий крах більшості авторитарних режимів у світі, які існують за рахунок експорту вуглеводнів (газ, нафта); 2) у зміні виробничих відносин у результаті карантинних заходів для боротьби з коронавірусною пандемією (значне поширення дистанційної форми роботи та відповідна оптимізація кількості персоналу; активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та зростання темпів роботизації виробництва); 3) у неадекватності системи міжнародно-правових відносин реаліям світу, в якому держава-агресор володіє ядерною зброєю і є постійним членом РБ ООН.

Для України основні проблеми полягають: 1) у зламі економічної структури держави: фактичній втраті значної частки експортних галузей у результаті знищення низки важливих потужностей з виробництва сталі, чавуну, хімічних продуктів на тимчасово окупованих територіях (за результатами першого півріччя 2022 року виробництво чавуну і сталі знизилося на майже 60%), 2) у значних економічних втратах у результаті руйнування об'єктів цивільної інфраструктури та необхідності фінансування воєнних дій (згідно з прогнозами Світового банку Україна втратить за 2022 рік близько 45% ВВП); 3) у обезлюдненні (біженці, безповоротні втрати серед населення).

Прогнозованими наслідками цієї європейської континентальної війни є: 1) неминуче переформатування системи міжнародних відносин для недопущення подібних подій у майбутньому; 2) перехід до нової системи виробничих відносин (зменшення частки участі людей у виробничому циклі, що компенсуватиметься безумовним базовим доходом, скороченням робочого тижня, дедалі ширшим використанням можливостей штучного інтелекту).

Україна має унікальну можливість з чистого аркуша почати створення моделі економіки третього тисячоліття. Якщо для кардинальної реконструкції економіки Великобританії довелося пройти через масштабні страйки шахтарів, то в Україні значна частина підприємств, побудованих ще у часи СРСР, зруйнована. Повоєнна відбудова країни полягає не стільки у відновленні знищеного, скільки у закладанні основ для економіки нового типу та відповідне реформування політичної системи, які б забезпечили не лише виживання, а й процвітання країни упродовж поточного та наступного століть. Відповідно українські вчені-суспільствознавці повинні консолідувати зусилля щодо розробки моделі нової країни – регіонального лідера, технологічно розвиненого і привабливого для життя.

До завдань політико-правової діяльності, що сприятимуть подоланню наслідків цієї війни, слід віднести: створення міжнародних фондів з реконструкції зруйнованої інфраструктури; радикальне перезавантаження правової реформи з прийняттям нової Конституції України, оновленням законодавства про діяльність уряду, політичних партій, податкової системи тощо; створення політико-правового поля, що сприятиме справедливому розподілу суспільних благ, оптимальному споживанню ресурсів, охороні довкілля; формування спільно з представниками інших країн світового порядку, що унеможливить майбутні війни, застосування окремими країнами воєнної сили, економічного та ядерного шантажу.

Поряд із зазначеними завданнями не вирішеними до кінця проблемами залишаються необхідність подолання перехідного стану Української держави й суспільства, а також створення умов для належного забезпечення процесу європейської інтеграції України.

Перехідний стан України пов'язаний із відсутністю послідовного, спадкоємного реформування політико-правової сфери, науково обґрунтованої правової політики, орієнтованої на розвиток людини, суспільства й держави. Незавершеність реформ стоїть на заваді консолідації суспільства й містить небезпеку «відкатів» у соціально-економічному розвитку.

Процес модернізації суспільства перехідного типу, яким досі залишається українське суспільство, супроводжують: протистояння елементів традиції і сучасності; правовий нігілізм і переважання соціально-політичних чинників над економічними; домінування персоніфікації у діяльності влади і політичних еліт; деструктивні дії, пов'язані з конкуренцією політичних партій, утвердженням мультипартійної системи; суперечності між надмірною централізацією та неконтрольованими відцентровими тенденціями.

За всієї ризиковості модернізація і зміни в політико-правовій системі та культурі громадян необхідні для побудови демократичного суспільства й переходу до інноваційної моделі розвитку. Поєднання можливостей політики і права дасть змогу відійти від еклектичних реформ перехідного періоду, залучити відповідний науковий потенціал, врахувати закономірності дії механізмів реалізації права в політиці та залучення політиками правового досвіду супроводу суспільних відносин.

Прискорення процесу європейської інтеграції України має для неї доленосне значення з огляду на нагальні потреби запровадження європейських політико-правових стандартів. Їх залучення до процесу вдосконалення моделі модернізації сучасної України означає: формування відкритої політико-правової системи з реформованим апаратом державного управління, дотриманням прав людини; активний вплив громадянського суспільства на характер цілеспрямованих змін; гуманізацію держави, політики і права; вдосконалення законодавчого процесу, підвищення ефективності правового регулювання; формування високої суспільної та індивідуальної правосвідомості.

Прагнення України бути рівноправним членом Європейського Союзу вимагає від нашої держави більш ефективного виконання низки завдань, пов'язаних з адаптацією вітчизняного законодавства до європейського, демократизацією форми державного правління, типу виборчої системи, створенням інституційної структури, аналогічної європейським зразкам. За нинішніх умов потрібно переосмислити вимоги, які ЄС ставить до держав-кандидатів на вступ, з'ясувати, як наша держава їх виконує на всіх рівнях і що потрібно зробити для того, аби обраний шлях модернізації був успішним. Ефективність національного державотворення в сучасних умовах значною мірою залежить від поєднання ресурсів політики і права, які забезпечують відповідальні політичні рішення.

В умовах, коли Росія своєю безкарною поведінкою фактично позбавила сенсу існування головних безпекових інституцій – Організацію безпеки і співробітництва в Європі та Раду Безпеки ООН – Україна має просувати нові механізми європейської безпеки. Цим самим вона відкриє нові можливості для європейського єднання на основі солідарності, відповідальності, гуманізму.

Формування ідеології національного прагматизму. В сучасному складному світі глобальних суперечностей ідеологія покликана надавати державотворчим процесам, діям влади, розвитку суспільства доцільного, осмисленого характеру. Відповідно її провідною функцією є духовне відображення реального світу і створення перспективної стратегії політико-правового розвитку суспільства. При цьому ідеологія має спиратися на досягнення науки, відповідати життєвим реаліям та максимально відображати національні інтереси. Утверджуючи ідеологію, необхідно зважати на те, що нація може відроджуватися і розвиватися за умови, що її громадяни глибоко усвідомлюють свою історію, традиції, духовні джерела. Відповідно життєздатність української національної ідеї обумовлюється історичним минулим, витвором власної культури, національними традиціями, морально-етичними принципами й цінностями, адаптаційними здібностями і здатністю української нації до самозбереження в екстремальних умовах. В основі української національної ідеї – гідність, самоцінність і самодостатність української нації, її політичний суверенітет, які забезпечуються утвердженням Української Самостійної Соборної Держави (ідейна платформа ОУН, яку ще належить повною мірою реалізувати в наш час, перемогою над російським агресором, чия основна мета – знищення української нації і держави).

Україна на сучасному етапі її розвитку гостро потребує формування ідеології національного прагматизму. Така ідеологія не має нічого спільного з класовими ідеологіями, а є

життєво необхідним елементом політико-правової системи суспільства, систематизованою сукупністю раціональних підходів і ціннісних орієнтацій, спрямованих на реформування суспільних відносин, важливим чинником мотивації основних способів державотворчої діяльності, політичної і правової поведінки, основою національного світогляду. Політичним ідеалом, який має сформувати ідеологія національного прагматизму, є сильна держава, що спирається на політичну націю та відповідальне громадянське суспільство.

Ідеологія національного прагматизму зумовлена необхідністю генерувати нові смисли, захищати національні інтереси та європейські цінності, забезпечувати подолання суспільної кризи й наслідків російської воєнної агресії, вивільнити креативний потенціал нації задля забезпечення добробуту і прогресу суспільства, максимально економити людські й матеріальні ресурси в умовах їх дефіциту, досягти оптимального співвідношення цілей розвитку та засобів їх досягнення (фінансових, організаційно-управлінських, соціально-демографічних, освітньо-наукових, безпекових тощо). Постулати лібералізму виявилися нежиттєздатними за умови відсутності їх належного узгодження з національними інтересами, рівнем демократії, ментальністю суспільства, в якому вони мають утвердитися. Прагматична парадигма закріплює політико-правовий порядок, за якого владу здійснює політична еліта на основі верховенства права, а демократія і свобода означають підпорядкування легітимній владі, лояльне ставлення до неї та постійний громадський контроль за її діями. Європейський менталітет визначається формулою «чотириох П» – протестантизм, плюралізм, прагматизм, поступовість (як реформаторство на противагу революційності). Життя людини має бути шляхом до успіху і процвітання. Тільки в системі таких цінностей розкривається значення прагматизму, який став передумовою успіху такої високорозвиненої країни, як США.

До основних завдань політики (ідеології) національного прагматизму належать:

- визначення вектора розвитку держави, забезпечення згоди щодо базових засад колективного співіснування;
- досягнення ідеологічного консенсусу, що включає легітимність влади, спадкоємність державотворчих зусиль, консолідацію суспільства;
- оптимізація діяльності політичних інститутів, скорочення зайвих бюрократичних структур, створення умов для економічної доцільності у діяльності всіх суб'єктів суспільних перетворень, чітких правил ведення бізнесу;
- забезпечення сприятливих умов для розвитку науки, освіти і культури, наповнення їх конкурентоспроможним змістом із високими моральними та естетичними вимогами, максимальне залучення інтелектуального ресурсу до політико-правових перетворень;
- формування нової моделі національної ідентичності, використання єдиної державної мови, формування в суспільній свідомості сучасних уявлень про державний і суспільний розвиток;
- мотивація суспільства до змін на основі національної ідеї, державної самостійності й соборності, міжнародно-правової суб'єктності, поєднання зусиль держави, локальних спільнот і місцевих громад;
- позбавлення олігархів, ворогів України, колаборантів можливостей для реваншу й політичного впливу;
- утвердження громадянської відповідальності на всіх рівнях за стан суспільного розвитку;
- прагматична політико-правова діяльність усіх представницьких та адміністративних органів з метою створення ефективних механізмів управління суспільними перетвореннями, перехід від персоніфікації влади до системної взаємодії її суб'єктів на всіх рівнях;

– підтримка всіх здорових національних сил, креативності, творчості, конструктивності, пріоритету спільних цінностей, інтересів та цілей суспільного розвитку.

Політико-правове забезпечення конституційних змін. Конституція України 1996 року вже виконала свою функцію як основний закон перехідного періоду. Політико-правова стратегія подальшого розвитку України передбачає прийняття нової Конституції України, яка повинна врахувати реалії українського сьогодення й потреби поступу країни в майбутнє. Необхідною передумовою такого рішення є підготовка широких кіл громадськості до участі в цьому процесі. Цей етап передбачає формування громадської думки з метою уникнення подальшого маніпулювання Конституцією як інструментом політичної боротьби, досягнення загального суспільного консенсусу стосовно пропонованих змін через спільне розуміння закладених норм представниками всіх політичних сил.

Текст Конституції має стати не результатом консенсусу пострадянських еліт, а відображенням об'єктивних потреб суспільного, конституційно-правового розвитку та демократичних інтенцій української нації. До таких потреб належать: чітке формулювання ідеології національного прагматизму, наповнення юридичним, функціональним змістом людиноцентричного виміру соціального буття (замість абстрактно-декларативних визначень на кшталт «людини як найвищої соціальної цінності»); скорочення чисельності парламенту до 300 депутатів, оптимізація діяльності законодавчого органу влади; розширення конституційних прав і вольностей людини і громадянина, а також відповідних обов'язків із забезпеченням чітких гарантій їх дотримання; конкретизація напрямів і засобів утвердження української мови як державної, відмова від російської мови як такої, що має переваги порівняно з мовами інших національних меншин; збалансування співвідношення повноважень між гілка-

ми влади, забезпечення належного контролю з боку суспільства за діями владних інститутів, удосконалення й суттєве спрощення адміністративної системи управління; узгодження норм Конституції з програмою і завданнями децентралізації (які стосуються структури регіонів, діяльності місцевих громад, розподілу повноважень місцевих адміністрацій); реформування системи правосуддя на основі принципів народовладдя і виборності всіх гілок влади.

Необхідність прийняття нової Конституції Української Республіки обумовлена також практикою застосування її положень, виявленням та необхідністю усунення у її змісті певних недоліків системного характеру, зокрема, недостатності гарантування конституційних прав і вольностей людини і громадянина, вад в організації та функціонуванні державної влади та місцевого самоврядування, прогалинами у регулюванні питань національної безпеки і оборони. До того ж на різних етапах сучасного конституційного процесу не було враховано низку міжнародних стандартів прав людини, важливих зауважень Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) і Парламентської Асамблеї Ради Європи.

За своїм духом нова Конституція має стати уособленням громадянської солідарності та демократичного альянсу між усіма політичними силами, які представляють Український народ, є конституційно відповідальними та підконтрольними йому. Це має бути Конституція суспільно-політичної консолідації в ім'я та в інтересах нації і держави.

Як Суспільний Договір – це буде Конституція суспільно-політичної взаємодії усіх соціальних верств і політичних сил, результат угоди та діалогу між ними. В її основу мають бути закладені позитивні здобутки усіх конституцій та конституційно-проектних актів, які є серцевиною українського конституціоналізму, розроблені в різні історичні періоди різними політичними партіями та громадськими об'єднаннями.

Це Конституція, яка має за мету не тільки врегулювати фундаментальні суспільні відносини, пов'язані з організацією та функціонуванням публічної влади, а й стати символом та дієвим інструментом взаємної відповідальності влади і громадянського суспільства. Служіння Українському народу – головне завдання держави, її органів та посадових осіб. Роль держави – суто сервісна.

В основі філософії, цінностей, принципів, структури та конкретних положень нової Конституції – інноваційна модель розвитку України як суверенної, демократичної, соціальної, правової, світської, екологічної держави з республіканською формою державного правління парламентського типу та унітарним державним устроєм.

Філософська ідея проєкту – соціально-політична та економічна свобода, ринкова економіка, субсидіарність, децентралізація, креативна здатність громадянського суспільства і територіальних громад до самоорганізації, самостійного та відповідального вирішення питань суспільного значення. Зasadничою ідеологією нової Конституції має бути цінність гідності, прав і вольностей людини, творчої ініціативи, невтручання держави в питання самоорганізації та ініціативи громадянського суспільства.

Враховуючи зазначене, адекватним і витребуваним способом конституційного реформування має стати прийняття нової Конституції Української Республіки, що має завданнями:

- систематизацію, посилення конституційних гарантій прав і вольностей людини і громадянина незалежно від етнічного, расового походження, реальне забезпечення їх захисту, насамперед у судовому порядку;

- забезпечення здійснення ефективної публічної влади на засадах чіткого поділу її функцій, удосконалення системи стримувань і противаг, уникнення дуалізму в системі виконавчої влади, а також збалансування всього державного механізму;

- розширення конституційного регулювання інститутів безпосередньої демократії;
- здійснення правової, і зокрема судової, реформи задля забезпечення справжнього народовладдя та правосуддя;
- оптимізацію територіальної організації влади в Українській Республіці;
- розвиток самоврядування територіальних громад;
- встановлення конституційних засад участі Української Республіки у процесах світової і європейської інтеграції;
- системне врегулювання питань національної безпеки і оборони.

Iryna Kresyna, *Doctor of Political Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine*

E-mail: i.kresina@icloud.com

ORCID ID: 0000-0003-0771-9707

Volodymyr Horbatenko, *doctor of political sciences, professor, academician of the Academy of Political and Legal Sciences of Ukraine, Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine*

E-mail: stateandlaw@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-2400-954X

Determinants of the strategy of political and legal development of Ukraine until 2030

Abstract. *The defining determinants of the strategy of political and legal development in the context of the constructive interaction of politics and law are considered. In the light of the scientific achievements of legal political science, the ways of achieving the*

goals of a just democratic society and establishing European values in Ukrainian society are defined. A new understanding of the complex processes taking place in the world and in Ukraine against the background of the large-scale war unleashed by the Russian Federation against Ukraine is offered. The possibilities and prospects of the post-war development of Ukrainian society are outlined, including the regulation of social relations by political and legal means, the creation of stable and favorable conditions for the life of a person and a citizen in the state. Principle positions related to the formation of the ideology of national pragmatism and the main components of ensuring constitutional changes are formulated.

The strategy of political and legal development of Ukraine envisages comprehensive improvement of the functioning of institutions, structures and mechanisms of state power; proper provision of political and legal relations, coordination of national interests with the interests of individual social groups in conditions of growing role of civil society.

The purpose of the Strategy is to harmonize the system of political and legal decisions and the activities of public administration entities, the consistent implementation of which is able to ensure the effective performance of public tasks in certain directions in the medium term.

The achievement of the goal will be carried out through the maximum involvement of state and public political and legal resources, all branches of state administration and institutions of civil society in the coordinated implementation of the possibilities of politics and law in order to achieve qualitative changes in overcoming political and legal contradictions in the process of post-war reconstruction and democratic development of Ukrainian society in the direction European integration.

The legal basis of the Strategy is the legislation of Ukraine, international legal acts that stimulate the development of the political and legal sphere, European legal principles and standards

designed to accelerate the process of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine.

The necessity of the proposed strategy is determined, among other things, by the large-scale war of the Russian Federation against Ukraine, which was declared on February 24, 2022. The need for a political and legal understanding of the causes and consequences of the Russian-Ukrainian war is related to the fact that this is the first war in the history of mankind, which is taking place in the conditions of the dominance of social networks, the presence of mobile telephone communication, the use of satellite technologies, the functioning of nuclear power plants and other technological achievements.

Key words: *globalization, democratization, political and legal risks, large-scale war, transitional society, European integration of Ukraine, ideology of national pragmatism, constitutional changes.*

УДК 342.92(477)

Володимир ТИМОШЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,
академік Академії політико-правових
наук України,

E-mail: v.tymoshenko@ukr.net

ORCID - 0000-0003-3184-5738

Сергій ДРЬОМОВ,

кандидат юридичних наук,
академік Академії політико-правових
наук України.

E-mail: dryomov@ukr.net

ORCID 0000-0002-1455-9759

Максим ДРЬОМОВ,

магістр.

E-mail: max.dryomov@ukr.net,

ORCID 0000-0001-5369-2811

**ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ
ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ МЕХАНІЗМУ ДОПУСКУ
ГРОМАДЯН ДО УЧАСТІ В УПРАВЛІННІ
ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ В УКРАЇНІ**

Анотація. У статті запропоновано результати дослідження питань щодо визначення поняття механізму допуску громадян до участі в управлінні державними справами та його основних юридичних ознак.

Акцентовано увагу на тому, що з початком повномасштабного вторгнення в Україну Збройних сил Російської Феде-

рації 24 лютого 2022 року суттєво активізувалася агентурна мережа спецслужб держави-агресора, створена в задовго до початку агресії.

Зрадники з числа чиновників та високопосадовців, які тривалий час завдавали шкоди Українській державі, працюючи на керівних посадах в органах державної влади та місцевого самоврядування, а також колаборанти сприяють загарбникам у вчиненні ними агресивних дій, включаючи підтримку збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора.

Дані органів досудового слідства свідчать про те, що на створення агентурної мережі на території України та її утримання спецслужби РФ витрачали та продовжують витрачати значні фінансові ресурси.

Колабораціонізм як надзвичайно небезпечне явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України, адже колаборанти намагаються здійснювати вплив на формування державної політики України, що є неприпустимим в умовах продовження збройної агресії та ведення бойових дій.

Постконфліктне врегулювання суспільних відносин потребує вирішення питання щодо встановлення стосовно колаборантів окремих обмежень їхніх прав на участь в управлінні державними справами, що потребує належного законодавчого унормування.

На думку авторів, механізм допуску до участі в управлінні державними справами передбачає наявність не тільки власне права брати участь в управлінні державними справами, але й встановлену на законодавчому рівні процедуру реалізації цього права. Цей механізм повинен сприяти реалізації принципу вільного вибору (права обирати та права бути обраним) та запобігати створенню штучних обме-

жень для реалізації політичних прав одних суб'єктів виборчого права і надання безпідставних переваг для інших.

Функціонуючий в Україні механізм допуску громадян до участі в державному управлінні передбачає можливість встановлення певних обмежень прав і свобод людини, а саме: а) обмеження загального характеру, які стосуються загального конституційно-правового статусу особи; б) обмеження основних прав в умовах надзвичайного стану; в) обмеження основних прав і свобод, зумовлені особливостями правового статусу окремих категорій громадян.

Зроблено висновок, що механізм допуску громадян до управління державними справами має ознаки, притаманні механізму правового регулювання, адже він є складовою механізму соціального регулювання. Його практична реалізація супроводжується застосуванням політичних, економічних, етичних та інших елементів механізму соціального регулювання, утворює сукупність явищ правової дійсності, являє собою систему правових засобів, способів, форм, що перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодії.

На думку авторів, механізм допуску громадян до управління державними справами є динамічною частиною правової системи суспільства, рух якого відбувається шляхом переходу від однієї стадії до іншої, для яких притаманними є відповідні дії.

Результатом функціонування механізму допуску громадян до управління державними справами є встановлення правопорядку в суспільстві, а саме створення належних умов для реалізації конституційного права громадян брати участь в управлінні державою шляхом додержання, виконання, та використання законодавчо встановлених обов'язкових для всіх учасників правовідносин правил поведінки.

Під механізмом допуску громадян до управління державними справами, на думку авторів, слід розуміти здійснюване державою за допомогою сукупності правових засобів упоряд-

кування відповідних суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону та розвиток.

Зроблено висновок про необхідність застосування комплексного підходу до розв'язання вказаної проблеми та запровадження ефективних заходів, які б максимально унеможливили участь зрадників та колаборантів в управлінні державними справами.

Цією статтею автори розпочинають цикл публікацій з вказаної тематики та пропонують започаткувати наукову дискусію щодо шляхів удосконалення існуючого в Україні механізму, як одного із напрямів забезпечення повоєнного відновлення країни.

Ключові слова: народовладдя, конституційно-правові засади, право громадян України брати участь в управлінні державними справами, активне виборче право, пасивне виборче право, механізм допуску до управління державними справами, юридичні ознаки.

У статті 5 Конституції України закладено підвалини реалізації гуманістичного підходу до розбудови в нашій державі конституційного ладу. Відповідно до вказаної норми, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо, або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Зазначені конституційні приписи відображають положення Загальної декларації прав людини, прийнятої і проголошеної резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. За своєю сутністю вони являють собою передбачене міжнародно-правовим документом обмеження держави волею народу, адже у такому випадку повноваження влади не є абсолютними, а мають певні межі, які визначаються та встановлюються народом [1].

Відповідно до статті 15 Конституції України суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економіч-

ної та ідеологічної багатоманітності. При цьому саме держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України. Водночас, у статті 38 Основного Закону України закріплено право громадян на участь в управлінні державними справами. Йдеться, передусім, про право голосу на всеукраїнському та місцевих референдумах, можливість вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, вступати на державну та військову службу, а також на службу в правоохоронних органах тощо.

Над дослідженням питань народовладдя, політичних прав і свобод громадян та їх реалізації працювали В. Авер'янов, М. Баймуратов, О. Батанов, Н. Гаєва, Р. Давидов, Ю. Ключковський, М. Козюбра, В. Кравченко, І. Кресіна, Л. Кривенко, Є. Лукашева, ЛеДюк Лоуренс, М. Мельник, Г. Мурашин, Н. Мяловицька, Н. Плахотнюк, В. Погорілко, П. Рабінович, М. Ставнійчук, В. Тацій, Ю. Тодика, О. Чуб, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, В. Федоренко, О. Ющик та ін.

Проте, проблеми функціонування механізму допуску громадян до участі в управлінні державними справами залишаються недостатньо вивченими.

Особливої актуальності зазначена тематика набуває у зв'язку з тим, що з 20 лютого 2014 року триває збройна агресія російської федерації проти України, яка призвела до окупації Автономної Республіки Крим і частини Донецької та Луганської областей, численних людських жертв та відчутних економічних втрат для нашої країни. Значна кількість громадян України опинилася на тимчасово окупованій території та перебуває під постійним негативним впливом окупаційної влади та проросійських ЗМІ.

24 лютого 2022 року агресор вдався до повномасштабного вторгнення в Україну із застосуванням майже усього наявного у його розпорядженні арсеналу озброєння. При цьому, за даними Міністерства оборони рф, з початку війни

проти України, росія депортувала 1 936 911 українців, з яких 307 423 дитини [5].

У цей час відчутно активізувалася агентурна мережа спецслужб рф, створена в Україні задовго до початку вторгнення. За 100 днів повномасштабного вторгнення Службою безпеки (далі – СБ) України викрито 5000 зрадників та колаборантів, а також затримано 360 ворожих агентів [6].

Серед зрадників виявляється чимало чиновників та високопосадовців, які тривалий час завдавали шкоди Українській державі, працюючи на керівних посадах в органах державної влади та місцевого самоврядування. Так, СБ України нещодавно викрито народного депутата України А. Деркача, який, за даними органів досудового слідства, на виконання завдання Головного управління розвідки Генерального штабу Збройних сил рф займався створенням низки приватних охоронних структур у різних областях країни, котрі у подальшому повинні були активно сприяти загарбанню України.

Органами державної безпеки України викрито ще одного законспірованого учасника цієї агентурної мережі. Ним виявився колишній помічник народного депутата України І. Колесніков, який працював під псевдонімом «Ветеран». На нього покладалися функції зв'язківця та фінансового кур'єра між спецслужбами РФ і А. Деркачем [7].

Наприкінці червня 2022 року співробітниками СБ України викрито і затримано агента рф, який коригував ракетні обстріли по Яворівському військовому полігону на Львівщині. Ним виявився колишній працівник КДБ. Нагадаємо, що внаслідок ракетних обстрілів по Яворівському полігону загинув 61 військовослужбовець та ще 147 отримали поранення.

Наразі затриманого повідомлено про підозру за частиною першою статті 111 (державна зрада) Кримінального кодексу (далі – КК) України та обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою без можливості внесення застави.

Поряд з тим, окремі громадяни України (колаборанти) сприяють загарбникам у вчиненні ними агресивних дій, включаючи підтримку збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора.

Колабораціонізм як надзвичайно небезпечне явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України. При цьому колаборанти продовжують здійснювати вплив на процеси формування та реалізації державної політики України, що є неприпустимим в умовах продовження збройної агресії та ведення бойових дій.

Осіб, які підозрюються в колаборанстві, в Україні активно розшукують та притягують до кримінальної відповідальності. За даними, опублікованими в соціальних мережах, лише у Харківській області станом на 5 травня 2022 року затримано близько 400 осіб, підозрюваних у колаборанстві [8].

Секретар Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) О. Данілов заявив, що на виконання доручення Президента України РНБО веде реєстр колаборантів, який найближчим часом буде оприлюднено [9].

На наш погляд, постконфліктне врегулювання суспільних відносин є неможливим без відновлення справедливості та встановлення щодо зрадників та колаборантів, які своєю протиправною діяльністю завдали шкоди Українській державі та інтересам громадян, обмежень їхніх прав на участь в управлінні державними справами, що потребує невідкладного належного законодавчого унормування.

Слід зазначити, що Україною уже зроблено певні кроки у цьому напрямі. Так, 3 березня 2022 року Верховною Радою України ухвалено зміни в національному законодавстві щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність. Відтепер у КК України передбачено відповідальність за колабораційну діяльність (стаття 111-1) та пособництво державі-агресору у різних його проявах

(стаття 111-2).

Однак, вжитих заходів щодо вирішення цієї проблеми, на наш погляд, недостатньо. Існує нагальна потреба у застосуванні комплексного підходу до її розв'язання та напрацювання додаткових заходів, які б максимально унеможливили участь зрадників та колаборантів в управлінні державними справами.

Метою цієї статті є висвітлення результатів дослідження питань щодо визначення поняття, сутності та основних юридичних ознак механізму допуску громадян до участі в управлінні державними справами в Україні. Крім того, вбачається доцільним цією статтею розпочати цикл публікацій з вказаної тематики та започаткувати наукову дискусію щодо шляхів удосконалення існуючого в Україні механізму, як одного із напрямів забезпечення повоєнного відновлення країни.

У статті 21 Загальної декларації прав людини записано, що воля народу повинна бути основою діяльності уряду. Ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які необхідно проводити при одержанні умов загального і рівного виборчого права шляхом таємного голосування або через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

У пункті «а» статті 25 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права», якими закріплено право кожного громадянина без будь-якої дискримінації та без обґрунтованих обмежень брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників. Йдеться про те, що реалізація принципів побудови демократичної держави потребує не тільки формального проголошення публічної влади такою, що належить винятково народу, а й участі самого народу в організації та здійсненні цієї влади.

Зазначені вимоги міжнародно-правових документів знайшли своє відображення у низці положень Конституції та

законів України. Так, у статті 3 Основного Закону України закладено основи взаємовідносин особи та держави, у яких людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і особиста безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Цією конституційною нормою встановлено, що права і свободи людини та їх гарантії повинні визначати зміст і спрямованість діяльності Української держави. Йдеться, передусім, про права індивіда як члена суспільства та права конкретної особи, які включають в себе всю сукупність прав людини незалежно від її громадянства.

Участь у управлінні державними справами являє собою не тільки право людини, а виступає у якості фундаментального принципу взаємовідносин між демократичною державою та її громадянами. При цьому слід враховувати також і те, що ускладнення завдань та зростання масштабів публічного урядування потребують більш активного залучення висококваліфікованих працівників до його практичного здійснення. Це додатково вказує на необхідність подальшого удосконалення існуючого механізму доступу громадян до управління державними справами.

Виключно важливими у цьому контексті видаються приписи статті 71 Конституції України про те, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного виборчого права шляхом таємного голосування. При цьому держава взяла на себе зобов'язання гарантувати виборцям вільне волевиявлення.

Принцип загальності виборів у сенсі статті 70 Конституції України означає, що обмеження щодо виборчого права стосуються лише тих громадян, які не досягли вісімнадцяти років або визнані судом недієздатними. Усі інші громадяни України мають активне виборче право (право обирати). При цьому наявність активного виборчого права означає не тільки право голосу (юридичну можливість обирати), а й право

висувати кандидатів на виборні посади, бути їх довіреною особою, агітувати за них тощо.

Пасивне виборче право (право бути обраним) також означає закріплену на законодавчому рівні можливість громадянина висувати свою кандидатуру на виборну посаду і бути висуненим, бути зареєстрованим як кандидат на таку посаду й проводити зустрічі з виборцями та іншим чином брати участь у виборчій кампанії. Це право може бути обмежене віковим цензом, цензом осілості, наявністю у особи судимості, мовним цензом. Так, наприклад, пасивне виборче право на виборах Президента України мають громадяни України, не молодші 35 років, які проживають на території України не менше десяти (в тому числі п'яти останніх) років і володіють державною мовою. Правом бути обраним народним депутатом України володіють громадяни України, які не мають судимості за вчинення умисного злочину, що не погашена і не знята в установленому законом порядку (стаття 76 Конституції України).

На наш погляд, слід звернути увагу на те, як сформульовано частину першу статті 38 Конституції України. Чинна редакція цієї конституційної норми виписана таким чином, що може скластися враження, що участь в управлінні державними справами та право на участь у виборах і референдумах – це різні види права. Такий висновок видається помилковим, оскільки право на участь в управлінні державними справами є родовим поняттям, яке включає в себе кілька різних форм його реалізації, серед яких право:

- голосу на всеукраїнському та місцевих референдумах;
- вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- вступати на державну та військову службу, а також на службу в правоохоронних органах тощо.

Висновок про існування цих та інших форм реалізації права на участь в управлінні державними справами впли-

ває з аналізу окремих нормативно-правових актів. Так, в Указі Президента України від 07.02.2008 року № 109/2008 «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» записано, що цей акт приймається з метою забезпечення реалізації та гарантування права громадян на участь в управлінні державними справами.

Автори Нового тлумачного словника української мови під «механізмом» пропонують розуміти внутрішню будову, систему чого-небудь [10, с. 179]. З огляду на наведене визначення механізм допуску громадян до участі в управлінні державними справами в Україні повинен являти собою певну систему зі своєю архітектонікою (внутрішньою побудовою) і складатися з окремих елементів, робота яких має бути належним чином узгоджена, що забезпечуватиме надійне та злагоджене функціонування всієї системи.

Говорячи про функціонування механізму допуску громадян до участі в управлінні державними справами, слід чітко визначитися з термінологією. Ідеться, передусім, про те, який термін необхідно використовувати у формулюванні назви такого механізму: допуск чи доступ?

У Новому тлумачному словникові української мови записано, що допускати означає дозволяти робити що-небудь, займатися чимсь, брати участь у чомусь; терпіти, дозволяти що-небудь, примирюватися з чимось; створювати можливість для чого-небудь; вважати за можливе [11, с. 591]. Тож надавання дозволу на здійснення певних дій або діяльності може здійснюватись як у пасивній формі (терпіти, примирюватися), так і у активній (створювати можливість для чого-небудь).

Аналіз законодавства України може вказувати на використання диференційованого підходу до унормування правовідносин у тій чи іншій сфері життєдіяльності. Так, у статті 1 Закону України «Про державну таємницю» допуск до дер-

жавної таємниці визначається як оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації. Такий дозвіл надається з додержанням встановленої Кабінетом Міністрів України процедури спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці, яким є Служба безпеки України.

Натомість, пунктом 1 Правил здійснення діяльності у сфері телекомунікацій, затверджених рішенням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації від 19 листопада 2019 року № 541 встановлено, що «... суб'єкт господарювання набуває право на здійснення діяльності шляхом подання до НКРЗІ повідомлення про початок здійснення діяльності у сфері телекомунікацій відповідно до статті 42 Закону України «Про телекомунікації» та порядку ведення реєстру операторів, провайдерів телекомунікацій.».

Під доступом розуміють можливість користуватися, займатися чим-небудь і т. ін. [11, с. 599].

У Законі України «Про державну таємницю» доступ до державної таємниці визначається як надання повноважною посадовою особою дозволу громадянину на ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, або ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, цієї посадовою особою відповідно до її службових повноважень (стаття 1). Відповідно до вказаного законодавчого акта допуск до державної таємниці надається дієздатним громадянам України віком від 18 років, які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-технічної діяльності або навчання, органами СБ України після проведення їх перевірки (стаття 22) [12]

У зазначений спосіб держава регулює правовідносини у сфері забезпечення охорони державної таємниці та надає

громадянам можливість реалізувати своє право на доступ до секретної інформації. При цьому порядок реалізації зазначеного права, а саме надання, переоформлення та скасування громадянам допуску до державної таємниці встановлюється Кабінетом Міністрів України (стаття 26 Закону).

Таким чином, держава не тільки надає особі право на доступ до секретної інформації, але й встановлює певні обмеження щодо реалізації особою такого права. Для цього державою встановлюються:

- вимоги, яким повинна відповідати особа, що претендує на одержання доступу до державної таємниці;
- порядок (процедура) реалізації особою свого права на доступ до державної таємниці;
- підстави, за наявності яких держава в особі уповноваженого органу може відмовити у наданні доступу до державної таємниці;
- підстави позбавлення особи раніше наданого їй доступу до державної таємниці.

Так само й механізм допуску до участі в управлінні державними справами передбачає наявність не тільки власне права брати участь в управлінні державними справами, але й встановлену на законодавчому рівні процедуру реалізації цього права та певні обмеження. Тож, надаючи допуск до участі в управлінні державними справами, держава:

- дозволяє особі брати участь у вказаному процесі за умови відсутності обставин, які унеможливають реалізацію цього права;
- створює належні умови для реалізації цієї можливості.

Виключно важливим видається те, що надання дозволу на участь в управлінні державними справами передбачає законодавче встановлення певних обмежень на реалізацію цього права, а також правила та порядок застосування таких обмежень. Наприклад, відповідно до частини четвертої статті 15 Конституції України держава гарантує свободу політич-

ної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України. Це означає, що на конституційному та законодавчому рівнях можуть встановлюватися межі свободи політичної діяльності, а також певні обмеження та умови реалізації права громадян на свободу політичної діяльності. Така діяльність громадян провадиться шляхом їх участі у політичному житті суспільства, зокрема через право громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Встановлюючи заборону на реалізацію особою права на участь в управлінні державними справами, держава повинна виходити з того, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64 Основного Закону України). Конституційний Суд України у своєму рішенні від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 наголосив, що встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним [13]. Саме з таких позицій має функціонувати механізм допуску громадян до участі в управлінні державними справами, забезпечуючи при цьому ефективне вирішення завдання щодо надання громадянам можливості самостійно та під свою відповідальність реалізовувати особисті цілі, власні інтереси та прагнення до самореалізації тощо. Цей механізм повинен сприяти реалізації принципу вільного вибору (права обирати та права бути обраним). Йдеться, передусім, про недопущення створення штучних обмежень для реалізації політичних прав одних суб'єктів виборчого права і надання безпідставних переваг для інших.

Європейський Суд з прав людини у справі Матьє Моан і Клерфе проти Бельгії (1987 року) встановив, що у кожній

окремій країні можуть бути встановлені межі розсуду реалізації права людини обирати і бути обраною, які обумовлені особливостями політичного розвитку цієї країни, і вони не повинні перешкоджати здійсненню основних прав людини, встановлених державою [14].

У справі Гітонас та інші проти Греції (1997 року) Європейський Суд з прав людини у не визнав порушенням приписів, що містяться у статті 3 Протоколу № 1, встановлену національним законодавством Греції заборону виставляти свою кандидатуру на виборах будь-якій особі, яка протягом останніх трьох років до часу проведення виборів більше трьох місяців перебувала на керівній посаді в державних органах [14].

Таким чином, на функціонування механізму допуску громадян до участі в управлінні державними справами має суттєвий вплив необхідність додержання балансу між правами людини та суспільними інтересами (наприклад, забезпечення національної безпеки). На думку Голови Конституційного Суду України Н. Шаптали забезпечити такий баланс доволі складно, адже права людини й національна безпека як об'єкти правового захисту утворюють певну антиномію, тобто суперечність єдностей. Тому в сучасних конституціях країн присутні рівнозначні ознаки різноспрямованості предмета захисту з боку як конституційних судів, так і органів державної влади [15].

Попри те що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (стаття 3 Конституції України), захист прав людини та забезпечення національної безпеки на практиці можуть вступати в суперечність між собою.

Варто погодитися з думкою судді Конституційного Суду України В. Колісником, який вважає, що при встановлені ба-

лансу між національною безпекою та свободою, слід дотримуватися певних визначальних підходів. Йдеться, передусім, про те, що у разі обмеження законодавцем конституційного права в передбачених Конституцією України випадках необхідно з'ясувати, чи не призводить таке обмеження до втрати реального змісту відповідного права та чи не руйнує воно його сутність. Якщо обмеження конституційного права є допустимим, воно повинно здійснюватися з легітимною метою, має бути зумовленим цією метою та носити не надмірний, а лише мінімально необхідний характер [15].

Функціонуючий в Україні механізм допуску громадян до участі в управлінні державними справами передбачає:

а) обмеження загального характеру, які стосуються загального конституційно-правового статусу особи;

б) обмеження основних прав в умовах надзвичайного стану;

в) обмеження основних прав і свобод, зумовлені особливостями правового статусу окремих категорій громадян.

Для прикладу, в законодавстві України існують законодавчо закріплені обмеження щодо реалізації особою свого пасивного виборчого права. Так, у частині третій статті 76 Конституції України записано, що не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Подібна норма міститься у частині другій статті 193 Виборчого кодексу України, якою передбачено, що депутатом, сільським, селищним, міським головою не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, кримінального правопорушення проти виборчих прав громадян чи корупційного кримінального правопорушення, чи кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-1 КК України, якщо ця суди-

мість не погашена або не знята в установленому законом порядку.

З вказаними конституційно-правовими приписами та положеннями виборчого законодавства синхронізовані норми законодавства України про кримінальну відповідальність. Так, у частині першій статті 55 КК України передбачене покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Воно може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років. Наприклад, у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання призначається на строк п'ять років. Водночас, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 111-1, 111-2 цього Кодексу, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Таким чином, особа, засуджена за вчинення певних кримінальних правопорушень, тимчасово обмежується у реалізації пасивного виборчого права згідно з нормами Виборчого кодексу України. Правовою підставою для застосування такого обмеження є обвинувальний вирок суду, який є правозастосовним документом, що засвідчує відповідний юридичний факт – наявність у особи судимості за вчинений нею злочин.

Конституцією України (статті, 81, 126, 149-1), законами України «Про державну службу» (статті 14, 84), «Про судоустрій та статус суддів» (статті 97, 121) встановлено заборону щодо участі в управлінні державними справами осіб з множинним громадянством тощо. Проте, ці заборони носять фрагментарний характер. До цього варто додати, що законодавством України не передбачено ефективних механізмів реалізації вказаних заборон, а також інших заходів впливу з

боку держави. Йдеться, зокрема, про юридичну відповідальність за порушення встановленої заборони щодо множинного громадянства. Так, статтею 81 Конституції України серед підстав дострокового припинення повноваження народного депутата України передбачено припинення його громадянства. При цьому вказана норма не передбачає таких наслідків у зв'язку з наявністю або набуттям іноземного громадянства (як наприклад, у законах України «Про державну службу», «Про судоустрій та статус суддів»). А серед підстав дострокового припинення повноважень Президента України (стаття 108) такої взагалі немає. Так само законодавство України не визначає цю обставину як підставу для припинення повноважень Прем'єр-міністра України та членів Кабінету Міністрів України.

Усе наведене вище створює передумови для висновку, що механізм допуску громадян до управління державними справами має ознаки, притаманні механізму правового регулювання, адже він:

1) є складовою механізму соціального регулювання. Його практична реалізація супроводжується застосуванням політичних, економічних, етичних та інших елементів механізму соціального регулювання;

2) утворює сукупність явищ правової дійсності, серед яких:

– засоби (правові норми, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, юридичні факти (наприклад, рішення судів тощо), об'єктивовані в правових актах);

– форми реалізації (додержання, виконання, використання, застосування);

– способи (дозволи, заборони, зобов'язання);

3) являє собою систему правових засобів, способів, форм, що перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодії. Усі частини цього механізму повинні працювати злагоджено (як годинниковий механізм), кожна з яких при цьому вико-

нує свої специфічні функції;

4) є динамічною частиною правової системи суспільства. Рух механізму допуску громадян до управління державними справами відбувається шляхом переходу від однієї стадії до іншої, для яких притаманними є відповідні дії;

5) результатом функціонування механізму допуску громадян до участі в управлінні державними справами є встановлення правопорядку в суспільстві. Йдеться про створення належних умов для реалізації конституційного права громадян брати участь в управлінні державою шляхом додержання, виконання, та використання законодавчо встановлених обов'язкових для всіх учасників правовідносин правил поведінки.

Тож механізм допуску громадян до управління державними справами, як і правова система суспільства, являє собою цілісність правову дійсність та визначається закономірностями розвитку суспільства, рівнем розвиненості його економіки та культури.

Метою його запровадження є приведення в дію відповідних елементів правової системи, забезпечення належного функціонування цих елементів.

Предметом механізму допуску громадян до управління державними справами (правового регулювання у цій сфері) є суспільні відносини, які упорядковуються державою за допомогою сукупності правових засобів.

У якості **суб'єкта** цього механізму виступає держава, яка у встановленому порядку юридично закріплює, охороняє і розвиває зазначені суспільні відносини.

Таким чином, під механізмом **допуску громадян до участі в управлінні державними справами, на наш погляд, слід розуміти здійснюване державою за допомогою сукупності правових засобів упорядкування відповідних суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону та розвиток.**

Механізм допуску громадян до участі в управлінні державними справами функціонує через реалізацію положень Конституції та законів України, якими закріплено права і свободи громадянина. При цьому державою встановлюються загальнообов'язкові норми поведінки учасників відповідних правовідносин та обмеження щодо здійснення окремих форм участі в управлінні державними справами.

Для зручності такі норми пропонується умовно поділити кілька груп. До першої групи видається доцільним віднести конституційно-правові інститути (інститути громадянства України, інститути виборчого та референдумного права). Другу групу утворюють кримінально-правові інститути (кримінальна відповідальність та її підстава, стадії злочину, добровільна відмова при незакінченому злочині, співучасть у злочині, осудність, обставини, що виключають злочинність діяння, судимість, погашення і зняття судимості, встановлення заборони займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави тощо). До третьої групи варто віднести адміністративно-правові (адміністративна відповідальність державного службовця за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення), а до четвертої - цивільно-правові інститути (дієздатність, вік, виїзд на постійне проживання за межі України).

Питання щодо ролі та місця кожного з наведених вище інститутів у механізмі допуску громадян до участі в управлінні державними справами йтиметься у одній з наступних публікацій. Однак, вбачається за необхідне попередньо встановити зміст самого поняття «інститут» та з'ясувати його конститутивні ознаки.

У Новому тлумачному словникові української мови «інститут» визначається як «... сукупність правових норм у якій-небудь галузі суспільних відносин ...» [11, с. 792 - 793].

Наведена дефініція дає підстави для висновку, що констатація наявності правового інституту можлива лише за

умови існування у межах однієї галузі права кількох (двох і більше) правових норм.

Такий підхід до визначення поняття «правовий інститут» видається занадто спрощеним. Більш розгорнуту дефініцію запропонував В. Якушев, на думку якого, під правовим інститутом слід розуміти засновану на законі сукупність правових норм, якою унормовано в межах предмета регулювання даної галузі права відносно самостійні суспільні відносини, а також, пов'язані з ними, похідні відносини» [16, с.62]. Подібний підхід до визначення цього поняття застосував В. Копейчиков, який запропонував під правовим інститутом розуміти сукупність норм права певної галузі чи підгалузі, що регулює конкретний вид чи сторону однорідних суспільних відносин [17, с.171]. Як видно з наведених дефініцій, їх автори звертають увагу, головним чином, на ознаки правового інституту, до яких слід відносити:

- сукупність (двох і більше) правових норм;
- галузеву приналежність цієї сукупності правових норм;
- спрямованість сукупності норм на регулювання відносно самостійних суспільних відносин.

Крім того, варто зазначити, що механізм допуску громадян до участі в управлінні держаними справами включає діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, недержавних організацій, політичних партій, спрямовану на забезпечення, реалізацію і захист політичних прав громадян.

Державні органи забезпечують можливість реалізації права громадян України на участь в управлінні державними справами шляхом:

- нормотворення;
- правозастосування (у тому числі тлумачення відповідних правових норм);
- правоохоронної діяльності.

Реалізація права на участь в управлінні справами держа-

ви забезпечується цілісною системою органів державної влади і місцевого самоврядування в Україні, які поділяють на органи загальної компетенції та органи спеціальної компетенції.

До першої групи (органи загальної компетенції) відносять органи, які організаційно забезпечують реалізацію права громадян України на участь в управлінні державними справами відповідно до Конституції України належать, а саме:

- Верховну Раду України як представницький та єдиний орган законодавчої влади (статті 75, 85 Конституції України);

- Президента України, який є гарантом додержання Конституції України, прав та свобод людини і громадянина (стаття 102);

- Кабінет Міністрів України, який вживає заходи по забезпеченню прав та свобод людини і громадянина (пункт 2 статті 116);

- суди загальної юрисдикції (розділ VIII), які мають бути надійним гарантом прав і свобод особи у конфліктних ситуаціях, що виникають між громадянином і державою;

- Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав та свобод людини і громадянина (частина 3 статті 55, стаття 101), сферою діяльності якого є відносини між громадянином і державою;

- прокуратуру України, яка здійснює представництво інтересів громадянина в суді у випадках, визначених законом (пункт 2 статті 121);

- місцеві державні адміністрації, які на відповідній території забезпечують додержання прав і свобод громадян (пункт 2 статті 119);

- Конституційний Суд України (стаття 147), який відіграє особливу роль у процесі гарантування прав і свобод людини;

- міжнародні судові установи (частина 4 статті 55).

До другої групи (органи спеціальної компетенції) відно-

сять органи, які забезпечують реальну можливість реалізації громадянами України права на політичну участь. Такими є:

- Центральна виборча комісія, що забезпечує організацію підготовки і проведення виборів Президента України, народних депутатів України і всеукраїнських референдумів;
- виборчі комісії всіх рівнів;
- Міністерство юстиції України, яке здійснює реєстрацію політичних партій, державний контроль за їх діяльністю;
- відповідні органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування, яких завчасно сповіщають про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій.

На ці органи покладається завдання щодо безпосереднього забезпечення реалізації політичних прав громадян України брати участь в управлінні державними справами.

Механізм допуску громадян до участі в управлінні державними справами має структуру, що характеризується, передусім, методами і способами правового регулювання. Кожен елемент цього механізму має свій метод чи сукупність методів правового регулювання.

Процес реалізації політичних прав громадянина, як видається, включає в себе їх гарантування, забезпечення (створення належних умов для їх реалізації), охорону (у тому числі профілактичні заходи попереджувального характеру), а також відновлення порушених прав.

Створюючи та удосконалюючи механізм допуску громадян до участі в управлінні державними справами, слід враховувати високий ступінь узагальненості конституційних норм, що на практиці суттєво ускладнює реалізацію цього права. Зазначене вказує на необхідність деталізації в галузевому законодавстві процедурних норм, якими встановлюється порядок надання громадянам допуску до участі в управлінні державними справами.

Право громадян брати участь в управлінні державними справами, конкретизується й деталізується в конституційно-

му законодавстві, а саме: у законах України «Про об'єднання громадян», «Про політичні партії в Україні», «Про всеукраїнський референдум», «Про державну службу», «Про звернення громадян», у Виборчому кодексі України тощо. Разом з тим, слід зазначити, що правове регулювання механізму реалізації права на участь в управлінні державними справами не вичерпується нормами однієї галузі права – конституційного. Адже існує низка кримінально-правових, кримінально-процесуальних та цивільно-правових норм, які прямо чи опосередковано унормовують реалізацію цього права суб'єктами відповідних правовідносин. Для прикладу варто згадати норми КК України, які передбачають відповідальність за державну зраду (стаття 111), колабораційну діяльність (стаття 111-1) та пособництво державі-агресору у різних його проявах (стаття 111-2).

Нагадаємо, що під державною зрадою розуміють діяння (дію чи бездіяльність), умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

У мирний час цей злочин вчиняється переважно у формі шпигунства (передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю) або надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. У воєнний час до цих двох форм додається ще й перехід на бік ворога в період збройного конфлікту.

З огляду на високу суспільну небезпеку та поширеність таких протиправних діянь КК України згідно із законами №

2108-IX від 03.03.2022 та № 2198-IX від 14.04.2022 доповнено статтями 111-1 (колабораційна діяльність) та 111-2 (пособництво державі-агресору). Більше того, як уже зазначалося, у частині другій статті 193 Виборчого кодексу України передбачено, що депутатом, сільським, селищним, міським головою не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111-1 КК України, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку.

Крім того, пунктом 3 частини другої статті 19 Закону України «Про державну службу» встановлено більш суворі обмеження. Відповідно до цієї норми, на державну службу не може вступити особа, яка має судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку. При цьому немає значення, чи кримінальне правопорушення вчинено з прямим умислом, чи з непрямым.

Відповідно до статті 24 КК України прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. Поряд з тим, цією нормою встановлено, що непрямым є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання.

Таким чином, встановлюючи обмеження щодо вступу на державну службу, законодавець взяв до уваги лише таку ознаку суб'єктивної сторони складу злочину як вина у формі умислу, не акцентуючи при цьому увагу на ступені тяжкості вчиненого особою кримінального правопорушення.

Наведене вище може свідчити про те, що вітчизняний законодавець намагається вносити зміни у нормативно-пра-

вові акти, якими регулюється функціонування механізму допуску громадян до управління державними справами. Однак, робить він це, на наш погляд, надто кволо і безсистемно. Як видається, настав час на законодавчому рівні вирішувати питання про обмеження прав і свобод осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння проти основ національної безпеки, не тільки шляхом позбавлення їх пасивного виборчого права, але й активного виборчого права, аби вони не могли просувати на виборні посади собі подібних, діяння яких ще не викриті правоохоронними органами та не отримали справедливий осуд суспільства.

Підбиваючи підсумок, вбачається за доцільне констатувати, що механізм допуску громадян до участі в управлінні державними справами являє собою здійснюване державою за допомогою сукупності правових засобів упорядкування відповідних суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону та розвиток.

Цей механізм функціонує через реалізацію положень Конституції та законів України, якими закріплено права і свободи громадянина. При цьому державою встановлюються загальнообов'язкові норми поведінки учасників відповідних правовідносин та обмеження щодо здійснення окремих форм участі в управлінні державними справами.

Механізм допуску громадян до участі в управлінні державними справами має структуру, що характеризується, передусім, методами і способами правового регулювання. Кожен елемент цього механізму має свій метод чи сукупність методів правового регулювання.

Метою створеного в Україні механізму допуску громадян до участі в управлінні державними справами є приведення в дію відповідних елементів правової системи, забезпечення належного функціонування цих елементів. Його предмет являє собою суспільні відносини, які упорядковуються державою за допомогою сукупності правових засобів.

У якості суб'єкта цього механізму виступає держава, яка у встановленому порядку юридично закріплює, охороняє і розвиває зазначені суспільні відносини.

Слід констатувати, що станом на сьогодні в Україні уже створений і функціонує механізм допуску громадян до участі в управлінні державними справами. Однак, реалії сьогодення вказують на необхідність подальшого вдосконалення цього механізму, що матиме на меті суттєве підвищення його ефективності. Розпочате 24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення РФ в Україну вимагає невідкладного вирішення питання щодо утримання розумного балансу між правами і свободами людини і громадянина та колективними інтересами, насамперед, у сфері національної безпеки.

Механізм допуску громадян до участі в управлінні державними справами, як видається, повинен увесь час перебувати у динамічному стані, а його зміст відповідати суспільно-політичним, внутрішньо- та зовнішньополітичним процесам, які відбуваються в країні на певних етапах її історичного розвитку.

Оприлюднюючи результати проведеного дослідження, автори планують розпочати цикл публікацій, присвячених проблемам функціонування механізму допуску громадян до участі в управлінні державними справами, та започаткувати наукову дискусію з питань щодо політико-правових засобів, способів, форм тощо, які характеризують сутність та структуру цього механізму, а також визначити найбільш оптимальні шляхи його подальшого удосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217A (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (далі – ВВРУ). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Кримінальний кодекс України // ВВРУ. – 2001. – №№ 25–26. – Ст. 131.

4. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 13. - Ст. 65.

5. РФ заявила, що депортувала понад 1,9 млн. українців з початку війни, з них — 307 423 дитини. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/rf-zajavila-shcho-vivezla-z-ukrajini-ponad-1-9-mln-ljudej-z-pochatku-vijniz-nikh-307-423-ditini.html>.

6. Результати СБУ за 100 днів повномасштабного вторгнення рф. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://ssu.gov.ua/>.

7. СБУ викрила агентурну мережу ГРУ рф, до якої входив народний депутат України. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=O88R8Lbr-zE&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D.

8. Як Україна карає колаборантів (05.05.2022). – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/yak-ukraina-karaie-kolaborantiv/av-61689720>

9. В Україні найближчим часом оприлюднять реєстр колаборантів – Данілов. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-v-ukrayini-nayblyzhchym-chasom-oprylyudnyat-reyestr-kolaborantiv/31791724.html>

10. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укл.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – 2-ге вид., випр. – К.: Вид-во «Аконіт», 2004 – Т. 2: А-К. – 2004. – 926 с.

11. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укл.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – 2-ге вид., випр. – К.: Вид-во «Аконіт», 2004 – Т. 1: А-К. – 2004. – 926 с.

12. Про державну таємницю: Закон України відвід 21 січня 1994 р. / Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України та 48 народних

депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про вибори Президента України», «Про Державний реєстр виборців», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України» та Кодексу адміністративного судочинства України (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України) від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v026p710-09#Text>.

14. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини. - [Електронний ресурс] / Донна Гом'єн. – Режим доступу: <http://vgsu.arbitr.gov.ua/files/pages/ECHR.htm>.

15. У КС не можуть визначитися, що важливіше: інтереси громадян чи держави. - [Електронний ресурс] / Донна Гом'єн. – Режим доступу: <http://kdkako.com.ua/u-ks-ne-mozhut%CA%B9-vyznachytysya-shcho-vazhlyvishe/>.

16. Якушев В.С. О понятии правового института // Правоведение. - 1970. - №6. - С. 61-66.

17. Копейчиков В.В. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник. - К.: «Юрінком», 1997. – 320 с.

Volodymyr Tymoshenko, Doctor of Juridical Science,
Professor, Academician Academy of Political and Legal
Sciences of Ukraine.

E-mail: v.tymoshenko@ukr.net

ORCID - 0000-0003-3184-5738

Serhii Dromov, PhD in Law,
Academician Academy of Political and Legal Sciences of
Ukraine.

E-mail: dryomov@ukr.net

ORCID 0000-0002-1455-9759

Maxim Dryomov,
Master's degree.

E-mail: max.dryomov@ukr.net

ORCID 0000-0001-5369-2811

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION IN UKRAINE OF THE INSTITUTE OF CITIZENSHIP AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT

Abstract. *The results of a study of the issues of defining the concept of a mechanism for allowing citizens to participate in the management of public affairs and its main legal features are proposed.*

Attention is focused on the fact that with the start of a full-scale invasion of Ukraine by the Armed Forces of the Russian Federation on February 24, 2022, the agent network of the special services of the aggressor state, created long before the start of the aggression, became significantly more active.

Traitors from among officials and high-ranking officials who have long caused damage to the Ukrainian state, working in senior positions in state and local authorities, as well as collaborators assist the invaders in their aggressive actions, including support for armed groups and occupation administrations.

The data of the pre-trial investigation authorities indicate that the creation of an agent network on the territory of Ukraine and its maintenance by the special services of the Russian Federation have spent and continue to spend significant financial resources.

Collaborationism as an extremely dangerous phenomenon undermines the national security of Ukraine and poses a direct threat to state sovereignty, territorial integrity, the constitutional order and other national interests of Ukraine, because collaborators are trying to influence the formation of the state policy of Ukraine, which is unacceptable in terms of continuation. .

The post-conflict settlement of public relations requires the resolution of the issue of establishing individual restrictions on collaborators of their rights to participate in the management of public affairs, which requires proper legislative regulation.

According to the authors, the mechanism of admission to participation in the management of public affairs implies the existence of not only one's own right to participate in the management of public affairs, but also a procedure established at the legislative level for the implementation of this right. This mechanism should promote the implementation of the principle of free choice (the right to vote and be elected) and prevent the creation of artificial restrictions on the exercise of the political rights of some subjects of the electoral right and the provision of unreasonable advantages for others.

The functioning mechanism in Ukraine for allowing citizens to participate in public administration provides for the possibility of establishing certain restrictions on human rights and freedoms, namely: a) restrictions of a general nature related to the general constitutional and legal status of an individual; b) restriction of fundamental rights in a state of emergency; c) restrictions on fundamental rights and freedoms due to the peculiarities of the legal status of certain categories of citizens.

It is concluded that the mechanism for allowing citizens to manage public affairs has features inherent in the mechanism of legal regulation, because it is a component of the mechanism of social regulation. Its practical implementation is accompanied by the use of political, economic, ethical and other elements of the mechanism of social regulation, forms a set of phenomena of legal reality, is a system of legal means, methods, forms that are in close relationship and interaction.

According to the authors, the mechanism for allowing citizens to manage public affairs is a dynamic part of the legal system of society, the movement of which occurs through the transition from one stage to another, which are characterized by appropriate actions.

The result of the functioning of the mechanism for allowing citizens to manage public affairs is the establishment of the rule of law in society, namely the creation of appropriate conditions for the implementation of the constitutional right of citizens to participate in government by observing, implementing and using the rules of conduct that are legally binding for all participants in legal relations.

Under the mechanism of admission of citizens to the management of public affairs, according to the authors, one should understand the regulation of relevant social relations carried out by the state through a set of legal means, their legal consolidation, protection and development.

It is concluded that it is necessary to apply an integrated approach to solving this problem and introducing effective measures that would maximally exclude the possibility of traitors and collaborators in the management of public affairs.

With this article, the authors begin a cycle of publications on this topic and propose to start a scientific discussion on ways to improve the existing mechanism in Ukraine, as one of the ways to ensure the post-war reconstruction of the country.

Key words: *democracy, constitutional and legal foundations, the right of citizens of Ukraine to take part in the management of public affairs, active suffrage, passive suffrage, the mechanism of admission to the management of public affairs, legal features.*

ПОЛІТИЧНА ІСТОРІЯ

УДК 94 (439)

Микола ДЕРЖАЛЮК,

доктор історичних наук,

академік Академії політико-правових наук України,

Інститут всесвітньої історії НАН України.

E-mail: dzhlk@ukr.net

РОСІЯ: СУПЕРЕЧЛИВА ПОЛІТИКА, ЗАГРОЗА ЗАНЕПАДУ ЗБЕРІГАЄТЬСЯ

Анотація. Наголошується, що падіння і розпад як Російської монархії у 1917-1918 рр., так і СРСР у 1991 р. на окремі державні утворення прискорило консолідацію різних політичних сил панівної «русской» нації навколо націоналістичних і великодержавницьких ідей, спрямованих на відродження держави у наближених до царської чи радянської імперій кордонах, повернення до її складу народів, що визволилися від неї.

Відзначається, що провідну роль у відновленні імперії у 1922 р., так і під час нинішніх спроб повторити те ж саме відігравали і відіграють силові структури чи то царського, чи то комуністичного режиму, зосереджені у Москві. Їхні реваншистські плани обрамлені месіанськими ідеалами майбутнього частя – тоді комуністичного, нині – «русского мира».

Доводиться, що царська Росія, СРСР, незалежна РФ так і не спромоглися суттєво покращити життєвий рівень громадян, їхнє відставання від цивілізованих країн світу було значним. Усі моделі державної влади виявилися неспроможними успішно конкурувати із цивілізованими країнами на

принципах мирного співіснування і добросусідства. Серед причин – традиційна відсталість, тоталітарна модель державного устрою, централізм і догматизм у внутрішньо-політичному і духовному житті, у всіх державних і господарських сферах, мілітаризація економіки, ігнорування потребами легкої і харчової галузей, убоге становище соціально-економічної сфери.

Підкреслюється, що розпад царської імперії, а потім і СРСР приніс свободу народам, які від'єдналися від них і проголосили незалежність. Лише Росія потрапила у програвше становище, втративши колонії. Попервах демократична РФ формувала відносини з пострадянськими державами на рівноправних засадах. Після зміцнення влади В.Путіна демократія у РФ зазнала поразки, Росія знову повернулася до авторитарної форми правління.

Доводиться, що сучасна РФ продовжує не визнавати закономірного і неминучого краху царської монархії та радянської імперії. Уроки і причини їх розпаду у Москві не засвоєні належним чином. Зовнішня політика РФ знову стала агресивною, спрямованою на відновлення колишньої імперії.

Відзначаються негативні тенденції у сучасній РФ: неефективність діяльності влади, зміцнення авторитарної моделі державного устрою, паразитизм олігархічних кланів, відсутність повноцінного середнього класу, низькі темпи розвитку провідних галузей економіки, стагнація ВВП, наростання міжнародної ізоляції, відставання від розвитку трьох світових центрів, домінування підприємств оборонного комплексу, агресивна зовнішня політика, сировинний характер міжнародної торгівлі, деградація освіти усіх рівнів, науки, охорони здоров'я, депопуляція населення, масова еміграція молодих фахівців за кордон, висока питома вага збідненого населення, прискорене погіршення соціально-економічних умов громадян, наростання небезпеки втратити території на сході країни.

Пропозиції. Влада РФ негайно має: відмовитися від великодержавницької зовнішньої політики, помиритися із християнським цивілізованим світом, припинити війну з Україною, відновити її суверенітет, повернутися до політики добросусідських рівноправних відносин; невідкладно зайнятися прискоренням розвитку національної економіки, облаштуванням усіх суб'єктів федерації, особливо відсталих регіонів країни і підвищенням соціально-економічних стандартів рівня життя населення; розвивати конструктивні стосунки з країнами НАТО заради вирівнювання відносин в АТР, підвищення національної безпеки і збереження територіальної цілісності.

Ключові слова: *Розпад СРСР, незалежність пострадянських країн, політичний режим РФ, великодержавницька політика, економічна стагнація, пенсійна реформа, поширення бідності, депопуляція населення, масова еміграція, загрози національній безпеці, проблеми Сибіру і Далекого Сходу, небезпека занепаду.*

Успішний розвиток РФ, ефективність вирішення вузлових проблем залежить від того, наскільки вони відповідають великодержавницьким інтересам її влади. Ті сфери, розвиток яких безпосередньо торкається силового блоку чи національної безпеки, являються пріоритетними, розв'язуються і фінансуються першочергово, а усі інші, серед них і соціально-економічна, за залишковим принципом. Така особливість була найбільш характерною ознакою упродовж усієї попередньої історії Росії, починаючи від Московського царства, Російської імперії і закінчуючи СРСР.

Конституцією РФ 2020 р. гарантовано широкі права громадян, у тому числі й у соціально-економічній сфері, зокрема нею декларується, що: «Російська Федерація – соціальна держава, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини» (ст.7 п.1); у

«Російській Федерації – охороняється праця і здоров'я людей, встановлюється гарантований мінімальний розмір оплати праці, забезпечується державна підтримка сім'ї, материнства, батьківства і дитинства, інвалідів і пожилих людей, розвивається система соціальних служб, встановлюються державні пенсії, допомога та інші гарантії соціального захисту» (ст.7 п.2). Конституційна норма зобов'язує, щоб мінімальний обсяг оплати праці перевищував прожитковий мінімум, що нині складає 12,5 тис. рублів [1].

Механізми реалізації цих положень розвинуті у галузевому праві, актах Президента РФ і сформовані з позицій та рівня їх спроможності вирішувати великодержавницькі завдання, які замасковані у положеннях публічного права про правову рівність громадян РФ у всіх сферах суспільного життя, що політика по збереженню «народу Росії, розвиток людського потенціалу, підвищення якості життя і благополуччя громадян» відповідає нормам конституцій сучасних держав.

Дослідження процесів трансформаційних перетворень, аналіз наслідків політичних, економічних та соціально-економічних реформ, формування моделі державної влади та результативності запроваджених нових політико-правових і економічних відносин у РФ не набули об'єктивних оцінок. Допущені помилки у ході переходу від комуністичного режиму до нового демократичного устрою, безвідповідальне роздержавлення і приватизація національного багатства, що завершилося його розграбуванням і відновленням мілітарного курсу на шкоду цивільним галузям економіки, що у свою чергу найбільш негативно позначилося на соціально-економічній сфері, спровокувало збіднення основної частини населення, поглиблення демографічної кризи, масову еміграцію росіян з країни.

Найактивнішими приватизаторами і діячами у своїх інтересах виявилися ті верстви російського суспільства, які

переслідувати власні інтереси, погоджувалися і приймали будь-які приватизаційні умови, аби це служило насамперед їхнім корпоративним інтересам. Перші кроки «новых русских» в якості володарів засвідчили про їх неготовність і небажання служити загальнонародним інтересам, модернізувати і розвивати усі галузі економіки Росії та забезпечувати їй прискорений розвиток.

Значною проблемою для РФ перших 10-15 років стало всесилля олігархічної влади, високий рівень корупції та злиття нових власників з політичною владою. Внаслідок зміни форми власності, безконтрольної з боку державних органів приватизації відбулася передача найбільш успішних і доходних галузей загальнонародного господарства у приватні руки організованих груп працівників адміністративних органів і виробництва. Вчорашні найняті державою управлінці перетворилися на власників не створеного ними майна. Це сталося внаслідок безвідповідальної і злочинної дії державних органів Росії. Штучно створений новий клас власників у РФ не несе правових, матеріальних, фінансових і політичних зобов'язань перед суспільством і державою за отримане право на володіння, користування і розпорядження власністю.

Процес формування олігархату у РФ чітко змалював колишній глава уряду РФ В.С.Чорномирдін: «новые русские произошли из тех, кто готов был воровать государственную собственность. Но они абсолютно были без понятия, как этим управлять и как вообще работать». При допомозі аукціонів по заставі та ваучерного шахрайства вся соціалістична власність була приватизована за 1-3% реальної її вартості. Злиття «новых русских» з державою і стало основою появи усієї олігархічної системи. «Ну конечно, а привел к этому способ раздела собственности». Так з'явилися ці люди, чії прізвища нині прикрашають список «Форбса» [2].

Помітний внесок у розкриття проблем становлення економіки РФ перехідного етапу зробив відомий діяч

Г.О.Явлінський. Про це свідчить його докторська дисертація «Социально-экономическая система России и проблема ее модернизации», успішно захищена 25 лютого 2005 року за спеціальністю «економічна теорія» [3]. У цій роботі системно розглянуто взаємозв'язки між економічною політикою та інституціональними умовами у ході демонтажу соціалістичної моделі, формування перехідного типу економіки і запровадження ринкової(капіталістичної) економіки Росії з кінця XX – початку XXI ст. Постійно відзначається відставання формування правових засад від самих перетворень, незважаючи на беззаперечність їх пріоритету на стадії переходу до правового, демократичного суспільства з ринковою економікою.

Автор доводив, що у ході еволюції радянської планової економіки сформувався інститут паралельної (тіньової) економіки, в якій зосередилися значні матеріальні ресурси. Для успішного переходу до ринку одним із важливих пріоритетів серед інституціональних перетворень необхідно було демонтувати тіньову економіку заради створення цивілізованої конкурентної ринкової економіки. Реформатори цього не зробили і вдалися до швидких радикальних перетворень, які опиралися на рекомендації представників «Вашингтонського консенсусу». При поспішних шокowych методах перебудови економіки, формування конкурентних ринкових умов, відсутності в країні традицій господарського права та його дотримання тіньова економіка не тільки не зникла, але у 1993 році вона окріпла і отримала нові можливості для свого розвитку (с.51-53). В результаті погано підготовленої і проведеної приватизації величезна частина господарських ресурсів відійшла у тіньовий сектор економіки (с.81). Особливо сильними її позиції склалися в експорті мінеральних ресурсів, контролі над електроенергетикою, отриманні коштів з державного бюджету (с. 88-89).

Г. Явлінський констатував, що у ході реформи не вдалося розв'язати визначених нею базових завдань, зокрема не

було: створено конкурентної ринкової економіки з прозорими і рівними правами, які мали забезпечувати ефективний розподіл і використання ресурсів, швидке і стійке економічне зростання; досягнуто оптимального рівня відкритості економіки, забезпечено стабільної фінансової і бюджетної системи, що включає в себе надійну стійку валюту, динамічний банківський сектор; а підготовлені інституціональні законодавчі акти, необхідні для формування нового типу економіки, «фактично були відсунуті навіть не на другий, а швидше на третій чи четвертий план, а головним завданням були проголошені приватизація, лібералізація і фінансова стабілізація» (с.107,116).

При таких несприятливих умовах, коли в РФ не було сформовано першочергових правових і організаційних заasad для зміни форм власності, де кожна галузь економіки контролювалася або монополіями, або кримінально-бюрократичними групами, панували неформальні відносини, права власності не захищалися, навіть відбувалася інституціоналізація корупції, досягти негайних і стабільних успіхів ринкової економіки та макростабілізації було неможливо.

У патріотичної і свідомої частини правлячих кіл колишнього СРСР та РРСФР вистачило сил, щоб почали перешкоджати поширенню хаосу і анархії в основних галузях економіки, руйнуванню державних інституцій СРСР і особливо під виглядом приватизації у самих різних формах остаточно розкратити соціалістичну власність. Їхню сторону цілковито підтримало молоде покоління керівників адміністративно-партійних, силових та правоохоронних структур. У перші роки незалежності РФ у ході кволих спроб сформувати правовий і демократичний шлях розвитку зясувалося, що зламати протидію новоявлених власників не вдасться. Це стало переломним моментом для майбутнього РФ, причиною переорієнтації цієї країни на авторитарну модель розвитку. У післяєльцинський період великодержавники упродовж

кількох років ліквідували владарювання олігархів, для яких власне збагачення являлося вищою цінністю у порівнянні з інтересами держави, батьківщини та російських громадян. Починаючи з 2000 р., устрій еволюціонував до тоталітарної пан-російської моделі влади. А після того як еліта на чолі з В. Путіним монополізувала всю владу на просторі Росії, у 20-і роки почалося запровадження напівмонархічного режиму, такого ж тоталітарного і агресивного, яким був радянський устрій, лише з іншими ідеологічними обрамленнями.

Як наголошував Г. Явлінський, домінування інституційно-безперервного принципу у ході всього процесу перебудови соціально-економічної системи з державного типу на капіталістичний формування цивілізованої ринкової економіки кожної держави є наріжним чинником. Крім того, процес здійснення таких глибоких системних перетворень буде ефективнішим у разі дотримання спадкоємності базових інститутів еволюції економічної системи та модернізованих за рахунок механізмів стимулювання самодіяльності економічних агентів. При відсутності правових актів на приватну власність, про порядок функціонування прозорих відносин у нових умовах нормальна конкуренція, яка виступає двигуном ринкової економіки, ускладнюється. На думку Г. Явлінського, у російській структурі економіки склалися нездоланні обмеження для її розвитку на основі кращого досвіду капіталістичних досягнень, пов'язані з пануванням груп впливу, корумпованістю капіталу, незахищеністю прав власника і виконанням контрактів. На жаль, макроекономічна політика не стала елементом загальної економічної стратегії росту соціальних перетворень (с.188). Більше того, політична система РФ з початку ХХІ ст. взагалі почала відхилятися від продовження формування ринкової економіки в країні (с. 192-199), що визначалося обмеженням її можливостей та небажанням завершувати відповідні докорінні реформи у законодавчій сфері. Впевненість у перевагах авторитарних

методів розвитку економіки РФ над ринковими моделями здобула остаточну підтримку керівної еліти на чолі з В. Путіним.

Разом з тим не можна погодитися з висновками Г.Явлінського, що інституту- утворююча роль паралельної (тіньової) економіки РФ зародилася ще у радянський перебудовчий період, що Фінансово-промислові групи (ФПГ) впливу виникли і отримали широке поширення в країні у 1990-х роках. ФПГ отримали пільги і субсидії від держави, банківські рахунки, які дозволили їм захоплювати постдержавні підприємства. Вони склали основу зародження сучасного олігархату. (с.93). Тіньова економіка стала одним із головних факторів деформації системи ринкових взаємодій у країні уже на стадії розпаду соціалістичної форми власності, що саме вона стала з початку приватизації основою концентрації капіталів та власності, формування «олігархічної» структури власності у РФ.

Г.Явлінський вважає, що мети реформи не вдалося досягнуто, бо тіньова економіка, корупція і лоббизм зародилися ще до розпаду СРСР, а постсоціалістичні керівники відрізнялися від психології капіталістичних підприємців; радянські управлінці – це дуже енергійна і голодна частина старої радянської бюрократії (с.118). На його думку, основною помилкою трансформаційних процесів у перші роки незалежної РФ було й те, що лібералізація та демократія у суспільному житті запроваджувалися без врахування низької політичної культури та відсутності законодавчих актів, що вчасно не замінили інститутів реально існуючої тіньової економіки (с.260). Завдяки цьому уже на початковій стадії реформи склалися сприятливі умови і можливості для адміністративно-управлінської сфери заволодіти матеріальними, фінансовими ресурсами, привласнювати продукцію. Такі положення не зовсім відповідають істині, бо багато керівників трансформаційної стадії, нової системи господарювання не похо-

дили від «радянських бюрократів», а ФПГ групи 90-х рр. не являлися спадкоємцями дореформених груп впливу.

Мільярдер Олег Тиньков (нині проживає у Британії), засновник банку «Тинькофф Банк», багатства якого складали 9,4 млрд. дол., зазначав 19 квітня 2022 р., що «Россия погрязла в кумовстве, холуйстве и чинопочитании», а також у зневажливій формі висловився на адресу росіян за те, що публічно підтримують спеціальну операцію в Україні [4]. На його думку, 90% олігархів РФ являються негідниками, боягузами і злочинцями, що є характерною ознакою корупційної і архаїчної Росії. Вважає, що свої власні кошти він заробив у законний спосіб і прозоро. У недалекому минулому він, глузуючи з посилення диктатури у Росії, пропонував відновити в країні монархію, а В.Путіна коронувати на царський престол. Подібні його ініціативи придвірцева еліта сприймала мовчазно. Але як тільки О.Тиньков виступив проти війни з Україною, влада тут же під загрозою націоналізації банку «Тинькофф» змусила його продати 35% своїх акцій [5].

Владні інституції нового суспільного ладу сформувалися із середовища хижаків – приватизаторів державної власності, яким вона перейшла переважно у злочинний спосіб та на безвідповідальних умовах. Практично повторилися підходи В.Леніна «Грабуй награване» лише із зворотніми результатами. Після зміцнення влади більшовиків награвана власність була суцільно одержавлена, започаткувався державний капіталізм, а у нинішні часи в РФ запанував олігархат завдяки безвідповідальному і безконтрольному привласненню найбільш дохідних галузей економіки, торгівлі, соціально-економічної сфери. Ряд чинників поєднував феодальну, соціалістичну і капіталістичну економіку Росії: усі зосереджувалися на зміцненні воєнної могутності, першочерговості основні розвитку ОПК; з цих причин покращення життєвого рівня у цій ісперії так і не відбулося. Бідність населення – це результат гонки озброєнь, надмірної мілітариза-

ції економіки, природній наслідок колосальних воєнних витрат усіх моделей державного устрою Росії.

Особливістю олігархату РФ є його протиправні способи формування і як наслідом – висока тінізація та корупційність. Уже на початку реформування економічних і майнових відносин у ході горбачовської перебудови розкрадання державного майна і тінізація економіки набули дуже великих масштабів. Г.Явлінський вважає, що доля тіньової економіки у РФ на кінець 90-х –початок 10-х рр. XXI ст. складала 40-45% [6]. Хоча Держкомстат РФ при розрахунку ВВП країни виходить із обсягів тіньової економіки у 24%.

Найбільшою і сталою ознакою олігархічного класу Росії було і залишається його ухилення від сплачування податків до державної казни. Це все йому вдається через непідконтрольність владі і уникнення легалізації у вітчизняних сферах економіки, постійне нелегальне вивезення основних обсягів капіталу до розвинених країн Заходу. Викрадені величезні кошти, як правило, не вкладаються у розвиток національної економіки, натомість суттєво сприяють розвитку і збагаченню зарубіжного потенціалу. За різними оцінками загальна сума вивезених коштів з РФ досягає 1 трлн. дол. США. На думку В.Огризка, вони вимірюються кількома трильйонами доларів США. Обсяги коштів настільки великі, що на кожного громадянина РФ у разі їх розподілу припало б майже 40 тис. дол. США [7]. У РФ нараховувалося 160 тисяч сімей мільйонерів. З них 80% проживали у Москві та у Московській області. За даними рейтингу журналу «Форбес» у 2011-12 рр. кількість долларових мільярдерів у РФ складало біля 100 осіб, сукупні статки який становили 495 млрд. дол. У 2022 р. їхня кількість зменшилася із 123 до 88 осіб, а загальні статки знизилися до 353 млрд. дол. Серед першопричин такого падіння: агресивна зовнішня політика РФ, війна проти України, величезні матеріальні і ресурсні втрати, західні санкції, обмеження Росією експортних/імпортних можливостей, світова економічна криза [8].

Влада РФ не вдається до рішучого викорінення цього зла, а м'якими заходами і за допомогою амністії, надання значних пільг прагне повернути в економіку Росії якомога більшу частину викрадених і вивезених за кордон величезних коштів, зароблених здебільшого у кримінальний спосіб на російських потужностях, енергоносіях і цінних металах. Без повернення цих коштів провідні галузі економіки РФ не спроможні прискорено розвиватися, а соціально-економічна сфера постійно фінансуватиметься за залишковим принципом.

У той же спосіб, як «новые русские» стали власниками, таким же чином вони почали проводити бізнесову діяльність. Після завершення приватизаційних процесів нові власники спробували підпорядкувати собі й політичну владу у Росії. У відповідь патріотична еліта запровадила тоталітарну модель розвитку, яка, з одного боку, ігнорує кращі міжнародні моделі державного устрою, правові і демократичні цінності, ринкову економіку, свободу слова і незалежність ЗМ, а, з другого боку, відлучила антиросійських олігархів від впливу на політичну владу, внутрішню і зовнішню політику РФ.

Причини розпаду СРСР, його економічного та соціального краху вивчаються, а висновки враховуються у нинішній політиці. Тому курс на усунення помилок та їх розв'язання став першочерговим завданням нової еліти РФ. Забезпечення доленосних для суспільства і країни інтересів внутрішнього характеру весь час наповнюється імперськими амбіціями. Правлячий клас на чолі з Путіним почав спрямовувати діяльність усіх інституцій на першочергове забезпечення державницьких інтересів РФ, відновленню для неї статусу світової держави. В основі практичної діяльності влади відродилися найбільш характерні для історичної Росії напівмонархічні і центристські принципи. Такі односторонні відносини між владою і суспільством, коли верхи приймають рішення, а

низи мають їх беззастережно виконувати, були і залишаються нормою і звичаєм, всебічним і повсякденним соціальним явищем тисячолітньої Росії. До таких кріпацьких умов російське суспільство звикло, адже привчалася до цього упродовж століть, і тому прийняло авторитаризм покірно, без рішучих протестів. Результати діяльності нинішньої влади стали переважно негативними, бо вона не спромоглася забезпечити пріоритет права і демократії, реформувати режим на принципах здорової економічної й політичної конкуренції, досягти помітного економічного і соціального прориву у внутрішній політиці та особливо на міжнародній арені. На перший погляд виглядає неприродним те, що на фоні наростання негативних результатів у діяльності режиму В.Путіна, погіршення становища економіки і соціальної сфери, підйому протестних рухів не відбувається.

Та коли зануритися глибше у російську дійсність, то відразу ж і знаходяться відповіді на причини такого стану речей. Вибудований при значній відсутності правових засад і відповідальності устрій дозволяє владі оперативно придушувати будь-який опір і протести по країні, що зароджуються у рядах політичних партій і рухів, серед обездолених народних мас, у тому числі й спроби модернізувати, удосконалити політико-правові чи соціально-економічні відносини. Представники реформаторських сил різних спрямувань зараховуються до запеклих ворогів РФ, зазнають репресій, ув'язнень, видавлюються з країни, а часом і знищуються, бо усі їхні дії оцінюються як сприяння ослабленню Росії та її розпаду. У переважній більшості вищі та середні олігархічні кола, політичні діячі демократичного спрямування для свого благополуччя вимушено дотримуються мирного співіснування з режимом. Державна влада на чолі з В.Путіним, сформована на принципах колишнього радянського КДБ і модифікована під особливості сучасного олігархату, широко пропагує свою діяльність, що спрямову-

ється виключно на розквіт і зміцнення Росії, забезпечення її безпеки і територіальної цілісності, зміцнення її інтересів на міжнародній арені.

Державний устрій РФ – це суто російський неповторний сплав її історичного, політичного, культурного минулого, географічного, кліматичного факторів, ментальності правлячих еліт, олігархату, «русского» на інших народів федерації. Низькі успіхи у розбудові державного устрою, у розвитку економіки та соціальної сфери на капіталістичних засадах, авторитарні методи внутрішньої політики та агресивна зовнішня політика Росії негативно впливають на кожну країну пострадянського минулого. Модель державного устрою РФ, що сформувалася внаслідок злочинного завершення трансформаційних процесів, виявилася значно реакційнішою у порівнянні з усіма країнами посткомуністичного табору, не знайшла свого застосування у жодній з них. У більшості нових пострадянських держав, окрім країн Балтії, також склалася олігархічна система, скопійована значною мірою з російського зразка, через що і у них суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток носить суперечливий характер. Кожна з таких країн продовжує формувати правову державу, ринкову економіку і демократичні принципи функціонування суспільства, але колоніальне минуле залишило їм тяжку спадщину, яка без допомоги цивілізованого світу важко долається.

Виявившись на обочині цивілізаційних процесів, РФ усе більше відстає у розвитку від усіх трьох світових центрів (країн Атлантики, ЄС та АТРегіону). Внутрішні проблеми РФ прискорено наростають, все більше уповільнюється її успішний розвиток. Але замість всебічного вивчення причин і фатальних наслідків цих факторів сучасне керівництво РФ дає їм зворотні оцінки. Як стверджують представники Вільного історичного товариства РФ, з історії Росії було вилучено усі сюжети, що торкалися соціально-економічної та суспіль-

но-політичної модернізації. Місце героїв в її історії посіли не справжні реформатори, а консерватори і реакціонери. Тому Росія ніколи не могла модернізуватися, навіть за часів СРСР. Усе, чого досягала ця країна, стало наслідком добрих відносин із Заходом, зокрема з Європою. В останні роки у Росії прагнуть підмінити європейський вибір однозначним, плоским, примітивним антизахідництвом. Абсурдною ідеєю «Росія не Європа», яку у черговий раз закладають в основу державної стратегії, було започатковано різкий розворот від модернізації до традиції, від модернізму до традиціоналізму, від прогресизму до консерватизму із збереженням реакційних основ. Ідея унікальності Росії, протиставлення її бездуховному Заходу призводить до виправдання приреченого відставання Росії, яка натомість представляється як недосяжна для Заходу духовна висота: «тисячолітня історія» стає в РФ більш важливою, ніж просто економічні успіхи країни, нормальне життя, благополуччя росіян без війн і потрясінь [9].

На основі результатів соціологічних опитувань і аналітичних праць відомого російського аналітика Л. Гудкова українські автори В.Ткаченко і В.Якуба розкрили причини сповзання Росії на рубежі XX-XXI ст. від демократичної ринкової моделі до авторитарного устрою. Суспільство РФ проявило схильність до такої еволюції країни. Домінуюча роль воєнно-промислових галузей, якими хизується нинішнє керівництво Росії, «не є визначальним показником сучасного». Такими сьогодні виступають вільний ринок, успішний розвиток цивільних галузей економіки, парламентська демократія, високі соціальні стандарти, розвиток духовної сфери. І навпроти, в архаїчних соціумах проблема існування цілого безпосередньо пов'язана з умовами забезпечення фізичного виживання й захисту його членів [10].

Великою проблемою сучасної РФ є її традиційна відсталість і запізнілі модернізаційні процеси, які у минулому переважно закінчувалися невдачами. Доганяюча модернізація

в Росії призвела до форсованої мілітаризації промисловості, централізації управління, імперської зовнішньої політики, формування войовничої національної ідеї, що має об'єднати усі народи РФ на чолі з «русской нацией» в ім'я розвитку і процвітання єдиної держави, збереження її цілісності. Українські відомі дослідники «з великою часткою вірогідності стверджують, що для будь-якої форми «модернізації наздогін» притаманним є дефіцит ліберальних цінностей». Автори поділяють висновок Л.Гудкова, що «в будь-якому випадку «модернізація наздогін» передбачає або ж авторитарні, або ж тоталітарні типи соціальної організації суспільства» [11].

Глобальна гегемонія ліберального Заходу нездоланна для нинішньої Росії і вижити їй в умовах міжнародної конфронтації дуже важко. Розвинутий світ настільки спрогресував, що держава стала еволюціонувати в бік інституціональної структури, яка контролюється самою спільнотою. Для подолання відставання Росії влада вдається до насильницьких заходів, заперечуючи еволюційні процеси; перевага віддається авторитарним чи тоталітарним типам соціальної організації суспільства. У таких країнах на перше місце виносяться ознаки вірнопідданості, корпоративної моралі і дозволених форм діяльності. Розуміючи свою другорядність і безсилля протистояти Заходу економічними, технологічними, інвестиційними і фінансовими методами, Москва інспірує ненависні ідеологеми, в яких США і колективний Захід зображуються ворогами № 1 для Росії, бо вони прагнуть її зруйнувати.

Із зміцненням режиму В. Путіна правляча верхівка усе більше почала ігнорувати об'єктивні закони становлення і розвитку цивілізацій та конкретних країн, зокрема й Російської імперії, історичні уроки її закономірного розпаду на кінцевій стадії у вигляді СРСР, здобуття поневоленими нею народами незалежності. В.Путін вважає з 2005 р. , що крах Радянського Союзу став найбільшою геополітичною ката-

строфою ХХ-го століття. Дивно, що керівник Росії не говорить про ХХ ст. як про епоху розпаду усіх світових колоніальних імперій, починаючи від 1918 року і закінчуючи 1991 роком. Внаслідок цього на їх уламках виникло до сотні суверенних держав. Це справді видатна подія у світовій цивілізації. Жодна з колишніх метрополій не прагне до відновлення свого панівного статусу, а формує з колишніми колоніями цивілізовані максимально виважені стосунки. І навіть у такий спосіб їм здебільшого ще довго не вдасться заглибити минулі колоніальні злочини. Лише В.Путін замість того, щоб вибачитися і формувати на якісному рівні відносини з колишніми поневоленими народами на весь світ погрожує насильницьки відродити колоніалізм у Європі та Азії. Окупацією частин території України та інших країн, повномасштабною війною проти України кадебеська команда прагне до 100-річчя утворення СРСР якщо й не відродити попередню імперію і відновити у ній колишнє панування Росії, то хоча б започаткувати цей процес. РФ вдалася до відновлення імперії за рахунок колишніх радянських республік, що стали незалежними. Розпочатою у 2014 р. війною проти України Московія переслідує саме таку імперську мету, однак замість успіхів зазнає ганебних поразок, санкцій, ізоляції та великих втрат, які перекреслюють їх реалізацію, обертаються для неї самої реальною національною небезпекою.

Такий підхід Росії до зовнішньої політики та імперського контролю не є унікальним. Усі попередні великі держави використовували майже однаковий набір важелів влади та стратегії у подібних випадках – починаючи від Римської практики непрямого контролю через систему залежних держав «друзів і союзників Риму» та принципу «розділяй і владаруй». «Проте національна історія, природа, релігія, географічні, економічні та політичні обставини сформували особливий російський підхід до сусідніх країн. Російський арсенал важелів впливу на своїх сусідів має давній і супере-

чливий генезис – від досить простих фінансових, дипломатичних та військових важелів, якими користувався ще Іван Калита в XIV столітті, через вишуканий набір методів царя Алексія Михайловича в XVII столітті, військову потугу часів Катерини II і «жандарма Європи» Ніколая I, підривної діяльності і воєнну могутність «глобальної наддержави» СРСР до трубопровідної дипломатії, «п'ятої колони» та спецслужб Путіна в XXI столітті» [12].

Основне місце у гегемоністських планах Росії останніх 4-х століть посідає Україна (великий потенціал, геополітичне розташування). Після того як заманити Україну у євразійську інтеграцію не вдалося, яка тим часом зробила реальні кроки у напрямку євроатлантичної інтеграції, Україна була переведена Москвою до категорії свого найзапеклішого ворога. Російська пропаганда підготувала для цього підґрунття, а воєнна машина вдалася до практичного здійснення своїх планів. Анексія частин території і повномасштабна війна проти України позбавила можливості формування між Москвою і Києвом нормальних відносин. Вибору для України, окрім курсу на інтеграцію із Заходом, не стало. Інші варіанти (зв'язуючий чинник між Заходом і Росією, інтеграція до євразійської зони) виключаються. Зупинити європейський курс України Росією шляхом її окупації та ліквідації державності у XXI ст. неможливо. Міжнародний захист і допомога Україні свідчить, що колоніалізм у всіх його проявах назавжди відійшов у минуле і реанімації не підлягає. Прагнення В.Путіна відновити кордони Росії Петра I-го чи станом на 1800 р. виглядають божевільними, а трактування тисячолітньої безперервності історії Росії – Київської Русі, Московського царства, Московської держави, Російської імперії, СРСР – беззаперечною брехнею і фальсифікацією.

У Резолюції «Про важливість збереження історичної пам'яті для майбутнього Європи» від 19 вересня 2019 р. Європарламент засудив злочини комуністичного і нацистсько-

го тоталітаризму, усі прояви обілити їхню діяльність, а також закликав російське суспільство примиритися зі своїм трагічним минулим. У разі ігнорування базових рішень європейської спільноти і продовження агресивної політики, зокрема війни проти України та інших країн, РФ може докотитися до подібного стану, в якому опинилися країни Четверного союзу у кінці Першої світової війни. Фіналом їхньої войовничої політики стала Версальська система мирних договорів у 1919 – 1920 рр. Росії тоді вдалося врятуватися від розпаду на суверенні держави завдяки примиренню із заходом та укладанням нечувано виграшних для неї договорів у 1921-1922 рр. з Польщею, Туреччиною і Німеччиною. У нинішні часи повторити подібний успіх Росії ніколи не вдасться.

Німецький історик М. Ш. Вессель відзначав 7 червня 2022 р., що ніхто у світі не чекав, що Україна успішно зможе захищатися від нападу Росії. Автор засудив агресію і поведінку Росії, яка не проводить різниці між солдатами армії України і її цивільним населенням. Ще у липні 2021 р. В.Путін заявив, що не хоче бачити України і української нації незалежними. «Він почав війну проти української нації, а кожна війна проти нації має вимір геноциду». За таку війну несе відповідальність не тільки Путін, а й Росія, її народи. Політичні лідери Німеччини (Гітлер), Росії (Путін) не змогли б воювати без підтримки суспільства. У даному випадку, вважає автор, це війна не Путіна, а війна Росії проти України. Росія – це тоталітарна держава, населення якої відрізане від правдивої інформації. Напад Росії на Україну є нічим не спровокованою російською агресією.

Торкаючись української історії та культури, автор відзначає, що сучасна Україна є прямою спадкоємницею Київської держави. А наратив про те, що Росія являється спадкоємницею Київської Русі – це міф! Перемога України у війні проти Росії означатиме повернення до неї окупованих Москвою своїх територій, і обернеться катастрофічною поразкою для Росії [13].

Причини наростання гострих внутрішніх суперечностей, погіршення умов життя громадян РФ пояснюються не стільки внутрішніми чинниками, скільки наслідками підривної діяльності світових конкурентів. Цим мотивується швидке відродження і зміцнення Оборонно-промислового комплексу (ОПК) країни. Натомість підходи влади до вирішення першочергових завдань (модернізація провідних галузей економіки, покращення соціально-економічних умов та демографічної ситуації, підвищення стандартів життя, урбанізація регіонів), які перебувають у стані стагнації чи падіння, не стали пріоритетними, а заходи для їх розв'язання носять неконструктивний характер. Переломити негативні тенденції на позитивні, забезпечити сприятливі умови для розвитку цих сфер поки-що не вдалося.

На переконання відомих істориків РФ розвиток і гідне її майбутнє «безпосередньо поєднується із завданнями суспільно-політичної та соціально-економічної еволюції країни»; залежить у першу чергу від якості людського капіталу, який значною мірою визначає можливості для розвитку суспільства, формування його соціально-економічних умов [14].

Керівництво країни на чолі з В.Путіним відхилилося від цього курсу і обрало іншу стратегію: зміцнення військового потенціалу, повернення Росії статусу світової держави, визнання її як окремого геополітичного центру. Комплекс заходів, зокрема нові стратегії національної безпеки, зовнішньої політики, економічного, промислового та науково-технічного розвитку РФ спрямовуються насамперед на протидію НАТО як основному супернику, а не на скорочення відставання економіки від західних держав. Замість визнання справжніх причин сучасного становища Росії, формування об'єктивних висновків та відповідних шляхів реалізації політики модернізації основних галузей економіки, зосередження належних зусиль над вирішенням економічних проблем, Москва продовжує активну боротьбу за відновлення свого

домінування у світі, як це було у часи СРСР. РФ прагне розвиватися своїм неповторним шляхом, відмежовується від інших цивілізаційних систем, бо вони, на думку кремленологів, завдають їй більше шкоди, ніж користі.

Перемога авторитарних традицій і курс на побудову альтернативної Заходу євразійської цивілізації прискорили формування на протигагу західним цінностям відповідних основ зовнішньої та внутрішньої політики, зокрема і соціально-економічної сфери РФ. Головна причина поразки демократичних і цивілізаційних процесів у РФ і такого політичного повороту криється в історичному минулому цієї імперії та у сучасній динаміці соціального складу населення. Благополуччя громадян Росії постійно перебуває на дуже низькому рівні. Г.Явлінський на початку XXI ст. вказував, що 35% населення РФ зазнає труднощів у задовільненні своїх базових потреб. Привілейований в економічному та майновому відношенні пануючий клас, який зумів оволодіти власністю, сировинними та фінансовими потоками, складає 5% населення. А решта 70-75% населення живе на рівні простого відтворення або навіть і нижче цього [15].

Важливо відзначити, що й у нинішні часи соціальна структура російського суспільства не змінилася. Як свідчить В.Ткаченко, частка вищого та середнього прошарків у РФ є надзвичайно низькою у суспільстві і не перевищує 6%. У нижній частині середньої верстви перебуває до 27% населення. Чисельність нижчого прошарку зросла до майже 70%. Причому питома вага перших двох категорій продовжує скорочуватися, а третьої – зростати. Посилення прекаризації/люмпенізації російського соціуму склало основу для перемоги тоталітарної форми правління у цій країні [16].

До цього слід додати й те, що лише європейська частина Росії в останні два століття значною мірою європеїзувалася, а на решті 80% її території законсервувалися азійська ментальність, культурно-цивілізаційні ідеї самотності патріар-

хальної Росії, яка була історично дуже відсталою, економічно слаборозвиненою, безграмотною країною з надзвичайно низьким рівнем культури, переважно міфологічною суспільною свідомістю і первісним побутом, народ якої звик впродовж багатьох століть до жорстокого деспотизму. «Тільки після ліквідації рабства в 1861 р., – наголошував професор В.Т.Шпак, – в Росії починає формуватися феодалізм європейського типу і одночасно зароджується капіталізм, хоча на величезних просторах Півночі і Сибіру зберігався первісний лад, а в центральноазіатській частині – ранній феодалізм. Росії потрібно було не одне століття, щоб досягти європейської цивілізації» [17].

Виклики, які постали перед економікою РФ (глобалізація процесів світового розвитку, технологічні прориви, а також зміни у сфері праці, зайнятості), завдали їй більше мінусів, ніж плюсів. Економічне і технологічне відставання від світових центрів, надмірна мілітаризація усіх суспільних сфер, скорочення робочих місць, слабкість позицій малого бізнесу, нестабільна зайнятість, падіння економічної активності та зниження життєвого рівня істотно ослаблюють її позиції у світі. Характерною особливістю сучасної РФ є те, що у ході наростання економічних і соціальних труднощів активність влади фокусується не стільки навколо пошуку ефективних шляхів подолання несприятливих внутрішніх тенденцій, скільки на забезпеченні політичних та ідеологічних умов для інспірування підвищення з боку населення довіри до влади, його переконання у тому, що лише нинішня влада спроможна розв'язувати внутрішні проблеми, що вона ефективно відстоює національні і безпекові інтереси, надійно забезпечує централізм і єдність усіх її регіонів, а погіршення умов є тимчасивим явищем, спричиненим виключно агресивним і ворожим ставленням Заходу до Росії.

Модель державного устрою РФ зосереджена на реалізації пріоритетних державницьких інтересів, усі інші сфери, зо-

крема й соціально-економічна, формування належних умов для облаштування повноцінного життя і діяльності людини, постійно є другорядними. Такі підходи у Росії можна вважати класичними, які обумовлені її історичним розвитком: відсутність демократичних традицій, низька політична культура усіх соціальних верств населення, домінування у діяльності влади, панівної еліти, правлячих партій великодержавницької ідеології, низький рівень розвитку інститутів громадянського суспільства, повна підпорядкованість інтересів особи державницьким інтересам. Упродовж таких одвічних традицій у «руського», а під його впливом й у інших народів імперії, сформувалася особлива ментальність. Тотальне перебування упродовж століть у полоні триєдиної християнської догми «самодержавство – православ'я – народність» укорінили у свідомості широких народних мас постулати про пріоритет державницьких інтересів над національними й особистими, єднання народу навколо влади, вірування у її добродійну діяльність, і обов'язкову вірність великодержавницькій політиці задля зміцнення Російської держави, непохитність принципів чинопоклонства у силових структурах, відданість месіанським ідеям богообраності «руського» народу для його панування у Європі та у всьому світі. Ці риси склали основу національно-державницької ідеї «руського народу», перетворилися на вищу природню цінність насамперед у московитів, значною мірою і серед інших поневолених народів Росії. Морально-психологічне закріпачення «руського» і тим більше усіх інших народів Росії вивітрили із свідомості більшої їх частини високі потреби у правових, політичних свободах та демократії, повазі до класичних норм національного і міжнародного права, інтересів інших держав і народів. Вони жили і керувалися звичаєвим законом «На все воля Божа!», в якому під волею розумілася благочинність русского царя-батюшки. Потреби переважної частини населення Росії завжди були і залишаються мінімальними і

торкаються головним чином соціально-економічної сфери, щоб їхні скромні матеріальні умови життя не погіршувалися, а, по-можливості, то й покращувалися.

Основи національної ідеї, сформовані у середньовічній Московській державі, сучасні кремлівські правителі реанімують і прагнуть їх практикизміцнювати. Вони не можуть змиритися з тим, що великодержавницькі амбіції, прагнення до світового панування, віра у месіанську роль Росії у світовій історії зазнали повної катастрофи і ніколи не можуть реалізуватися. Епоха колоніальних і багатонаціональних імперій зазнала краху, спроби їх відродити назавжди відійшли у минуле. Всупереч усьому цьому вони продовжують цей злочинний курс, бо їм і сьогодні, як свого часу російським царям та більшовицьким вождям, потрібні подібні міфи про особливе призначення Росії, богообраність «русского» народу, його месіанську роль в історії для відновлення імперії, панівного становища московитів. Відродження таких ідей є найкращим ідеологічним інструментом, що сприяє зміцненню впливу на місцеве населення, його терпіння і підтримку у відтворенні імперських зазіхань – повернення і поневолення сусідніх народів, позбавлення їх права на самостійний державний розвиток. У відношенні до непокірних застосовуються нечувані покарання, репресії та жорстокість. «Русские» не спромоглися засвоїти уроки ХХ ст. і зробити належні висновки, тому платять за це дуже велику ціну. На жаль, це обходиться значними втратами і для інших народів, які стали жертвами російського імперіалізму.

Розглядаючи історію царської, радянської імперії, дослідники віднайшли відповіді на причини краху і безславного сходження з історичного подіуму усіх моделей російської державності. Це їм вдалося завдяки комплексному вивченню насамперед політичних, мілітарних, економічних, ідеологічних, духовних сфер та історичних умов, завдяки яким ця імперія зародилася, міцніла, деградувала і зазнавала руйна-

ції. З часів виникнення і до краху ця імперія постійно вдавалася до експатії, захоплення сусідніх народів і земель, їх поневолення і нечувана жорстокість до власного і загарбаних народів. Сутністю природи цієї держави, як і кожної імперії, що досягала світового рівня, була агресивна зовнішня політика. Але на відміну від подібних світових колоніальних імперій – Іспанської, Французької, Британської, Португальської та інших, які колонізувати інші народи на користь своїм панівним націям, тоді як Російська у ході завоювання інших народів та їх земель перетворювала й власний народ на таке ж рабське і підневільне становище, в яке потрапляли інші загарбані нею народи. Різниця між їхнім становищем полягала лише у тому, що колоніалізм і закріпачення здійснювалося за допомогою «русской» панівної еліти, її мови і порядків. А після завершення покорення іноземних етносів, у таке ж підневільне становище потрапляла і сама, до цього ще панівна «русская» нація. З цієї причини, на відміну від пануючих націй інших світових колоніальних імперій, відбувся не розквіт і збагачення «русской» нації, а виснаження її потенціалу і деградація. Відновлення і прогрес цієї нації, як і самої Росії, уособленням державності якої цей народ так довго являвся, унеможлиблюється.

Як і у всі попередні століття царської Росії, десятиліття компартійної диктатури, так і у період режиму В.Путіна, жодного разу питання про покращення матеріального добробуту, соціально-економічного і культурного життя русских і росіян на найвищому рівні не розглядалося і не вирішувалися окремо, в якості першочергових і невідкладних. Їх постійне обговорення і розв'язання передбачалося лише у контексті загальнополітичних, загальноекономічних завдань і прийнятих відповідних рішень, бо соціально-економічні питання завжди перебувають у планах держави на другорядних позиціях, фінансуються за залишковим принципом. Тому окремого їх обговорення не допускалося, бо це вело б до ви-

криття антинародної і великодержавницької суті режиму, політика якого являлася головною причиною загальноекономічної та соціальної відсталості Росії в усіх її історичних періодах. Царська, сталінська і путінська модель соціально-економічного і політичного розвитку імперії еволюціонувала до формування такої потворної структури економіки, яка унеможливлювала покращення добробуту народу. Саме пожертвування умовами і рівнем життя населення, суцільна бідність в ім'я забезпечення державницьких інтересів являлися головним джерелом фінансово-економічних криз, політичного краху і їх розпаду у 1917, 1991 роках та у 30-і роки ХХІ століття. Російська держава за своїм соціально-економічним рівнем розвитку так і не спромоглася перевершити останню стадію розвитку капіталізму – імперіалізм (потворна мілітарна структура економіки, централізоване управління на рівні монарха, кріпацькі соціально-економічні умови). В історії Росії інтереси народу, людини ніколи не були у пріоритеті правлячих еліт і класів. Першочерговими завданнями фігурували великодержавницькі інтереси, завоювання і розширення територій, зміцнення її впливу на міжнародній арені. Нігілістичне ставлення до потреб особистості у сучасній РФ є традиційним продовженням її попередньої практики.

Користуючись закомплексованістю суспільства чинній владі Росії поки-що вдається переконувати основну його частину у тому, що головну перешкоду на шляху процвітання країни складає підливна діяльність західних країн на чолі із США, зокрема «глобальна соціально-економічна і політична система, глобальні еліти, метою яких є прагнення встановити своє панування над усіма національними державами і культурно-історичними системами, які зберігають ще хоч який небудь суверенітет»; доводити, що західна система цінностей, як і її проекти, є викликом для нинішньої РФ, несумісні з її національними і соціально-економічними інтересами. Висновки, що соціально-економічна сфера РФ з обмеженим

суверенітетом є дуже залежною від глобальної аналогічної системи, бо остання сприяє поширенню міжнаціональних викликів всередині країни, породжує через це відповідну політичну та економічну впливову «п'яту колонну» на просторі РФ, стала центром «агентів впливу» глобальних еліт у російському середовищі, є цьому підтвердженням. З цієї причини обґрунтовується доцільність негайного позбавлення такої системи перспектив впливу на реальний розвиток РФ. Закиди робляться і на адресу занадтій цифровізації духовної сфери, бо вона сприяє прискоренню зміни ментальності інонародів РФ. На основі історичного досвіду розвитку Росії, особливо після 1917 р. та у 90-і рр. XX ст., стверджується, що західні цінності для Росії є неприйнятними і згубними, оскільки РФ є самостійною державою – цивілізацією, що має тисячолітню історію і має розвиватися як окрема цивілізаційна система. Відповідно до їх тверджень, західні ідеї, масова культура переслідують далекоглядну мету – зруйнувати у Росії скрепи, якими народи об'єднані в єдине ціле, підірвати спільні традиції та звичаї, які стали на протязі століть основою їх життя і співіснування. Західні держави діють заради «ослаблення єдинства многонаціонального народу РФ». Цим прямим викликом і загрозам Росія войовниче протидіє шляхом зміцнення єдності усіх народів РФ навколо «русской» національної ідеї, що проголошена безальтернативною умовою їх спільного виживання і майбутнього процвітання.

Слід визнати, що концепції міжнародних та російських соціально-економічних програм подібні і спрямовані на покращення соціальних і матеріальних умов життя населення, забезпечення його чисельного приросту. Однак кінцева мета програм обох сторін є різною. Перші сприяють розвитку і збереженню усіх народів РФ, а другі діють виключно у рамках єдиного загальноросійського контексту при повному пануванні московитів. Збереження і відтворення росій-

ської ідентичності; забезпечення якісного і кількісного народозбереження на основі повного впливу «русской» національної ідеї вважається ключовим завданням міжнаціональної культурної політики РФ, найголовнішою умовою зміцнення її національної безпеки.

Як вважається нинішніми правителями РФ трансформаційні перетворення за західними зразками упродовж 30-и років її незалежної РФ не виправдали себе, завдали серйозних збитків для усього населення країни. Результати таких реформ в усіх важливих суспільно-політичних та соціально-економічних сферах Росії завершилися здебільшого невдахо, що приречило її до тривалої і глибокої стагнації.

На думку російських діячів, реалізація соціально-економічних проектів ускладнюється через агресивний інформаційний і психологічний вплив з боку США та їхніх геополітичних союзниць на Заході на громадську думку та свідомість населення РФ. Визнається, що наслідки нав'язування американської системи базових духовних цінностей у російському суспільстві мають ефект і є значними. Особливо успішно прозахідна орієнтація поширюється серед молодого покоління, інтелігенції, а також частини державних службовців. Засвоєння західних цінностей набуває масового характеру, все більше кваліфікованих і освідчених людей не бачать перспектив для самореалізації і хочуть емігрувати до країн Західної Європи чи до США. Особливо такі тенденції поширені у сфері науки та освіти, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток РФ.

Твердження, що освітня та медична сфери, які були до цього досить ефективними, зазнали істотних втрат, оскільки в основу їх реформування було покладено зарубіжний досвід, не відповідають істині. З цих причин, мол, знизилися рівень освіти, медичного обслуговування, статус працівників цих сфер, їхні зарплати, відбулося закриття десятків тисяч шкіл та медичних установ у районних і сільських населених

пунктах, що спровокувало масовий відплив населення з усіх віддалених регіонів до промислових та більш розвинених центрів країни. Непоправних збитків було завдано системі та рівню охорони здоров'я, особливо в умовах погіршення рівня життя і наростання бідності, скорочення чисельності і тривалості життя населення, прискорення його старіння і депопуляція. З'являються нові та загострюються колишні соціальні і медичні проблеми, зокрема, окрім пандемії, набувають поширення подолані у минулому масові інфекції.

Нищівного удару зазнала фундаментальна і класична галузева наука після запровадження реформи РАН РФ, інших галузевих академій у 2013 році, які перетворилися на товариства російських вчених, що підпорядковані профільним міністерствам. Ідея про перенесення центру науки до університетів відповідно до західної моделі організації наукових, особливо фундаментальних досліджень, вимагає величезних коштів. Подібна реорганізація є непідйомною для нинішнього фінансового стану РФ. Вихід із цієї ситуації вбачається в інтеграції академічної та вузівської науки на базі передових центрів, досягнень і традицій.

Звідси й випливає головна відповідь на причини неспішності реформування освіти, охорони здоров'я та науки. Обґрунтування непридатності західного досвіду, як такого, що не відповідає умовам Росії, виглядають другорядними. Для важливих реформ мають виділятися кошти. Закономірно, що на безгрошів'ї запровадити радикальні перетворення і досягти вагомих результатів, помітних успіхів і проривів ще жодній державі світу не вдавалося. Так сталося й у РФ: зрушень у реалізації голих реформ не відбулося. Замілітаризованість економіки, домінування у фінансуванні об'єктів ОПК і забезпечення інших сфер за залишковим принципом не дає змоги успішно завершити прогресивні реформи. Навпаки, наслідки реформ виявилися плачевними. У міжнародних рейтингах кращих університетів вузи РФ не потра-

пляють до першої сотні, вони до неї навіть не наближаються. Фінансування наукової сфери перебуває на низькому рівні (за обсягами витрат на науку РФ посідає 34 місце у світі), виділені кошти використовуються неефективно. Становище освіти усіх рівнів і форм та науки стає загрозливим і наближається до катастрофічного через хронічне недофінансування цих сфер, а також через відсутність критеріїв оцінки педагогічної, наукової та експертно-аналітичної діяльності.

Лише відомчі вузи МО, МВС, Нацгвардії, МНС, інших силових структур, МЗС РФ у ході трансформаційних перетворень продовжували фінансуватися належним чином. Завдяки цьому вони не зазнали волюнтаристської реорганізації, а рівень національної оборони, безпеки, внутрішнього правопорядку, прикордонної і митної служб РФ не тільки залишився задовільним, але й значно покращився. Ці установи й відіграли ключову роль у прискореній еволюції країни у напрямку тоталітарної моделі.

Особливо наслідки реформ соціальної сфери загострилися через наростання прірви між рівнями економічного і соціального розвитку, медичного забезпечення, доступу до лікувально-профілактичних установ охорони здоров'я, освіти та науки центральних областей та усіх інших депресивних регіонів РФ, зокрема Сибіру та Далекого Сходу, стратегічна важливість яких є беззаперечною. Для подолання негативних тенденцій, наростання ножиць у рівнях економічного та соціально-економічного розвитку між промисловими центрами і віддаленими регіонами РФ вимагаються великі капіталовкладення, а також ефективні заходи влади. Як показує практика, у неперіоритетних для влади суспільних сферах реформи здійснюються активними організаційними рішеннями і заходами при їх мінімальному фінансуванні.

За наслідками неефективних реформ РФ зіштовхнулася з нечуваним наростанням еміграції переважно «руських» за

походженням до країн Західної Європи, Америки та інших країн. За даними ООН 2020 року з незалежної Росії в цілому емігрувало 10,6 млн. чол. Це третій результат у світі після Індії – 16,6 млн. чол. та Мексики – 13 млн. чол. Упродовж 20-х рр. заможні люди все більше емігрують з РФ, також зростає вплив молодих талановитих менеджерів, фахівців з різних галузей науки і освіти, починаючи від програмістів, медиків і закінчуючи працівниками масових професій. Кількість молодих вчених і висококваліфікованих спеціалістів, які виїхали з РФ за кордон упродовж 2012-2021 рр. збільшилася у 5 разів, зросла з 14 тис. осіб до майже 70 тис. осіб. За даними російських джерел упродовж 2011-2015 рр. із Росії емігрувало 0,5 млн. фахівців вищої освітньої категорії. Проведені у 2020 р. соціологічні опитування показали, що понад 20% молоді хоче після закінчення навчання виїхати з РФ і працювати за кордоном, оскільки «в іншій країні є більше можливостей реалізувати себе». Менше половини опитаних впевнено висловилися про те, що вони є патріотами Росії, а 25% – не вважають себе такими [18].

За даними аналітиків КНР упродовж 2000-2016 рр. від 1,6 до 2 млн. представників російської еліти емігрувало з країни. З початку російсько-української війни 2014 р. 200 тисяч багатих та інтелектуальних еліт залишили РФ. Лише у 2022 році понад 15 тисяч громадян РФ, статки яких перевищують 1 млн. дол. США, можуть залишити Росію [19]. Російські фахівці визначають наступні основні причини масової еміграції: тривале зниження рівня життя, низькі зарплати і пенсії та пільги, зростання комунальних тарифів, високий рівень корупції, відсутність соціальних гарантій та можливостей для реалізації своїх можливостей, нерішучі заходи влади для вирішення проблем населення, низький рівень освіти і медицини, обезлюднення сільських і селищних населених пунктів, бездоріжжя, високе безробіття, нечуваний бандитизм і низький рівень боротьби проти нього, відсутність демокра-

тичних прав і свобод, енергійність дій правоохоронних органів і влади лише проти політичних опонентів, тоді як криміналітет поводить досить зухвало і безперешкодно. У той же час замовчуються інші важливі негативні фактори: низький рівень розвитку базових галузей економіки, повне домінування підприємств ОПК, нафто-газовидобувних та сировинних сфер, зниження ролі правових і демократичних інституцій, обмеження свободи слова, усунення з політичного подіуму творчих спілок, опозиційних політичних і громадських організацій, збочення країни до тоталітарної диктатури, надмірна агресивна зовнішня політика, що веде до загострення міжнародного становища та нестабільності в середині РФ.

Нинішні проблеми РФ, що загострюються, породжені наслідками запровадженої помилкової посткомуністичної моделі розвитку країни, яка не вдосконалила суспільство відповідно до надбань сучасної цивілізації, а навпаки, реанімувала попередні постулати імперіалістичної політики царських часів. До ефективних заходів щодо подолання негараздів і оздоровлення ситуації в Росії належать: демократизація суспільно-політичного життя, відновлення і запровадження повного панування принципів правової держави; радикальна зміна внутрішньої і зовнішньої політики, припинення варварської війни проти України, примирення з країнами Заходу, Великої Сімки та усіма сусідами; відмова від псевдоідеології, що РФ у XXI ст. оточена суцільними ворогами на чолі з США, повернення до політики мирного співіснування на міжнародній арені; зосередження максимальної уваги на прискореному і стабільному розвитку економіки, її гуманізації, збільшення інвестування у провідні галузі цивільної економіки; започаткування політики відносно рівномірного розташування нових підприємств на всій території країни, створення відповідно нових робочих місць; забезпечення високого рівня зайнятості та належної зарплати, знач-

ного підвищення стандартів соціально-економічної сфери. Особливе місце посідає підтримка науково-технологічного розвитку, формування сприятливих умов для реалізації можливостей здібних молодих фахівців.

Незважаючи на те, що ці фактори стали головним джерелом загострення соціально-економічних проблем, які нарастають, і що їх наслідки матимуть для РФ невідновлювальний характер, політична еліта країни не приділяє їм належної уваги і продовжує курс на самоізоляцію. Так, в Основах державної культурної політики 2014 р. головна увага зосереджувалася на: відновленні суверенної самодостатньої соціально-економічної системи з метою формування соціальної держави, згідно із статтею 7 Конституції РФ; запровадженні соціальної справедливості як основи національної ідеї Росії, що має реформувати цю систему на національних засадах; керівництву РФ рекомендувалося припинити стосунки з міжнародними організаціями, вийти із глобальних проектів, бо вони не вигідні для Росії, ставлять її у підлегле становище [20]. У щорічних зверненнях Президента РФ В.Путін до Федеральних Зборів, починаючи з 2012 р., головна увага приділялася збереженню, розвитку і підвищенню якості життя населення, розвитку освіти, охорони здоров'я, науки і культури. На цьому тлі виділяється «Стратегия экономической безопасности Российской Федерации до 2030 года», затверджена 13 травня 2017 р. В.Путіним, якою були визначені 25 викликів та загроз, спроможних завдати шкоди безпеці РФ, а також були затверджені відповідні нормативно-правові акти, спрямовані на удосконалення управління економікою та соціально-економічною сферою в умовах «цифрової економіки». Наголошувалося, що виклики та загрози проти РФ носять широкий спектр, що санкції триватимуть довго і посилюватимуться. Передбачалося створення механізмів для усунення викликів на галузевому та регіональному рівнях, адекватне реагування на глобальні енергетичні та санкційні

виклики. Зверталася увага на забезпечення продовольчої безпеки, підвищення ефективності протидії запровадженням санкціям, добитися підвищення долі несировинного експорту у зовнішній торгівлі та отримання передових технологій для освоєння природних ресурсів і створення нових високотехнологічних виробництв у Криму, Сибіру та ДС. Запроваджувалися контрсанкції проти тих компаній, держав, які їх ввели проти РФ. Вони діятимуть до тих пір, поки подібні акції застосовуватимуться проти Росії. Органи влади зобов'язувалися локалізувати та усувати вплив негативних факторів, економічних загроз, що торкалися соціально-економічної сфери. У Зверненні 2018 р. В.Путіна відзначалася необхідність формування системи соціальної допомоги на принципах справедливості й адресності, збільшенні тривалості життя росіян, забезпечення технологічного прориву як необхідної умови виживання нації та збереження держави. У Зверненні 2019 року основний акцент було зроблено на збереженні народу, і всебічній підтримці сімей, подоланні бідності і зниженні смерності, розвитку системи охорони здоров'я і соціального забезпечення громадян, підвищенні екологічної безпеки. Думки про демографічну ситуацію, покращення якості життя населення, всебічну підтримку сім'ї та дітей пронизували Звернення 2020 р. Значна частина Звернення 2021 р. присвячувалася демографічній ситуації, соціальному забезпеченню і підтримці громадян, питанням освіти, охорони здоров'я, розвитку малого і середнього бізнесу. Як впливає із змісту Звернення В.Путіна від 21 квітня 2021 р., надійна безпека РФ створює основи для прогресивного мирного розвитку країни, «дозволяє нам зробити значно більше для вирішення самих насущних внутрішніх питань, зосередитися на економічному, соціальному піднесенні усіх наших регіонів в інтересах людей, тому що велич Росії невід'ємна від достойного життя кожного громадянина» [21]. На подолання негативних соціально-економічних явищ

спрямовані «Основи державної політики у сфері стратегічного планування у РФ» від 8 листопада 2021 р., в яких виділяються наступні форми національної безпеки РФ: економічна, соціальна, екологічна, інформаційна та воєнна. При цьому підкреслюється, що усі комплексні заходи правового і організаційного планування спрямовувалися на вирішення окреслених завдань соціально-економічного розвитку РФ, яка у стратегічному плануванні визнається вузловим чинником у забезпеченні національної безпеки. Зокрема сказано, що для РФ потрібна «не декларована соціальна безпека, а реально існуюча можливість безумовного розвитку особи із різних соціальних груп, при якій особистість достойно оцінює свій статус і становище, а всі відносини носять безконфліктний характер» [22].

Передбачалося вливання масштабних інвестицій у людський капітал, оскільки саме розвиток особи, забезпечення його насущних потреб являлося необхідною умовою формування модерного суспільства Росії. У Кремлі запевнялося, що з початком 30-х рр. XXI ст. під безпосереднім і прямим керівництвом В.Путіна РФ вдасться відновити цивілізаційний статус «великої воєнної держави», навіть світової держави особливої міцності за економічними показниками, що мало забезпечити їй стійкий соціально-економічний розвиток.

Задля досягнення цих завдань владою різними способами стимулюється збільшення у суспільстві кількості прихильників посилення авторитарної форми правління, як єдиної умови подолання нездорових процесів. За даними Всеросійського центру вивчення громадської думки 51% росіян вважають, що для Росії потрібна «тверда рука», спроможна забезпечити і підтримувати в країні порядок. Така позиція переважає серед старшої від 45 років вікової категорії – 59%. Лише 35% опитаних розділяють ліберальні цінності. У РФ наростають твердження, що у ході зміцнення влади В.Путіна після його повторного обрання його Президентом РФ,

започаткувався курс на запровадження нової соціально-економічної моделі та докорінний перегляд підходів до розв'язання її проблем. Серед основних положень Стратегії національної безпеки РФ від 2 липня 2021 р. (воєнна, економічна, міжнародна, ідеологічна, міжнаціональна, екологічна, інформаційна) соціально-економічна сфера була визнана найбільш важливою і складною у подоланні негативних тенденцій та досягненні позитивних результатів у РФ, набула мобілізаційного значення і склала серцевину сучасної програми «Россия будущего». Її вирішення пов'язується із перетворенням Росії у майбутньому на народну імперію, що має ґрунтуватися на принципах «самодержавства», у розумінні не відновлення монархії, а забезпечення справжнього народовладдя, де росіяни на чолі з сильним державним лідером (государем) будуть здійснювати владу через сильне місцеве самоуправління. При такому народовладді тотально пануватимуть незмінні державницькі пріоритети – безпека, збереження і приріст росіян, територіально-економічна єдність, забезпечення виконання яких здійснюватиметься під контролем держави.

У той же час серед відомих політиків і діячів науки авторитарні, тим більше монархічні тенденції, сприймаються неоднозначно. Критично оцінюючи результати діяльності В. Путіна упродовж 4-х каденцій, відомий політолог і громадський діяч РФ професор Лілія Шевцова, починаючи з листопада 2018 р., вважає, що він мав би завершити політичну кар'єру, оскільки у суспільстві наростали невдоволення і озлобленість, населення почало бідніти і втрачати майбутнє. Як вона ще тоді відзначала, паразити осідляли усі гілки влади; режим взяв у їжаків рукавиці опозиційну еліту, наростав антагонізм між бідними і багатими. Страх запанував у країні. Демократичні механізми для реформування існуючого режиму були зруйновані. Вона уможаклювала: у Росії сформувалася імперська ідентичність, яка стала основою політич-

ної системи і елементом самосвідомості. Наведені нею тут же соціологічні дані показали, що у суспільстві збереглися здорові сили, які спроможні відстоювати іншу модель політичного і соціально-економічного розвитку. Якщо 42% респонденти вважали, що РФ має бути великою державою, яку мають поважати і побоюватися на міжнародній арені, то 56% опитаних перевагу віддали тому, щоб у Росії було досягнуто високого рівня життя навіть при умові, якщо вона не буде однією із самих сильних країн світу [23].

Оцінюючи новий соціально-економічний устрій Росії, що сформувався після невдалої трансформації, відомий політик і науковий діяч РФ Г. Явлінський відносить його до категорії «периферійного капіталізму». Навіть при сприятливих зовнішньоекономічних умовах економіка Росії залишається слаборозвиненою, високомонополізованою з переважанням сировинного сектора. Такі висновки сформулювалися за підсумками тривалої політичної і науково-дослідної діяльності Г.Явлінського, які відобразилися у його докторській дисертації з економічної теорії, захищеній у Москві у 2005 році [24]. З плином часу його позиції на помінялися. Так, під час проведення акції влітку 2017 р. «Время вернуться домой», спрямованої на вихід Росії із воєнних конфліктів, Г. Явлінський наголошував: «Чтобы вести себя как сверхдержава, надо ей быть. А это невозможно с такой экономикой, какая есть сегодня у нас» [25]. Л.Шевцова стримано, а Г.Явлінський у різких формах засудив анексію Росією Криму у 2014 р., війну на Донбасі, зайняв рішучу антипутінську позицію після початку повномасштабної війни РФ проти України 24 лютого 2022 р. Слід при цьому відзначити, що Л.Шевцова і Г.Явлінський народилися у Львові, який був для них вагомим чинником у становленні їх як активних і результативних громадських діячів та неупереджених аналітиків.

Аналіз змісту відповідних директивних актів РФ, стратегій і засад внутрішньої й зовнішньої політики РФ у 20-і рр.

доводить, що соціально-економічні проблеми перебувають під постійною увагою керівництва країни. Але схвалені рішення свідчать лише про плани, спрямовані на їх усунення. Ефективна реалізація окреслених завдань, як правило, відбувається далеко не повною мірою. Типовим підтвердженням цього є пенсійна реформа.

Слід відзначити, що упродовж усього періоду незалежності Росії надзвичайно складно і довго формувалося законодавство про пенсійне забезпечення, що набуло чинності з 2019 року. Упродовж цього часу пенсійні проблеми у суспільстві загострювалися. Накопичувальна система себе не виправдала, дефіцит Пенсійного фонду(ПФ) РФ збільшувався і обсяги його фінансування з бюджету країни постійно зростали. Залишати вік виходу на пенсію для чоловіків 60 років, а для жінок – 55 років унеможлиблювалося. До його підвищення прирікала економічна та демографічна ситуація у РФ, що погіршувалася. Різниця між кількістю пенсіонерів та числом працюючих з кожним роком збільшувалася. Перша категорія людей чисельно різко зростала, а друга – зменшувалася. В умовах збільшення пенсійних виплат та зменшення надходжень до бюджету дефіцит ПФ РФ прискорено зростав. Заощаджень уряду для його поповнень з держбюджету могло вистачати максимум до 2025 року. Вагомими аргументами влади за підвищення пенсійного віку були низькі темпи економічного розвитку, погіршення торгівельного сальдо, масова еміграція молодих кадрів з країни, прискорена депопуляція, різке зменшення чисельності населення, тоді як у опозиції адекватних доказів не було. Найголовнішим серед них було те, що 45% чоловіків РФ не доживає до 65 років (терміну виходу на пенсію). Аргументи влади про очікуване збільшення у 2024 р. середньої тривалості життя громадян РФ до 78 років, а у 2030 р. до 80 років не сприймалися суспільством. А тим часом проблеми наростали. Так, через відмову від індексації пенсій офіційно працюючих пенсіонерів

їх кількість лише упродовж 2016-2017 рр. скоротилася з 14,2 млн. чол. до 8,7 млн. чол., внаслідок цього надходження до ПФ Росії ще різкіше зменшилися. Незважаючи на наявність об'єктивних чинників для прийняття проекту реформи з відповідним підвищенням вікового цензу, протистояння між урядом та опозицією не спадало. Гостра боротьба між ними точилася й навколо поетапного підвищення вікового цензу до 2028 р., а також порядку формування коштів ПФ: на основі накопичувальної системи чи за рахунок його фінансування з державного бюджету, що віддаляло формування і прийняття оптимальної моделі пенсійної реформи.

Поворотним став 2018 рік, коли парламентська більшість на чолі з партією «Єдина Россия» у Державній Думі 3 жовтня волюнтаристськими методами схвалила законопроект про Пенсійну реформу, яка вступила в силу з 1 січня 2019 р. Відповідно до цього закону пенсійна реформа запроваджуватиметься поетапно, упродовж 2019-2028 рр. Передбачається упродовж цього терміну поступове підвищення пенсійного віку для чоловіків від 60 до 65 років, а для жінок – від 55 до 60 років. Підвищення пенсійного віку стало безпрецедентним актом за майже 90 років радянського і самостійного періоду історії Росії, оскільки ігнорував низьку тривалість життя, прискорене старіння, вимирання і швидке скорочення чисельності населення країни.

Значне невдоволення породжує система нарахування розмірів пенсій. Основні коефіцієнти нарахування пенсій залишилися з досить важкого в соціально-економічному відношенні 2000 року. Для того, щоб отримати пенсію у 15 тисяч рублів щомісячна зарплата такої особи має упродовж 9 років складати 100 тисяч рублів і більше. Такі зарплати отримують лише окремі категорії працівників Москви і Санкт-Петербурга, а також окремих енергетичних і сировинних областей та округів федерації. Реальні заробітки у РФ дають можливості отримати пенсію здебільшого у межах 8 тисяч

рублів. З урахуванням стагнації економіки, зростання цін та інфляції пенсії 8 і навіть 15 тисяч рублів є дуже незначними, щоб забезпечувати безбідне життя. Одна з громадських активісток РФ Тетяна зазначала 27 жовтня 2021 р., що «крім двох столиць та вибраних осіб біля корита обласного чи міського бюджету, ніде в Росії немає високих заробітних плат». У більшості регіонів Росії щомісячні доходи по регіонах у 2020-21 рр. корелювали у межах від 15 до 25 тисяч рублів. Справедливо запитується, звідки ж виводяться Росстатом середні показники зарплат у 33 тис. руб., чи навіть у 51 тис. руб. (2020 р.) чи й у 56,6 тисяч рублів (2021 р.) [26].

Пенсійна реформа не поширюється на забезпечення працівників силових структур, військових і державних службовців, пенсійне право яких регулюється окремим законодавством. Підвищення пенсійного віку для цих категорій громадян відбулося ще раніше і рівень їх забезпечення залишається досить високим. Мабуть, це один із вагомих аргументів, чому середні зарплати по федерації, а значить і пенсійне забезпечення, суттєво відрізняються від окремих її регіонів та округів.

Рішення про підвищення пенсійного віку викликало у російському суспільстві різку негативну реакцію, сприймається дуже суперечливо, породжуючи загострення ситуації на ринку праці, зайнятості, дискримінацію осіб передпенсійного віку, підриваючи традиції сімейного способу життя. Більшість громадян ставляться до розпочатих змін у пенсійній системі негативно, побоюються цілого комплексу проблем, які постають у ході її реалізації. Але ідеологи реформи переконані у її необхідності для успішного розвитку РФ. Згідно з опитуваннями ВЦИОМ та Левада-Центру, започаткування реформи стало найважливішою подією життя РФ у 2019-2021 рр. Згодом цю подію потіснила пандемія коронавірусу, а з 24 лютого 2022 р. – війна РФ проти України. Але й після цього суспільство РФ, в цілому, продовжує сприймати цю ре-

форму переважно негативно, ключовим подразником якої залишається підвищення віку виходу на пенсію. Усі інші питання (зростання страхового стажу з 10 до 15 років; значні пільгові умови для окремих категорій громадян (педагогів, лікарів, артистів; працівників і жителів крайньої півночі та прирівняних до них місцевостей; для жінок, які виховують більше трьох дітей) не викликають серйозного невдоволення.

Завдяки підвищенню віку виходу на пенсію у 2019 р. кількість пенсіонерів зменшилася на 355 тис. чол; економія коштів держбюджету склала 21,5 млрд. рублів. Лише у 2020 р. економія коштів на пенсії та пільги (субсидії) скорочувалася щомісячно з 664 млрд. рублів до 469 млрд. рублів. Росстат зафіксував у 2021 р. безпрецедентне в історії РФ скорочення чисельності пенсіонерів. Упродовж січня – квітня 2021 р. їх чисельність зменшилася майже на 1,3 млн. чол., з 43,86 млн. чол. до 42,59 млн. чол. До запровадження реформи число отримувачів пенсій неухильно зростало. У результаті цього у 2021 р. доля федеративних відрахувань у ПФ РФ на виплату пенсій стала самою низькою за останні 10 років. Коронавірус та більш як двократне падіння цін на нафту завдали відчутного удару по соціально-економічній сфері, зокрема і по пенсійному забезпеченню.

Запроваджена реформа, особливо підвищення пенсійного віку, сприймається значною частиною громадян РФ негативно, а окремих категорій суспільства – як трагедія. Серед малозабезпечених показник невдоволення складав 88%, а серед забезпечених він дещо знижувався до 70%. Навіть у серпні 2021 р. відновлення попереднього пенсійного віку підтримувалося майже 90% громадян Росії. Обіцянки влади підвищити за рахунок цієї реформи рівень життя громадян, які до цього вийшли на пенсію, не були виконані. Опозиційні сили особливо активно виступали на підтримку невдоволених, рішуче засуджували реформу і виступали за її скасування. Так, основна опозиційна партія «Справедливая

Россия – За правду» вносила у 2018 р. проект пенсійної реформи, в якому пропонувалося встановити вік виходу на пенсію для чоловіків 62 роки, а для жінок – 57 років, які підпадали під дію такої реформи. Але його було відхилено. На думку лідера цієї партії С.Миронова у 2018-2021 рр. не було політичних, соціальних, економічних причин для підвищення пенсійного віку. Партія продовжувала наполегливо боротися за відміну підвищеного віку, ліквідацію Пенсійного фонду РФ «як інструменту пограбування людей», подвоєння обсягів пенсій до 31 тис. рублів, запровадження спадкоємності пенсій, відновлення індексації пенсій для військових та працюючих пенсіонерів. С.Миронов вимагав, щоб виборці підтримували на виборах регіональних чи до Держдуми вимагали від кандидатів публічного висловлення позиції щодо реформи. Ліві сили рекомендували не обирати тих кандидатів, які її підтримували або ухилялися від негативної оцінки. не обирати. Значна частина виборців голосувала за будь-кого, аби лише не за прихильників реформи. Проте опозиції не вдалося зачистити «Єдиную Россию» на виборах 8 вересня 2019 р. Влада в цілому отримала перемогу, хоча у деяких регіонах, зокрема й у Москві, вона зазнала поразки. Ініціативи С.Миронова (СР) та Г.Зюганова (КПРФ) на початку 2020 р. внести поправки до Конституції РФ про повернення попереднього вікового цензу для виходу на пенсію у черговий раз були відхилені Держдумою. Г.Зюганов у своєму виступі на засіданні Держдуми 20 квітня 2021 р. піддав суворій критиці відповідальних за прийняття пенсійної реформи, що свідчило про ігнорування владою думок громадян. Як він зазначив, для підвищення пенсійного віку не було вагомих підстав, тому боротьба очолюваної ним партії за відміну реформи продовжувалася. Широкого розголосу у 2021 р. набули ідеї лівих сил не тільки про неефективність положень цієї реформи, а й пропозиції про запровадження критеріїв виходу на пенсію не за віком, а за трудовим стажем. Заслугує

також на увагу ініціатива депутата Р.Хасбулатова у липні 2021 р. про підвищення податку на видобування корисних копалин, а отримані кошти у цільововому порядку направляти до Пенсійного фонду, що дозволило б повернути попередній вік виходу на пенсію та підвищити її обсяги. Один із координаторів опозиційних сил сучасної Росії, відомий політичний діяч О. Навальний також рішуче виступає проти пенсійної реформи, за повернення попереднього вікового цензу виходу на пенсію, закликає не обирати до Держдуми кандидатів, причетних до прийняття у кінці 2018 р. пенсійної реформи. На його переконання назріла гостра потреба у розробці та реалізації програми підвищення рівня забезпечення непрацюючих пенсіонерів.

Про наявність незначного протестного потенціалу у сучасній РФ свідчить той факт, що навіть спільна позиція у питанні за відміну цієї реформи усіх 13 партій (учасниць виборів), окрім «Единой России», на вересневих виборах 2021 р. до Держдуми зазнала невдачі. Правляча партія і на цей раз перемогла. Позиція влади залишалася непоступливою, незважаючи на те, що а у посланнях Президента до Федеральних Зборів РФ 1919-2021 рр., у публічних виступах, на прес-конференціях В.Путін відмовчувався по цій темі. Публічних дискусій щодо адаптації реформи до глобальних викликів не проводилося. Влада пояснювала збереження підвищеного вікового цензу пенсійної системи її безальтернативністю та її порятунком.

Дана позиція тим більше залишається незмінною у нинішніх ще більш несприятливих умовах економічного і торговельного розвитку РФ. З кінця 2021 р. активна боротьба у Держдумі та суспільстві за перегляд положень пенсійної реформи, проти наростаючих проблем у соціально-економічній сфері після падіння цін на нафту почала знижуватися. В умовах локалізації епідемії Коронавірусу у 2020-2021 рр., особливо широкомасштабної війни РФ проти України з 24

лютого 2022 р. та запровадження у відповідь нищівних санкцій 6-го пакету західних країн проти Росії уся соціально-економічна сфера потрапила у період величезних обмежень. Закономірно, що ці проблеми відкинуті владою на задній план. При наростанні міжнародної блокади, затяжній і все більш затратній війні проти України, утримати попередній рівень життя громадян РФ, не кажучи вже про пенсіонерів, не вдається.

Росія продовжує залишатися великою і сильною лише завдяки наявності величезних територій, природних ресурсів, потужного ОПК. За усіма іншими ознаками вона не є економічно розвиненою і успішною соціальною державою, оскільки усі відповідні показники за рівнем розвитку і традиціями (промонархічна форма правління, неефективна модель економічної системи, відсутність загальнодемократичних цінностей, повне домінування підприємств ОПК в економічній і науково-технологічній сфері, кричуща нерівномірність розташування трудового потенціалу та розвитку інфраструктури, несприятливі кліматичні умови на 4/5 її території, скорочення чисельності населення, складні міжнаціональні відносини, гегемоністська й агресивна зовнішня політика) свідчать про її становище, яке більше відповідає державам, що розвиваються, ніж 20-и найбільш розвинених країн світу. Продуктивність праці – найголовніший і найважливіший показник суспільного розвитку – в СРСР порівняно з передовими капіталістичними країнами постійно знижувався. Прошло 105 років після захоплення влади більшовиками, а розрив між Росією і країнами Західної Європи за продуктивністю праці не скоротився, а ще більше зріс у порівнянні з початком ХХ ст. і продовжує збільшуватися [27].

Пояснення цього знаходяться у негативних результатах нинішньої внутрішньої і зовнішньої політики РФ, яка не сприяє прискоренню розвитку економіки та соціально-еко-

номічної сфери, а прирікає країну на збільшення відставання від світових центрів. Необхідно врахувати й те, що більшовицька влада на початку 20-х рр. XX ст. відмовилася повертати західним країнам величезні борги царської Росії, вкладені у розвиток її вугільної, металургійної та нафтовидобувної галузі, а після Другої світової війни СРСР відмовився повертати кошти за отриману допомогу по ленд-лізу, яка стала вирішальною для перелому ходу війни у 1942-1943 роках. Обсяги боргів в обох випадках були значними, сплачувати які прийшлося б двічі упродовж до 30-ти років.

Корисні копалини, енергетичні, водні і лісові багатства Росії за обсягами є найбільшими у світі, мають стратегічне значення не тільки для РФ, а й усього людства. Це надзвичайно сприятливі умови для розвитку національної економіки і соціальної сфери, облаштування життя населення. Потрібно лише ефективно їх освоювати і раціонально використовувати. Для цього вимагаються значні кошти, адже усі багатства знаходяться на величезних і дуже складних за географічними, економічними, кліматичними, етнічними факторами територіях Росії, які становлять 17,1 млн. кв.км (1/9 площі всієї суші Землі). Європейська частина РФ складає 4,2 млн. кв.км (23%) усієї площі країни, а азійська – до 13 млн.кв.км (понад 75%). Понад 80% населення РФ зосереджена у її європейській частині (включно з Уралом). 95% території РФ перебуває у північних широтах, вище паралелі, по якій проходить, наприклад, північний кордон США з Канадою. Основна площа РФ перебуває у несприятливих кліматичних умовах, а 20% її – за Північним полярним колом. Кордони РФ складають майже 62,3 тис. км, з них 64% – морські, озерні, річкові. Освоєння і розвиток азійських регіонів РФ вимагає величезних зусиль і капіталовкладень. Проте їх урбанізація, уніфікація та оперативне управління продовжують залишатися у занедбаному стані.

Структура національного виробництва і експорту надзвичайно деформована, як у жодній іншій світовій державі.

Саме енергетичний і сировинний комплекси відіграють ключову роль у міжнародній торгівлі РФ і є визначальними розвитку її економіки. На паливно-енергетичні галузі, електроенергетику, промисловість та інші експортно-орієнтовані галузі припадає до 80% капіталовкладень, а доля інвестицій у переробні галузі (машинобудівна, легка і харчова промисловість) не перевищує 15% [28]. Відповідно, понад 80% експорту РФ складають нафта і газ, вугілля, чорні і кольорові метали, продукція хімічної промисловості, сировинні товари та напівфабрикати. Доля високотехнологічної продукції Росії на світовому ринку не перевищує 1,5-2%, тому економічне становище як і обсяги Валового Внутрішнього Продукту (ВВП) РФ залежать від рівня цін на енергоносії і сировину на світових ринках. Їх (підвищення чи падіння) напряду позначаються на економіці і соціально-економічній сфері РФ. Коли у першій половині 10-х рр. ціни на цю ключову групу експортних товарів були високими, тоді й відчутно покращувалося соціально-економічне становище трудящих, активізувалася газифікація регіонів та розвиток промислової і соціальної інфраструктури. Після початку світової кризи у 2007 р., несприятливої кон'юнктури на енергоносії економічне становище РФ погіршилося, що справило негативний вплив на ВВП і на соціально-економічну сферу.

За даними Росстату у досить успішний 2007 докризовий рік товарооборот РФ збільшився до 579 млрд. дол. США (приріст 123,7% у порівнянні з 2006 р.). Експортна складова склала 355,5 млрд. дол. США (приріст 117%), а імпорту – 223 млрд. дол. (приріст 136%). Саме у найбільш сприятливі 2002-2008 рр. ВВП РФ стрімко зростав з 430 млрд. дол. до 1,66 трл. дол., приріст у 3,9 раза.

В умовах світової економічної кризи 2008-2010 рр. відбулося зниження цих показників. Після подолання кризи товарооборот почав зростати. У 2013 р. він склав рекордну суму понад 860 млрд. дол., у 2014 р. він скоротився на 6,9% і досяг

804,7 млрд. дол., позитивне сальдо склало 188,7 млрд. дол. За іншими даними у 2014 р. оборот склав майже 806 млрд. дол., а позитивне сальдо – 190 млрд. дол. Після 2014 р. обсяги товарообороту почали скорочуватися і склали у 2015 р. 510,5 млрд. дол., позитивне сальдо – 156,5 млрд. дол. У 2016-2020 рр. показники товарообігу (у млрд. дол.) досить сильно коливалися: у 2017 р. – 587,6; у 2018 р. – 692,6; у 2019 р. – 609,5; у 2020 р. 571,9. Позитивне сальдо перевищувало 200 млрд. дол. у 2018 та 2021 рр. У 2021 р. товарообіг різко зріс до 798 млрд. дол. (приріст на 139,3% проти 2020 р.) і вперше досяг показників рекордного 2013 року. Позитивне сальдо склало 190 млрд. дол. Такого успіху вдалося досягти завдяки значному розширенню торгівлі з країнами АТР, зокрема з Китаєм, приріст торгівлі з яким у 2021 р. склав 135,2% у порівнянні з 2020 роком. Понад 60% російського експорту складають паливні матеріали, чорні і кольорові метали, хімічні добрива, агропромислова продукція, попит на які у світі завжди є високим [29].

Подібні тенденції мали місце й у формуванні ВВП, який цілковито залежить від зовнішньоторговельної діяльності РФ. Приріст ВВП у 2011-2014 рр. був найбільшим і склав понад 2 трл. дол., а 2012 рік став рекордним – 2,23 трл. дол. У наступні 2015-2017 рр. ВВП зменшився до 1,5 трл. дол. Упродовж першої половини 20-х рр. ВВП зростав у середньому на 2 %, а у другій половині – знижувався. Відбулося різке скорочення ВВП проти його показників 2008 р.- 1,779 трл. дол. та 2013 р. – 2,288 трл. дол. Упродовж 2018-2021 рр. обсяги ВВП коливалися у межах 1,5-1,7 трл. дол. Період сприятливих цін на енергоносії у 20-і рр. позитивно позначився на економіці в цілому та на соціально-економічному становищі населення зокрема. У 2015-2016 рр. на соціальну сферу було виділено 35 млрд. дол. США, що дало можливість В.Путіну після повернення до президентського крісла покращити рівень життя 60% населення країни. Саме у кінці 20-х рр. РФ підня-

лася на 63 місце у світі за показником ВВП на душу населення (11.273 дол. США) [30].

Дворічна загроза епідемії COVID-19 спричинила відчутне падіння темпів розвитку світової економіки, скорочення торговельних відносин, зменшення попиту та цін на готову продукцію і особливо на енергоносії й сировину. На думку фахівців, умов для відновлення попереднього попиту на останні, а значить і росту цін на них не прогнозується. Нафто – газовидобувники та їх експортери усіх країн однаковою мірою зазнали великих збитків. Пандемія COVID-19 2020-21 рр. негативно позначилася на економіці РФ, на житті її громадян, на морально-психологічному стані значної частини населення країни, загостривши проблему соціально-економічної нерівності, відсталість РФ у цій сфері. Люди віком до 29 років менше боялися зараження коронавірусом, можливого погіршення здоров'я та відсутності належного і своєчасного лікування. Рівень страху зростав у людей старшого віку. У той же час ця категорія жителів менше переймалася питаннями порушення громадянських прав, політичними процесами у РФ. Їх більше турбувала боязнь зниження зарплати, втратити роботу та грошові заощадження, звуження можливостей для якісного відпочинку під час відпустки. Під її впливом актуалізувалися вимоги забезпечити у РФ стійкий економічний розвиток. В умовах пандемії та економічного спаду особливо постраждала соціально-економічна сфера. У більшості країн Європи посилювався спад довіри до соціальних інститутів. У РФ цей показник посів одне з останніх місць у світі. За даними соціологічних опитувань 30% респондентів довіряли соціальним інститутам РФ, ЗМІ, бізнесу, некомерційним організаціям. Лише 17% опитаних вірили, що у разі масової біди державні органи нададуть допомогу усім, хто в цьому потребує, а 61% опитаних визнали, що вони менше почали довіряти державі у період пандемії, 54% – стали менше довіряти ЗМІ і лише 20% вважали, що можна покласти на інших.

Необхідно наголосити, що для подолання наслідків пандемії уряд вживав заходи обмежувального та стимулюючого характеру. На фоні досить активної інформаційної кампанії з обов'язкової вакцинації населення з метою профілактики зниження поширення епідемії 2/3 населення, незалежно від віку, відчувала тривогу й страх і лише третина росіян не демонструвала з цього приводу занепокоєння. Активні дії влади РФ по ізоляції усіх соціальних груп населення під час пандемії відчутно покращили ситуацію і країні. Головна увага зосереджувалася на організації заходів соціальної підтримки працездатного населення, багатодітних сімей, найбільш вразливих в матеріальному відношенні категорій громадян. Для непрацюючих категорій населення надавалася фінансова підтримка, обсяги якої були скромними у порівнянні з розвиненими державами, проте позитивно вплинула на їх становище. Все ж, вжиті владою заходи виявилися малоефективними, підтвердженням чого була висока смертність у 2021 р. (період піку епідемії), яка склала 0,5 млн. чол. Масове невдоволення з боку суспільства результатами проведеної владою антиепідемічної роботи було закономірним і справедливим.

Наслідки пандемії особливо негативно позначилися на зовнішній торгівлі РФ, обернулося різким посиленням внутрішніх обмежень. Збільшення ВВП РФ у 2021 р. (понад 1,6 трл. дол.) на 4,5% проти 2020 р. було останнім успіхом, який відбувся за рахунок зростання цін на енергоресурси до пандемії та запровадження п'ятого й шостого пакетів міжнародних санкцій. Через ці обставини замість обіцяного у 2003 р. В.Путіним подвоєння ВВП його показники лише у 2018 р. повернулися до рівня 2003 року. Подібне сталося й із спробою змінити структуру експорту з енергосировинного на переважання у ньому питомої ваги кінцевої продукції. Несировинна та неенергетична доля експорту РФ за попередніми даними 2021 р. зросла на 36% і склала 191 млрд. дол. проти 141 млрд. дол. у 2020 р., проте збільшення цієї частки в експорті

не допомогло радикально покращити структуру товарообороту [31].

Вважається, що перехідний період для основної частини населення РФ дався тяжко, неначе вони пережили ще одну громадянську війну. Але й після завершення трансформаційного періоду їхній потенціал до нинішнього часу не задіяний, ефективного і прискореного розвитку головних галузей економіки на усьому просторі Росії не було забезпечено. На фоні суцільної розрухи керівники центральних відомств і усіх регіональних і місцевих рівнів, політичні кола, пронирилі в злочинці перетворилися на бізнесменів і власників загальнонародного добра. Нові «русские» розквітли, стали олігархами, правлячою елітою. А пограбоване населення продовжує переживати труднощі попередніх часів. Офіційні статистичні дані усе це відображають дуже узагальнено. За даними Росстату упродовж 1992-2000 рр. доля населення з доходами нижче прожиткового мінімуму зменшувалася з 34 до 29% населення. Упродовж 2001-2006 рр. вона скоротилася з 29 до 15%, а у 2007- 2016 рр. знизилася з 15% до 8%. Упродовж 2017-2022 рр. питома вага цієї категорії населення знову зростає з 8% до 16% (перевищує 22 млн.чол.). В умовах чергового збільшення кількості громадян з доходами нижче прожиткового мінімуму, доля яких знову досягла 16% всього населення країни, урядом було штучно занижено поріг прожиткового мінімуму з 10,7 тис. руб. до 9,45 тис. руб., щоб таким чином зменшити цей показник. У наступні роки завдяки зростанню доходів від продажі енергоносіїв (сприятлива кон'юнктура цін на світовому ринку) вдалося збільшити розміри зарплат і пенсій. У кінці 2021 р. був затверджений новий порядок визначення мінімальної зарплати та межі бідності. Вона збільшилася на понад 1 тисячу рублів і склала для працюючого населення 13,890 тис. руб., а для непрацюючого – 12,65 тис. руб. У Москві мінімальна зарплата склала 20,6 тисяч рублів, а у Московській області – 15 тисяч рублів. Сама

висока середня зарплата 73 тис. рбл. зафіксована у Ямало-Ненецькому автономному окрузі. Після цього кількість громадян з доходами нижче прожиткового рівня стабілізувалася і складала у 2021-2022 рр. біля 11% населення (понад 16 млн. чол.). За неофіційними даними кожен 4-й працюючий житель РФ отримує додаткову «сіру зарплату», або доплату у конвертах, яка ніде не фіксується. Обсяги тіньових виплат у РФ постійно складають до 30% зарплатного фонду країни. Це набуло особливого поширення у столичних, центральних областях, промислово розвинених федеральних округах та енерго-сировинних областях і регіонах [32].

Навіть при такій великій питомій вазі тіньових схем частка населення з низьким чи середнім рівнем доходів постійно є високою по всій території РФ. Бідність набула найбільш масового поширення серед жителів депресивних областей, регіонів, сільської місцевості, невеликих містечок і міст, багатодітних сімей, які не мають ні можливостей, ні належних фінансових ресурсів, щоб безболісно переносити усі потрясіння у країні. Особливо прикрим є той факт, що й упродовж 2019-2022 рр. питома вага бідного населення продовжує зростати. Встановлений Міністерством праці у 2018 р. прожитковий мінімум на рівні 11,6 тис. руб. не відповідав реальним цінам, він мав би бути удвічі більшим. За даними Росстату 53% населення РФ живе на доходи нижчі від 27 тисяч рублів на місяць. Відповідно до соціологічного опитування Левада-Центру цей показник має бути мінімум підвищений у 2 рази і складати понад 24 тис. руб. Станом на 26 березня 2021 р. за реальною межею бідності, а не фактичною межею бідності, встановленою владою, у Росії перебувало майже 50% населення. Розрив між фактичними і реальними доходами постійно зростає. Він складав у 2018 р. 22%, у 2019 р. – 25%, у 2021 р. – 32%. Росстат 14 червня 2022 р. констатував зростання бідності в країні, зокрема, що кожен 7-й росіянин живе за межею бідності. Питома вага населення, що перебу-

ває за межею бідності, склала на цю дату 16 млн. чол. (11% населення), що на 2,8 млн. чол. більше, ніж у 2020 р. Головна статистична інституція РФ керувалася при визначенні цих показників фактичною, а не реальною межею бідності [33].

Постійна наявність високої частки людей, яка відноситься до категорії бідних, є визначальним фактором реального стану речей РФ. У сімейному бюджеті 2020-2022 рр. постійно зберігається висока питома вага продуктів харчування на рівні 38-39%, що відповідає показнику 2010 року – 38,5%. За даними соціопитування Левада-Центру у 75% рівень доходів росіян у ці ж роки такий, що їх вистачає лише на харчі та предмети першої необхідності. Заяви про збільшення реальних доходів населення РФ за підсумками 2021 р. на 3,1%, що, мол, є рекордним показником після 2013 р. не відповідають дійсності, бо замовчується ріст цін та інфляція в останні роки [34]. Самою високою інфляція у 9% виявилася для групи населення із найменшими доходами. Для пом'якшення впливу інфляції на найбіднішу категорію громадян законом РФ було з 1 січня 2022 р. було проіндексовано пенсії для непрацюючих пенсіонерів. Надбавка становить в середньому 1500 рублів. Середня пенсія за віком після індексації складе 18984 рублів [35].

За даними Росстату реальні доходи росіян у 2020 р. знизилися на 3% і ця тенденція продовжувалася й у 2021-2022 рр.; а інфляція у країні упродовж 2016 – 2021 рр. зростала від 5,4% до 8,4%. Найшвидше дорожчали продукти харчування. Упродовж першого кварталу 2022 р. вона прискорилася і склала 17,83%, а ріст цін досяг 11,67%. У Центробанку РФ підтвердили, що у 2022 р. інфляція в країні за 2022 р. може скласти 18-23% [36]. Продовольчий кошик середньої сім'ї у РФ складає до 40-42% її доходів. У 36% росіян не вистачає заробітної плати для задовільнення основних потреб, для 39% – її ледь вистачає, 42% населення економить на платній медицині та ліках, 36% – на освіті. Дані соціологічних опиту-

вань про матеріальне становище виглядають ще більш сумними. Кожен третій житель РФ вважає себе бідним, межа якої відповідає злиденному становищу. Динаміка доходів і купівельної спроможності населення у 2020 р. демонструвала ріст лише по 6 компонентам із 24 основних продуктів харчування: свинина на 3,1%; морожені кури – 3,7%; цукор-пісок – 4,9%; капуста – 40,7%; цибуля – 8,3%; морква – на 3,1%. З усіх інших базових продуктів харчування спостегігалось зниження купівельної спроможності. І це при тому, що завдяки санкційним заходам з боку влади РФ було обмежено експорт агропромислової продукції, що дозволило уникнути повторення продовольчої кризи у кінці 2020 – початку 2021 рр. [37].

В умовах різкого скорочення чисельності населення та масової еміграції з РФ, рівень безробіття перебуває на стабільно середньому рівні, у межах 2-3 млн. чол. (4-5%). І навіть при такому значному зниженні робочих рук, Центр стратегічних напрацювань передбачає два сценарія у сфері зайнятості: 1) збільшення на кінець 2022 року безробіття до 7,1-7,8%, яке триватиме до середини 2023 р.; 2) більш оптимістичний прогноз доводить, що безробіття зросте до 6,4-6,5%, але триватиме упродовж кількох років. Кількість безробітних складе 5,5 млн. чол. проти 3,5 млн. чол. у нинішній момент. Такий стрибок безробіття спричинений значним падінням темпів розвитку економіки, затратами на війну проти України, запровадженням у відповідь жорсткіших санкцій проти Москви. Все більш реальним видається повернення рівня економічного становища РФ до початку 90-х рр.: значного спаду приросту економіки, зростання безробіття і посилення ізоляції та замкнутості економіки і повернення до архаїчного господарювання країни. Показники безробіття можуть сягнути 8-12 млн. чол. (10-14% населення) як це було у перші роки після проголошення незалежності РФ. Центробанк передбачає затяжний спад економіки і різке збільшення техно-

логічного відставання країни від темпів передових світових центрів. За його даними безробіття охопить 6-6,5 млн. чол. (7-8% населення) у 2022 р., після цього почне зменшуватися. ВВП РФ скоротиться у 2022 р. на 10% [38].

Погіршення соціально-економічних умов населення продовжуватиметься через: невиконання планів щодо темпів зростання економіки, збільшення питомої ваги в експорті готової продукції та інноваційних проектів; величезні воєнні витрати на війну проти України, запроваджені західні санкції, епідемію коронавірусу, падіння цін на енергоносії та сировину. Доки триватиме війна РФ проти України, доти триватимуть міжнародні санкції. Покращення економічного і соціального становища унеможлиблюється. Важко сперечатися з висновками відомих діячів і науковців РФ: Г. Явлінського, який у 2017 р. назвав економічну політику РФ останніх 15 років провальною; завідуючого відділом ринків капіталу ІМЕМВ РАН Я. Міркіна про те, що період 2010-2020 рр. для РФ був втраченим.

Повільно формується середній клас РФ, як основа стабільності і успішності кожної сучасної держави і модерного суспільства. У нинішні часи питома вага середнього класу у розвинутих країнах знаходиться на рівні 70-80%. Такий показник свідчить про наявність основного фактора стабільності суспільства, а також дотримання економічних інтересів громадян. Середній клас – двигун економічного зростання, соціально-економічної стабільності. Завдяки зниженню вагомих факторів, збудників кризових явищ та антагонізму боротьба за зміну влади у такому суспільстві відбувається демократично і не доростає до радикальних форм. Офіційні дані про те, що доля середнього класу у РФ досягає 50% не відповідають дійсності, насправді його питома вага ніколи не перевищувала чверті зайнятого населення РФ. У 2020-2021 рр. вона знизилася з 24% до 22,5%; а у нинішні часи перевищує 20%, що не дозволяє йому перетворитися

на рушійну соціальну силу задля прискореного розвитку країни [39]. У середині 20-х рр. РФ посідала 62 місце за світовими оцінками сприятливості ведення бізнесу. В умовах зміцнення централістських тенденцій у РФ, війни проти України і конфронтації із цивілізованим світом, західних санкцій та відсутності іноземних інвестицій можливості для розвитку ринкової економіки, як і середнього класу, у РФ є несприятливими.

Однією із суттєвих проблем сучасного російського суспільства є несправедливо велике соціальне і матеріальне розшарування (нерівність) серед населення РФ за доходами, що сталося внаслідок безвідповідального і злочинного роздержавлення та приватизації загальнонародної власності. Особливо це проявляється у сфері володіння власністю і нерухомістю. У підсумку трансформації суспільної форми власності: 20% найбагатших верств населення протистоять 80% збідненого населення. На 1% населення РФ припадає 71% національного багатства Росії.

Непомірна різниця між реальними доходами бідних і найбільш багатих категорій населення є однією з вражаючих ознак РФ, що стала хронічним явищем, негативно позначається на перспективах розвитку базових галузей економіки, морально-психологічному кліматі і консолідації суспільства, знижує платоспроможність громадян, погіршує їх соціальне становище і якість життя. Розрив між зарплатами найбільш високооплачуваних і низькооплачуваних верств населення РФ знаходиться на рівні країн, що розвиваються, і значно переважає рівень розвинених держав. А між керівниками та рядовими співробітниками успішних компаній Росії цей коефіцієнт далеко перевищує 20 порядків. Багаті верстви населення багатшають, а бідні – біднішають. Більшість населення продовжує жити небагато. Упродовж 2016-2022 рр. показники бідності стабілізувалися, хоча її рівень повільно зростає. Але оскільки середньостатистичні показники не відобража-

ють реальної картини в цілому у суспільстві, тому важко виявляти справжню різницю доходів між окремими категоріями населення. Середня заплата по РФ складає 33 тис. рублів. Завдяки виведенню середніх даних між зарплатами Москви, Санкт-Петербурга, енерго-сировинно багатючих окремих федеральних округів і областей (меншості) та депресивних і бідних округів, областей, країв РФ (більшості) Росстату вдається давати досить добрі показники. Але конкретні речі не є такими втішними. В останні роки люди виходять на пенсію з розміром від 8 до 10 тисяч рублів. При нинішніх високих цінах категорія пенсіонерів приречена на дуже скромне життя. Велику питому вагу складають люди, доходи яких трохи вищі від прожиткового мінімуму, але їхнє соціальне становище ближче до категорії бідних, ніж до заможних. Вони разом складають велику соціальну проблему, яку авторитарний режим продовжує ігнорувати. Тим більше, коли нинішній економічний стан Росії не дозволяє піднімати і розвивати економіку, наповнювати ВВП, покращувати соціально-економічні стандарти, оздоровлювати загальний моральний клімат.

Промислова та суспільна інфраструктура, як і соціально-економічні умови РФ, до нинішнього часу найбільше відстають і не відповідають потребам економічного комплексу країни, особливо це торкається Сибіру і Далекого Сходу, які складають 75% території і 17% населення РФ. На Заураллі соціально-економічні умови для життя і активної діяльності людини взагалі є мінімальними. Опозиційна партія «Справедливая Россия – За правду» вносила на осінню 2015 р. сесію Державної Думи законопроект про справедливий розподіл доходів від продажу нафти і газу. «Ми вважаємо, – заявляв лідер цієї партії С. Миронов під час зустрічі з виборцями Белгородщини, – що кожному громадянину Російської Федерації, починаючи від новонародженого і завершуючи нашими заслуженими пенсіонерами, треба відкривати

особовий персональний рахунок». Професор-історик з Омська українського походження О.Сушко відзначає, що між Москвою та регіонами Сибіру мають місце різкі несправедливості у розподілі доходів від експорту сибірських природних багатств. Золота Орда відбирала 10% данини у князівств стародавньої Русі і це називалося татарським ігом. А як же оцінювати ситуацію, коли у нинішні часи Центр забирає 70% доходів, які приносять сибірські регіони [40].

У цьому сенсі заслуговують на увагу пропозиції (В.Іноземцев, П.Лузін, В.Штепа) зрівняти у правах усі наявні 83 регіони РФ, перетворити їх на автономні республіки у нинішніх кордонах. Це має започаткувати демонтаж устрою абсолютської імперії, вибудованої на столичному гіперцентралізмі, стати початком подолання нинішньої безперспективної, по суті колоніальної системи управління. Неготовність півних еліт РФ «принять ценности федерализма стала исторически и логически первой фундаментальной причиной возрождения российской имперской структуры» (В.Іноземцев). Відомий фахівець з питань демографії та міграції Ю.Крупнов прямо заявив, що «нынешний главный город России опустынивает всю остальную территорию страны». А відомий олігарх РФ О. Дерипаска висловився за перенесення столиці РФ до Сибіру, до Омська або до Новосибірська. Лише це допомогло б переломити негативну тенденцію еміграції населення із Сибіру і Далекого Сходу у європейську частину РФ чи за кордон на позитивну і у зворотньому напрямку. Але олігархічна влада Росії глузливо сприймає подібні актуальні проекти. Політолог І. Ейдман дійшов до висновків, що Росія досі залишається імперією, зшитю жорстким централізмом. «Россию связывает воедино только централизованное насилие, колючая проволока лагерей и пыточные наручники». Досить песимістичними виглядають прогнози розвитку економіки і соціальної сфери, зроблені відомими державними та науковими діячами РФ. Підводячи

підсумки оцінкам дослідників сучасного становища РФ, відомий дипломат України В.Огризко вважає, що територіально-національний розлом, який був, є і буде ахіллесовою п'ятою Росії, має всі шанси знову стати державоруйнівною прірвою. Нинішній стан речей у РФ не дає підстав сумніватися, що цього може не відбутися [41].

Продовжує поглиблюватися соціальна стратифікація суспільства за абсолютними параметрами матеріального благополуччя, розподілу доходів і власності між різними верствами і групами населення; наростає диференціація співвідношення між багатством і бідністю, рівнем розвитку й доступності до об'єктів соціальної інфраструктури, якістю і умовами життя, які ускладнюються регіональними диспропорціями і територіальними нерівностями. Посилюється диференціація трудових доходів, коли основу оплати праці складає не рівень освіти і кваліфікації, досвід роботи, а фінансовий стан підприємства, сектор економіки регіону, в якому здійснюється трудова діяльність. Різниця (децильний коефіцієнт Джіні) у доходах між 10% самих багатих та 10% самих бідних громадян РФ у 1992 р. складала 8 порядків. У наступні десять років цей коефіцієнт збільшувався і у 2005 р. досяг 14-15 разів; упродовж 2006-2012 рр. він склав 16-17 порядків. У наступні роки ця пропорція не зазнала істотних змін і стабілізувалася у межах 14-15 порядків. Розрив між зарплатою керівників та рядових співробітників у Росії перебуває на рівні країн, що розвиваються, і є набагато вищою від показників розвинутих країн. Якщо різниця у зарплатах цих категорій працівників у РФ складає 12,5 разів, то у КНР – 13,4; у країнах Латинської Америки – 10,2; у країнах Західної Європи та США – 3,5; а у Північній Європі – 2,9. У подібному становищі перебувають показники децильного коефіцієнту між найбагатшими і найбіднішими верствами населення РФ та інших держав. У Росії він складає 14-15 порядків, тоді як оптимальними співвідношеннями вважається пропорція від 5 до 7 одиниць. У

країнах Скандинавії цей коефіцієнт складає 3-4 порядки, у Німеччині, Австрії, Франції від 5 до 7; у США – 10-12, а у Бразилії – 39 порядків. Для більшості країн, що розвиваються, також притаманними є кричущі нерівності у доходах. Така соціальна нерівність у РФ не йде у жодне порівняння з країнами ЄС, і навіть Східної Європи та Китаю. Директор Інституту економіки РАН Руслан Грінберг заявляв ще у 2007 р.: «як тільки децильний коефіцієнт досягає 10, в країні з'являються умови для соціальних безпорядків». Проте репресивний режим Путіна унеможливорює організацію та проведення масових протестів, заворушень і тиску на владу з метою підвищення її діяльності в інтересах громадян, задовільнення їх повсякденних потреб та інтересів [42].

Наступною важливою рисою сучасної РФ стало масове поширення династійності та спадковості як у різних галузях бізнесу, так і у політичній, військовій, правоохоронній та інших «хлібних» сферах. Внаслідок цих факторів у державі започаткувалося формування станового суспільства, подібно до царських часів. Такі процеси знижують ефективність дії принципів соціального ліфта, збільшують відрив влади, панівної еліти та її структур від громадянського суспільства, посилюють формування кастової системи, паралізують визрівання умов для здорової конкуренції між різними соціальними верствами населення, що є запорукою прискореного і здорового розквіту суспільно-політичного та соціально-економічного життя країни.

В Основному законі РФ зазначено, що кожному громадянину гарантуються права на житло, безплатне медичне забезпечення у державних і муніципальних установах, але не у приватних медичних установах, освіту, працю, відпочинок, соціальне забезпечення за віком, пенсії та соціальні виплати, що встановлюються законами; що у «Російській Федерації – охороняється праця і здоров'я людей, встановлюється гарантований мінімальний розмір оплати праці, забезпечуєть-

ся державна підтримка сім'ї, материнства, батьківства і дитинства, інвалідів і пожилих людей, розвивається система соціальних служб, встановлюються державні пенсії, допомога та інші гарантії соціального захисту» (ст.7 п.2).

Житлово-комунальне господарство (ЖКХ) РФ, що перейшло у спадок від радянського періоду, продовжує залишатися дуже складною системою. Проведена реформа ЖКГ упродовж 1991 – 2004 рр. забезпечила передачу житлового фонду у приватні руки, збільшивши його питому вагу з 33% до 73,5% і відповідно знизивши з 67% до 25% долю державного і муніципального фонду. Наступна урядова програма «Жилище» 2015 – 2020 рр. спрямовувалася на подолання гострого дефіциту житла РФ шляхом збільшення його будівництва. Адже 61% російських сімей продовжували мешкати у невідповідних житлово-побутових умовах. Лише у 50% людей помешкання складало 2-3 кімнатні квартири, тоді як 20% проживало у скрутних умовах (гуртожиток, оренда житла, одна кімната). Житло кожної 4-ї сім'ї перебувало у поганому або у дуже поганому стані. Всього лише 1% населення проживало у котеджах. Загальна потреба населення у житлі складала 157 млн. кв. м. Для зниження гостроти житлового питання потрібно було збільшити житловий фонд на 46%. У черзі на покращення житлових умов перебувало біля 4,5 млн. сімей. Середня тривалість отримання соціального житла складала 15-20 років. І це при тому, що у 800 міст Росії із 1100 чисельність жителів скорочується і попит на житло в абсолютних вимірах знижується [43].

Трансформаційні перетворення у РФ менше всього торкнулися ЖКХ. Цю сферу так і не вдалося перетворити на ринковий сектор економіки, у її функціонуванні продовжують домінувати адміністративні методи управління. Житловий фонд РФ продовжує залишатися дуже енергозатратним. Це пояснюється тим, що значну долю, а у деяких регіонах і до

80%, складають панельні будинки, тепловтрати яких у 2-4 рази вищі, ніж у країнах Європи та Північної Америки з близькими кліматичними умовами до РФ. Досвід розвинутих країн показує, що для вирішення житлової проблеми потрібно підвищити якість середнього рівня житлового забезпечення у 2-3 рази. Житловий фонд Санкт-Петербурга може ефективно функціонувати, в якому третина житла перебуває у незадовільному технічному стані. Наростають вимоги щодо проведення реформи ЖКГ. Якщо цього не буде зроблено, вважає фахівець з даних питань Шутова Л.А., то ситуація може серйозно погіршитися «і мільйони людей залишаться без тепла, електрики, води, газу і навіть без даху над головою» [44].

Житлове господарство продовжувало перебувати на незадовільному рівні. На вирішення його основних проблем була спрямована урядова програма «Жилище» 2015-2020 років. І хоча результати її виконання були дуже суперечливі, але умови почали покращуватися, гостроту проблеми було помякшено. Дані Федеральної служби державної статистики показують загальне покращення житлових умов. Якщо на початку 20-х рр. середнє забезпечення житлом у містах РФ складало не більше 18 кв. м загальної площі на одну особу, то у 2020 р. загальна житлова площа складала уже 25 кв. м. Однак дані показники поступаються у 2-2,5 рази даним східноєвропейських країн та у 3-3,5 рази даним західних країн. Досягти повного виконання окреслених завдань у програмі «Жилище» виконати не вдалося. Максимальні темпи збільшення здачі житла у 2014 р. були найвищими – 18,2%. У наступні роки приріст введення житлової площі був меншим: у 2016 р. – на 6,0%; у 2017 р. – на 1,3%; у 2018 р. – на 4,5%; у 2019 р. – на 6,2% і склав 80,3 млн. кв. м; у 2020 р. – до 1 % (82,2 млн. кв. м); у 2021 р. – приріст склав майже 13% (92,6 млн. кв. м). Слід відзначити, що у РФ ще ніколи за рік не вводилося в експлуатацію такої кількості житла. Наростаючі темпи зберігаються й у першій половині 2022 року. Разом з тим викликає

занепокоєння те, що майже половина введеного у 2021 р. житла (47%) випало на 10 суб'єктів РФ. Трійка лідерів незмінна: Московська область – 9,2 млн. кв. м; Москва – 7,81 млн. кв. м; Краснодарський край – 6,28 млн. кв. м. На цю трійку приходить 25% введеного в експлуатацію житла у РФ. В одній Московській області споруджено більше житла, ніж разом у Сибірському, Уральському, Північно-Кавказькому і Далекосхідному федеральних округах. Якщо на 10 лідерів у 2020 р. приходилося 45% введеного в експлуатацію житла, то у 2021 р. – уже 47%. Концентрація будівельної активності посилюється. Питома вага лише Центрального, Приволжського і Південного федеральних округів РФ у зданому житлі 2021 року по всій Росії складає аж 64% [45].

Зберігається кричуща дискримінація інших регіонів РФ, особливо тих, які відіграють основну роль у структурі зовнішньої торгівлі, а звідси й у формуванні ВВП та наповненні бюджету. Зусилля влади РФ в останні роки щодо зниження різючої різниці у рівнях соціально-економічного розвитку різних регіонів, особливо між європейською частиною РФ та Сибіром і Далеким Сходом не допомогли зняти гостроту даної проблеми, що продовжує залишатися особливо актуальною для РФ з явної вини пихатої москальської буржуазії.

Станом на 2020 р. майже 24% сімей РФ проживало в індивідуальному житлі. Питома вага міських жителів, які мешкають в індивідуальних будинках, складає 8% проти 6,7% у 2010 р. У період пандемії 2018-2020 рр. збільшилося будівництво таунхаузів. Сім'ї прагнули ізолюватися від впливу сторонніх. Постановою уряду з квітня 2021 р. було запроваджено 6% пільгове кредитування будівництва індивідуального житла. Але це поки що не змінило співвідношення між проживаючими у колективних та індивідуальних будинках. 71,4% сімей продовжують жити у багатоквартирних будинках. Для порівняння, біля 70% всього населення США проживає в однієїмейному житлі [46].

Серед усіх внутрішніх проблем РФ найскладнішою є демографічна ситуація, що прискорено загострюється. Швидке і аномальне зменшення кількості населення РФ, насамперед «руських» як титульної нації, складає загрозу для майбутнього країни. Нечувано, щоб у країні з такими величезними територіями, де зосереджено до 60% світових запасів природних ресурсів, темпи старіння населення і скорочення його чисельності корелювалися з показниками тяжкого воєнного 1944 року. Першою ознакою погіршення демографічної ситуації є наростання переваги померлих над новонародженими. Якщо у 2016 р. різниця складала всього 2,3 тис. осіб, у 2017 р. – 139 тисяч, у 2018 р. – 224,6 тис., у 2019 р. – 317 тис. осіб, то у 2020 р. – понад 575 тис. осіб. Це найбільше скорочення за усі роки XXI ст. Знижується кількість народжених: у 2019 р. вони склали 1365,8 тис. осіб, у 2020 р. – 1306,4 тис. осіб. Рівень народжуваності постійно знижується і коливається у межах пропорцій 1,6–1,8, тоді як навіть для простого відтворення населення потрібна пропорція мінімум 2,1–2,2. Для розширеного відтворення потрібно 3,1. За підсумками 2019 р. на 1 тисячу чоловік населення народилося 10,1 особи, тоді як померлих на цю кількість населення складає 12,3. Зменшується кількість укладених шлюбів: у 2019 р. – 876,9 тис., у 2020 р. – 716,6 тисячі [47]. Основні причини такого стану речей зрозумілі: розпад імперії, зміна моделі державного устрою (обвал у всіх галузях економіки, масове безробіття і збіднення населення, розруха, дефіцит, різке погіршення життєвого рівня) обернулися для росіян, хоч і тимчасовими, але більшими втратами, ніж здобутками, у порівнянні із попереднім соціалістичним періодом. Смертність тоді перевищувала народжуваність у 1,5 рази. Широкі верстви населення у 90-і рр. перебували на межі виживання. Але після завершення трансформації і формування нового устрою, кризи подолано, а демографічна ситуація продовжує прискорено погіршуватися. І вина нової влади у цьому є

беззаперечною. Вибудована на місці демонтованого комуністичного режиму нова модель набула ще більшою мірою антинародного характеру. Олігархічна влада повернула країну у лоно попередньої агресивної Російської імперії. Наслідки нинішньої ситуації лише частково є зрозумілими: слабкий розвиток економіки, низький рівень життя більшої частини населення; в умовах урбанізації, домінування індустріально-промислових центрів, механізації сільськогосподарського виробництва сімейні традиції змінилися, відпали потреби у багаточисельній сім'ї як це було кілька століть до цього. В умовах технологічної революції, доступу до світових джерел інформації система цінностей у молоді змінилася докорінним чином. Зросли матеріально-кар'єрні амбіції. Молоде покоління, яке вступає у доросле життя, вважає, що їхні діти не зможуть у майбутньому досягти кращого становища, ніж їхні батьки. У цьому значною мірою виною є багаторічне скорочення доходів населення та відсутність перспектив їх росту чи навіть відновлення до рівня 2013 року. Молодь добре розуміє, що багатодітні сім'ї приречені на напівбідне існування, бо держава не спроможна створити їм належні соціальні умови для повноцінного розвитку, здобуття освіти, користування медичним обслуговуванням, забезпечувати пільговим житлом. А без такої підтримки вони приречені поповнювати найбільш бідні верстви населення, здебільшого не спроможні пробитися у середні та вищі прошарки суспільства, стати заможними. Допоки питання багатодітних сімей залишатиметься прерогативою відповідальності лише батьків, а рівень турботи держави про них не стане пріоритетним, покращити демографічну ситуацію не вдасться. Криза має бути подоланою. Це першочерговий обов'язок нової влади нового устрою. Так сталося у всіх посткомуністичних державах, незалежних від Москви. А оскільки цього в РФ не сталося, то це свідчить, що не тільки «новые русские» та олігархат, а й нинішня політична еліта не відають про те, що со-

ціальні цінності населення країни прогресують всупереч волі нових можновладців сучасної Росії, що ці процеси мало-залежні від феодальних бажань правлячої верхівки.

У Конституції РФ наголошується, що «Діти є важливішим пріоритетом державної політики Росії. Держава створює умови, які сприяють всебічному духовному, моральному, інтелектуальному і фізичному розвитку дітей, вихованню у них патріотизму, громадянськості і поваги до старших. Держава, забезпечуючи пріоритет сімейного виховання, бере на себе обов'язки батьків у відношення до дітей, які залишилися без піклування» (с. 67 п.4). У щорічному Посланні Президента РФ до Федеральних Зборів на початку 2021 року, яке цілковито присвячувалося покращенню демографічної ситуації, вказувалося, що стратегічним завданням РФ є «добитися стійкого приросту населення». У директивних актах нинішня демографічна криза за рівнем небезпеки серед внутрішніх загроз РФ визнається головною соціально-економічною проблемою. Забезпечення умов для зростання населення хоч і набуло стратегічного рівня, проте практичного подолання негативних процесів і запровадження позитивних не відбулося. Образ вимираючої країни продовжує залишатися за сучасною РФ, яку не безпідставно називають «демографічною ямою», «демографічною катастрофою», «вимираючою Росією». Не дарма, переважна більшість фахівців продовжує звинувачувати у цьому політику нинішньої влади. Соціолог І. Крилова вважає, що при такому соціально-економічному курсі керівництва РФ забезпечити економічний підйом у країні неможливо. «Це є фактично основною причиною швидкого вимирання населення» [48]. Станом на 1 січня 2022 р. населення РФ складало 145,5 млн. чол. (1,9% населення світу), з яких русские становили до 116 млн. чол., 80,6%; а інші народи – 29 млн. чол., понад 19% (дані Держстату РФ). Інші дані свідчать, що населення РФ у червні 2022 р. складало 138 млн. чол. [49]. Викликає серйозне занепоєння, що пе-

репис населення РФ восени 2021 р. було проведено не за існуючими класичними нормами, а його результати залишаються недоступними. Це робиться не випадково. Влада приховує катастрофічне зменшення чисельності населення в країні, у чому її вина є незаперечною.

Росстат зафіксував у 2020 р. антирекорд: чисельність населення РФ зменшилася більш як на 700 тис. чол. У 46 регіонах РФ спостерігається скорочення населення, і лише у 13 з таких відбувається незначний приріст, який не впливає на зміну тенденції. Припускається, що у 2021 р. ця цифра може скласти 750-900 тис. чол., не виключається й 1 млн. чол. І це при тому, що у 2021 р. показники народжуваності трохи збільшилися. Прогонозується скорочення населення до 2024 р. на 1,7 млн.чол. Серед сприятливих факторів слід відзначити різке збільшення матеріальних виплат на утримання не тільки першої, а й 2-ї та 3-ї дитини. У попередні часи вся фінансова допомога фокусувалася на підтримці народження першої дитини, а допомога для наступних дітей була мінімальною. Така помилкова позиція гальмувала збільшення народжуваності. На думку професора, проректора Фінансового університету (Москва) Олексія Зубця, навіть самі успішні результати нинішньої політики «не допоможуть виконати доручення Президента РФ В.Путіна і забезпечити приріст населення уже до 2025 року». Ці проблеми ускладнюються й тим, що РФ посідає 2-е місце у Європі за кількістю розлучень і 4-е у світі за рівнем алкоголізму, від якого щороку помирає майже 600 тис. осіб. Понад 2,5 млн. осіб (переважно молодь) є наркозалежними [50].

За даними ООН 2020 року у наступні 30 років населення світу зросте на 35 %, а РФ – скоротиться на 7% і ледве перевищить 102 млн. чол. За даними відомих фахівців РФ на 2050 р. доля «русских» складатиме меншість (46,5%) населення Росії. Професор МДУ А. Антонов вважає, що при такій демографічній тенденції чисельність населення РФ у 2050 р. зни-

зиться до 70 млн. чол. У нинішній Росії 2/3 сімей мають одну дитину, 22% – дві дитини, 6% – 3 дітей, решта – 4 і більше дітей [51]. Інший професор Ю.Крупнов наголошував, якщо до 2035 року питома вага багатодітних сімей (3 і більше дітей) не досягне половини усіх сімей (нині вони складають 7%), то у РФ на кінець XXI ст. чисельність населення скоротиться до 80 млн. чол. [52].

Прискорення темпів старіння населення призвело до: скорочення трудових ресурсів і зменшення податкоплатників, падіння купівельної спроможності населення; зростання бюджетних витрат на соціальні потреби і пенсійне забезпечення; зниження якості людського капіталу, падіння внутрішнього попиту на кваліфіковані кадри; ускладнення забезпечення ефективного розвитку регіонів РФ та оптимального розташування трудових ресурсів; погіршення інвестиційної привабливості депопуліруючих регіонів.

Демографічна криза посилює негативні політичні, воєнно-стратегічні, економічні та соціальні наслідки. Прискорилося зміна етнокультурної структури населення РФ, її етноконфесійної складової: частка «руського» етносу та представників християнської релігії у РФ скорочується. Натомість чисельно зростає питома вага населення, яке сповідує іслам. В основних сферах, особливо у політичному житті Росії, роль народів Кавказу і Середньої Азії підвищується. Наростає реальна загроза збереженню національної культури і самих корінних народів РФ; зміцнення електоральної підтримки діючого режиму за рахунок збільшення частки пенсіонерів та покоління 70-80-х років; скорочення частки населення РФ у світовому населенні на фоні зростаючих зверхдержав.

Депопуляція населення породжує безпосередні негативні наслідки і для воєнно-стратегічної сфери. Постійне скорочення частки чоловіків призовного віку автоматично знижує мобілізаційний потенціал РФ в цілому, а стійке

зростання еміграції з країни висококваліфікаційних спеціалістів веде до наростання дефіциту комплектування не тільки Збройних сил РФ та органів правопорядку, а й важливих галузей оборонного комплексу. Подальше скорочення чисельності та щільності населення у стратегічно важливих регіонах підвищує загрозу для національної безпеки країни. У зв'язку із стрімким приростом населення сусідніх з РФ азійських країн прогнозується масова імміграція та колонізація азійської території РФ цими народами. Збільшення демографічного диспаритету між РФ та суміжними країнами, посилення технологічного відставання Росії від сусідів породжує реальну небезпеку збереження цілісності територій, особливо на ДС і у Сибіру. Зменшення корінного населення при наростанні кількості мігрантів, особливо інших релігійних конфесій, на думку багатьох вчених РФ, може призвести до втрати територіальної цілісності федерації. При такій малочисельності може початися розпад країни і відділення національних автономій. Прогнозується, що першими територіальними втратами РФ можуть стати Сибір і Далекий Схід. Це пов'язано з низькою народжуваністю, падінням рівня життя на цих територіях, масовим відпливом зідти жителів до європейської частини РФ.

Влада розуміє ризики і загрози, пов'язані із погіршенням соціально-економічних умов населення, з демографічною кризою, що істотно впливає на економічний та воєнний потенціал країни. Починаючи з 90-х рр., уряд РФ особливу увагу приділяє депресивним регіонам, де падіння чисельності населення є найбільш значним. Програма врегулювання цієї проблеми є, але її реалізація здійснюється незадовільно. Все наростаюча демографічна проблема засвідчує про неефективність політики уряду по подоланню депопуляції. Були схвалені ключові напрямки ефективної реалізації демографічної політики федерального рівня: підвищення щомісячних виплат допомоги за догляд дитини мінімум до обсягів

3-х місячних розмірів оплати праці у РФ; запровадження регіонального надбавочного коефіцієнта, залежно від рівня депопуляції для розрахунку вартості державного сертифікату на матеріальний капітал в демографічно депресивних регіонах; запровадження в регіонах РФ ефективної системи первинної діагнозу і лікування безпліддя, серцево-судинних захворювань та онкологічних захворювань; розширення державної інформаційної кампанії по формуванню здорового способу життя і сімейних цінностей у РФ; впровадження в систему освіти просвітницьких уроків щодо сім'ї, профілактики абортів та венеричних захворювань; підвищення статусу молодих і багатодітних сімей, безплатне виділення ділянок для індивідуального будівництва сім'ям з 2 і більше дітьми; модернізація програми репатріації молодих вчених і спеціалістів; працевлаштування і надання молодим спеціалістам соціального житла після закінчення вузів у сільській місцевості на малозаселених територіях, особливо на ДС та у Сибіру. Соціально-демографічна ситуація ускладнюється нерівномірністю економічного розвитку регіонів та, прямо таки, дискримінаційною соціальною політикою між федеральним та регіональним рівнями.

Без вирішення вищевказаних проблем переломити ситуацію з демографією в сторону її покращення не вдасться. Спроби компенсувати зменшення населення за рахунок імміграції призведе до збільшення ментально інородного населення, яке не бажає інтегруватися у російське суспільство, не сприймає його цінності. У стратегічній перспективі це посилить внутрішнє напруження між корінним населенням та іммігрантами. Військові стратеги Москви припускають, що цей шлях дасть негативний ефект, бо буде сприяти ослабленню країни як з точки зору забезпечення оборони, так і з точки зору усвідомлення Росією себе як самостійної і самодостатньої цивілізації. Окрім того, це посилить міжнаціональні протиріччя у Росії, що загострюються через друго-

рядність становища усіх інших народів, крім москальського та наростання кризи домінуючої ідеї ідентичності виключно на загальноросійській основі. Інонаціональності не відчують себе рівноцінними співучасниками державотворних процесів і не бачать прийнятної для себе місця у цій державі, не вважають її власною інституцією. Представництво федеративних утворень у формуванні Центром державної політики мінімізоване. Через відсутність механізмів узгодження інтересів між регіонами та центром, проведення ефективних реформ щодо удосконалення політичного устрою, демократизації діяльності інститутів держави і суспільства, звуження умов для формування розвинутого громадянського суспільства із врахуванням політичних, культурних і національних особливостей РФ легітимність влади знижується. А в умовах падіння темпів розвитку економіки, депопуляції «русской» нації і помітного приросту населення інших народів поглиблюється деградація єдиної системи цінностей, перспектив і впевненості у майбутньому. Замість домінування тенденцій єдності у «загальному» і різнобарв'я у «конкретному» у РФ посилюються відцентрові процеси, які набувають суперечливого і навіть антагоністичного характеру. Москва вдається до рішучих контрзаходів, одним з яких є зміцнення централістських і тоталітарних принципів управління державою на зразок конституційної монархії.

Завдяки тоталітарній моделі правління російській владі поки що вдається приховувати свої корупційні, олігархічні і злочинні діяння, незважаючи на те, що їхні вагомні збитки політичній і економічній сфері нарастають, підривають її авторитет всередині країни і на міжнародній арені. Рівень підтримки у суспільстві нинішньої авторитарної внутрішньої та агресивної зовнішньої політики режиму В.Путіна ще залишається значним завдяки поширенню серед росіян суцільної фальсифікації фактів та брехливої інформації про події, до яких причетна Росія, та недопущенню шляхом тотального

цензурування усіх інших оцінок і точок зору щодо них. Насильницькі і примусові заходи, брехлива пропаганда – це псевдокозирі диктаторського режиму Путіна. В умовах єдиного світового інформаційного простору спроби ізолюватися від нього, підмінити поширення правди про реальне становище у РФ фальсифікатами, до чого вдається режим В. Путіна, не сприяють вирішенню проблем. Після розпаду СРСР у союзних республіках залишилося проживати понад 21 млн. осіб «русской» національності, а російськомовних понад 30 млн. осіб. «Русские» перетворилися на самий розчленований народ на планеті. Це наслідки цілеспрямованої великодержавницької політики царської Росії та СРСР по розселенню «русских» у союзних республіках, а корінного населення останніх масового переселення на територію Росії чи інших республік; політики уніфікації і м'якої колонізації, основними методами якої були – русифікація, православ'я, панславізм, підкупи національної еліти, економічні пільги. Шляхом перемішування народів, багатопланової політики «плавильного котла», що тривала безперервно упродовж століть, ризикорювалося формування єдиної спільноти – росіян а згодом «радянського народу» на «русском языке и культуре» з тимчасовими національними особливостями, які через два-три покоління мали нівелюватися у рамках «русского мира». Шовіністичні проекти русифікації провалилися, хоча їхні наслідки були нечуваними. Згідно з переписом 1926 р. в СРСР налічувалося 193 нації і народності, а у 1989 р. вже тільки 101. Внаслідок русифікації 92 окремі народи влилися в ряди «русских». І це при тому, що царська імперія де-юре як «єдина і неділима» була скасована, а на її місці 31 грудня 1922 р. утворився союз національних республік – СРСР. Московським вождям слід пам'ятати, що створення такого союзу було не примхою В.Леніна, а єдиним засобом, за допомогою якого вдалося придушити і нейтралізувати національно-визвольний рух нерусских народів, створити уні-

тарну державу і зберегти російську імперію. Упродовж 60-70-х рр. освіта усіх рівнів в Україні була переведена на російську мову. У багатьох східних і південних містах не стало жодного україномовного освітнього закладу. У м. Черкаси (80% жителів-українців), славетному козацькому краї, з 33-х шкіл міста лише дві були україномовними. Вчителі російської мови в школах отримували на 15% більшу платню, ніж учителі української. З виданих в Україні у 1988 р. книг тільки 3% тиражу становили книги українською мовою. Колонізаторська політика царської Росії, за оцінками В.Леніна «тюрми народів», у більш витончених формах продовжувалася і у часи СРСР аж до його падіння [53].

Класичною працею у цьому відношенні виглядає дослідження Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація». У нинішні часи актуалізувалися потреби у виробленні наукових рекомендацій щодо методів та шляхів дерусифікації і коренізації у незалежних державах, що виникли на просторі колишнього СРСР. Московія мала би зробити найбільший внесок у цю справу, адже до цього її зобов'язує велике колоніальне панування над ними. «Нерусские» нації у царській, радянській імперіях піддавалися національному і соціальному приниженню та гнобленню, а також фізичному винищенню з жорстокістю первісного дикунства. З розпадом тоталітарного СРСР у заручниках відтепер опинилися як «русские» в інших країнах, так і усі інші іногородці, які разом продовжують складати там значну кількість, що перебуває у другорядному становищі. Вражає, що у незалежній РФ, як і в інших пострадянських державах так і не було сформовано програми репатріації на свою історичну батьківщину розсіяного «русского» і зросійщеного етносу чи представників інших відповідних націй. У Москві вважається, що при сприятливих умовах до РФ могли б повернутися до 30 млн. русских та вихідців з інших народів колишнього СРСР. Упродовж багатьох років розроблялися нормативно-правові акти спрощеного

сприятливого повернення насамперед етнічних «русских» на батьківщину. Але Кремль так і не спромігся їх схвалити та почати виконувати.

Замість розробки подібної програми та її реалізації правлячі кола РФ вдалися до активного використання тамтешніх «русских» для зміцнення свого впливу у суверенних пострадянських державах. Підтримка «русского мира» на просторі СНД не принесла очікуваних для неї результатів: її великодержавницькі наміри були локалізовані, а після цього суверенні держави у відповідь вдарили бумерангом по інтересах Росії. А відкритість кордонів і можливість працевлаштування породила масову еміграцію із цих країн неросіян на територію РФ. Стрімке наростання незаконної економічної, демографічної та культурно-релігійної експансії та міграції з боку інших держав на територію РФ поповнює палітру серйозних викликів, тим більше коли влада РФ не вдається до рішучих і негайних кроків з метою їх усунення.

Основне джерело приросту населення РФ до кінця 10-х рр. складала міграція з колишніх республік СРСР (85% – неросіян із Центральної Азії, осіб ісламського віросповідання). Переважна частина іноземної міграції (74,3%) зосереджувалася у 10 регіонах РФ. З них 62,2% випадає на 4 суб'єкти РФ – Москву і область, Санкт-Петербург і область. В райони Зауралля переїздить незначна кількість мігрантів і то здебільшого на тимчасове працевлаштування. Такою географією переселення мігрантів Москва вкрай незадоволена. Мало того, що емігранти переселяються переважно у європейську частину РФ, яка і так є перенасиченою населенням, вони не бажають переїзджати на Зауралля, яке гостро потребує у припливі додаткових робочих рук. Вони їдуть туди лише тимчасово за високими заробітками. До того ж вихідці із Центральної Азії і Кавказу не інтегруються у російське суспільство і не асимілюються, як скажімо, українці чи білоруси, відбувається зворотній процес. Вони привозять із собою ба-

гатовітні сім'ї, ігнорують місцеві релігії – православ'я, демонструють вірність ісламу, збільшують культурні і демографічні переваги мусульман у місцях свого переселення. У нинішні часи діти таких мігрантів у російських школах уже складають 10-15% учнів, для яких російська мова, культура і традиції не є рідними. На початок 40-х рр. ХХІ ст. ця частка перевершить 30% учнів. Неприйняття мусульманами звичаїв і традицій корінних жителів призводитиме до наростання конфліктів, релігійної нетерпимості. Крім того, приріст населення за рахунок малоосвідчених його представників прискорюватиме рух РФ не до прогресу, а до її деградацію, тим більше, коли на території РФ уже проживають мільйони представників інших культур, зокрема мусульман, буддистів. Для запобігання подібним негативним явищам Президентом РФ було видано Указ «О национальных целях развития России до 2030 года» від 21 липня 2020 р., метою якого було зосередження зусиль для перелому несприятливих демографічних процесів у цих регіонах, збільшення чисельності слов'янського населення, підвищення якості життя громадян, формування комфортних умов для їх проживання, безпечного екологічного середовища. Для збільшення переселення населення з європейської частини РФ у депресивні регіони мають бути створені сприятливі соціальні і економічні умови для інтеграції мігрантів в середовище корінного соціуму відповідних регіонів [54].

У новій Статегії національної безпеки РФ від 2 липня 2021 р. до найважливіших завдань було віднесено «збереження народу Росії, розвиток людського потенціалу, підвищення якості життя і благополуччя громадян» та «зміцнення традиційних російських духовно-моральних цінностей, збереження культурної та історичної спадщини народу Росії». В іншому місці Стратегії говориться про збереження духовних цінностей «большинства русской нации, ее национальной идентичности». Мета сформульована чітко: «защита традицион-

ных российских духовно-нравственных ценностей, культуры и исторической памяти осуществляется в целях укрепления единства народов Российской Федерации на основе общерусской гражданской идентичности, сохранения исконных общечеловеческих принципов и общественно значимых ориентиров социального развития» [55].

Значного покращення вимагає транспортна інфраструктура. Адже за її станом можна судити про рівень розвитку держави, подібно тому як соціально-економічне забезпечення віддзеркалює рівень її цивілізаційного і правового розвитку. Для нормального функціонування економіки країни, її соціально-економічного розвитку мінімальна густина автодоріг має складати 40-50 км на 1 тис. кв. км. У нинішні часи цим параметрам відповідає лише мережа автодоріг Московської області. В усіх інших регіонах РФ цей показник складає 10-15 км і менше. Це у два рази менше від потреб повноцінного розвитку РФ. Більше того у 30-і роки відбувається скорочення інвестицій у транспортну галузь РФ. Якщо у дорожню сферу у США щороку вкладається понад 100 млрд. дол., в Японії – 100-110 млрд. дол., у Німеччині – 50 млрд. дол., то в РФ з її величезним бездоріжжям – лише 7 млрд. дол. Понад 68% автодоріг потребують ремонту і реконструкції, понад 40% автодорожніх мостів не відповідає вимогам вантажоперевезення. 10% населення РФ проживає в умовах бездоріжжя, цілий ряд регіонів має лише сезонні транспортні зв'язки, а окремі райони не мають постійних зв'язків з промисловими центрами взагалі (райони крайньої Півночі та прирівняні до них території). В останні роки швидко зростає чисельність автопарку РФ, яка у 2020 р. складала 58 млн. одиниць (понад 250 одиниць на 1 тис. жителів). Показник добрий. Але лише половина з цих автомобілів вітчизняного виробництва.

В ідентичному становищі перебуває й залізничний транспорт. Густина автодоріг та залізниць практично є одна-

ково незадовільною. Така досить негативна ситуація з основними видами транспортної інфраструктури складає серйозу перешкоду для успішного розвитку усіх галузей економіки країни. Транспортна стратегія РФ на період до 2030 р., як і комплексна програма розвитку дорожнього господарства, розвитку міжнародних транспортних коридорів між Азією та Європою по території Росії являються непідйомними завданнями. Без формування базової транспортної інфраструктури у Східному Сибіру, на Далекому Сході, в Арктичній зоні подальший динамічний розвиток РФ в цілому, зокрема й у соціально-економічній сфері, неможливий.

Незважаючи на те, що РФ володіє п'ятою частиною лісних масивів планети, дуже великими земельними і водними ресурсами, незадовільний науково-технологічний розвиток більшості галузей промисловості породжує дуже тяжкі наслідки для економіки, охорони наколишнього середовища, соціальної сфери та національної безпеки Росії. Загроза глобальних помилок у сфері екології завжди потенційно є високою, оскільки у РФ недостатньо внутрішніх капіталів для модернізації відсталих технологій. Лише із залученням іноземних інвестицій можливо збільшити видобуток енергоресурсів, здешевити їх та підвищити експорт. Наявний природньо-ресурсний потенціал РФ не дозволяє їй цілком задовільняти все більші обсяги внутрішніх та експортних потреб в сировинних ресурсах та одночасно модернізувати цю галузь технологічно. Слід при цьому й зважати на те, що екологічні деформації та кліматичні зміни стають все гіршими, а під їх впливом буде погіршуватися соціально-економічне благополуччя багатьох держав Європи, Африки, Близького Сходу, Китаю, США, тому конкуренція у світі за збереження і оволодіння додатковим природно-ресурсним потенціалом наростатиме [56].

Значні проблеми нарастають у сфері підвищення безпеки оточуючого природнього середовища, покращення еко-

логічної ситуації. Оскільки у РФ домінує екстенсивний розвиток продуктивних сил, нераціональне видобування і використання природних ресурсів, тому питома вага «брудних технологій», викиди в атмосферу шкідливих промислових вуглеводнів складають величезні обсяги і переважають подібні параметри інших технологічно розвинених держав. Особливо є небезпечними видобувні і ресурсоємкі галузі, що забруднюють оточуюче середовище, погіршують якість повітря і води, ведуть до деградації земель. Ці фактори складають найбільшу небезпеку не тільки для місцевої природи, розвитку РФ, її соціально-економічної сфери, а й для медико-біологічного становища флори і фауни, збереження якісно здорових умов життя і здоров'я населення цілих регіонів, держав і всієї планети. За усі ці негативні дії, якщо їх не усунути, на Росію чекають значні щорічні санкції у межах 4-5 млрд. дол. Уникаючи такої участі, влада РФ визначила 21 липня 2020 р. у Національних завданнях розвитку РФ на період до 2030 р. наступні пріоритети: збереження населення, здоров'я та благополуччя людей; створення достойних умов для ефективної праці, можливостей для самореалізації; формування комфортного і безпечного навколишнього середовища для населення.

Актуалізувалися питання екологічної безпеки, негативні наслідки якої негативно впливають на життєдіяльність населення, на соціально-економічний розвиток й східних територій РФ. Проблема ускладнюється через невирішеність питань утилізації небезпечних відходів більшості галузей промисловості регіону, недотримання гармонії природних законів, які регулюють освоєння та збереження фауни і флори, масову суцільну вирубку лісів цілих регіонів без проведення поповнювальних і відновлювальних заходів. Загрозливого рівня набув процес виснаження і забруднення земель сільськогосподарського призначення, ґрунтів, озер і рік навколо великих індустріальних центрів, оборон-

но-промислових комплексів та великих мегаполісів. Усе це набуло некерованості процесів через відсутність у РФ системного і відповідального екологічного законодавства, відповідно до якого проводилася б далекоглядна державна політика у цій сфері, здійснювався б контроль та відповідальність за порушення норм щодо охорони навколишнього середовища.

Досягти поставленої мети планується за рахунок інноваційного розвитку економіки, охорони здоров'я і соціальної сфери на основі створення і широкого використання нових технологій, їх інтеграції та переходу до нового технологічного облаштування суспільства. До 2060 р. передбачаються істотні впровадження належних захисних інноваційних проєктів, щоб у сфері енергетики та промисловості обсяги забруднення навколишнього середовища зробити меншими, ніж у країнах ЄС. Заходи вживаються, але навряд чи вони випередять екологічні показники розвинутих держав.

Значну проблему складає низький рівень охоплення населення користуванням Інтернетом. У сучасному світі це великий мінус. Ключовою перешкодою для його поширення є низький рівень розвитку інфраструктури, величезні відстані і складні географічні й кліматичні умови, а звідси – високі ціни на розвиток послуг мережі Інтернету і його користування. «Без забезпечення достойного рівня життя і переходу на якісно новий етап соціально-економічного розвитку вирішення даної проблеми стане нездійсненною, а з врахуванням подальшого розвитку технологій розрив буде тільки збільшуватися» [57].

На фоні розвитку нових технологій докорінно змінюються умови життя народів, окремих етносів та індивідуумів. Соціальні мережі інформації зруйнували кордони, політика ізоляціонізму зазнає краху, різні світові інформаційні центри діють методами надкордоння, всеохоплення інформаційного простору не є порушенням кордонів та юрисдикції на них

конкретної держави, формують позицію жителів щодо різних явищ, у т. ч. й думки про власну владу і керівництво країни. Якщо політична влада діє у протиправний спосіб, зокрема й у сфері економіки, то викривальною і справедливою інформацією зарубіжні центри спроможні підірвати авторитет влади. Викривання негативних корупційних явищ, а тим більше антинаціональних вчинків влада не зупиняє, то розлом між соціумом і владою буде наростати і кризові явища й потрясіння стануть неминучими.

Використання енергоресурсів і сировини як вагомого важеля впливу РФ на міжнародній арені завершується у ході посилення країнами ЄС, Великої Сімки активного, починаючи з 2022 р., запровадження альтернативного енергозабезпечення, кінцевою метою якого має стати повна відмова від імпорту російського газу, а у перспективі й від нафти. В умовах міжнародних санкцій проти Росії, що посилюються з 2022 р., зниження у світі попиту на енергоресурси та загострення внутрішніх проблем у РФ поступово прирікають її економіку до затяжної кризи. Через такі обмеження плани щодо збільшення експорту російського газу та нафти до ЄС стануть нездійсненними. Газопровід «Північний потік -2» до Європи заблоковано з початку повномасштабної війни РФ проти України. Інший «Сила Сибіру» до Китаю виявився за потужністю непідйомним, оскільки наявні родовища виснажені, а розробка нових і формування транспортної інфраструктури в умовах суворого клімату і географії місцевості виглядають непідйомними.

Станом на кінець березня 2022 р. РФ стала світовим лідером за кількістю накладених санкцій, обігнавши Іран, Венесуелу, М'янму і Кубу разом взятих. Майже 500 підприємств РФ потрапили під санкції, що гальмує розвиток її економіки. Кількість фізичних і юридичних осіб РФ, що потрапили під санкції, досягло 8225. За оцінками фахівців втрати РФ від міжнародних санкцій склали у 2021 р. 800 млрд. дол. США.

Значно знизилася доля капіталовкладень у соціально-економічну сферу, невиробничу інфраструктуру та обслуговування населення. Шостий пакет санкцій передбачає обмеження з переходом до ембарго на нафто- та газопостачання з Росії до країн ЄС. У разі затягування війни РФ проти України такі суворі заходи матимуть до кінця 2022 р. руйнівні наслідки для її економіки і соціальної сфери.

Наростаючі міжнародні санкції проти РФ обертаються тяжкими наслідками для її економіки, у т.ч. і для соціально-економічної сфери, обумовили стагнацію економіки, падіння реальної зарплати, різке зростання безробіття, скорочення бюджетних доходів, ослаблення банківського сектора економіки, падіння курсу рубля, зростання інфляції та дефіциту бюджету. Так, з початком повномасштабної війни РФ проти України курс рубля різко знизився з 85-90 до 170 за 1 євро. Через місяць після початку цієї війни Центробанку РФ, завдяки заощадженням великих резервів у попередній період, коли ціни на енергоносії у 2019-2021 рр. були дуже високими, вдалося штучно стабілізувати курс рубля і повернутися на рівень 56 руб за 1 дол. та 59 руб за 1 євро, а також ліквідувати дефіцит бюджету. Завдяки наявності значних заощаджень, міжнародних резервів РФ понад 600 млрд. дол., отриманих при сприятливій зовнішньоторговельній кон'юктурі у 2018-21 рр., а не стабільному розвитку економіки країни, вдалося швидко стабілізувати економічне і соціальне становище. В умовах запроваджених санкцій, що наростають, фортуна вдруге не повториться.

Зарубіжні експерти констатують, що Кремль скриває статистичні дані, торгівельні показники про нинішній реальний стан економіки та соціально-економічної сфери, оскільки вони погіршуються. Незважаючи на це, фахівці не сумніваються, що санкції діють; визнається й те, що немає санкцій, які б носили односторонній характер, вони мають негативний вплив як на Росію, так і на країни ЄС. Проте найбільшого

удару зазнає РФ, зокрема технологічна сфера ОПК, енергетики та авіаційної промисловості. Санкціями заморожено половину щорічних резервів Росії на суму 320 млрд. дол. Шостий пакет є найбільш ефективним з точки зору паралізування економіки Росії. Тому саме нафтові обмеження справляють великий тиск на Москву. Позитивним при цьому відзначається і той факт, що 80% населення країн ЄС підтримують економічні санкції проти РФ і відповідно готові нести певні обмеження і для своїх країн [58].

Як повідомив на початку червня 2022 р. колишній глава уряду РФ (2000-2004 рр.), відомий лідер опозиційних сил Росії М. Касьянов, який з березня 2022 р. перебуває в еміграції, В.Путін не чекав такої згуртованості світових держав проти агресивної політики РФ. Запроваджений після початку повномасштабної війни проти України шостий пакет санкцій стане руйнівним для усієї економіки і соціально-економічної сфери РФ. Доходи населення за останні 8 років впали на 20 %, а середнього класу – на 8%. Валютні резерви РФ закінчуються. Якщо ембарго на постачання газу і нафти до Європи вступить в силу, то на осінь 2022 р. інфляція в Росії зросте до 40%. Щоденні втрати надходжень РФ від експорту нафти і газу в 1 млрд. дол. США приречуть економіку РФ до колапсу. В умовах такої ситуації режим Путіна має упродовж року відійти у небуття. М. Касьянов припустив, що війна проти України може тривати до 2-х років, проте він вірить, що Росія зможе повернутися на шлях демократії [59].

Запроваджені санкції проти Росії і активна підтримка України негативно позначилися навіть на економіці США. Рівень інфляції у США за травень 2022 р. склав 8,6% і досяг максимальної позначки, що мала місце у 1981 р. Реальна зарплата американців скоротилася на 3%. Ціни на пальне зросли у 2 рази, а також і на продукти харчування. Причиною цього, як зазначив Президент США Дж. Байден 12 червня 2022 р., є активна допомога і підтримка України з боку США,

інших країн-членів НАТО [60]. Негативний вплив війни та міжнародних санкцій найдошкульніше б'є по становищу Росії. У 2018 р. В.Путін поставив перед урядом амбіційне завдання упродовж 6 наступних 2019 – 2024 рр. знизити рівень бідності у два рази (тобто з 18 млн. чол. до 9 млн. чол.) за рахунок прискореного росту економіки, збільшення несиловинного експорту на 80% та частки інноваційних проєктів з 16 до 50%. Але ці плани провалилися у перший же рік з початку його виконання. Фактична кількість населення, доходи якого є нижчими від мінімального прожиткового рівня, з 2019 р. почала різко зростати і це продовжується й нині. На початку березня 2022 р. урядом були продовжені терміни виконання цих завдань ще на 10 років, тобто до 2030 року.

Упродовж 2020-2022 рр. РФ за обсягами ВВП на душу населення у світі (дані МВФ) відкотиться з 56 місця на 68. МВФ прогнозує, що до 2025 р. Росія втратить ще дві позиції у цьому рейтингу країн по ВВП на душу населення і посяде 70-у позицію з показником 12,97 тис. дол. Рівень життя у РФ практично зрівняється з показником Туркменістану – 12,85 тис. дол. Російська «модель економіки держить абсолютну більшість населення у поміркованій бідності, – продовжує Я.Міркін. – З одного боку, немає голоду і холоду, штовхаючих на вулицю, з другого – не виростає справжній масовий, заможний середній клас, який може вимагати політичних свобод» [61].

У Держдумі поширюються думки про можливу конфіскацію державних збережень та російських олігархів, які знаходяться за межами РФ, відповідно до санкцій. Йдеться про значні суми: 640 млрд. дол. золотовалютних резервів РФ та 470 млрд. дол. власності олігархів. Вважається, що якщо це станеться, то в уряді РФ не буде іншого виходу як накласти арешт на вклади населення Росії у вітчизняних банках. Йдеться про суму біля 60 трил. рублів (800 млрд.дол.). Ці кошти потрібні країні, щоб вижити у блокадному середовищі. Конфіскації збережень росіян у банках РФ, на нашу думку,

не відбудеться. Але великої інфляції і підвищення цін, різкого падіння рівня життя і зростання питомої ваги бідних та безробітних країні не уникнути [62].

Не погоджуючись на мирні й рівноправні стосунки з Україною та цивілізованим світом і з метою пом'якшення негативного впливу наростаючих західних санкцій, РФ вдалася до рішучого поглиблення співробітництва з країнами АТР та країнами Латинської Америки; щоб збільшенням експорту до КНР, Індії та інших країн компенсувати втрати від санкцій Заходу. Як повідомило інформаційне агентство РФ ТАСС на початку травня 2022 р. товарообіг між РФ та Китаєм у 2021 р. зріс на 35,8% у порівнянні з попереднім роком і склав 146,88 млрд. дол., що є рекордним показником двостороннього співробітництва. Упродовж січня – квітня 2022 р. товарообіг між цими країнами зріс на 25,9% і склав 54,09 млрд. дол. у порівнянні з цим же періодом попереднього року. Якщо експорт РФ до КНР зріс на 37,8%, то імпорт з КНР виріс лише на 11,3%. Від'ємне сальдо Росії склало 10,61 млрд. дол. В експорті РФ доля нафти, газу, вугілля, деревини, міді, нафто- і морепродуктів складає майже 70%, тоді як в імпорті з Китаю основною групою товарів є техніка, промислове обладнання, електроніка, транспорт, побутові товари. Але врятувати ситуацію РФ за рахунок різкого збільшення експорту до Китаю вдасться частково, оскільки Росія взамін отримуватиме не мільярди доларів, а готову продукцію низької якості, яка не може допомогти їй модернізувати економіку та ОПК [63].

Провідні експерти Китаю висловилися однозначно негативно проти повномасштабного вторгнення Росії в Україну, наголошуючи про початок самої великої кризи у світі з часів Другої світової війни. Один з таких, Директор Інституту вивчення Росії та Центральної Азії Фуданського університету, професор Фен Юйцзюнь переконаний, що «так зване відродження, або пожвавлення Росії під керівництвом Путіна – брехня, його просто не існує. Занепад Російської Федерації

очевидний в економічній, військовій, технологічній, політичній і соціальній сферах, він справив серйозний негативний вплив на російську армію та її бойові можливості». Напад на Україну прискорив її деградацію. «Позиції Росії у російсько-українській війні, на його думку, стають усе більш пасивними і несприятливими. Її майбутня поразка уже стає очевидною» [64].

Проте фахівці РФ продовжують ігнорувати фактори негативного впливу міжнародних санкцій, підтасованими показниками намагаються переконувати суспільство у їхній малозначущості для економіки країни. Прогнозами Мінекономічного розвитку РФ передбачається зростання економіки у 2022 – 2024 рр. у межах 2-3% Центральний банк РФ у кінці квітня 2022 р. прогнозував інфляцію в діапазоні 18-23% з наступним її зниженням до 5-7% у 2023 р. та до 4% у 2024 р. Мінімальний показник інфляції у роки незалежної РФ складав 2,5% у 2017 р. [65]. Тоді для країни склалися сприятливі торговельні умови. Реальними виглядають прогнози окремих російських економістів та ряду міжнародних авторитетних інституцій (Світового Банку, ЄБРР, Moody's, Bloomberg, інститутів Австрії, Німеччини), що на економіку РФ у 2022-2024 рр. чекає висока інфляція та глибока рецесія; щорічне падіння ВВП РФ коливатиметься у межах 7-11%, а сукупне зниження економіки західних союзниць скорочуватиметься всього на 0,17 % за рік [66].

Як вважає відомий економіст США Андерс Аслунд, на Росію чекає не тільки принизливе майбутнє, а й жахливий економічний крах. Падіння ВВП у 2022 р. прогнозується у межах 8-12%, але, на його думку, воно може стати вдвічі більшим. У недалекому майбутньому потоки російських емігрантів перевищать кількість мільйонів людей, які нині залишили Україну [67].

У всіх трьох стратегічних центрах – Європейсько-Атлантичному, Азійсько-Тихоокеанському, Центрально-Азійському – прискорилося відставання РФ від країн цих регіонів за

темпами політичного, економічного, воєнно-промислового, науково-технологічного і соціально-економічного розвитку. Витіснена країнами Західної Європи (ЄС) та США із Європи на другорядні позиції, обмежена у зв'язках з країнами Атлантики, Росія рішуче вдалася до формування власного геополітичного Євразійського блоку в АТР на чолі з Китаєм. Попервах Росія знаходила належну підтримку з боку Китаю. Після того як політичний і економічний вплив РФ з кінця XX ст. у азійському регіоні почав катастрофічно знижуватися, геополітичний маятник усе більше почав схилятися на користь Китаю. З початку XXI ст. спостерігається експансія Китаю в усі сфери економіки і політики Сибіру і ДС та суміжних з ним країн. А з перетворенням КНР на економічну сверхдержаву активізувалися її претензії на гегемонію у АТР. Починаючи з 2020 р. КНР посилила свою експансіоністську політику по захопленню ринків країн АТР. Зона вільної торгівлі, укладена Китаєм з 15 країнами цього простору без участі Росії, засвідчила про ослаблені її позиції у АТР, особливо на ДС та у Сибіру. Демографічна, економічна та військова перевага Китаю над РФ у цих регіонах стає все очевиднішою.

З одного боку, за світовими мірками східна частина РФ, дуже перенасичена населенням у порівнянні із Заураллям, іншими такими холодними кліматичними умовами регіонами. Сибір та Далекий Схід(ДС) складають майже 13 млн.кв. км, понад 75% усієї площі РФ. За Уралом проживає до 17% населення РФ, тоді як у північних територіях Канади, найбільш подібних до клімату Сибіру і ДС, проживає менше 1% чоловік. З другого боку, значна чисельність населення на сході країни у царські та радянські часи досягалася штучно, щоб мати належну протизагро населенню Китаю, яке стрімко зростало. Упродовж 60-х – середини 80-х рр. великого приросту населення Сибіру (плюс 6 млн. чол.) та ДС (плюс 4,3 млн.чол.) вдалося добитися штучно, завдяки нечувано висо-

кій оплаті праці, іншим значним соціальним пільгам та привілеям. Після розпаду СРСР усе це обвалилося. Нині у Сибіру проживає понад 16 млн. чол.; на ДС – понад 7 млн. чол. У нинішні часи питома вага жителів цих регіонів складає понад 16 % населення РФ. За прогнозами фахівців у цих регіонах відбудеться найбільше скорочення населення: станом на 2050 р. воно складатиме у Сибіру – понад 10 млн. чол., на ДС – 4 млн. чол. Самостійна РФ не спроможна підтримувати на такому рівні соціальні та побутові блага тамтешніх жителів як це було в есесерівські часи. Через це населення Сибіру та ДС різко почало мігрувати до південних і європейських регіонів, чи вдаватися до еміграції з пострадянського простору. Ця тенденція продовжується.

У ході перебудови в СРСР та після здобуття Росією незалежності відкрилися кордони для масової трудової міграції з КНР, Кореї та бізнесових кіл з Японії. Їх прибуття актуалізувало етнічну, економічну та безпекову проблему. Починаючи з 2000 р. у Кремлі почали вживати активні заходи для соціально-економічного розвитку Сибіру і ДС, підвищення російського чинника у житті азійської частини Росії, бо уже зараз у ділових стосунках там англійська мова переважає над російською, а через кілька десятиліть на побутовому рівні розмовлятимуть в основному китайською, японською і корейською мовами. Масовість і фаховість, працездатність та організованість китайських мігрантів складає найбільшу проблему для російського етносу ДС та Сибіру. Мають місце думки про те, що 150-річна історія «жовтого питання» у Сибіру і на ДС вирішується у нинішні часи завдяки прискореному розвитку КНР та підвищенню рівня життя у цій республіці на фоні низьких показників у РФ. У 2018 р. ВВП Китаю складав 13,61 трлн. дол, Японії – 4,97 трлн., США – 20, 54 трлн., а РФ – всього 1,66 трлн. дол. США. Реальна заробітна плата в РФ та КНР сильно змінилася не на користь першої. У 2011 р. зарплата у РФ складала 795 дол. США, а в КНР – 539 дол. У 2015 р.

ці показники становили відповідно 558 дол. проти 830 дол., а у 2016 р. – 547 дол. проти 847 дол. [68].

В умовах уповільнення темпів розвитку РФ склалися не-вигідні умови праці для китайців у російському бізнесі Сибі-ру та ДС. У 20-і роки ХХІ ст. чисельність громадян КНР на те-риторії РФ не перевищувала 10 тис. осіб. Замість цього потужно запрацювали китайські компанії із залученням сво-їх співвітчизників у провідних галузях східних регіонів РФ (видобування корисних копалин, деревообробна промис-ловість, торгівля). Тривалий час у цих регіонах трудові мі-гранти з країн СНД, особливо з Центральної Азії, явно пере-важали китайців. Але починаючи з 2018 р. приплив мігрантів з країн СНД, ЦА також різко знизився. У Сибіру та особливо на ДС склалася дуже серйозна проблема. Вперше упродовж багатьох десятиліть країни – демографічні донори перестали на половину компенсувати навіть природнє зменшення населення Зауралля.

Усі прилеглі до величезного прикордонного периметру (понад 62 тис. км) великі території в умовах сакційних обмежень переживають негативні соціально-економічні та демографічні явища, що лавиноподібно звалилися на них. Особливо це стосується суміжних районів РФ та КНР. Росій-сько-китайське прикордонне торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво на ДС та у Сибіру набуло одно-стороннього характеру . Китай отримав масштабні переваги у прикордонних регіонах завдяки вкладеним великим інвес-тиціям, збільшується їх відрив в економічному розвитку від решти земель РФ, виникає потенційна загроза їх переходу під економічне домінування і захоплення Китаєм сировин-них і земельних ресурсів, нерухомості та встановлення пов-ного контролю Китаю над економікою ДС та Сибіру. Спроби РФ покращити соціально-економічне становище, демогра-фічний дисбаланс і закріпити достатню кількість кваліфіко-ваних кадрів на землях Зауралля за рахунок власних інвес-

тицій та русского населення є непосильними для Москви намірами.

У всіх інших прикордонних регіонах РФ також не вдається вирівняти дисбаланс на власну користь. Соціально-економічні проблеми прикордонних регіонів РФ різко загострилися після запровадження санкцій західних країн проти неї, набули політичних ознак, оскільки більшість прикордонних регіонів РФ є спірними з боку сусідніх держав. Територіальні претензії до Росії мають усі сусідні з нею держави, окрім України і Білорусії. Незважаючи на це, у Москві вважається, що саме Україна відіграє центральну роль у реалізації планів США і НАТО для прискореного витіснення РФ з європейської політики, стримування та ослаблення її воєнно-технічного розвитку, спотворення ролі Росії в історії цивілізаційних процесів та у розвитку людства. Суміжні землі РФ з іншими державами перебувають у стані глухої периферії та ізоляції, різьоме відстають у політичній, економічній, соціально-економічній, демографічній, духовній сферах у порівнянні з центральними регіонами РФ та з сусідніми державами, що робить їх перспективи непередбачуваними.

Хоча Далекий Схід не є домінуючим суб'єктом РФ, проте він має стратегічне значення, являється гарантією національної безпеки, захисту сухопутних і морських кордонів, територіальної цілісності Росії. ДС складає 6,216 млн. кв. км (36,4% території РФ). На цій більш як третій частині Росії проживає всього 4,9% населення країни, до 7 млн. чол. Серед проблем ДС найгострішими є природно-кліматичні, географічні, соціально-економічні та політичні виклики.

Оскільки 2/3 території ДС належить до зони вічної мерзлоти і лише 1/10 його території придатна для повноцінного життя людини, тому на ДС інфраструктура набула дуже низького рівня розвитку, відсутні постійні транспортні шляхи. Соціально-економічні умови на ДС є мінімальними для життя і діяльності людини. Фахівці припускають, що освоєн-

ня ДС та розвитку його інфраструктури можливе при збільшенні населення цього регіону до 125 млн. чол., що перевищило б нинішню чисельність у 18 разів. Реалізація цих планів перебуває за межами можливого. Розвиток інфраструктури обходиться дуже дорого. Проект будівництва залізничного сполучення Якутськ – Магадан коштує до 1,7 трилл. рублів, а будівництво мосту між материком і островом Сахалін обходиться у 600 трилл. рублів. Таких коштів у РФ немає, тому ці важливі проекти не ввійшли до пріоритетних. Першочерговій реалізації підлягають розвиток північної морської логістики, збільшення на прикордонних територіях з КНР пунктів пропуску між обома країнами, складських приміщень, холодильних комплексів для зберігання сільськогосподарської та морської продукції.

Цілком закономірно, що інвестори РФ, КНР та інших країн не вкладають коштів у дорожньо-транспортну інфраструктуру ДС, не переймаються його розвитком, оскільки цей регіон оцінюється як пустельний простір з точки зору демографії та умов для постійного проживання людини. Вони обмежуються розвитком сировинно-видобувної та обробної галузей промисловості на основі точкової інфраструктури.

У східних регіонах Росії царської і радянської доби проживали різні народи, але державною і мовою міжнаціонального спілкування являлася виключно російська. Після розпаду СРСР у Сибіру і на ДС різко знизилися соціально-економічні умови корінного населення, посилився масовий його відплив з цих регіонів, натомість стрімко почала зростати чисельність китайців, корейців, інших народів. Наслідком разючої зміни етнічного складу населення там значного поширення набуває англійська і китайська мови, тоді як російська почала втрачати свої позиції, стає неперспективною. Мігранти з інших країн не вливаються у російську культуру, а зберігають і розвивають свою і нав'язують її місцевому населенню. Збіль-

шення чисельності населення у Сибіру і ДС за рахунок мігрантів із країн ЦА та Китаю веде до руйнування регіональної ідентичності цих регіонів, яка була сформована на російській культурі, мові і традиціях. У Москві визнається, що важливою умовою збереження цих регіонів у руках РФ є вливання значних інвестицій, піднесення економіки, розбудова сучасної інфраструктури, значне покращення соціально-економічних умов проживання, подальший розвиток цих регіонів на основі російської ідентичності і домінування російської мови.

Сибір і Далекий Схід РФ усе більше потрапляє під безпосередній вплив процесів, що відбуваються в АТР, де проживає біля 40% населення планети, динамічно розвиваються усі країни, які за темпами розвитку економіки і нових технологій випереджають РФ. Наростаюча економічна залежність ДС від зарубіжних інвестицій породжує незворотні тенденції, загрози для територіальної цілісності держави. РФ намагається не втратити такий величезний простір, що простирається від побережжя Тихого океану до Уральських гір, є надзвичайно багатим на природні ресурси. Успіхи РФ у цьому питанні залежать від темпів розвитку економіки, вирішення соціальної та демографічної проблем, створення сприятливих умов для проживання населення, розвитку інфраструктури і транспортних комунікацій.

З кожним роком наростає рівень безпощадного винищення сировинних джерел і території ДС, не проводяться і не дотримуються захисні екологічні заходи земельних і водних ресурсів. Усе це призвело до того, що в усіх регіонах РФ, де триває активне суспільно-політичне, воєнно-оборонне та соціально-економічне життя за участю багаточисельного постійно проживаючого населення, набуло загострення з небезпечними наслідками. До початку 20-х років ХХІ ст. центральна влада РФ про це добре знала, але ні в чому не протидіяла [69].

Великі надії владою покладаються на реалізацію до кінця 2025 р. основних положень Стратегії просторового розвитку РФ щодо зупинення вищевказаних негативних процесів. Успішне виконання її положень передбачає перехід економіки країни від кризового стану до стійкого зростання, що має справити позитивний вплив і на соціально-економічну, демографічну та екологічну сфери особливо віддалених регіонів. До таких відносяться більша частина Сибіру, весь ДС та Північ РФ. С.Шойгу говорив у серпні – вересні 2021 р. про плани будівництва за рахунок країн СНД у Сибіру 3-5 міст з населенням від 0,3 до 1 млн. чол. Вживаються заходи для будівництва нових населених пунктів і підприємств у цих регіонах, здача 2,8 кв.м житла і переселення туди трудових ресурсів. У радіусі 30 км навколо Владивостока заплановано сформувати міста-супутники з 300 тисячами жителів. Спокислим виглядає закон РФ про виділення кожному громадянину РФ безплатно на ДС 1 гектара землі для будівництва житла, ведення фермерського господарства чи організації підприємницької діяльності. У м. Благовіщенську Амурської області (єдиній поки що області ДС) у всіх середніх школах з 1-го вересня 2022 р. запроваджується вивчення китайської мови. У зв'язку з цим російські загарбники намагаються масово вивезти на ДС громадян з окупованих територій України. Це один із елементів планів спецоперації РФ в Україні. Завданням України є після завершення переможної війни повернути депортованих українців назад додому [70].

Радикальним кроком слід вважати пропозицію В.Путіна «реформувати систему державного управління Далеким Сходом ... на зразок російських імператорських генерал-губернаторств, підпорядкувавши цивільні відомства, служби і структури військовим адміністраціям». Для розв'язання гострої демографічної проблеми запропоновано розробити програму переселення на ДС жителів з демографічно перенасичених регіонів. Курування цих питань покладено на

ФСБ, МВС та Міноборони РФ. Позитивні результати такої політики дозволять створити на східних кордонах Росії «мультиетнічний буфер», що буде перешкоджати потенційній небезпеці, пов'язаній з китайською міграцією, «знижить загрозу включення цих територій до сфери політичного впливу Китаю». Зменшення чисельності населення у цих регіонах, масовий відплив кадрів і молодого покоління продовжується, що свідчить про те, що нарощуваних адміністративних і силових заходів недостатньо для перелому негативних тенденцій і особливо у планах збереження і зміцнення територіальної цілісності країни на ДС і у Сибіру [71].

У запропонованій Г. Явлінським стратегії модернізації Росії вимагається внесення серйозних змін у діючу соціально-економічну конструкцію, запровадження нових механізмів управління в умовах ринкової економіки взагалі та у конкретних умовах Росії. Обґрунтовано необхідність викоринення існуючих відносин між суспільством та олігархатом на принципах корпоративних інтересів і заключення нового суспільного договору, який би відповідав вимогам ринкової економіки, демократичному громадянському суспільству. Це усунуло б низьку довіру суспільства до нинішнього правлячого класу оліхархів. Цього вимагають положення про пріоритет інституціональних реформ як єдиний шлях вирішення традиційних функціональних завдань економічної політики РФ від кінця XX – початку XXI ст. Модернізація російського капіталізму, за Г. Явлінським, є безальтернативною умовою виживання РФ, її збереження в якості єдиної держави у нинішніх кордонах [72].

Для забезпечення стабільних темпів розвитку економіки, соціальної і культурної сфер, ефективного використання потенціалу усіх величезних регіонів і раціонального освоєння природніх багатств, владою РФ у наступні 10-15 років мають бути проведені дві важливі реформи політико-правового і технологічного характеру: відмінити жорстко централізовану

систему управління і запровадити справжні основи федералізму, сформувати правовий і демократичний устрій, відновити миролюбиву зовнішню та консолідовану внутрішню політику; потужно сприяти розвитку економіки, переходу її від сировинного до високотехнологічного розвитку. Усе це позитивно вплине на становище російського та інших народів РФ, докорінно покращить соціально-економічну та демографічну ситуацію.

На жаль, реалізація цих, давно запропонованих перспективних планів навіть не починалася. Замість дієвого реагування на вищевказані виклики, поєднання і гармонізацію політики національної безпеки (воєнної, інформаційної, цивілізаційної) та соціального розвитку (соціально-економічного, науково-технологічного та інш.) влада РФ зосередилася на розвитку оборонного комплексу і системи безпеки. З посиленням централістських тенденцій прискорилося формування тоталітарного устрою, який обумовлює подальше ослаблення економічного потенціалу РФ, відставання від темпів розвитку передових держав, суттєве скорочення надходжень до бюджету з усіма негативними політичними і соціальними наслідками.

Запроваджені В.Путіним з 2004 р. адміністративно-монархічні принципи владарювання у РФ, посилення централізму спроможні забезпечити лише тимчасові успіхи. Вживані заходи є явно недостатніми для подолання негативних тенденцій, що продовжують домінувати у суспільно-політичних відносинах, провідних галузях економіки та соціально-економічній сфері. Постійне перенесення вирішення найгостріших соціально-економічних проблем відбувається через брак коштів в умовах стагнації і падіння розвитку основних галузей економіки, зменшення надходжень коштів до бюджету від зовнішньоторгівельної діяльності, негативного впливу міжнародних санкцій. У той же час у влади вистачає зухвалості у такі тяжкі внутрішні проблеми продовжувати гонку оз-

броєнь, агресивну зовнішню політику. Це дає підстави припустити, що не тільки 2010-2020 рр., а й наступний період 2020-2030 рр. буде втраченим для РФ.

ВИСНОВКИ

У процесі трансформаційних перетворень, незважаючи на наявність прогресивних нововведень, особливо на їх початковій стадії, РФ так і не вдалося прийняти системну законодавчу базу, запровадити ефективні умови для формування і розвитку базових галузей економіки на ринкових засадах, спрямувати процес роздержавлення і приватизації у правове русло, обмежити тіньові і корупційні схеми та ізолювати кримінальні групи від участі у приватизаційних процесах. З цих причин за наслідками докорінних реформ загальнонародна власність потрапила до рук тих верств населення, які виявилися неспроможними запровадити цивілізовані умови для життєдіяльності суспільства і держави, забезпечити основним галузям економіки стабільне зростання. Зародження олігархату, його матеріальне зміцнення, поширення його впливу на політичну владу у державі під час формування нового соціального устрою свідчить не стільки про невдаість реформ, скільки про переважання у РФ суб'єктивних корпоративних інтересів над загальнонаціональними і суспільними. Такі явища засуперечили політиці, спрямованої на формування цивілізованих політико-правових умов та конкурентних ринкових відносин у матеріальному виробництві.

Уроки і причини падіння царської (1917 р.) та радянської (1991р) імперій у Москві не засвоєні належним чином. Агресивна зовнішня політика Росії продовжується, через що вона потрапляє до все більшої ізоляції, економічного і технологічного відставання від світових центрів. Лише миролюбивий шлях, відмова від планів відновлення імперії, відновлення і

успішне завершення докорінних внутрішніх реформ, прискорення розвитку цивільних галузей економіки, ефективне використання кращого досвіду передових держав, є запорукою майбутнього РФ.

Правляча еліта Росії виявилася неспроможною до формування правового устрою на основі кращих світових досягнень і тому обрала такий курс, що найбільше відповідає її імперським інтересам. Процеси еволюції Росії від демократії до тоталітаризму диктуються не стільки міжнародними обставинами, ворожою позицією Заходу, скільки внутрішніми запитамі суспільства. У РФ не виявилось достатнього потенціалу, щоб відкрито конкурувати із зовнішнім світом. Доганяюча економіка, периферійний капіталізм, явне технологічне відставання від світових центрів змусило її ухилятися від рівноправного партнерства, конкурентності відносин у всіх сферах сучасного міжнародного життя і вдатися до політики ізоляціонізму, конфронтації, агресії, щоб зупинити поширення усе наростаючого впливу західних цінностей на російський соціум. Відкритість Росії як слабшої сторони призвело б її до неминучої і швидкої поразки. Силіві структури Росії, котрі завжди домінували у її політичному житті, і на цей раз вдалися до пристосування нового устрою не до загальнодемократичних цінностей, а до традиційних потреб Росії. Зокрема: відродження воєнного потенціалу і зміцнення ОПК, відновлення статусу світової держави, позиціонування як окремого цивілізаційного центру, посилення централізму в управлінській, економічній, культурній, ідеологічній сферах життя держави, сприяння розвитку усіх народів лише у рамках «єдинорусских» цінностей, недопущення поширення сепаратизму у регіонах та серед усіх інших народів федерації. Задекларований федеративний принцип сучасної Росії за суттю носить класичну форму унітарної держави.

Курс на формування авторитарного режиму у РФ прикрився після внесення змін до Конституції РФ 2020 року.

Тотальний контроль влади над економікою РФ, повномасштабна війна проти України, загострення відносин з країнами західної цивілізації спричинили запровадження 6-го та 7-го пакетів санкцій, які мають значно обмежити її торгівельні можливості. Обраний шлях РФ на самоізоляцію від передових центрів і держав світу прирікає її на узбіччя світового прогресу. Допоки у РФ не відновляться правові і демократичні засади державного устрою, умови ринкової економіки, загальноцивілізійна міжнародна політика, реальні федеративні принципи і відносини всередині країни, не відновиться мир з Україною та іншими країнами, чекати на покращення її відносин із зовнішнім світом не приходиться.

Питання соціально-економічної сфери є складовою національної безпеки РФ і у кожному директивному документі їх вирішенню приділяється постійна підвищена увага. Це свідчить про те, що влада розуміє силу цих загроз і намагається їх вирішувати. Заходи по досягненню позитивних змін у цій сфері наростають, але вагомих результатів по їх виконанню поки що немає. Серед основних причин невдачі слід виділити: брак коштів, переважання фінансування підприємств ОПК на збиток цивільним галузям економіки, велику корупцію, переховування сотень мільярдів доларів російських олігархів у закордонних банках, відсутність опори на міжнародній арені, агресивну зовнішню політику, зокрема виснажливу війну проти України та у відповідь наростаючі західні санкції проти Росії.

Керівництво РФ відмовилося від глобальних міжнародних проектів щодо реформування соціально-економічної сфери, вирішення її проблем, оскільки вони передбачають сприяння розвитку і процвітання усіх народів Росії, а не тільки «русского». Головна увага Кремля у внутрішній і зовнішній політиці спрямована виключно на цілковите забезпечення великодержавницьких і гегемоністських прагнень Росії, на посилення єдиного загальноросійського контексту при пов-

ному домінуванні інтересів пануючої нації та ігноруванні справедливими прагненнями інших народів цієї федерації. Це стало наслідком постійного недооцінювання соціально-економічної сфери, повсякденних потреб громадян.

Значну проблему для сучасної Росії складає його нечуване соціальне і матеріальне розшарування за доходами, оскільки під час роздержавлення і приватизації суспільної власності відбулося протиправне і безконтрольне її розкрадання і формування олігархічного класу власників. Олігархічна модель влади стала основним гальмом розвитку провідних галузей економіки РФ, вагомим джерелом політичного напруження у суспільстві та корупції, яка продовжує знекровлювати економіку, а соціальне розшарування перетворилося на соціальне зло. Рівень боротьби з корупцією залишається незадовільним. Наслідком цього є перебування економіки РФ, починаючи з 2020 р., у стадії стагнації, зниження рівня захищеності найбільш бідних верств населення, збільшення груп «соціального ризику», що активно поповнюються новими верствами населення, багатодітними і неповними сім'ями.

Великі сподівання покладалися на зміцнений у 20-і роки ОПК РФ, який мав прискорити розвиток цивільних галузей економіки, а з ним і вирішення насушних соціально-економічних проблем. Але загострення відносин із світовими центрами і авторитетними міжнародними інституціями, розпочата повномасштабна війна РФ проти України, варварське винищення її цивільного населення та інфраструктури України, викликали у відповідь усе більш наростаючі санкції проти РФ, які в цілому негативно позначаються на її становищі.

Структура зовнішньої торгівлі РФ є неефективною, бо носить енергетично-сировинний характер, а питома вага високотехнологічної та кінцевої продукції залишається низькою. Тому надмірна сировинна залежність РФ від рівня цін на енергоносії та інші сировинні компоненти на світових

ринках дуже вразливо позначається на її економіці. Усі заходи, спрямовані на зміну експортної структури із сировинного чинника на переважання у ній кінцевої продукції, завершилися невдачею. До цього додається й те, що лівова частка отриманих коштів від зовнішньоторговельної діяльності направляється на розвиток ОПК, тоді як інші сфери, особливо соціально-економічна, фінансуються за залишковим принципом.

Розширення санкцій, обмеження доступу до іноземних передових технологій і фінансових ресурсів, скорочення надходжень до федерального бюджету коштів від зовнішньої торгівлі, відмови зарубіжних компаній постачати виробничі потужності згідно з укладеними контрактами прирікають вітчизняні господарюючі суб'єкти до різкого спаду темпів розвитку. Для енерго-сировинної структури зовнішньої торгівлі РФ, в якій частка готової продукції незначна, в умовах коливання цін на енергоносії і сировину на світових ринках, надмірно мілітаризованої економіки, затратної загарбницької і повномасштабної війни проти України, ковідної ситуації, санкційних заходів, які стають з 2022 р. все рішучішими, негативно позначаються на доходах країни. Усі ці чинники складають особливу небезпеку, кардинально впливають на функціонування економіки, постійно породжують нестабільність розвитку усіх її галузей, у тому числі й соціально-економічної сфери.

Підсумки 30-річного розвитку РФ демонструють те, що обсяги фінансування соціально-економічної сфери так і не досягли рівня, що відповідає можливостям її реального покращення. При умові відновлення у Росії правового устрою, розвитку конкурентно здорової ринкової економіки, миролюбивої зовнішньої політики, оптимальної зовнішньоторгівельної діяльності гострота цих питань знижуватиметься.

Пенсійна реформа є класичним показником складного економічного стану РФ і мінімальних можливостей для за-

безпечення благополуччя заслуженої верстви громадян РФ. Розробка реформи була тривалою, бо здійснювалася в умовах погіршення економічної, демографічної ситуації, житлових умов, життєвого рівня, наростання безробіття та бідності, зниження рівня медичного обслуговування населення, поглиблення нерівномірності розвитку регіонів РФ. А її прийняття та вступ в дію з 2019 р., зокрема підвищення пенсійного віку на 5 років для чоловіків та жінок, засвідчила про безвихідь ситуації, про надзвичайно складне становище, в якому перебуває країна, її соціально-економічна сфера. Запроваджена пенсійна реформа продовжує викликати масове невдоволення серед громадян РФ.

Значними помилками обернулося практичне знищення безкоштовної системи охорони здоров'я, обвальне зниження якості середньої та вищої освіти, фінансування розвитку академічної та вузівської науки.

Прискорена масова еміграція, молоді та багатих людей з великих держав у минулі часи була сигналом про наближення їх розпаду і загибелі. Ці тенденції у сучасній Росії набули загрозливого розвитку, складають для неї.

Різке скорочення чисельності населення складає найбільшу проблему і небезпеку для сучасної РФ. Прискорена депопуляція населення РФ є наслідком домінування упродовж попередніх століть загарбницької політики і постійних війн, спрямованих на розширення територій, поневолення чужих народів, на її зміцнення і перетворення на імперію, що замахнулася на світове панування. Величезні мілітарні витрати цілковито покривалися за рахунок народних мас, які перебували у рабському і кріпацькому становищі. В результаті такої злочинної, мілітаристської, економічної та соціальної політики людські ресурси вичерпувалися. Становий хребет «русской» нації, як і інших народів, було остаточно зламано у радянський період, а джерела поповнення їх потенціалу виснажилися і стали невідтворюваними. Свідчен-

ням загострення демографічної проблеми є стрімке скорочення чисельності населення Росії, особливо «русской» національності. Серед причин депопуляції населення слід також відзначити: суперечливі результати економічного розвитку країни, падіння реальних доходів основної частини населення, зростання питомої ваги бідних верств; наростання стратифікаційного розшарування суспільства, соціальної нерівності громадян; погіршення ситуації на ринку праці, у сфері зайнятості; зниження освітнього і науково-технологічного потенціалу; значна еміграція російських фахівців, особливо молоді до західних країн; функціональна слабкість інститутів соціального захисту та уповільнення соціальної мобільності російських громадян. Непосильним тягарем являються значні витрати на утримання ОПК, а також на ведення повномасштабної війни проти України, погіршення рівня медичного обслуговування росіян та наростання проблем із отриманням медичної допомоги. Низькі показники тривалості життя населення, особливо серед чоловіків, переважання показників смертності над народжуваністю, складне житлове, фінансове становище більшості молодих сімей, ускладнення доступу до соціальної інфраструктури в умовах комерціалізації освіти, охорони здоров'я спричинили різке скорочення населення РФ. Значний вплив на депопуляцію населення справляє масовий алкоголізм, куріння, наркоманія, неякісне харчування, відсутність жорсткого контролю за поширенням цих товарів у країні. Гострою залишається проблема з дитячими садочками і школами у перенасиченій населенням європейській частині РФ та масовим їх закриттям у депресивних регіонах Сибіру, ДС, що підсилили демографічну кризу у РФ. Для подолання депопуляції населення вимагається радикальне підвищення рівня фінансування соціально-економічної сфери, медичного обслуговування, профілактики захворювань, підвищення якості праці медичних установ і працівників,

розвитку вітчизняної фармакології, підвищення рівня середньої смертності чоловіків до цих показників у жінок.

Умовою зростання народжуваності і чисельності населення має стати докорінне покращення основних складових соціально-економічної сфери. Якщо не переломити цю тенденцію, депопуляція населення РФ буде наростати, що породить небезпечні економічні, безпекові та соціальні загрози.

Актуалізується потреба щодо значного підвищення діалогу між владою та громадянським суспільством, активізації діяльності владних органів у сфері соціальної безпеки та підтримки співвітчизників. Для уникнення або хоча б мінімізації негативних впливів на економіку та соціально-економічне становище владі РФ необхідно докорінно змінювати свою зовнішню і внутрішню політику, ставлячи на передній план розвиток економіки та облаштування життя своїх громадян. Фокусування уваги на вирішенні внутрішніх проблем, повернення до політики мирного взаємовигідного співіснування і торгівлі стане ключовим завданням у вирішенні соціальних завдань: підвищення рівня соціальних заходів та ефективності їх використання, спрямованих на забезпечення високих стандартів життя громадян, подолання злиднених умов та зниження різючих диспропорцій у рівні забезпечення різних соціальних груп населення та регіонів.

РФ, як жодна інша країна світу, характеризується значною різноманітністю і нечуваною нерівномірністю у рівнях економічного і соціально-економічного розвитку її регіонів – суб'єктів федерації, яка у нинішні часи продовжує збільшуватися, переростає у фактор національної небезпеки. Під впливом цих складних чинників у країні склалася різюча соціально-економічна дисгармонія.

На основі проведеного дослідження зроблено висновки про наступні практичні заходи, які мають стати пріоритетними у діяльності влади РФ: підвищення обсягів та ефективнос-

ті соціального інвестування об'єктів соціальної інфраструктури відповідно до потреб російського суспільства та світових стандартів; комплексне вирішення проблеми бідності шляхом покращення соціального стану населення; перерахунок величини прожиткового мінімуму, який має відповідати реальній вартості основних потреб громадянина; встановлення справедливого рівня зарплат; покращення демографічної ситуації в країні, посилення підтримки сім'ї, заходів щодо якості життя, його тривалості та зниження передчасної смертності; стимулювання покращення житлових умов, особливо молодих сімей; підвищення медичного обслуговування, внесення змін до пенсійного законодавства, у т. ч. й щодо працюючих пенсіонерів, забезпечення вільного доступу кожного громадянина до об'єктів соціальної інфраструктури; перенесення центру ваги соціальної політики у сферу трудових відносин, підвищення зайнятості працездатного населення, посилення справедливої оплати праці, соціального захисту інтересів працівників на виробництві, незалежно від форми власності підприємства, організації; удосконалення діяльності установ освіти і науки, всеохоплююча перепідготовка кадрів, акцент на інноваційні інвестиції у сферу розвитку науки та дослідно-конструкторських інститутів, підвищення мотивації праці учених та викладачів вищих і середніх навчальних закладів; трансформація системи обов'язкового медичного страхування, розширення обсягів планової медичної допомоги, підвищення кваліфікації медичних працівників, матеріального стимулу їх праці, застосування нових лікувально-діагностичних технологій; збільшення коштів на безплатні послуги для населення, особливо у сільській місцевості; залучення до покращення медичного обслуговування та вирішення соціальних проблем поряд з державними і бізнес-структур, організацій некормеційного сектора, підвищення корпоративної соціальної відповідальності і соціального підприємництва; активізація під-

тримки соціально ущербних груп населення, які опинилися у складних життєвих ситуаціях через трансфери у грошових і натуральних формах, надання безплатної допомоги і захисту в установах соціального обслуговування населення, якісна підготовка спеціалістів соціальної сфери.

На жаль, правлячі кола РФ надзвичайно повільно вирішують гострі проблеми і усувають загрози, що продовжують наростати в усіх сферах життя країни, серед них і у соціально-економічній. Наслідки неналежного забезпечення інтересів громадян, постійного недофінансування соціально-економічної сфери, помилкових і згубних реформ призвели у нинішні часи до того, що загострення цих проблем наростає, їхній негативний потенціал досягає критичної межі.

В умовах хронічної стагнації економіки РФ упродовж 20-30- рр. XXI ст. погіршення соціально-економічного становища більшості громадян, у суспільстві буде загострюватися почуття соціальної несправедливості, нагромаджуватися небезпечний потенціал. Усе це – каталізатор наростання соціального і політичного напруження, невпевненості у майбутньому, поширення невдоволення, що у кінцевому підсумку складатиме велику загрозу для РФ.

Винесено три головні уроки із нинішнього становища РФ. Влада негайно має: відмовитися від великодержавницької політики на міжнародній арені, помиритися із християнським цивілізованим світом, припинити війну з Україною і відновити суверенітет кожної колишньої союзної республіки, повернутися до політики добросусідських рівноправних відносин; невідкладно зайнятися прискоренням розвитку національної економіки, облаштуванням усіх суб'єктів федерації, особливо відсталих регіонів країни і підвищенням соціально-економічних стандартів та рівня життя населення; розвивати конструктивні стосунки з країнами НАТО заради вирівнювання відносин в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, підвищення власної національної безпеки і збереження територіальної цілісності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституция Российской Федерации с изменениями на общероссийском голосовании 2020 года. – М – 2020.
2. Бюльвар Гордона №28 (324) 2011, 12 июля. Мужской разговор. Интервью с Г.Явлинским. №28 (334). URL: https://bulvar.com.ua/gazeta/archive/s28_64799/6968.html
3. Явлинский Г.О. Социально-экономическая система России и проблема ее модернизации – М. - 2005. URL: <https://www.yavlinsky.ru/article/sotsialno-ekonomicheskaya-sistema-rossii-i-problema-ee-modernizatsii-2/>
4. В «Тинькофф Банке» дистанцировались от заявления Олега Тинькова по Украине URL: <https://www.gazeta.ru/business/news/2022/04/19/17597234.shtml>
5. Олег Тиньков прокомментировал продажу своего банка 3 мая 2022 г. URL: https://myc.news/novosti_mira/oleg_tinkov_prokomentiroval_prodazhu_svoego_bank_a
6. Явлинский Г.О. Социально-экономическая система России и проблема ее модернизации – М. - 2005. – с.102. URL: <https://www.yavlinsky.ru/article/sotsialno-ekonomicheskaya-sistema-rossii-i-problema-ee-modernizatsii-2/>
7. Огризко В.С. Розпад Росії: загроза чи шанс? – К – 2021 – ДП «ГДІП» – с. 55.
8. Доходы населения России. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Доходы_населения_России# Расслоение по доходам.
9. Доклад Вольного исторического общества. Какое прошлое нужно будущей России. Подготовлен при поддержке Комитета гражданских Инициатив. – М – 2017 – с. 7-8.
10. Ткаченко В.М., Якуба В.В. Війни історичної пам'яті: «neve more» чи «если надо – повторим»? (начерки історичної політики Росії). – Політія АПН України – К – 2021 – с. 75.
11. Ткаченко В.М., Якуба В.В. Війни історичної пам'яті: «neve more» чи «если надо – повторим»? (начерки історичної політики Росії). – Політія АПН України – К – 2021 – с. 80-81.

12. Литвиненко О., Сменковський А. Дзьоб і кігті двоглавого орла: інструменти зовнішнього впливу РФ. – Наш Формат. – К. 2022 с. 307.

13. «Это война не Путина, а России». Немецкий историк – о коллективной ответственности россиян и опыте немцев. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-61720392>

14. Доклад Вольного исторического общества. Какое прошлое нужно будущей России. Подготовлен при поддержке Комитета гражданских Инициатив. – М – 2017 – с. 29, 31.

15. Явлинский Г.О. Социально-экономическая система России и проблема ее модернизации – М. - 2005. – . URL: <https://www.yavlinsky.ru/article/sotsialno-ekonomicheskaya-sistema-rossii-i-problema-ee-modernizatsii-2/>

16. Ткаченко В.М. Україна: Guo vadis – куди йдемо? – К – ГО АПН – 2017 – с. 218- 219.

17. Шпак В.Т. Філософія нашої історії. – Черкаси – БРА-МА-УКРАЇНА – 2009 – с. 108.

18. Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации. М – 2021 – с. 248, 249, 282, 536.

19. Переосмысление Украины в Китае. 15.05.2022 г. URL: <https://republic.ru/posts/103895>; Более 15 тысяч миллионеров покинут Россию в этом году. 13 июня 2022 г. URL: <https://newssky.com.ua/bole-15-tysyach-millionerov-pokinit-rossiyu-v-etom-godu/>

20. Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации. М – 2021 – с. 223, 224, 234, 242, 531, 532, 533.

21. Послание Президента РФ В. Путина Федеральному Собранию 21.04.2021 г. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/62582>

22. Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации. М – 2021 – с. 506.

23. Шевцова Лилия. Путин знает, что его время уходит. И это его последний срок. 26.11.2018 г. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2018/11/26/7199387/>

24. Явлинский Г.О. Социально-экономическая система России и проблема ее модернизации – М. - 2005. URL: <https://www.yavlinsky.ru/article/sotsialno-ekonomicheskaya-sistema-rossii-i-problema-ee-modernizatsii-2/>

25. Явлинский Григорий – биография, личная жизнь. URL: <https://24smi.org/celebrity/4257-grigorii-iyavlinskii.html>

26. Средняя зарплата в России: данные Росстата в 2022 году по городам и регионам. URL: <https://gogov.ru/articles/average-salary>

27. Шпак В.Т. Філософія нашої історії. – Черкаси – БРАМА-У-КРАЇНА – 2009 – с. 220.

28. Явлинский Г.О. Социально-экономическая система России и проблема ее модернизации – М. - 2005. URL: <https://www.yavlinsky.ru/article/sotsialno-ekonomicheskaya-sistema-rossii-i-problema-ee-modernizatsii-2/>

29. Росстат России. Информация о социально-экономическом положении России. URL: www.gks.ru/free_doc/doc_2015/info/info10.rar; Внешняя торговля России в 2021 году. URL: <https://russian-trade.com/reports-and-reviews/2022-02/vneshnyaya-torgovlya-rossii-v-2021-godu/> ; Десять фактов о торговле России с миром. Что важно знать. URL: <https://www.rbc.ru/economics/17/02/2022/620a304c9a794775db225737> ; Mutovin Pavel. О внешней торговле в 2021 году. URL: <https://xml.openoffice.org/odf2xhtml>.

30. Данные по ВВП России URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/russia>

31. Профицит торгового баланса России резко вырос. Что это значит? URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/russia>

32. Росстат зафиксировал самую высокую инфляцию для малоимущих. URL: <https://www.solidarnost.org/news/rosstat->

zafixiroval-samuyu-vysokuyu-inflyatsiyu-dlya-maloimuschiy.html

33. За реальной чертой бедности в России оказалось почти 50% населения 26.03.2021 г. URL: <https://www.finanz.ru/novosti/lichnyye-finansy/za-realnoy-chertoy-bednosti-v-rossii-okazalos-pochti-50percent-naseleniya-1030249605>; В России в 2022 году резко повысился уровень бедности. 14.06.2022 г. URL: <https://www.dw.com/ru/rosstat-soobschil-o-rezkom-rostе-bednosti-v-rossii/a-62133592>

34. Доходы населения России. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Доходы_населения_России# Расслоение по доходам.

35. Росстат зафиксировал самую высокую инфляцию для малоимущих. URL: <https://www.solidarnost.org/news/rosstat-zafixiroval-samuyu-vysokuyu-inflyatsiyu-dlya-maloimuschiy.html>; Росстат подтвердил оценку инфляции в РФ за 2020 год на уровне 4,9%. URL: <https://www.interfax.ru/business/744841>

36. Росстат оценил инфляцию в 2021 году. URL: <https://www.gazeta.ru/business/news/2021/12/29/17082661.shtml>; Годовая инфляция в РФ в апреле ускорилась до 17,83%. URL: <https://www.rbc.ru/economics/18/05/2021/60a249d39a794759d5b3f054>

37. Огризко В.С. Розпад Росії: загроза чи шанс? – К – 2021 – ДП «ГДІП» – с. 57; Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации. М – 2021 – с. 165.

38. Подсчитан уровень безработицы в России к концу 2022 года/ URL: <https://lenta.ru/news/2022/03/29/unemp/>

39. Росстат раскрыл долю российских семей, проживающих в частных домах. URL: <https://www.rbc.ru/economics/18/05/2021/60a249d39a79759d5b3f054>

40. Сергей Миронов посулил белгородцам справедливость и богатство. URL: <https://fonar.tv/article/2015/09/07/sergey-mironov-posulil-belgorodcam-spravedlivost-i>

bogatstvo; Огризко В.С. Розпад Росії: загроза чи шанс? – К – 2021 – ДП «ГДІП» – с. 41.

41. Огризко В.С. Розпад Росії: загроза чи шанс? – К – 2021 – ДП «ГДІП» – с. 43-46.

42. Доходы населения России. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Доходы_населения_России# Расслоение по доходам. Децильный коэффициент

43. Жилищная проблема и пути ее решения в современных условиях. URL: <https://moluch.ru/conf/econ/archive/9/455/>

44. Шутова Л.А. Жилищная проблема и ее решения в современных условиях в РФ. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11334768.pdf>

45. Росстат представляет первую оценку ВВП за 2020 год//Официальный сайт Федеральной службы государственной статистики (Росстат). URL: <https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/Xks15F7q/GDP-2020-1.pdf> ; Россия ставит рекорды. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5230405>; В России стали строить больше жилья. 18.04.2022. URL: <https://mir24.tv/news/16504968/rosstat-v-rossii-stali-stroit-bolse-zhilya>

46. Росстат раскрыл долю российских семей, проживающих в частных домах. URL: <https://www.rbc.ru/economics/18/05/2021/60a249d39a79759d5b3f054>

47. Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации. М – 2021 – с. 284, 285, 309.

48. Крылова И.А. Демографический кризис в современной России и его возможные негативные социальные последствия. Соционауки – 2008 – №3 (51). URL: <https://socionauki.ru/journal/articles/130214/>

49. Orban: a haborus inflacionak csak a bekevel lehet veget vetni. URL: <https://www.karpatinfo.net/2022/7/1/orban-haborus-inflacionak-csak-bekevel-lehet-veget-vetni-200061116>

50. России грозит самая глубокая демографическая яма за всю историю. 18.08.2021 г. URL: <https://secretmag.ru/survival/v-yame.htm>

51. Эра одноклети. Сможет ли Россия восстановить большую семью URL: <https://demografplatforma.ru/?p=1138>

52. Крупнов Юрий: В России к концу XXI в. останется 80 млн. чел. Еженедельник «Аргументы и факты» – 2014/07/16 – №29. URL: https://aif.ru/society/people/yuriy_krupnov_v_rossii_k_koncu_hhi_v_ostanetsya_80 mln_chelovek

53. Шпак В. Філософія нашої історії – Черкаси – Брама країна- 2009 – с. 207, 208, 215, 216.

54. Указ Президента РФ від 21 липня 2020 р., № 474 «О национальных целях развития России до 2030 года». URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/63728>.

55. О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации: Указ Президента РФ от 02.07.2021 г. № 400 // Российская газета 03.07.2021 г. URL: <https://rg.ru/2021/07/03/putin-utverdil-strategiiu-nacionalnoj-bezopasnosti-rf.html>

56. Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации. М – 2021 – с. 173, 175, 203, 204, 205, 207, 208.

57. Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации. М – 2021 – с. 106, 205, 207, 245.

58. A Nyugat csodafegyvere – tenyleg jobban fajnak nekunk a szankciok, mint Oroszországnak? URL: <https://www.napi.hu/magyar-gazdasag/haboru-nyugat-oroszorszag-szankcio.754818.html>

59. Экс-премьер РФ Касьянов: Это не тот Путин, что 20 лет назад, это совсем другой человек. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5WFPuT1RgUU>

60. Байден назвал дорогой бензин в США «ценой помощи Украине». URL: https://riafan.ru/23484149-baiden_nazval_dorogoi_benzin_v_ssha_tsenoi_pomoschi_ukraine

61. Доля расходов на еду у россиян подскочила до 10-летнего максимума. 19.02.2021 г. URL: <https://www.finanz.ru/novosti/lichnyye-finansy/dolya-raskhodov-na-edu-u-rossiyan-podskochila-do-10-letnego-maksimuma-1030101083>

62. В Госдуме не исключили конфискацию сбережений россиян из-за санкций. 23.02.2022 г. URL: <https://www.finanz.ru/novosti/lichnyye-finansy/v-gosdume-ne-isklyuchili-konfiskaciyu-sberezheniy-rossiyan-iz-za-sankciy-1031222349>

63. Kina menti meg az orosz gazdasagot 2022. 05.10. URL: <https://kitekinto.hu/2022/05/10/gazdasag/kina-menti-meg-az-orosz-gazdasagot/199959>

64. Переосмысление Украины в Китае. 15.05.2022 г. URL: <https://republic.ru/posts/103895>

65. Данные Росстата по росту ВВП РФ в 2021 г. оказались выше оценки Минэкономразвития 18.02.2022 г. URL: <https://www.interfax.ru/business/822979>

66. Magas inflacioval es mely recesszioval szamolnak orosz kozgazdaszok. URL: <https://www.karpatinfo.net/2022/4/22/magas-inflacioval-es-mely-recesszioval-szamolnak-orosz-kozgazdaszok-200058443>

67. Путін нищівно програє війну. Який сценарій чекає на Росію. 6 червня 2022 р. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/putin-prograye-vijnu-anders-aslund-pro-te-shcho-chekaye-na-rosiju-v-maybutnomu-ostanni-novini-50247385.html>

68. The World Bank. – URL: <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>; Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации. М – 2021 – с. 424, 425.

69. Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации. М – 2021 – с. 418, 419, 420.

70. Освоение Сибири и Дальнего Востока: от Ермака до Хабарова и до наших дней. 24.03.2022г. URL: <https://24smi.>

org/far_ts/296230-osvoenie-sibiri-i-dalnego-vostoka-rossiei-ot-ermak.html; Секретар РНБО Олексій Данилов. РФ проводить масову депортацію захоплених українців на Далекий Схід. 31 травня 2022 р. URL: <https://lenta.ua/ru/rf-provodit-massovuyu-deportatsiyu-zahvachennyh-ukraintsev-na-dalniy-vostok-120260/>

71. Прогнозируемые вызовы и угрозы национальной безопасности РФ и направления их нейтрализации. М – 2021 – с. 428.

72. Явлинский Г.О. Социально-экономическая система России и проблема ее модернизации – М. - 2005 – с. 149-160, 161-164. URL: <https://www.yavlinsky.ru/article/sotsialno-ekonomicheskaya-sistema-rossii-i-problema-ee-modernizatsii-4-1/>

**Mykola Derzhaliuk,
Doctor of Historical Sciences,
academician of the academy of Political and Legal of
Sciences of Ukraine, Institute of the World of the history
of the National Academy of Sciences of Ukraine
E-mail: dzhlk@ukr.net**

**Post-soviet-rule Russia: contradictory policies;
Russian economy declines remain.**

Abstract. *The author stresses that falling down of the Russian Monarchy in 1917-1919 and the affiliation of the USSR in 1991 into separate state formations accelerated consolidation of various political forces of the ruling "russian" nation around nationalist and great-power ideas that were directed upon renaissance of the state in the same former Russian tsarist or soviet borders and turning it back to the unity that people have liberated from at the beginning and at the end of the XX-th century.*

It is also mentioned in the article that it was Moscow that played a leading role in the resurgence of the empire in 1922, as well as during other attempts to repeat the same by means of power structures both of tzarist and communist regimes. Their revenge plans are decked into the messiah ideals of future happiness – they were communist then and they have become ones of the “russian world” today.

The author pays attention to the fact that Russia’s constructive share in the establishment, development and modernisation of socialist order as well as formation of relations between contemporary post-soviet states was and has been insignificant. Using its key role in the policy of a union centre Russian interests always dominated in its approaches to the rest soviet republics and the principles of equality and mutual benefit in relations were always neglected. Ukraine in particular was discriminated in special during tzarist empire, USSR and in conditions of modern RF.

The abstract proves that neither USSR not independent RF have never got around to improve their citizens’ living level; their social and economic backlog from civilised countries has always been critical. The USSR and now RF have turned out unable to successfully compete with civilised states on principles of peaceful coexistence and goodneighbourhood. Traditional backwardness, totalitarian and aggressive polity model that corresponded to the nature and mentality of its elite and general population, centralism and dogmatism in inner political and spiritual life and in all other state and economic spheres, total militarisation of economy and its unilateral development, ignoring of light and food industries’ needs together with extremely poor condition of population have become the reasons of Russia’s present status.

The author makes conclusion that a disintegration of tzarist empire then and of the Soviet Union later brought freedom and independence to the people, which separated from them and declared their sovereignty. It was only Russia that has placed itself into losing position giving up unlimited colonies. During democratic

times of Boris Yeltsin relations between Russia and state republics were being formed on the principles of equality. After strengthening of Putin's power, Russia again turned to autocratic standards, and democracy in this independent and sovereign country has suffered another loss.

The author summons up that Putin's conclusions that the act of decay of the Soviet Union is a tragedy of the world's level deal only with Russia. Dropping of Russia's dominant and ruling position have turned into a disaster for its people. Delusions of grandeur, divinity and messianism have vanished. Most of Russian elite go on rejecting and imminent collapse of tsarist monarchy and soviet empire. Reasons and lessons of the USSR downfall have not been learned properly in Moscow yet. Russian foreign policy remains aggressive becoming more and more isolated, its economy and technologies fall behind from global centres making socio-economic condition of its citizens worse and worse.

The author underlines negative tendencies in modern Russian Federation's life that witness its decay: low effectiveness of its authorities' activities is falling in proportion to the strengthening proportional to its authoritarian model of government, parasitic mediocrity of oligarchic clans in political and economic life, absence of plenipotentiary middle class, slow rate of leading branches' development, stagnation of the gross domestic product, Russia's growing international isolation and its falling behind three global centres, military complex enterprises' domination, aggressive foreign policy, resource-based character of international trade, degrading of education of all levels, science, health-care, rapid shortening of population, mass emigration of young specialists abroad, specific share of struggling poor people, quick deterioration of socio-economic condition of citizens because of rising international sanctions and a growing threat to lose territories in Siberia and Far East.

There are three basic lessons in the present situation in RF described in the abstract. Russian authorities have to do

immediately the following: refuse from great-Power policy in the international arena, reconcile with Christian civilised world, stop the war in Ukraine and renew sovereignty of each and every former state republic, return to good-neighbouring relations, without delay pursue the acceleration of national economy and taking care of all federation subjects especially including disadvantaged areas, advance constructive relations with NATO member-states to balance situation in the Asian-Pacific region and for strengthening Russia's own national security and its territorial integrity.

Keywords: *Affiliation of tzarist Russia and USSR, Independence of post-soviet countries, Political regime of the RF, Great-Power policy, Home problems of RF, Contradicting activities of authorities, Falling down of the economy rate, Pension reforms, Traditional poverty, Significant population decline, Mass migration, Problems of Siberia and Far East, Threat of degradation and decay.*

УДК: 327.8+355.01

Тетяна КОНОВАЛЬЧУК,

студентка,

Національний університет

«Одеська Юридична Академія»

E-mail: konovalchuktata@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5138-9536>

РОСІЯ ТА НАТО: ПОСТБІПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

Анотація. У 1991 році пішла у забуття система біполярного устрою світу, що склалася після Другої світової війни та чиї тенденції були зумовлені взаємовідносинами двох наддержав – США та СРСР. Епоха Холодної війни, саме таку назву отримав цей багаторічний період, зумовлювали економічне, геополітичне, військове та ідеологічне протистояння Північноатлантичного альянсу та Організації Варшавського Договору, що ділили повоєнну Європу на дві сфери впливу, відповідно, двом світовим гегемонам. І хоча діяльність цих двох військових блоків рідко коли виходила за межі Євразії, саме у парадигмі їх конфронтації будувався й розвивався світоустрій другої половини ХХ століття. З розпадом Радянського Союзу та розформуванням ОВД, політологи заговорили про початок нової доби міжнародних відносин – постбіполярної. Нова ера потребувала принципово нової комунікації та співпраці між вчорашніми суперниками. Мета даної аналітичної записки – простежити шлях становлення та подальшого розвитку взаємовідносин між США та НАТО з одного боку й новими акторами міжнародної арени, Росії та ОДКБ, з іншого.

Ключові слова: комунікація, опозиція, розвиток, стосунки, сфера інтересів.

Як вже згодувалося вище, взаємовідносини НАТО та ОВД здебільшого визначалися станом дипломатичних відносин Сполучених Штатів та Радянського Союзу, які, в свою чергу, виходили із ідеологічних парадигм цих держав, обумовлюючи військово-політичне та економічне протистояння. Варто зазначити, що обидва блоки були створені вже як наслідок розпочатої Холодної війни, офіційним початком якої вважається 5 березня 1946 року. Утворившись вже в умовах повоєнної напруги в Європі, Північноатлантичний альянс із самого початку був спрямований на колективне протистояння Заходу східній загрозі. Дванадцятий Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен так визначає головну мету заснування Альянсу: «...НАТО було створено у небезпечному світі. У той час, як тінь СРСР насунулась на Європу, 12 країн по обидві сторони Атлантики об'єдналися для захисту своєї безпеки і головних цінностей: свободи, демократії, прав людини і верховенства закону.» [1]. Саме так можна охарактеризувати ідеологічну парадигму атлантичного світу у часи Холодної війни.

Утворившись 4 квітня 1949 року, із самого початку НАТО запевняло Москву про свої виключно оборонні наміри, проте, у 1954 році було вимушено відхилити ініціативу прийняти СРСР до свого складу через явну невідповідність останніх атлантичним ідеалам та цінностям. Цю відмову Москва сприйняла як свідoctво про агресивні наміри Альянсу щодо її самої, а також щодо новоутворених соціалістичних режимів у Східній Європі. Останнім сигналом про це для Кремля стало входження у 1955 році до складу Північноатлантичного альянсу Федеративної Республіки Німеччини. Фактично, це значило кінець західної військової окупації Німеччини і її остаточне входження до сфери впливу Сполучених Штатів. Це ставило під загрозу інтереси СРСР у Німецькій Демократичній Республіці та плани комуністів об'єднати Німеччину під керівництвом Східного Берліну.

Тож метою створення ОВД було організація військового блоку соціалістичних урядів Східної Європи на протигау капіталістичним демократіям Заходу, а також задля отримання Радянським Союзом юридичних прав залишити на території цих держав свої війська та організувати безпеку кремлівським окупаційним адміністраціям. Саме це стало ідеологічним ґрунтом, на якому будувалася політика ОВД наступні 36 років [2].

Наприкінці 80-х – початку 90-х років по Східній Європі прокотилася хвиля демократизації, що призвело до повалення соціалістичних режимів у країні за країною. Нові демократичні уряди Польщі, Болгарії, Чехословаччини, Угорщини та Румунії прагнули розширити свій суверенітет та скинути з себе окупаційне радянське ярмо. Перебуваючи у тяжкій соціально-політичній та економічній ситуації, Москва не мала спроможності силою навести зазначені держави до своєї сфери впливу, як під час Угорської революції та Празької весни. Напочатку 1990 року СРСР почала виводити військові сили з країн-учасниць ОВД, а вже 1 липня 1991 року країни-учасниці офіційно ліквідували Організацію Варшавського Договору. Апогеєм руйнації біполярного світу став розпад СРСР 25 грудня 1991 року.

90-ТІ РОКИ ТА ПОШУК НОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Напочатку 90-их років, з перезавантаженням російсько-американських відносин, образ зовнішнього ворога став неактуальним з ідеологічних причин та був закинутий обома сторонами «у довгу шухляду». У 1994 році, за ініціативою Сполучених Штатів, була створена програма «Партнерство заради миру», головним завданням якої була налагодження та підтримка військово-дипломатичної співпраці між країнами НАТО та державами поза блоку. Також Росія доєдналася до Ради Євроатлантичного Партнерства, а у

травні 1997 року в Парижі був підписаний «Основоположний акт про взаємні відносини, співпрацю і безпеку між Російською Федерацією і Організацією Північноатлантичного договору», чия преамбула проголошувала, що РФ та НАТО не розглядають один одного в якості супротивників [3].

Але разом з тим, обидві держави не полишали спроби заповнити той вакуум геополітичного простору, що утворився у постсоціалістичній Європі. Відтак, у 1994 році адміністрації президента США Білла Клінтона дала зелене світло на прийняття до складу НАТО країн Східної Європи - колишніх країн колишнього ОВД та новоутворених пострадянських держав.

Ця стратегія зазнала чисельної критики американських політологів, істориків та дипломатів. Зокрема, батько американської «політики стримування» Джордж Фрост Кеннан вважав, що розширення НАТО на Схід може знову поставити перед Москвою питання про загрозу її національним інтересам, а відтак, відновити образ зовнішнього ворога та повернути світ у часи Холодної війни [5]. Аналогічної думки дотримується колишній держсекретар США та радник президента з питань національної безпеки Генрі Кіссінджер [6].

Проте бажання Сполучених Штатів розширити свою зону впливу перетиналося із прагненням колишнього соціалістичного боку інтегруватися до Північноатлантичної родини. Для деяких з цих країн, наприклад Болгарії, Угорщини та Румунії, що межували з палаючими на той час Балканами, питання перегляду колективної безпеки Європи було особливо гострим. Не дивлячись на критику експертів, президент Клінтон, користуючись гарними відносинами з тодішнім президентом РФ Борисом Єльциним, продовжував заохочувати політику «відкритих дверей», що призвело до так званого Четвертого розширення НАТО у 1999 році – вступу до блоку Польщі, Угорщини та Чехії. Це, перше з часів розпаду СРСР, розширення Альянсу виклика-

ло неоднозначну реакцію Росії та призвело до розмов про «повзучу експансію» Заходу.

Щодо свого бачення постбіполярної Європи, Москва використовувала термін «ближнє зарубіжжя». Цей термін вперше на офіційному рівні використав перший міністр закордонних справ Російської Федерації Андрій Козирев для позначення колишніх республік СРСР. Далі термін використовувався різними російськими політологами, істориками, публіцистами, дипломатами, державними діячами тощо. Примітно те, що до переліку країн «ближнього зарубіжжя» не входять усі держави, що безпосередньо межують з Росією, як, наприклад, Китай, Фінляндія, Монголія, Польща, Північна Корея та Норвегія. Натомість, окрім Східної Європи (Молдова, Україна, Білорусь), Закавказзя, Середньої Азії та країн Балтії, деякі дослідники зараховують, як окремих міжнародних суб'єктів, невизнанні республіки Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії та Нагорного Карабаху [7].

Загалом, саме цим терміном у російській науковій літературі фактично визначають зону інтересів Росії, входження якої до сфери впливу Москви є необхідним зі стратегічної точки зору. Саме тому новим витком ускладнення російсько-натівських взаємовідносин прийнято вважати П'яте розширення Альянсу (2004), коли, окрім Болгарії, Румунії, Словенії та Словаччини, до складу блоку було прийнято балтійські держави – Латвію, Естонію та Литву.

1999 РІК, ЯК ПОЧАТОК НОВОЇ ЕРИ У ВІДНОСИНАХ РОСІЇ ТА НАТО

Перше серйозне погіршення діалогу НАТО з Росією відбулося у 1999 році. Причиною тодішнього охолодження взаємовідносин стала повітряна операція Альянсу у Югославії. Тоді військово-політичні кола російського істеблішменту розділились у поглядах на те, якою повинна бути відповідь

Москви на агресію проти Белграду: розпочати військову операцію чи обмежитись політико-дипломатичним тиском. Наприклад, тодішній зампред комітету Держдуми з питань оборони Олексій Арбатов, зазначив, що військова підтримка президента Мілошевича втягне Росію у війну з НАТО, але ж ніяк не урегулює конфлікт: «...*При наявності нашої підтримки Югославії Альянс ще більш згуртується для протистояння сильнішому супротивнику...Безпосередня участь Москви у конфлікті загрожувє швидкою ескалацією війни...*» [8].

Втім, в національно-патріотичних колах російської громадськості, зокрема, елітах, відроджувалась риторика про НАТО, як головного зовнішнього ворога, адже в розумінні більшості населення пострадянських суспільств (не тільки російського) бомбардування Белграду було нічим іншим, як саме тою агресією Заходу, проти якої ще нещодавно боровився соціалістичний блок.

Головною подією, що стала символом першої суперечки Москви з Брюсселем, став демонстративний розворот літака прем'єр-міністра Російської Федерації Євгена Примакова в небі над Атлантичним океаном, здійснений 24 березня 1999 року. Летючи до Вашингтону з офіціальним візитом, Примаков, дізнавшись про початок бомбардування Белграду повітряними силами НАТО, прийняв рішення негайно повертатися до Москви в знак протесту. Цей випадок, що увійшов до історичної хроніки й політичного лексику як «розворот над Атлантикою», став, за своєю суттю, «розворотом» Росії від НАТО.

У червні того ж року російський десант отримав наказ вищого військового командування РФ увійти на територію Югославії, а саме до Автономного краю Косово і Метохії, з місця їх дислокації у Боснії, де вони перебували в якості миротворців під егідою ООН. Вони зайняли Міжнародний аеропорт Приштини «Слатіна», що на той час слугував військовим аеродромом. Таким чином, Росія фактично втрутилась у

конфлікт, почав пасивне протистояння наземним силам Альянсу. Командуючий силами НАТО у Європі Веслі Кларк наказав британському генералу Майклу Джексону звільнити аеропорт від російських військ, на що отримав від нього відповідь, що той «не збирається розпочинати Третю світову війну».

Цей інцидент, що отримав в російській історіографії назву «марш-кидок на Приштину», згодом описав у своїх спогадах британський співак Джеймс Блант, ветеран тієї війни: *«Росіян на аеродромі було близько 200... Генерал Веслі Кларк наказав знищити їх. Для цього були політичні причини. Але фактичним наслідком цього став би напад на росіян»* [9].

Події тих днів могли стати початком масштабної війни НАТО та РФ. Але цього вдалося уникнути. І хоча російський парламент тоді підтримав заклик сербських колег прийняти Югославію до складу союзу Росії та Білорусі (так звана «Союзна держава»), ця ініціатива була заблоковано особисто президентом Борисом Єльциним. Згодом, НАТО та Росія домовилися про спільну діяльність своїх контингентів у рамках міжнародної миротворчої місії **«KFOR»**. Поступово відносили між цими двома геополітичними гравцями, що зазнали ескалації довкола балканського питання, були пом'якшені.

Не дивлячись на мирне врегулювання суперечності, ці події наклали вагомий відбиток на відносини Москви та Брюсселю. Стало зрозуміло, що такими, як раніше, вони вже навряд чи будуть. І чим сильніше в подальшому загострювався діалог, тим частіше Росія знову й знову згадувала зазначений період у своїй пропаганді та антинатівській риторичі. Російський публіцист Армен Гаспарян охарактеризував події на Балканах 1999 року наступним чином: *«Якби Захід розумів, як бомбардування Югославії вплине на Росії, то, вважаю, він не вдався б до цієї авантюри. Розворот літака Примакова над Атлантикою закрит для Росії «лихі дев'яності» та знаменував собою початок нової епохи»* [10].

РОЗРЯДКА ПОЧАТКУ «НУЛЬОВИХ»

Напочатку правління нового президента Російської Федерації Володимира Путіна перспектива комунікації між Заходом та Кремлем оцінювалась обома сторонами доволі позитивно. Новий президент, що був значно молодший за свого попередника, тоді справляв враження енергійного, перспективного, харизматичного та сучасного політика. Створений довкола нього імідж справжнього народного обранця, здатного вирішити проблеми Росії, підкупив багатьох російських виборців.

Водночас з тим, західні політики і експерти вбачали в Путіні лідера, що є ліберальнішим та демократичнішим за Єльцина. Доволі позитивні очікування щодо побудови дружніх відносин з путинською Росією висловлював й президент Сполучених Штатів Джордж Буш. Так на саміті у Любляні 2001 року Буш-молодший заявив, що *«зазирнув Путіну у душу»* й побачив у ньому *«людину пряму й гідну довіри»*. Дружні стосунки двох голів наддержав обіцяли принципово новий підхід до діалогу колективного Заходу з пострадянським Сходом.

В ті часи керівництво Росії розглядало перспективу долучення країни до складу ЄС та НАТО, адже тепер інтеграції Москви у євроатлантичну родину не заважали ідеологічні суперечки та невідповідність цінностей. Під час візиту Путіна до Великої Британії у 2000 році, журналіст Девід Фрост поцікавився у голови Кремля щодо реальності подібної інтеграції. Той відповів йому просто: *«Чому б ні?»*. Звісно, прийняття Росії до ЄС та НАТО було неможливим з політичних причин, адже поява подібного великого гравця повністю перебудувала б систему відносин у цих організаціях, де у Європейському Союзі, беззаперечно, панувала Німеччина, а у Північноатлантичному альянсі безумовне лідерство було за США.

Загалом, саме воля цих двох держав й заблокувала обговорення даного питання. У Кремлі абсурдність членства Ро-

сії у подібних структурах, звісно, розуміли із самого початку, тому подібні заяви російських політиків, зокрема, президента, радше були сигналом колективному Заходу про готовність Москви будувати партнерський діалог [11].

Втім, образ зовнішнього ворога, яким буквально була просякнута вся радянська пропаганда, росіяни почали по-троху реанімувати ще у другій половині 90-х років, коли російський державно-політичний клас намагався відволікти чимось увагу громадськості від гальмування реформ [12]. Тоді «головним джерелом усіх проблем Росії» знову став Захід з його «ворожою імперіалістичною повісткою». НАТО, що ще з часів Холодної війни для радянської людини уособлювало собою ворожість та агресивність євроатлантичних держав, ідеально підійшло на роль такого собі цапа-відбувайла. І першим наочним прикладом цього, як вже згадувалося вище, стала військова операція в Югославії у 1999 році. Під кінець першого президентського строку Володимира Путіна, коли очікуваних «чудо-реформ» не відбулося, постала нова необхідність перекласти відповідальність за це. Кейс для цього був знайдений навесні 2003 році з початком військового вторгнення США та їх союзників у Ірак.

І знов у політичних та інтелектуальних колах російської еліти загула жвава дискусія. Здебільшого, російський істеблішмент цю подію різко засудив, антиамериканські настрої хвилю прокотилися по Росії. Відтак, восени 2003 року, бажаючи продемонструвати Заходу власну рішучість у питанні захисту національних інтересів й державного суверенітету, договір про колективну безпеку, що був підписаний у 1992 році між РФ та декількома пострадянськими державами, був перетворений на Організацію Договору про Колективну Безпеку, так звану ОДКБ.

Пародуючи навіть назву свого попередника, цей військово-політичний блок прийшов на заміну Організації Варшавського Договору та був своєрідною відповіддю Москви

на діяльність НАТО. Оскільки про входження до цього блоку країн Східної Європи, що належали раніше до соціалістичного табору, мови бути вже не могло, сфері впливу ОДКБ довелося обмежитись колишніми республіками СРСР. Так, на сьогоднішній день, до складу ОДКБ входить РФ, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Таджикистан та Киргизстан.

У різні періоди до складу блоку входили Азербайджан, Грузія та Узбекистан. І хоча спочатку дана організація створювалася скоріше задля підтримувannya безпеки у цій частині євразійського регіону та забезпечення стабільності на території країн-учасниць, згодом спрямованість східного альянсу на конфронтацію з альянсом західним ставала все більш очевидною. Можна сказати, що створення ОДКБ наблизило повернення світу у часи другої половини XX століття, коли наслідком повоєнної напруги став розділ Європи на два ворогуючих воєнних табори.

ГРУЗІЯ ТА УКРАЇНА, АБО «РУБІКОН» ВІДНОСИН МОСКВИ З БРЮССЕЛЕМ

Через кілька років у європейській політиці повстало питання, яке різко посилює антагонізм за лінією НАТО-РФ. На відміну від бомбардування Белграду та вторгнення в Ірак, сферу цього питання Москва розцінювала вже як безпосереднє втручання Заходу у свої власні геополітичні інтереси. Це питання євроатлантичної інтеграції ще двох колишніх республік Радянського Союзу – Грузії та України. Обидві країни взяли курс на євроатлантичну інтеграцію після революцій 2004 року: Україна – після Помаранчевої та обрання президента Віктора Ющенка, Грузія – після Революції Троянд та обрання президента Міхеїла Саакашвілі, відповідно.

Вступ обох держав до складу НАТО та ЄС означав би їх фактичний вихід з тіні впливу Москви. Це розуміли у Тбілісі та Києві, саме тому й прагнули цього, це розуміли й у Кремлі,

тому і реагували вкрай негативно. Також це розуміли й у Брюсселі, тому дуже обережно підходили до цього питання, не відмовляючи Україні та Грузії у вступі до згаданих організацій, але й не здійснюючи яких-небудь чітких та послідовних дій, спрямованих на їх успішну інтеграцію. Аналогічний підхід був у Вашингтоні. Адміністрація Буша-молодшого не поспішала перетнути межі, окреслені П'ятим розширенням Альянсу у 2004 році.

Визначною подією у подальшому діалозі Росії з Північноатлантичним альянсом стала так звана Мюнхенська промова Володимира Путіна 10 лютого 2007 року. У ній російський президент розкритикував Сполучені Штати за спробу створення однополярного світу який, в розумінні Росії, неприпустимий у сучасних реаліях.

Також вперше гучно прозвучали докори у бік НАТО, засудження їхнього розширення на Схід та заяви про те, що подібне приближення Альянсу до кордонів Російської Федерації є свідченням про їх недружелюбні наміри. Саме після цієї промови на Заході й Сході відродилася полеміка щодо повернення світу у часи Холодної війни. Але беззаперечним є те, що так само, як Фултонська промова Черчилля визначила долю повоєнної Європи, так і Мюнхенська промова Путіна засвідчила про новий етап боротьби за сфери впливу на континенті. Саме ця історична подія значно загальмувала темпи повзучої євроатлантичної експансії [14].

У 2008 році на саміті Альянсу в Бухаресті Україна та Грузія розраховували отримати План дій щодо членства в НАТО, який б ще на один крок приблизив Київ та Тбілісі до атлантичної родини. Звісно, потужні кремлівські проксі всередині зазначених країн невпинно створювали усілякі перепони на шляху до євроатлантичної інтеграції, але визначну роль у заморожуванні цього руху відіграла позиція Заходу. Озираючись на минулорічну промову Путіна у Мюнхені, Франція та Німеччина не були готові ризикнути стосунками з Росією.

Тож, аби не дратувати зайвий раз Москву, не надали ПДЧ, або якихось інших практичних рекомендацій, ані Україні, ані Грузії. У свої столиці обидві делегації повернулися з пустими руками [13].

Відсутність вагомих результатів процесів інтеграції незалежних пострадянських держав у євроатлантичний простір спонукали Росію до сценарію повернення їх під свій контроль силоміць. Фактично отримавши від Парижу та Берліну гарантії невтручання НАТО у справи Східної Європи, вже через кілька місяців після саміту у Бухаресті, Путін здійснив військову агресію проти Грузії. Війна, наслідком якої стало фактичне відчуження від Грузії близько чверті її території, стала першим серйозним викликом Москви колективному Заходу. НАТО та ЄС одностайно засудили дії Кремля [4]. І хоча тоді Альянс призупинив діяльність усіх структур та форумів, які координували співпрацю з РФ, як, наприклад, Рада Росія-НАТО, протягом 2009-2010 років усі наявні майданчики комунікації відновили свою роботу, хоч й у скорочену вигляді. Конфлікт тоді був просто зам'ятий.

А ось вже радикально й безповоротно Захід та Схід розминулися у після 2014 року. Причиною стали сумнозвісні події, пов'язані з анексією Криму та військової агресією на Донбасі. 1 квітня 2014 року Брюссель заявив, що у односторонньому порядку припиняє усі види громадянської й військової співпраці з Москвою, зокрема, Ради Росія-НАТО (діяльність якої не відновлена й досі). В тому ж році московська делегація, вперше з часів закінчення Холодної війни, не була запрошена на саміт Альянсу. 25 грудня 2014 року президент РФ Володимир Путін затвердив нову військову доктрину Росії, де вперше однією з головних небезпек російській державі було об'явлено нарощування Північноатлантичним альянсом військового потенціалу та його зосередження біля російських кордонів. Аналогічний крок був зроблений Альянсом на саміті 2016 у Варшаві, де агресивна поведінка Росій-

ської Федерації визначалася головною небезпекою, що постала перед колективним Заходом, а стримування Росії – новою стратегією НАТО [3].

Разом з тим Брюссель відмовився від очевидної хибної стратегії пасивного ігнорування євроатлантичних прагнень Києва та Тбілісі, значно розширивши політико-дипломатичну, економічну та військову співпрацю з цими країнами, підтримуючи їх фінансово та допомагаючи у розбудові обороноздатності. Це не могло не дратувати Кремль, тому, починаючи з 2014, відносини між НАТО та Кремлем стрімко погіршувалися з кожним роком, доки не сягнули свого апогею взимку 2022.

ВІДНОСИНИ РОСІЇ ТА НАТО ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ДО УКРАЇНИ

Сильна, незалежна Україна має життєво важливе значення для стабільності євроатлантичного регіону. Відносини між НАТО та Україною беруть свій початок у 1990-і роки, і з того часу вони стали одним із найістотніших партнерств НАТО. З 2014 року внаслідок російсько-українського конфлікту було активізовано співпрацю у важливих галузях. Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році НАТО та держави-члени надають підтримку на безпрецедентному рівні.

З початку російсько-українського конфлікту в 2014 році НАТО зайняла тверду позицію, яка полягає у повній підтримці суверенітету та територіальної цілісності України в рамках її міжнародно визнаних кордонів. Країни НАТО рішуче засуджують і не визнаватимуть незаконну та протиправну анексію Росією Криму, а також засуджують його тимчасову окупацію. Альянс також засуджує ухвалене 22 лютого Росією рішення визнати самопроголошені «Донецьку народну республіку» та «Луганську народну республіку» на сході України,

що є кричущим порушенням міжнародного права, яке ще більше підриває суверенітет та територіальну цілісність України. Крім того, НАТО рішуче засуджує жорстоку і неспровоковану агресивну війну Росії проти України, що розпочалася в лютому 2022 року, яка серйозно підриває міжнародну безпеку і стабільність і є грубим порушенням міжнародного права.

Протягом більш ніж 30 років НАТО намагалася налагодити партнерські відносини з Росією, розвиваючи діалог та практичну співпрацю в галузях, що становлять спільний інтерес. Незважаючи на це, протягом останнього десятиліття Росія постійно порушувала норми та принципи, які сприяли стабільному та передбачуваному європейському порядку безпеки. Жорстока та незаконна агресивна війна Росії проти України зруйнувала мир і серйозно змінила обстановку у сфері безпеки. У світлі ворожої політики та дій Росії Альянс не може вважати її своїм партнером. Російська Федерація є найбільшою і прямою загрозою безпеці держав-членів НАТО, а також миру та стабільності в євроатлантичному регіоні. Проте НАТО, як і раніше, готова підтримувати відкритими канали зв'язку з Москвою для управління ризиками та їх зниження, запобігання ескалації та підвищення транспарентності. НАТО не прагне конфронтації і не становить жодної загрози для Росії. Альянс продовжуватиме реагувати на російські загрози та ворожі дії єдиним та відповідальним чином.

Погрозлива ядерна риторика Росії у її війні з Україною небезпечна та безвідповідальність. Кремль розглядає ядерні загрози як універсальну у відповідь невдачі. НАТО не становить загрози для Росії і не прагне конфронтації з Росією. Дії Альянсу мають оборонний характер і є відповіддю на агресію Росії. Тож Росія не має причин підвищувати боєздатність своїх ядерних сил. Будь-яке застосування ядерної зброї Росією могло б докорінно змінити характер конфлікту, і це

мало б безпрецедентні наслідки для Росії. Росія повинна розуміти, що в ядерній війні не може бути переможців, і вона ніколи не має бути розв'язана.

Заяви міністерства закордонних справ Росії про українську програму біологічної зброї є необґрунтованими та абсурдними. Росія вкотре винаходить неправдиві приводи у спробі виправдати своє вторгнення в Україну. НАТО продовжуватиме викривати дезінформацію та брехню Росії, щоб весь світ знав про це. Будь-яке застосування Росією хімічної чи біологічної зброї було б порушенням міжнародного права та військовим злочином і призвело б до серйозних наслідків.

Після повномасштабного вторгнення Росії до України у лютому 2022 року країни НАТО ввели безпрецедентні санкції проти Росії, щоб допомогти позбавити військову машину Кремля ресурсів. Країни НАТО продовжують удосконалювати санкції, щоб посилити тиск на Москву. Ці зусилля ускладнять Росії відновлення її танків, виробництво ракет та фінансування своєї війни.

Країни НАТО закликають Росію негайно припинити війну та вивести всі свої сили з України, повністю дотримуватись міжнародного гуманітарного права та надати безпечний та безперешкодний гуманітарний доступ та допомогу всім, хто її потребує. Вони також закликають Росію припинити обмежувати судноплавство в районах Чорного моря та припинити перешкоджати доступу до Азовського моря [3].

На зустрічі НАТО у верхах 2022 року в Мадриді країни НАТО домовилися посилити ЗПС та надати ще більшу підтримку Україні. Розширений ЗПС включає підтримку в багатьох областях, включаючи захищений зв'язок, кіберзахист та стійкість, паливо, предмети медичного призначення, засоби індивідуального бронезахисту, протимінні засоби та засоби боротьби з хімічними та біологічними загрозами, а також переносні системи боротьби з безпілотними літальними апа-

ратами. Він також включає ініціативи щодо подальшого зміцнення та модернізації інститутів оборони та безпеки України. Держави-члени також домовилися надати Україні допомогу в переході від обладнання радянської доби до сучасного обладнання НАТО, підвищуючи оперативну сумісність із силами країн НАТО. У довгостроковій перспективі Альянс має надати допомогу Україні та підтримку зусиль на її шляху післявоєнного відновлення та реформ.

Одночасно країни НАТО значно активізували свою двосторонню підтримку та надання обладнання, допомагаючи Україні відстоювати її право на самооборону, яке закріплено у Статуті Організації Об'єднаних Націй. Крім того, країни НАТО надають суттєву фінансову та гуманітарну допомогу, у тому числі приймаючи мільйони біженців у країнах по всьому Альянсу. Країни НАТО домовилися активізувати та забезпечувати свою підтримку доти, доки це необхідно, щоб Україна перемогла.

НАТО підтримує народ України та його законного, демократично обраного президента, парламент та уряд. Альянс завжди забезпечуватиме свою непохитну підтримку незалежності, суверенітету та територіальній цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, включаючи її територіальні води.

ВИСНОВКИ

Відносини Росії та НАТО пройшли 30-ти річний шлях еволюції від мирного співіснування та співпраці у 90-их роках, крізь пасивну взаємодію 2000-их до нової-старої парадигми Холодної війни другої половини 10-их років XXI століття. Кульмінацією цього шляху у прірву став початок нового десятиліття (2021-2022 роки). Не захотівши вгамувати власні геополітичні апетити, важливою частиною яких було зазіхання на суверенітет та територіальну цілісність незалежних

європейських держав, Росія остаточно відмовилася від будь-якого конструктивного діалогу з атлантичним світом. Натомість, Москва висуває Брюсселю до неможливого абсурдні вимоги змінити стратегію.

Найсвіжішим прикладом нахабності Кремля свідчить одна з останніх його заяв, в якій від НАТО вимагають дати гарантії о будь-яких думках розширення блоку на Схід, аж до категоричної відмови приймати у свій склад колишні республіки СРСР (Україна, Грузія, Молдова). Ба більше того, Москва вимагає відмови від надбань Четвертого (1999), П'ятого (2004), Шостого (2009), Сьомого (2017) та Восьмого (2020) розширень Альянсу, фактично вимагаючи виключити зі складу НАТО вже наявні країни Східної, Центральної та Південної Європи. Твердо стоячи на своєму, Брюссель категорично не погодився припинити політику «відчинених дверей», зазначивши, що немає права забороняти суверенним державам приєднуватися до складу Альянсу, а про виключення з його складу вже наявних країн не може й бути мови. Апогеем цієї дипломатичної дуелі стала повномасштабна військова агресія Путіна проти України.

Загалом, можна зробити висновок, що тенденція відносин між РФ та Північноатлантичним альянсом всі ці роки прямо залежала від розвитку внутрішньополітичних тенденцій самої Росії. Так, на шляху до демократизації та лібералізації за часів президента Єльцина, Росія активно сприяла покращенню співпраці з Заходом та принципу мирному співіснуванню як з самим атлантичним світом, так і з країнами за його межами. Ця тенденція зберігалася й у перші роки президентства Путіна.

Не зумівши послідовно дотримуватися цього шляху, Росія поступово поверталася до усталених, не до кінця зруйнованих та реформованих радянських моделей управління. Повернення до тенденцій авторитаризму та скороченню громадянських свобод, Росії, задля підтримки режиму, по-

трібна була реваншистська зовнішня політика, сповнена ворогів та обґрунтовування причин для військової експансії. Відродження радянської ідеологічної парадигми стало вирішальним у відносинах не тільки з ЄС і НАТО, а й з усім світом.

ЛІТЕРАТУРА

1.Андерс Ф. Р. Чому як ніколи важливо інвестувати в захист демократії / Фог Расмуссен Андерс // The Telegraph. – 2014.- <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/10748433/Why-it-is-more-important-than-ever-to-invest-in-defence-of-democracy.html>

2.Бистрова Н.Е. До історії створення організації Варшавського Договору / Бистрова Н.Е // Вісник Російського університету дружби народів.. – 2005.- <https://cyberleninka.ru/article/n/k-istorii-sozdaniya-organizatsii-varshavskogo-dogovora/viewer>

3.NATO. Відносини з Росією / NATO // NATO Public Diplomacy Division's Co-Sponsorship Grants. – 2022.-

https://www.nato.int/cps/ru/natolive/topics_50090.htm

4.NATO. Відносини з Грузією / NATO // NATO Public Diplomacy Division's Co-Sponsorship Grants. – 2022.-

https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_38988.htm

5.Тед Гален Карпентер. Багато хто передбачав, що розширення НАТО призведе до війни. / Тед Гален Карпентер // The Guardian. – 2022.-

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/feb/28/nato-expansion-war-russia-ukraine>

6.Севгіль Мусаєва. «Патріарх» американської політики пропонує залишити Україну на одвірках НАТО / Севгіль Мусаєва // Українська правда. – 2008.- <https://www.pravda.com.ua/news/2008/07/3/3482207/>

7.ЧЖАТ ХУАШЕН. Росія та її ближнє зарубіжжя: виклики та перспективи / ЧЖАТ ХУАШЕН // Росія у глобальній політи-

ці. – 2021.- <https://globalaffairs.ru/articles/rossiya-i-blizhnee-zarubezhe/>

8.Олексій Арбатов. Союз із Югославією втягне Росію у війну / Олексій Арбатов // «Незалежний військовий огляд». – 1999.- <https://www.yabloko.ru/Publ/Articles/arbat-36.html>

9.BBC News. Співак Джеймс Блант «запобіг Третій світовій війні» / BBC News // BBC NEWS. – 2010.- <https://www.bbc.com/news/uk-politics-11753050>

10.Святослав Князєв. «Абсолютне порушення міжнародного права»: як бомбардування Югославії авіацією країн НАТО змінило світ / Святослав Князєв, Алена Медведєва, Олександр Бовдунов // RT. – 2019.- <https://russian.rt.com/world/article/614701-nato-yugoslavia-bombardirovki>

11.Річард Саква. Новий атлантизм / Річард Саква // Valdai Papers. – 2015.- <https://valdaiclub.com/files/11392/>

12.Пархаліна Тетяна Глібівна. Стосунки Росія - нато: проблеми та перспективи / Пархаліна Тетяна Глібівна // Текст наукової статті зі спеціальності «Політологічні науки». – 2004.- <https://cyberleninka.ru/article/n/otnosheniya-rossiya-nato-problemy-i-perspektivy/viewer>

13.Володимир Головка. Бухарестський саміт НАТО [Електронний ресурс] / Володимир Головка // «Цей день в історії». – 2018.- <https://www.jnsn.com.ua/h/0404Q/>

14.Новий Регіон – Політика. ЗМІ: мюнхенська промова Путіна – поворотна точка у зовнішній політиці РФ / Новый Регион – Политика // Російське інформаційне агентство «Новий Регіон». – 2007.- <http://web.archive.org/web/20081007010530/http://www.nr2.ru/policy/104025.html>

Tetyana Konovalchuk

National University Odesa Law Academy

E-mail: konovalchuktata@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5138-9536>

Abstract. *In 1991, the system of bipolar world order, which developed after the Second World War and whose trends were determined by the mutual relations between the two superpowers – the USA and the USSR, was forgotten. The period of the Cold War, that is the name given to this long period, led to economic, geopolitical, military and ideological confrontation between North Atlantic Treaty Organization and Warsaw Treaty Organization that divided post-war Europe into two spheres of influence, corresponding to the two world hegemons. Although, the activities of these two military blocs rarely went beyond the borders of Eurasia, the world system of the second half of the 20th century was built and developed in the paradigm of their confrontation. Since the collapse of the Soviet Union and the disbandment of the WTO political scientists start talking about the beginning of a new era of international relations - post-bipolar period. The new period required fundamentally new communication and cooperation between former rivals. The purpose of this analytical note is to trace the path of formation and further development of relations between the USA and NATO, on the one hand, and the new actors of the international arena Russia and the CSTO on the other.*

Key words: *communication, opposition, development, relations, areas of interest.*

Розділ IV

РЕЦЕНЗІЇ

Петро МИРОНЕНКО,

доктор політичних наук,
академік Академії політико-правових
наук України, Громадська організація «Академія
політико-правових наук України»

E-mail: aps-m@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-7067-3214

Олексій ШУБА,

доктор політичних наук,
професор

E-mail: o.v.shuba@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

*Рецензія на монографію Вікторії Бокоч «Україна:
перехрестя політики та релігії (суспільно-політичні
детермінанти релігійно-церковних трансформацій)»
(Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2020. 408 с.)*

Всесвітня та вітчизняна історія переконливо засвідчують, що політичні процеси у світі та окремих країнах впливають на різні сфери суспільного життя, включаючи й релігійно-церковну. Релігія, у свою чергу, демонструє здатність здійснювати вплив на внутрішню і зовнішню політику держав, міжнародні та міждержавні відносини. Це призводить до тісного переплетіння політичних і релігійних чинників у житті країн і народів. Україна не є винятком із цього правила.

Оскільки зв'язок та взаємний вплив політики і релігії в Україні і світі посилюється, важливого значення набуває їх наукове осмислення. Серед вітчизняних дослідників вагомий внесок у розробку цієї проблеми зробила Вікторія Бокоч, яка низкою опублікованих статей у наукових збірниках заявила про себе як про серйозну дослідниці різних її аспектів. Цього разу з під її пера вийшла монографія, у якій комплексно досліджується багатоманітність та особливості взаємозв'язку політичних і релігійних процесів в умовах становлення та утвердження державності України, впливу релігії на політичне життя українського суспільства, визначається коло проблемних питань розвитку сучасних державно-церковних та міжконфесійних відносин.

Авторка монографії виходить з того, що за роки незалежності українська держава, заклавши підвалини власної релігійної політики, на принципово нових засадах врегулювала державно-церковні відносини, створила необхідні умови для забезпечення свободи совісті і віросповідання, повноцінного функціонування релігійних організацій.

Завдяки демократичним перетворенням в українському суспільстві почалося активне відродження релігійно-церковного життя, що знаходило свій вияв у збільшенні чисельності віруючих та релігійної мережі, конфесійному урізноманітненні релігійного середовища, зростанні суспільного інтересу до релігії та довіри населення до церкви, підвищенні авторитету служителів культу, посиленні впливу церкви на політичну поведінку та електоральні уподобання віруючих, розширенні релігійними організаціями сфери соціального служіння, благодійної діяльності тощо.

Разом з тим, звертається увага на те, що сучасна релігійно-церковна ситуація в Україні ще й досі відчуває на собі негативний вплив залишків атеїстично спрямованої радянської релігійної політики, яка супроводжувалася не тільки непримиримим ставленням до релігії та церкви, а й терором і репресіями духовенства та віруючих.

Як зазначається у монографії, до розв'язання проблем, що дісталися незалежній Україні від радянського тоталітарного режиму у сфері релігійно-церковного життя, формування та реалізації нової релігійної політики долучилися вищі органи державної влади України – Верховна Рада України, інститут Президента України, Кабінет Міністрів України, а також центральні та місцеві органи виконавчої влади. Вікторія Бокоч однією із перших серед українських політологів дослідила місце і роль релігії та церкви в політичній системі незалежної української держави. Зокрема, нею всебічно висвітлюється діяльність українського парламенту з визначення конституційно-правових засад та створення системи законодавства України про релігію та церкву, аналізуються окремі нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини у релігійно-церковній сфері. При цьому обґрунтовується необхідність суттєвого оновлення чинного законодавства про свободу совісті та релігійні організації, збалансування та узгодження його принципів та положень.

Важливе місце у монографії відводиться дослідженню ролі інституту Президента України та визначенню компетенції Глави держави у релігійно-церковній сфері у контексті його конституційних повноважень. Аналізується діяльність Президентів України – Л.Кравчука, Л.Кучми, В.Ющенка, В.Януковича, П.Порошенка, В.Зеленського – з визначення, реалізації та коригування державної релігійної політики. Автором доводиться, що на релігійній політиці Президентів України позначалося їх особисте ставлення до релігії та церкви, конфесійні уподобання та особливості релігійної ситуації під час президентського правління. У роботі показуються здобутки, помилки та упущення кожного з них у формуванні та впровадженні державної політики у релігійно-церковній сфері України.

Особлива увага у монографії акцентується на компетенції Кабінету Міністрів України у визначенні основних напрямів

мів та пріоритетів діяльності виконавчої влади у реалізації державної релігійної політики. Головними серед них є розвиток партнерських державно-церковних відносин, забезпечення права на свободу совісті і віросповідання, відновлення суспільної значимості релігії, ліквідація наслідків радянської політики у релігійно-церковній сфері, реституція експропрійованої церковної власності, зближення школи і церкви, створення умов для задоволення релігійних потреб військовослужбовців під час служби в армії та інших збройних формуваннях, а також осіб, що знаходяться в місцях відбuvання покарань.

В контексті формування нового типу державно-церковних відносин аналізуються форми комунікації органів державної влади із міжконфесійними об'єднаннями, насамперед Всеукраїнською радою церков і релігійних організацій, вказується на необхідність удосконалення міжконфесійного руху в Україні.

Чимало місця у монографії відводиться висвітленню участі релігійних організацій різних конфесій у широко-масштабних акціях протесу українського народу проти кримінально-олігархічного політичного режиму. Своєю участю у Революції Гідності релігійні організації сприяли оновленню української влади, перемозі проукраїнських та проєвропейських політичних сил над проросійськими. Майдан змусив чимало релігійних організацій, їх керівників до переосмислення місця релігії і церкви у нових суспільно-політичних умовах та коригування відносин з владою.

Поза увагою дослідниці не залишилися й питання пов'язані з використанням Росією релігійного чинника у «гібридній війні» проти України, зміною релігійної ситуації в анексованому Криму та окупованому Донбасі. Вказується, що домінуюче становище у релігійному просторі цих територій зайняли структури православної церкви, що знаходиться у юрисдикції Московського патріархату, а місцеві її ієрархи та

священики підтримали проросійських сепаратистів, стали на шлях співпраці з російською окупаційною владою. Інші релігійні конфесії та їхні прихильники на окупованих територіях зазнали утисків та переслідувань. Опинившись під російським управлінням і впливом анексований Крим та окупована частина Донбасу стали територіями грубого порушення прав людини, зокрема права на свободу совісті і віросповідання.

У монографії з'ясовуються політичні аспекти створення Православної церкви України та здобуття нею автокефалії, які виборені у нелегкій боротьбі з російськими та проросійськими політичними та церковними силами. Констатується, що Томос про незалежність української церкви значно підвищив її статус, послабив позиції Російської православної церкви, зменшив її шанси у боротьбі за першість у православному світі, а також підірвав гегемоністські геополітичні устремління російської держави.

Актуальним є й дослідження авторкою ролі та місця релігійного чинника у інтеграції України у європейське співтовариство. Впровадження у релігійно-церковну сферу європейських стандартів та досвіду цивілізованих країн світу українська держава намагається зробити одним із важливих напрямів своєї релігійної політики. Важливо, що до цивілізаційного вибору України небайдужими виявилися церкви та релігійні організації різних конфесій. У роботі наголошується, що, узгоджуючи вітчизняне законодавство про релігію та церкву, державну релігійну політику з європейськими стандартами, українська держава разом з тим має дбати про збереження національної і релігійної самобутності народів, що проживають на її території.

Дослідницею розкривається імперський зміст та антиукраїнська спрямованість релігійно-геополітичного проекту «русский мир», а також показується участь Російської православної церкви та її очільника патріарха Кирила у його

розробці та поширенні. Зазначається, що пропаганда в Україні «руського мира» створює загрозу її національній безпеці та незалежності. У зв'язку з цим обґрунтовується необхідність активної протидії йому як світськими, так і релігійно-церковними засобами.

Вміщені у монографії положення і висновки мають як науково-теоретичне, так і практично-прикладне значення. На особливу увагу заслуговують авторські пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства України у релігійно-церковній сфері, державної релігійної політики, державно-церковних та міжконфесійних відносин.

Вихід у світ монографії Вікторії Бокоч «Україна: перехрестя політики та релігії (суспільно-політичні детермінанти релігійно-церковних трансформацій)» сприятиме вітчизняним науковцям, представникам українського політикуму, релігійних конфесій та пересічним громадянам кращому розумінню складних і динамічних процесів, що відбуваються у релігійно-церковному житті української держави та суспільства у контексті сучасних суспільно-політичних реалій.

**До відома авторів статей,
що подаються до наукового журналу
«Суспільно-політичні процеси»
ISSN 2518-7546**

Захищаючи права авторів, редакція стежить за плагіатом або некоректним використанням статей, опублікованих у журналі. Надіслані статті можуть бути перевірені щодо наявності повторів з текстів, що були опубліковані раніше. Якщо буде встановлено, що стаття містить плагіат або частини чужих текстів без належного посилання, чи виникнуть сумніви щодо авторства статті, редакція залишає за собою право:

- відмовити у публікації;
- опублікувати спростування;
- повідомити керівництво автора за місцем роботи чи навчання;
- заборонити автору публікуватися у науково-популярному журналі «Суспільно-політичні процеси»;
- вжити інших заходів правового характеру.

Редакція проводить відбір статей виходячи виключно з їхньої наукової цінності. Якщо стаття прийнята до друку, вона розміщується у відкритому доступі, а авторські права належать авторам. Редакція передає отримані матеріали на рецензування члену редакційної колегії журналу та зовнішнім рецензентам.

Вимоги до авторів:

- подавати до друку статті, що раніше не публікувалися, містять нові оригінальні результати;
- коректно оформляти посилання на джерела, використані в ході підготовки статті;
- правильно зазначати авторство. Авторами статті вважаються особи, внесок яких у підготовку статті є суттєвим. Особи, які брали опосередковану участь у її написанні, не

можуть зазначатися як автори. У випадку співавторства особа, яка подала статтю, відповідає за те, що усі автори ознайомилися з її остаточною версією і дали згоду на публікацію;

- розкривати наявність конфлікту інтересів. Кожен автор повинен повідомити про наявний фінансовий чи змістовний конфлікт інтересів, який може впливати на зміст і висновки статті, поданої до публікації;

- негайно повідомляти редакцію про виявлені помилки чи неточності у своїй статті та надавати усю необхідну допомогу для їх усунення;

- статті авторів, які не мають наукового ступеня доктора наук або кандидата наук (доктора філософії) не приймаються до друку.

Вимоги до рецензентів:

- попереджати редактора про недостатню кваліфікацію для рецензування роботи або нездатність рецензувати роботу у встановлені строки та відмовитися від рецензування;

- дотримуватися принципів конфіденційності: будь-який текст повинен розглядатися як конфіденційний документ. Рецензенту забороняється його обговорювати з іншими особами або показувати будь-якій особі, якщо на це не отримано згоди редактора;

- дотримуватися принципу об'єктивності: критика повинна бути аргументована, мати за мету покращення роботи автора і не містити жодних суб'єктивних міркувань чи персональних зауважень до автора;

- вказувати на літературу, що стосується теми статті, і не була згадана автором.

Редакційна колегія журналу

**Вимоги
до змісту та оформлення статей
у науковому журналі «Суспільно-політичні процеси»
ISSN 2518-7546**

Стаття, що подається для публікації у журналі, повинна містити такі структурні елементи (відповідно до Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1):

1. Постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми та на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.
3. Формулювання цілей статті (постановка завдання).
4. Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
5. Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Стаття оформляється наступним чином:

- індекс УДК (у верхньому лівому кутку сторінки);
- прізвище, ім'я, по батькові автора (-ів), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи (навчання), посада;
- назва статті (по центру, напівжирним, усі прописні літери);
- анотація (мінімум 5 речень) та ключові слова (мінімум 5 слів) українською;
- текст статті, підготовлений у форматі Microsoft Word (*.doc або *.docx); основний шрифт – Times New Roman; розмір шрифту – 14 пунктів; міжрядковий інтервал – 1,5; вирівнювання тексту по ширині; абзацний відступ – 1 см.; посилання на літературу нумерувати в порядку надходження (1,2,3...), а список бібліографічних посилань, оформлений

згідно з ДСТУ 8302:2015, слід наводити в кінці тексту в такому ж порядку із зазначенням цитованих сторінок.

Окремо до статті обов'язково додається розширене резюме англійською мовою обсягом не менше 3000 знаків. Також зазначаються прізвище, ініціали автора (-ів), назва статті, ключові слова англійською мовою.

Статті приймаються українською або англійською мовами у друкованому і електронному варіанті (у вигляді файлу на носії або листом на електронну пошту aps-m@ukr.net).

Статті авторів, які не мають наукового ступеня доктора наук або кандидата наук (доктора філософії) не приймаються до друку. Виняток допускається для членів АПН України

Редакційна колегія журналу

Certificate ICI Journals Master List

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

Certificates that journal

Суспільно-політичні процеси

ISSN: 2518-7546

has been indexed in
the ICI Journals Master List in 2017

18 December 2018

Date

Index Copernicus Sp. z o.o.
ul. Kasprzaka 33A lok. 184, 01-234 Warszawa
REGON 145900211, NIP 7010326698
KRS 0000403736

Signature

Академія політико-правових наук України

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Наукове видання

Випуск 20 – 2022

Мова видання – українська

Виходить два рази на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію
наукового видання

«Суспільно-політичні процеси»

Серія KB № 25290-15230ПР від 01 листопада 2022 року
видано Міністерством юстиції України

Головний редактор
Горбатенко Володимир Павлович

Макетування
Щегельський Павло Григорович

Підписано до друку 12 грудня 2022 року
Формат 60х90/16. Ум. друк. арк. 32.00
Наклад 500 прим.

ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПОЛІТІЯ»
вул. Леонтовича, 5, оф. 302, м. Київ, 01031
Тел. (044)-227-82-02, e-mail: aps-ua@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців:
Серія ДК № 5869 від 13.12.2017 р.